

A székelyudvarhelyi ev. ref. kollekt.
Ifjusági Könyvtára.

Könyvt. sz. 1703
144

A könyvek kímélését, épségben és tel-
való tartásdát figyelmébe ajánljuk a nem-
ülő-ifjúságnak. Választmány

1075

^{E 521}
~~493~~ cd

93P

*Ad Sz. Udvarhelyi ev. ref.
gymnasiun könyvtárának
Orbán Balázs*

ORBÁN BALÁZS

ORSZÁGGYÜLÉSI BESZÉDEI
493

1875. AUG. 28-tól 1878. JUNIUS 30-ig.

(KÜLÖN LENYOMAT AZ ORSZÁGGYÜLÉSI NAPLÓBÓL.)

III. FÜZET.

BUDAPEST.

Budapesten Tettei Nándor és társánál, Kolozsvárt Demjén Lászlónál.

1878.

ed. 12. 1880. 1880. 1880.
1880. 1880. 1880.
1880. 1880. 1880.

1880. 1880. 1880.

1880. 1880. 1880.

1880. 1880. 1880.

1880. 1880. 1880.

42105

1880. 1880. 1880.

1880. 1880. 1880.

1880. 1880. 1880.

A sz.-udvarhelyi kövezetvám ügyében.

(1875. november 20-án)

T. ház! E kérvénynek előzményei vannak, melyeket mint Udvarhelyszék egyik képviselője kötelességemnek tartom pár szóval a t. ház és a kormány tudomására hozni.

Székelv-Udvarhely városa most három éve folyamodott kövezetvámért, mit a belügyminis-
terium egyoldalulag a nélkül, hogy a közlekedési
és kereskedelmi ministeriumokkal az ügyet közölte
volna: engedélyezett három évre. A midőn ezen
szabálytalanság iránt interpelláltam s midőn Udvar-
helyszék a vám ellen kérvényezett, az akkori
államtitkár és egyik ministeri tanácsos eltérőleg
feleltek. Egyik azt mondotta, hogy a vámok kizá-
rólag új kövezet készítésére adományoztattak, s e
nézetet tette magáévá az akkori belügyér ur is.
Az államtitkár ellenben azt mondá, hogy a város
régi adósságait akarja e vám jövedelmeiből tör-
leszteni. Azonban egyik sem történt meg; mert
kövezetet nem csináltak s a városnak ma 2.000
frttal több adóssága van, mint a vám engedélye-
zésekor volt, a vámból bejött 30,000 frt, pedig
láttatlanul elolvadt.

T. ház! e vám Udvarhely sajátságos fekvésénél fogva nem csak az e városba menőkre terhelő, hanem sérelmes egész Csik és Udvarhelyszékre, mert e városnak fekvése olyan, hogy e két széknél faneműekkel szászföldre kereskedést űző lakói kénytelenek a városon menet és jövet átvonulni s így kétszeres vámot fizetni a nélkül, hogy ott megállapodnának.

Még abnormisabb helyzetbe jönnek Udvarhelyszék alvidéki faluinak lakói, kiknek havasaik a városon felül esvén, saját használatra saját erdeikből szállított fájokért is kénytelenek Udvarhely városában kétszer háromféle vámot fizetni, mert a kövezetvám mellett Udvarhelyt még más két vám van, minek következtében e faluk roppant erdőségeik mellett piacról kénytelenek fát vásárolni; mert Udvarhelyt a fa-árát túl haladó vámot kell fizetni.

E vám a vidéki birtokosokra elviselhetlen, így például én és családom három év alatt, pontos feljegyzés szerint, 600 frtot fizettünk vámba. Vannak kik államadójuknál sokkal többet fizetnek vámban; már pedig az államnak se joga se hivatása nem lehet az, hogy adófizetőinek éppen legszegényebb osztályát kétszeres adóval terhelje.

De a vám miatt maga a város is tönkre jut, iparosai már is kezdenek üzletükkel felhagyni: mert a roppant vámok miatt mindenki kerüli piacukat, Csik- és Udvarhelyszék 200,000-nyi népe szükségleteit s gabona-készletét többé nem itt, hanem a szomszédos szász városokban szerzi be s Udvarhely ipara pang és vonaglik. Ennek következtében a város és a környező vidék lakói

is a vám iránt a legnagyobb ellenszenvvel viseltetnek, azt megszüntetni kívánják, csak a tanács néhány tagja kardoskodik ezen csak reájuk előnyös, de mindenkire káros vám megújítása mellett.

Néhányok hasznáért százezerek érzékeny kárát a t. kormány nem decretálhatja.

Én elfogadom ugyan a kérvényi bizottság véleményét; de felkérem a belügyér urat, hogy méltóztassék ez ügyet a közlekedési- és kereskedelmi minster urakkal egyetemben beható figyelmére méltatni, s Udvarhely város tanácsát a vám megújítását érdeklő kérelmével elutasítani.

Budapesti Közlöny-ről.

(1875. november 23-án.)

T. képviselőház! A lejárt regimek nem csak abban excelláltak, hogy rendkívül bőven költek; hanem abban is, hogy még a jövőben is megkötötték a nemzet kezét oly szerződésekkel, melyek a netalán gazdálkodni akaró kormányoknak is lehetlenné tegyék azt. Ilyen, nem is említve a nagyobb szabásukat, s így a közösügyes alkut sem, a „Budapesti Közlöny“ szerződése.

A midőn ez év tavaszán a jelen évi költségvetés tárgyalásakor kimutattam, hogy a hivatalos lapnak hirdetések díjából és előfizetésekből 4—500,000 frt jövedelme van, lenevettek; pedig t. ház! én ama számítást nem légből kaptam, hanem elvitázhatlan adatok nyomán tettem; a ki csak csekély fáradságot vesz magának, hogy össze-

számítsa az e lap minden számában levő roppant mennyiségű hivatalos és magán hirdetéseket, pályázatokat, idézéseket, csődértesítéseket, s a ki a lap homlokzatán levő árszabály szerint az abból befolyó roppant összegeket egybeadja; a ki felszámítja, hogy az állam maga mit fizet előfizetéseken, miután minden hivatal kötelezve van az előfizetésre, és az állam által szintén díjazott hivatalos hirdetések, pályázatok, idézések czimén: az bizonynyal meg fog győződni, hogy az én kimutatásom nem volt tulzott, s hogy itt az „Athenaeum“-al oly szerződést kötöttek, mely a magyar államnak sok százezer forintig való megkárósításával van egybekötvetve.

Eleinte ezt nem akarták beismerni, most már midőn a tagadásnak helye nem lehet: azt mondják, hogy nem lehet a dolgon segíteni, mert az „Athenaeum“-mal kötött szerződés által kötve van a kormány keze 1877-ig. Lehetett volna biz azon segíteni, ha az államra káros szerződést nem octroyáltak volna a többség által az országra, s ez által az előnyös kibontakozás utját el nem zárták volna.

A hivatalos lap ugyan most megkisebbedet; az ma már csak egyszerűleg a hivatalos hirdetések és rendeletek tárává devalválódott: de ez által nem devalválódott a hirdetésekből és előfizetésekből befolyó roppant jövedelem; csakhogy azt a szerencsés „Athenaeum“ rakja el, sőt a lap átalakítása is neki szolgál előnyére, a mennyiben a lap kiállítási költségei kevesbedtek. Én bevallom t. ház, hogy a hazai ipar elősegítésének meleg barátja vagyok; de a nyomda iparnak ily

módon való elősegítését még se helyeselhetem: mert helyzetünk nem olyan, hogy százezreket tűzhessünk ki nyomdai ösztöndíjakra, főleg akkor, a midőn arra csak egy kiváltságos vállalat pályázhat. No de ott van a szerződés, mely ez ügyet noli me tangere-féle gyümölcscsé teszi; azonban van e lapnak oly rovata, hol mégis meggazdálkodhatunk valamit. s így legalább a veszett fej-
szének a nyele megkerül; ez a szerkesztési kiadásokra előirányzott 9000 frt. A „Budapesti Közlöny“ sohase volt szerkesztve, most épen semminemű szerkesztési művelet elő nem fordul, mert a készen bejövő hirdetések és rendeleteket egyszerűen csak össze kell állítani, mit két 1000—1000 frttal díjazott egyén kényelmesen elvégezhet, s így szállásbérrel együtt 3000 frt e célra tökéletesen elégséges lenne; de ha még tul nagylelkűek akarunk is lenni, s ha a volt szerkesztőségi személyzetnek végkielégítés czimén akarunk is 8 évi édes mit nem tevéseért valamit juttatni: akkor is tul bőven elégséges a különvéleményben praeliminált összeg, s azért én erre adom szavazatomat.

A dohány-egyedáruságról.

(1875. november 26-an.)

T. ház! A józan számításon alapuló komoly államgazdálkodásnak világszerte elismert axiomája az, hogy elszegényedett és kimerült országban az adók fokozása az állam jövedelmeit nem emelni,

hanem csökkenteni szokta. Hogy szegény, évtizedek óta adóképeségét tulszárnyaló adóterheket hordozó hazánkban az adóképeség, sőt még a tőke is komolyan meg van támadva, arról különösen jelenlegi pénzügyministerünk szerezhett szomorú meggyőződést; mert tapasztalhatja, s mi a költség előirányzatokból láthatjuk, hogy az új adók nem jövedelmeinket, hanem adóhátralékunkat szaporítják, s deficitünket öregbitik.

Áll ez nemcsak az egyenes, hanem az indirect adókra nézve is. Nem tudom, hogy mennyiben lehet alkotmányos országban megengedve az indirect adóknak a törvényhozás tudta és beleegyezése nélküli emelése; de tény az, hogy pénzügyminister ur ily módon ez év folytán tetemes adóemelést hozott létre akkor, a midőn mindennemű dohánynak az árát oly tetemesen fölemelte, hogy az a korábbi árakkal szemben 10—20 százalék emelkedést mutat. Pénzügyminister ur ebből bizonynyal jelentékeny jövedelem szaporulatot remélt; de a fenebbi axioma alapján épen az ellenkezője történt; az, hogy ezen indirect adóknak emelése a dohányjövedéknek csökkenését eredményezte. Pénzügyminister ur ezt egészen más okoknak tulajdonítja, pedig valódi oka tisztán az áremelésben van; mert nagyon sokan lemondtak a dohányzásról, miként az a monopolium behozatalakor is történt s így az adóemelés a fogyasztóknak számát apasztván: természetes, hogy csökkeni kellett a jövedelemnek.

T. ház! én úgy találom, hogy a mi dohány manipulációnk a lehető legszerencsétlenebb, mi e téren folytatjuk az önkényuralom roszakaratu eljárását, mely hazánk e jövedelmező termelési ágának elfoj-

tását tűzte ki feladatául ; mi vétkes következetességgel dédelgetjük azon rendszert, mely míg egyfelől a honpolgárok végtelen zaklatásával is az államnak nagyon csekély tiszta jövedelmet hoz be: addig másfelől hazánkban a földmivelést leggazdagabban jutalmazó s kiviteli kereskedésünket nagy mérvben foglalkoztató fő cikkétől s hazánkat legfőbb jövedelem-forrásától fosztja meg. Ki volt t. ház mutatva, hogy Magyarország régen is, midőn csak tengelyen közlekedett külfölddel, dohányával mily nagy kiviteli kereskedést folytatott,; ki volt számítva, hogy most olcsó és gyors közlekedési eszközeinkkel külföldön nagyon keresett jó dohányunkból — szűz dohányunkat s nem a dohánygyárainkban elrothasztottat értem — évi 20—30 millió bevételre számithatnánk; ki volt mutatva annak is módja, hogy miként lenne a dohány-monopolium eltörölhető, az abból most befolyó állami tiszta jövedelem megcsönkítése nélkül. Erre nézve Móricz Pál képviselő ur több alkalommal oly czélirányos gyakorlati módokat hozott javaslatba, oly szépen, oly kézzelfoghatólag, oly szakértőleg, s a meggyőződés oly meleg hangján fejtette ki nemzetgazdaszatilag megczáfolhatlan nézeteit, miszerint valóban csodálkoznom kellett azon, hogy az akkori kormányok azokat magukévá nem tették, de még inkább kell csodálkoznom azon, hogy most, a midőn szava nyomatékkal bir a döntő körökben, most a midőn oly szép alkalma nyilik nemzetgazdaszatilag oly fontos nézeteinek valósitására; most a midőn hazánk egy eldugult gazdag jövedelmi forrásának ismétli felfakasztását eszközölhetné: most mély hallgatásba burkolja tudo-

mányát, követve az arab mondást, hogy hallgatni arany, holott szólni gyémánt lenne, melyet a hálás nemzet készséggel fonna az elismerésnek halántékaira tüzendő koszorújába.

Én t. ház! A dohány szabad termelését oly fontos államgazdasági kérdésnek tartom, mely hazánk népe felgazdagodása s adóképesége nagy mérvben való emelkedésének eszközlésére per eminentiam hivatva van; azonban bevallom, hogy sokkal járatlanabb vagyok e téren, hogysem itt kész tervezettel léphetnék a t. ház elébe; rövid felszólalásomnak célja csakis az, hogy ezen aludni hagyott kérdést föllevenitsem, s a szakértőket véleményeik nyilvánítására fölhivjam; de felszólalok egyszersmind azért is, hogy a kormányt fölkérjem arra, hogy a Móricz Pál ur által ajánlott, vagy más módozatok alapján igyekezzék a dohányegyedáruságot az állam jövedelmeinek csonkítása nélkül eltörölni s az által a világforgalom elzárult sorompóit ezen fontos kiviteli czikkünk előtt felnyitni.

E kérdés megoldása t. ház sokkal fontosabb, mintsem az a felületes vizsgálatra megtetszik. Magyarország mint tudjuk földművelő ország; földünk van elég, de az keveset jövedelmez azért, mert népünk, sőt a tekintélyesebb birtokosoknál is hiányzik a befektetési tőke, a mely nélkül okszerű és jövedelmező gazdaságot folytatni nem lehet; mi földünk termő képességét csak kis mértékben zsákmányolhatjuk ki kezdetleges gazdasági rendszerünkkel, mást azonban tőke hiányban folytatni képtelenek vagyunk; e primitív haszon-kiaknázásnak is van egy módja, a mely minden tőkebefek-

tetés nélkül arra képesíti a földmivelőt, hogy egy hold földjéből — mely most 4—5 frt. tiszta jövedelemnél átlagosan többet nem hajt — 4—500 frt évi bevételt biztosítson magának: ez a dohány-termelés; mert egy dohánynyal bevetett hold föld most is, midőn a kormány a valódi értéknek csak ötöd részét fizeti, behoz 100 frtot; ha dohányunkat szabad kézből, sőt külföldön adjuk el: akkor bizonynyal 500 frt jövedelemre számíthatunk s épen ezen nagyobb munkaerőt, de semmi pénzbefektetést nem kívánó termelési ágtól tiltjuk el népünket.

És ezen eltiltással nem csak a magánosoknak okozunk kárt, nem csak a földmivelőt akadályozzuk földje belterjesebb hasznosításában; hanem az országnak, az államnak is kiszámíthatlan hátrányokat okozunk. Mert t. ház minden országnak arra kell törekednie, hogy kiviteli kereskedését fejlessze, s külföldről igyekezzék minél több pénzt az országba behozni. A természet sok ily kiviteli czikkkel gazdagítja fel hazánkat, ezek közt legfőbb szerepet sónk és dohányunk játszik, s mindkettő előtt mesterkéltén elzárjuk a világ-kereskedelem útját; sónk előtt az európai közép-árt kétszer meghaladó ár által; dohányunk előtt a monopolium által, pedig t. ház, nekem szent meggyőződés az, hogy ha mi az olcsó vizi-közlekedéssel közvetlen egybeköttetésbe levő só-aknáink kimeríthetetlen kincseit méltányos ár mellet a világ-kereskedelem sorába hoznók, ha kiváló jó dohányunkkal szabadon jelenhetnénk meg Európa piacain: csak e két czikkből könnyen 40—50 millió külföldi pénzt hozhatnánk hazánkba; míg most úgy a só mint a

dohánynyal kizárólag csak is a belfogyasztására szorítkozunk, s az állam csak is ennek korlátolt hasznában részesül.

Nem lehet²gondolkozó, ki itt a szabad termelés és kiviteli kereskedés óriási előnyeit fel ne ismerné, s nem tudom okát felfejteni, hogy pénzügyeink miért ragaszkodnak oly következetességgel az önkényuralom által behozott megbénító módszerhez, melyből állam és ország lakóinak egyaránt nagy kára, s haszna legfelőbb a finánczok legióinak van.

T. ház! a közösügyes alku itt nem köti a mi kezeinket, e téren az önrendelkezési jog teljesen hatalmunkban van, a haza népe bizonynyal örömrivalgással fogadná kormányának e téren való üdvös reformját, akarni kell tehát csak s az üdvös eredmény a nép jólétében s az adóképeesség gyors emelkedésében fog áldásthozólag mutatkozni.

Én nem kívánok részletekbe bocsátkozni, nem kívánok terveket adni az állam mostani tiszta jövedelmének biztosítására vonatkozólag; bár azt hiszem, hogy a legegyszerűbb mód lenne, a tiszta jövedelmet a termelő területre felosztva kivetni. Én úgy tudom, hogy a dohány nettó-jövedelme a kezelők legiója fizetésének s egyéb költségeknek leszámításával — nem több 6 millió frtnál; most 120,000 holdon művelnek dohányt; de ha szabad lesz a termelés: bizonyosan 1—2 millió hold fog dohánynyal bevetettetni, s így egy holdra a földadón felül 3 frt esnék, mit mindenki örömezt megfizetne; de vannak más módozatai is a mostani tiszta jövedelem biztosításának, mint azt Mórítz képvi-

selő ur kimutatta ; fölkérem tehát a kormányt: hogy ezen módozatok valamelyikének alapján a dohány-monopoliumot mihamarabb eltörölni igyekezzék, s erre annyival inkább kérhetem én s annyival jogosabban követelheti az ország, mert létezik egy országgyűlési végzés, mely a kormányt kötelezi a dohány-monopolium eltörlésére, s eziránti törvényjavaslat beterjesztésére ; fölhimom azért a pénzügy-minister urat, hogy az ország törvényhozásának e végzéséről szerezzen magának, ha lehetséges tudomást, s törekedjék annak eleget tenni.

Az államnyomdáról.

(1875. november 26-án.)

T. képviselőház! Már többször s többen szoltak fel az állam-nyomdánál üzött pazarlás ellen, én azt az uj aerában sem látom megszüntetve, s azért megkísérlem: ha nem lehetne-e szegény hazánk számára valamint e téren meggazdálkodni.

Tudva van a t. ház előtt, hogy e nyomdát az önkény-uralomtól örököltük, s bár az a szükséges felszerelésekkel el volt látva, s bár helyiségünk is kész volt, mégis annak berendezése — mint Simonyi Ernő barátom egy más alkalommal kimutatta — egy millió frtba került, tehát háromannyiba, mint magányosnak ilyszerű nyomda-épülettel együtt került volna, s t. ház daczára e fényes berendezésnek s daczára annak, hogy Magyarország minden nyomdája nagy nyeresémmel dolgozott és dolgozik: az államnyomda 1876-ra

csak 25,000 frt hasznot irányoz elő, mi az ezen évre befektetett forgalmi tőkének alig teszi 6 százalékát; de t. ház az a kimutatott 475,000 forint fedezet is tisztán fictio, mert tudomásom van arról is, hogy az ott készült nyomtatványok — mint például a catasteri nyomtatványok — oly árban számíttatnak, hogy más nyomda feleért is elkészítené, s így ha jól összeszámitanók: nem nyereséget, hanem veszteséget constatálhatnánk e nyomda működésénél.

És én t. ház! megvallom, hogy ezt nem értem, nem értem főleg akkor, ha tekintetbe veszem, hogy felhasználandó papir árára 209,000 frt van előirányozva; mert ki nyomdával foglalkozott: tudja, hogy ennyi papir telenyomtatásának brutto bevétele 627,000 frt, minek egyharmada tehát 209,000 frt tiszta haszon. Ennyinek kellene legalább tiszta haszonként visszafordulni, s bizonynyal vissza is fordulna, ha e nyomda nem lenne oly nagy hivatalnoki apparátussal ellátva, mint egy kisebbszerű ministerium; mert ugyanis az állam-nyomdába a szedőkön s nyomtatókon, tehát a dolgozókon felül van:

8 fő-hivatalnok, 17 műszaki iroda-tiszt, 3 tárnok, 11 művezető, s a kapusok, ajtónállók és szolgák egész kis legiója; szóval van 62 kezelő 47,930 frt évi fizetéssel, s ezek fölött még egy 9000 frtba kerülő felvigyázó bizottmány; hisz t. ház ily apparátussal nagyon természetes, hogy nyereménynyel dolgozni lehetetlen.

Ismerek én itt a fővárosban egy az állam-nyomdát nagyságban felülmuló, de sokkal nagyobb munkakörrel bíró nyomdát, hol van 1 igazgató,

2 könyvvivő, 2 művezető, 2 javitnok, 2 szolgál. Ennyi az államnyomdában is tökéletesen elégséges lenne, s ha még ehhez a 4 rajzoló mérnököt is hozzá veszem: a jeleni magas fizetések megtagyásával sem kerülne e személyzet fizetése 13,520 frtnál többé, s e szerint a felügyelő személyzet fizetésénél 34,410 forint gazdálkodható meg; de törölhető a felvigyázó bizottságra előirányzott 9,000 forint is: mert a minister maga gyakoroltathatja a felügyeletet időnként kiküldendő hivatalnokai által, s így összesen törölhető lenne az államnyomda költség előirányzatából 43,410 frt, a nélkül, hogy az működésében fennakadjon.

En e törlést indítványba hozom s fölkérem a pénzügyér urat, hogy tekintetbe véve hazánk szegénységét és kimerültségét, méltóztassék kegyes beleegyezésével hozzájárulni.

Mielőtt azonban módosításomat benyujtanám, óvakodnom kell pénzügyér ur azon felmerülhető ellenvetése ellen, hogy én e hivatalnokok mellőzését indokolatlanul hozom javaslatba, a nélkül, hogy megkérdeztem volna, ha azok nélkül képes-e a munkát végezni? E kérdést nem tettem, mert — mint más esetekben történt — pénzügyminister ur a meggyőződés meleg hangján mutatta volna ki, hogy egyetlen ajtónállót se nélkülözhet. Erre nézve azonban reám nézve irányadóbbak és meggyőzőbbek a gyakorlati példák s azon személyes tapasztalat, hogy van itt Budapesten az államnyomdánál jóval nagyobb nyomda, mely ily kezelő személyzettel működik és virágzik.

Ajánlom módosításomat, mely így hangzik: *(Olvassa)* Módositvány a pénzügyministerium

1876-iki költségvetése, rendes szükséglete XV. fejezet 26. cziméhez. Az államnyomda kezelő személynéje 1876. évre ekként szabályoztatik: egy igazgató 2000 frt fizetés s természetbeni lakás = 2000 frt; két könyvvivő 1000 frt, 200 frt lakpénz = 2400 frt; két művezető 900 frt, 100 frt lakpénz = 2000 frt; két javítnok 700 frt, 100 frt, lakpénz = 1600 frt; két hivatalszolga 300 frt, 60 frt lakpénz = 720 frt; négy rajzoló mérnök 1200 frt = 4800 frt. Összesen 13,520 frt. S így az e célra felvett 47,930 frtból töröltetik 34,410 frt; valamint töröltetik a fölvigyzó bizottságra előirányzott 9000 frt. S így összesen e czimnél töröltetik 43,410 frt. E szerint összes szükséglet czimén előirányoztatik 395,409 frt.

Államnyomda új szerelvényeiről.

(1875. november 27-én.)

T. képviselőház! Fájdalommal kell átlátnom, hogy a mi hivatalos lapunkon fatumszerű átok fekszik: az, bárhogy rendezzük is be, miként a mithosi Minotaurus megkivánja a maga áldozatát, s nem találkozik Theseusa, ki megmentse attól hazáját. Előbb azok a káros szerződések vették évek hosszú során át igénybe a nemzet áldozatkészségét; most előre örültünk azon ministeri kijelentésnek, hogy az 1877. után az államnyomdában fog nyomtatni, s im e kora örömről megzavarja a pénzügyminister költségvetésének végén mintegy elburkolt tétel, mely most 1876-ra 20,000 frtot követel az e lap odavitele, ottlétéből szük-

ségelt fölszerelések és épületbővítésre. Félnünk kell, hogy e 20,000 frtnak nem maradnak el utóbajai s hogy 1877-ben még többet fog maga után vonni az államnyomda azon örvényébe, melybe már annyi örökre elveszett kincset temettünk be.

De hát minő felszerelést kívánhat egy oly jeles berendezésű nyomda? nézetem szerint legfőlebb néhány pár mázsa petit betűre lehet csak szüksége, mi néhány száz forintból kikerül s mit elég idejekorán lesz 1878. kezdetéig is beszerezni, vagy inkább a nyomda betüöntődéjében azon időig elkészíttetni. S így én, a nézetem szerint indokolatlan 20,000 frt törlését hozom javaslatba. Ajánlom módosításomat.

A közoktatási költségvetésről.

(1875. december 3-án.)

T. képviselőház! Alig van állami költségvetésünknek fontosabb része, mint a most tárgyalás alá vett közoktatási költségvetés. Ha a költségvetés más rovatainak több pontjánál a takarékoságot a megszorítás lehető határáig következetesen átvive nem látván, a leszállításra szavaztam és fogok szavazni: itt költségvetésünk e rovatánál azt kell fájlalnom, hogy hazánk jelenlegi pénzügyi helyzete nem engedi meg a nevelési czélokra előírányzott összegek fölemelésének indítványozását: mert bizonyynyal nincsen és nem lehet nemzetnek gyümölcsözőbb befektetése, mint a mit közműveltségé előmozdítására tesz. Ez az, a mi nemcsak a

szellemi élet, hanem az anyagi vagyonosodás terén is dus kamatokban fordul vissza az államnak; mert a közműveltség képezi leginkább a közvagyonosodás s így az adóképeség emelkedésének is sarkpontját.

Napjainkban a közművelődésre fordított összegek nagysága szokta a népek nagyságának fokmérőjét képezni; ma a közműveltség statistikája szerint itéli meg a népek hasznosságát és életképességét, s nekünk t. ház félnünk kell az e statistikából levonható következtetésektől: mert míg mi a nyers erő fejlesztésére állami jövedelmeinknek csaknem egy negyed részét fordítjuk: akkor nevelésügyünkre alig fordítjuk állami bevételeink másfél, szorosan vett népnevelésünkre egy harmad százalékát. Ez oly arány t. ház! mely az előrehaladott népek műveltségi statistikájában nem találhat helyet.

Mi örökre elvesző, teljesen gyümölcstelen befektetéseket teszünk, mi hazánkat tönkrejuttató áldozatokat hozunk a nagyhatalmi állás ábrándjainak; pedig higgye el a t. ház, hogy napjainkban a népek nagy hatalmát nem annyira a szuronyok, mint az iskolák sokaságáról szokták megítélni, s Európa népei sokkal inkább elhinnék, hogy a nagyhatalmi állásra képesítve vagyunk: ha a néhány száz Uchátius-ágyu helyett néhány ezer jól berendezett községi iskolát tudnánk felmutatni; mert, hogy az iskola-mesterek győzedelmeskedni tudnak a fegyver nyers hatalmán, s a militarismus gög-jén: azt fényesen tanúsítja az utolsó porosz-francia háboru.

Ily szempontból tekintve a népnevelés nagy

horderejü kérdését: természetes, hogy a közoktatási költségvetés nevelésügyre vonatkozó minden tételét készséggel szavazom meg, a mint készséggel megszavaznám, ha három annyi lenne is előirányozva, a mit a roppant hadügyi kiadások apasztásával, s egy gazdálkodó rendszer alapján szervezendő önálló magyar haderő létesítésével el is fogunk érni. De midőn a költségvetés nevelésügyre vonatkozó tételeit méltánylom: vannak bizonyynyal e czim alatt elburkolt oly tételek is, melyek személyiek, melyek a nevelésügy minden hátránya nélkül törölhetők. Így csak felemlitem a tankerületi főigazgatóságokra előirányzott 28,200 frtot, és a népnevelési tanfelügyelők utazási költségére és hivatali átalányúkra előirányzott 40,653 frtot, mert a tankerületi igazgatóságok most sem lesznek semmit, a tanfelügyelőségek új szervezetével éppen fölöslegessé válnak. Az utazási átalányok pedig, miután tanfelügyelőink utazni nem szoktak, teljesen indokolatlanok.

Ezeknek előrebocsátása után engedje meg a t. ház! hogy népnevelésünk egy eddig tekinteten kívül hagyott veszélyére hívjam fel becses figyelmét.

T. ház! Önámítás lenne, ha titkolnók népnevelésünk szálnalmas elhanyagoltságát. Itt százados mulasztásokat kellene évtizedek lázas tevékenységével s fokozott áldozatkészségével helyrehoznunk. Itt kormányunknak kellene az elzsibbadt társadalmi tevékenységet felrázni, s a kimerült nemzetnek megadni mindazon anyagi segílyt, mely nélkül még soha nemzet a közműveltség emelkedettebb színvonalára magát felküzdeni nem tudta. *(Tetszés.)*

Anglia, Belgium, Németország, sőt meg a hátramaradottnak tartott Oroszország is roppant áldozatokat hoznak a népnevelésre, néhol az állam bevételeinek 5—10% fordítatik e nagy célra, s mi történik nálunk? hol korábban nem a nép nevelése, hanem butaságban tartására költöttek, az: hogy cultusministerünk az iskolaszékekhez intézett köriratában kimondja, hogy a községi iskolától ezután minden államsegélyt megvonni kénytelen.

És ez történik ép azon kényes átmeneti korszakban, a midőn a népnevelési törvény üdvös hatása kezd jelentkezni; történik most, midőn népünk a felekezeti szűkkeblűség emelte korlátokon túl hatolva, kezdi a retrograd szellem nyomása alól magát emancipálni; midőn országszerte a községi iskolák eszméjével megbarátkozva, államsegélyért folyamodik községi iskolák berendezése céljából. A dicsőült b. Eötvös által elvetett szellemi magvak most kezdenek csirázni, azok ápolása és gondozásának kötelessége most jelentkezik legégetőbben; s im cultusministerünk oly kényszerhelyzetbe sodortatott, miszerint kimondani kénytelen azon végzetes szót, hogy az állam a szellemi élet fejlesztésére kellő gondot nem fordíthat: mert az arra szükségelt milliók Uchatius öntődéjébe olvadtak be.

T. ház! Végzetszerűen megdőbbentő azon ország helyzete, mely 247 milliót meghaladó évi jövedelméből közoktatás ügyére csak 4 milliót, s ebből népnevelésére csak 800,000 forintot juttathat. Ez t. ház! oly kulturális calamitás, mely pénzügyi calamitásunknál is eredményeiben sokkal ve-

szélyesebb: mivel ezáltal még lehetőségét is eltüntetjük annak, hogy valaha pénzügyi calamitásunkból kivergődhessünk; mert egy értelmetlen nép, mely nem képes a műveltség terén óriási léptekkel haladó népeket követni: mely az ipar, kereskedelem és nemzetgazdaság óriási fejlődésének vívmányait felfogni s magáévá tenni nem tudja: — az mind mélyebben süllyed a pauperismus örvényébe s naponta egy lépést tesz a letűnés és megsemmisülés felé. Hazánk közel jutott a pénzügyi tönkrejutáshoz, ily közoktatási költségvetéssel a szellemi csődöt is hamar kimondani lennénk kénytelenek; azonban nekünk, kik a nemzet érdekeinek védelmére vállalkoztunk, igyekeznünk kell, a mit lehet, megmenteni a nemzet számára: de mivel kormányunk a népnevelés erőteljesebb ápolásáról lemondott, az ismét a felekezetek kezébe esett vissza. E keretben kell tehát mozognunk s a mennyiben lehet, az adott viszonyok közt kell annak javítására törekednünk.

Elvem az, t. ház! hogy az állam lehetőleg ne elegyedjék a felekezetek ügyeibe, s csak akkor és ott lépjen fel, hol a nemzet érdeke veszélyeztetve van. (*Helyeslés.*) Ez eset fordul elő egyik hitfelekezetünk tanügyében, s így eljött ideje, hogy az ország törvényhozása a rászorítás eszközeihez nyuljon.

Tudjuk t. ház, hogy hazánk népe tulnyomólag katolikus; tudjuk, hogy e felekezetnek vannak nagy összegeket kitevő országos nevelési alapok rendelkezésére; tudjuk, hogy püspöki és káptalani javak a népnevelés előmozdításának kötelezettségével adományoztattak, s mégis ép e felekezetnél

van a népnevelés leginkább elhanyagolva, úgy hogy faluhelyeken egyáltalában népiskolák — melyek e névnek megfelelnek — nem léteznek.

Honnan ered ez t. ház? Onnan, mert faluhelyeken leginkább csak kántor-tanítók vannak alkalmazva. Ugy de mondhatnák, hogy a protestánsoknál is leginkább csak rectorok tanítanak. Igaz, csak hogy a protestáns rector és a katolikus kántor közt óriási különbség van; mert míg amazok mind középiskolát, gyakran hittant is végzett művelt és tanképes egyének: addig a katolikus falusi kántorok ritkán végzik az elemi iskolákat is. Már most hogyan lehessen tanító oly egyén, ki maga is alig tud írni, olvasni, ki a gyermekeken kegyetlenkedni igen, de ministrálás s templomi éneklésnél egyébre tanítani képtelen. Innen ered t. ház a katolikus községek népének hátramaradottsága, a mely oly mérvű, hogy például ismerek igen gazdag katolikus községet, melynek 3000-nyi lakosából alig tud 10 írni és olvasni; míg szomszédságában van egy sokkal szegényebb protestáns község. hol csak 10-re megy az írni és olvasni nem tudók száma.

Mindezen segítenének a jól berendezett s külön tanítókkal ellátott községi iskolák; de miután ilyenek állíthatásának útját állják összes állami jövedelmeinket fölemésztő közösügyes kiadásaink, s miután nem lehet kilátásunk arra sem, hogy falusi katolikus s más hitfelekezeti népiskoláinkban egyhamar kántortanítóknál mások alkalmazzassanak: az ország törvényhozásának kötelessége gondoskodni arról, hogy a kántorok, rectorok, daszkelek stb. tanításra minősítettek legyenek. Ennek

céljából bátor vagyok a közoktatási minster költségvetésével lényegesen egybefüggő következő határozati javaslatot beterjeszteni s a t. háznak elfogadásra ajánlani.

„Hazánk legtöbb hitközségeinek felekezeti népiskoláiban a tanítói teendőkkel leginkább kántorok, rectorok és daszkelek (*Derültség*) levén megbizva; ezek képesítése céljából a törvényhozás kimondja, hogy ezután kántor, rector és daszkel csak hat gymnasiális, reál vagy polgáriskolai osztályt végzett, s valamely tanítói képezdében vizsgát tett egyén lehet.

A cultusminister utasitattik ily értelmű törvényjavaslat beterjesztésére.“

Borlea Zs. beszédére.

(1875. december 3-án.)

Személyes kérdésben kívánok szót emelni. T. ház! előttem szólott képviselő ur félremagyarázta szavaimat, melyekre, úgy látszik nem figyelt, indítványomnak nem az volt az értelme, hogy a ház egyoldalu határozatot hozzon; hanem, hogy a törvényhozás intézkedjék és utasítsa a közoktatásügyi ministert arra, hogy terjesszen elő törvényjavaslatot. Tudom, hogy van törvényünk, mely szerint négy évi polgári stb. iskola bevégezése kívántatik a tanítótól. Én hat évet azért indítványoztam: mert négy évet nem tartok elégségesnek.

A daszkel elnevezéssel nem volt célom derültséget előidézni; de miután tudom, hogy a keleti

vallásuaknál is előfordul az az eset, hogy tanítóik nem oly képzetek, mint én óhajtom, azt akartam érteni, hogy miként a reformátusoknál van, úgy a katolikusok, valamint a keleti vallásuak tanítói is képzetebbek legyenek.

Az új jövedelmi adótörvény ellen.

(1875. december 8-án.)

T. képviselőház! kormányunk eljárásából, az adók folytonos emeléséből azt kell következtetnem, hogy nem ismeri az ország viszonyait, vagy a mi ennél még rosszabb: érzéketlen az adóemelések azon következményei iránt, melyek hazánk népét elkerülhetlenül rövid időn véginiségre juttatják. A t. ház tagjai nagyrészen földművelők, mint ilyenek ismerősök hazánk egyes vidékeinek helyzetével. Szemeikkel láthatták az adófizető nép végtelen nyomorát s azon ijesztő pauperismust, melyet adórendszerünk előidézett; ismerik azon adófelesikarási módot, mely nemcsak a tőkét támadja meg, hanem az adófizetőknek munkaeszközét, vető magját, utolsó darab kenyerét, utolsó ruhadarabját is exequálja. Én azt hiszem, hogy a t. ház minden egyes tagjának kötelessége az előtte ismeretes vidék viszonyait nyíltan palástolás nélkül feltárni, hogy tájékozatlan vagy elfogult kormányunk állapotaink valódi ismeretéhez jusson. Ez okon én bátor leszek szülőföldemet a székely földet érdeklőleg egyetmást előadni.

Ismeretes t. ház! a székely nép ernyedetlen,

kitartó szorgalma, mely a sziklák ormain is oda hordott földben erőszakolja ki a kopárság termését, ott a legnépesebb családok 4—5 hold birtokból tartják fenn magukat, s a nép a föld csekély voltából eredő hiányait marhatenyésztés és mellékesen üzött mindenféle házi iparral pótolta. A népesség aránylagos sűrűsége, az ősök barázdáihoz való végtelen ragaszkodás tette azt, hogy Székelyföldön az égalj mostohasága és a talaj silánysága mellett is a föld értéke igen magasan állott. Ezen nemzetgazdászatiilag előnyös helyzeten az önkényuralom zsarolásai se tudtak változtatni. Nagyok voltak kétségtelenül akkor is az adók, de nem voltak elviselhetlenek; most azonban t. ház állítólagos alkotmányos kormányaink alatt oda fokozták az adókat, hogy azok nemcsak elviselhetlenek, hanem teljesen kimeríték a székely nép adófizetési képességét; a kivetett iparadók megfojták a kezdetleges házi ipart s ez elapasztá a nép mellékjövedelmét: a folytonos adóexecutiók pedig oda vitték, a nem rég még általános jóllétben élt székely népet, hogy marha állománya negyedére apadt s a pénzforgalom csekélysége oly annyira lesúlyeszté a föld értékét, hogy a székely nép most potom áron vesztegeti fekvőségeit, s ott hol 8 évvel ezelőtt 2—400 frt volt egy hold föld értéke: most 40—50 frtért kínálják s esdve könyörögnek „vedd meg uram, mert különben éhen halok családommal.“

Az önkényuralomtól átvett adórendszerünk 8 év alatt oda súlyesztette a székely népet, hogy ma már becsületes munkája után megélni nem tud, s ott hol a személy és vagyon bátorság a

magyar birodalom határai közt a legnagyobb volt: ma a köznyomor annyira megingatta a vagyon tiszteletét, s annyira aláásta a közerkölcsiséget, hogy erőszakos betörések, rablások napirendre kezdenek jönni, a lovakat és marhákat ellopják, hogy lebunkozva bőrét eladják. Ezen adoptált adórendszer megteremté nálunk az eddig ismeretlen proletariatus; ha az adó terhet folyton súlyosbitjuk: rövid időn az egész nemzetet egy proletarius tömeggé devalváljuk.

Ily ijesztő pauperismust, ily megdöbbentő erkölcsi süllyedést idéztek elő a 8 évi tulságos adók, s önök még új adók által akarják a kétségbeesésig fokozni. Én t. ház ez eljárást nemcsak kárhozatosnak, de czéltévesztettnek is tartom, mert ott, hol a már létező adók terhe is elviselhetlen, ott hol a polgárosodott országokban példátlan szigor mellett is 40 millió adóhátralék van; ott hol évek óta adónkat a tökéből fizetjük: ott új adók decretálása által akarni az állam jövedelmeit emelni, nem más egy kivihetlen utópiánál; mert pénzügyminister ur minden leleményesége mellett sem fog oly végrehajtási kényszert feltalálni, melylyel e koldussá tett nemzettől adó fejében valamit elexequáltathatna; de ha még elvinni valót itt-ott találnának is, — vevőre a hazában találni alig fog, ha csak az itt elexequált holmikat Bécsbe nem árverezteti.

Az optimismus magánosoknál nagyon szép tulajdon, az jótékony talizmán az élet terheinek viselésére; de állam, mely optimismusból akarja magát fentartani: mulhatlanul elbukik. Pedig t. ház, a nemzet gazdaságának s productiv erejének

optimisticus tulbecsülése hozta létre és tartja fenn a közösügyes alkut; a jó termések optimismusa csinálta eddigi, sőt mostani költségvetésünket is, ezen optimisticus ábrándnak köszönhetjük fokozódó deficiteinket, 360 millió adósságunkat, s ezen optimisticus utopia szerkeszté ezen új adótörvényt is.

Igaz t. ház, hogy keleti nép vagyunk, azonban én az állam-kormányzat terén a keleti gazdag phantasiának oly nagy tért, mint nálunk elfoglalt, nem engedhetek, itt csak biztos számítás alapján lehet megállható dolgokat létrehozni, s azért a jelenlegi optimisticus szemüveggel szerkesztett adótörvényt céltalannak tartom s ellene szavazok.

Ezzel azonban nem azt mondom, hogy államunk háztartásában az egyensúlyt helyreállítani ne ohajtanám; igen én azt lelkemből ohajtom, ohajtom hazánk fenállhatása céljából; csak hogy azt nem a bevételeknek adóemelés általi nagyobbítása; hanem kiadásaink apasztása s a kiadott pénz bennmarasztása által ohajtom és hiszem is elérhetőnek.

Apasszák önök a közös kiadások elviselhetlen terheit, vagy ha ezt nem akarják vagy nem tudják, hassanak lehetőleg oda, hogy legalább e kiadások jelentékeny része maradjon az országban s itt jöjjön forgalomba. Mondják ki, hogy a magyar hadsereg vagy az önök szerinti magyar sorhadi csapatok, valamint a honvédség mindennemű fölszerelése Magyarországon történjék. Ezt a közösügyes alku nem akadályozhatja; mert ez nem politikai, hanem tisztán administrationalis kérdés. A delegatio a quóta megszavazását kösse e feltételhez s ezáltal bizonynyal

oda fogják az iparosok, kereskedők s közvetve a földmivelők adókéességét emelni, hogy az adóhátralékok kevesbedni, sőt el is fognak tűnni. Töröljük el a haza ellen vétkezettek oly sok milliót elnyelő s minket törvényszerint sehogy sem illető nyugdíjat, szállítsuk le a centralisatio gépezetét mozgó hivatalkók legio számát. A bagatelle ügyeket s adókezelést adják vissza a törvényhatóságoknak s ez által adóhivataloknál és a törvénykezésnél gazdálkodják meg a most kidobott sok milliókat, Töröljék el a sok sinecurát, szakítsanak a hazánkat tönkre juttatott rubrica rendszerrel, gazdálkodjanak komolyan: s akkor az állam háztartásának egyensulya adóemelés nélkül is helyre fog állni.

Önök fennen hivatkoznak a nemzet áldozatkészségére; de hát 8 év alatt egymást követett kormányaink tettek-e valamit a polgárok adókéességének, jóllétének emelésére? Tettek-e egy lépést arra, hogy hazánk természeti kincsei kiaknáztassanak? Nem! semmit sem tettek, sőt ellenben mindent megtettek, hogy kezdetleges iparunk Bécs által megfojtassék. Avagy nem külföldön történik-e a hadsereg és honvédség felszerelése, le az utolsó gombig? avagy nem szabtunk-e sónknak az osztrákok kedvéért oly árt, hogy külföldre egy szemet se vihessünk? avagy vasutainkhoz, vas-hidainkhoz nem külföldről hoztunk-e minden vasat, hogy itt-hon virágzó vas-iparunkat szemeink előtt tönkre menni engedjük? kitűnő dohányunkat nem rothasztják-e el, hogy a rossz osztrák dohányhoz silányítva annak versenyképességét biztosítsák? Gazdag kőszén telepeink termékei előtt a világ forgalom utait nem zárták-e el? dús kén, cinober, réz-

bányáink — melyek a nemzeti fejedelmek alatt oly nyere-
reményes kiviteli cikket szolgáltattak — nincsenek-e
lezárva? nyersterményeink itthoni feldolgozására
tették-e csak egyetlen lépést? s vajjon a 8 év óta
folytonosságban levő adó-executiók s növekedő új
adók által nem vették-e ki a földmivelő kezéből
munkaeszközeit, vető-magját, s nem hozták-e a
népet azon végletekbe, hogy földjét kénytelen potom
árért elvesztegetni, vagy vetetlenül hagyni, hogy
ma holnap, mint tatárjárások után gyökerekkel
táplálkozzék. Azoknak, kik 8 év óta ily módon
kormányoztak, s önöknek, kik utódaik, nincsen
joguk a nemzet áldozatkészségére hivatkozni, mert
a gyümölcshöz jutásért kivágták a termőfát, s az
ország minden értékét Bécsbe expediálták: itt nyomor
és siralomnál egyebet hátra nem hagyva.

Azt hiszik talán, hogy mi pártérdekből vagy
pessimismusból festjük ily sötétnek a helyzetet,
menjenek ministereink, incognito utazzák meg az
országot és meg fognak győződni, hogy e kép
nincsen tulfeketén színezve.

Itt t. ház! palliatív szerek, itt túldozgatás, fol-
tozgatás, a gyümölcshöz kiadásoknak aprólékos
törölgetése nem segíthet, itt csak gyökeres refor-
mok s az absolutismustól örökölt s eddig dédelge-
tett rendszerrel való teljes szakítás segíthet csak.
Én fájdalommal látom át, hogy az új kormány — mely-
től annyit várt a nemzet — e rendszer keretéből
nem tud kibontakozni, s halad tovább azon uton,
melyen csak adósságcsinálás s új adóterhek be-
hozatalával lehet, hitem szerint már nem nagyon
messze czammogni, s mert én az ez irányban való
tovább hatolás minden lépését végzettszerűleg ve-

szélyesnek hiszem: azért ezen új jövedelmi adótörvényt általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A járadék-kölcsön ellen.

(1875 december 12-én)

T. képviselőház! Nyolcz éves alkotmányos életünknek két főjellemvonása, mondhatnám, irányelve volt, melytől ha igazságosak akarunk lenni, a következetességet meg nem tagadhatjuk: ezek az adóemelés és kölcsönzés. *(Igaz!)* „A szokás második természetté válik“ mondja a magyar példabeszéd. Ugy látszik, államéletünknek is a hosszas gyakorlat által ez a rossz természetévé vált s van rá szükség vagy nincs, adót emelni, kölcsönt kötni nekünk mulhatlanul kell.

Pénzügyminister ur maga bevallotta e járadék kölcsön törvényjavaslatának beterjesztésekor, hogy az állampénztár azon szerencsés helyzetben van, hogy a januárra esedékes közösügyes s más kiadásokat fedezni képes. Ezen mindenestre örövendetes kijelentés logikai következményéül senki se várta volna azon conclusiót, hogy tehát csináljunk 80 millió új adósságot. *(Igaz! a szélső balfelől.)*

Pénzügyminister ur ezen őszinte bevallása a leghatalmasabb, a legmegdönthetlenebb érv e törvényjavaslata ellenében, itt okoskodása, megengedem, erős felleghárának oly gyenge oldalát tárta

fel, a melyen betörni és a várat hatalmába keríteni, a gyengébb strategicusnak is sikerülhet. (*Helyeslés a szélső bal felől.*)

Én t. ház bevallom, hogy e téren nem vagyok szakértő: a kérdés pénzügyi oldalát ki fogják az arra hivatottak fejteni, a tüzetesebb megbirálást azokra bízom; de annyit én is átlátok s minden bármily egyszerű ember is átláthat, hogy 6 millió kamatot évenként ismét a nemzet vállaira rakni akarni és pedig minden szükségesség nélkül: nem tartozik a takarékosághoz, (*Helyeslés a szélső bal felől.*) s koránt sem vezet deficitünk elenyésztetése s megzavart államháztartásunk egyensúlyának helyreállításához.

Elismerem azonban készségesen, hogy ezen 80 millió aranyforintra égető szüksége van hazánk-nak s pénzügyminister urnak csak pár szóból álló kijelentést kell tennie, hogy annak felkölsönzését én is készségesen s teljes örömmel megszavazzam s megszavazza velem e ház minden tagja és ez az: hogy ezen 80 millió arany forintot azért veszi fel, hogy az a rögtön felállítandó magyar önálló jegybank ércz-alapjául szolgáljon. (*Élénk helyeslés a szélső bal felől.*)

Kisértse meg ezt pénzügyminister ur s biztosítom, hogy még soha propositió parlamentben oly lelkesedést és oly egyhangu helyeslést elő nem idézett; soha még intézkedés nem történt, mely a nemzet hálaérzetét és elismerését oly nagy mérvben felköltötte volna. Nem kell ide semmi más, mint egy kis vélemény-változtatás s a nemzet a pénzügyér ur nevét örökre áldani, a magyar történelem dicsőíteni fogja.

Ez oly szép, oly hazafias, oly dicső dolog azonban, hogy létesítését nem várhatom a jelen viszonyok között, másként pedig e kölcsönt meg nem szavazhatom s így e törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául sem fogadhatom el. *(Helyeslés a szélső bal felől)*

A só-jövedék fölemelése ellen.

(1875. december 14-én)

A sójövédékről beadott e törvényjavaslat tárgyalása kedvező alkalmat nyújt a só-manipulációra vonatkozólag elmondani, szokott rövidséggel, nézeteimet.

Nem kell fejtegetnem, hisz tudja e házban mindenki, hogy hazánkat mily gazdagon áldotta meg a természet az élet fentartására nélkülözhetlen sóval; ki van számítva, hogy milliárd évek fogyasztásával se lehetne e kincset kimeríteni; s daczára ennek, mi sónkkal oly féltékenyen elzárkozunk a világforgalom elől, mintha félnünk kellene attól, hogy pár évtized alatt a belfogyasztás is kimeritené azt. Pedig t. ház! hazánk földrajzi fekvése s végtelen gazdagságú sóaknáinknak hajókázható folyók, tehát egészen a tengerig ható olcsó vizi ut mellett való elhelyezésénél, továbbá kelet és nyugot Európa só szegénységénél fogva arra van hivatva és utalva, hogy fél Európát sóval lássa el, hogy azzal roppant mérvű kiviteli kereskedést folytasson, s higgye el pénzügyminister ur, hogyha ezen ingyen kincsünk előtt mesterkéltén el

nem zárná a világkereskedelem utjait, ha azt kellőleg kihasználni tudná: nem szorulna semmiféle járadék s másféle kölcsönökre, nem a hazánkat tönkre tevő adóemelésekre, mert sóknak európai jövedéke bizonynyal alkalmat nyujtana bevételeinknek kiadásaink fölé való fokozására, s az állampénztár tartaléktőkéjének megteremtésére is.

De hát mi vet gátot annak, hogy mi, kik sóban oly gazdagok vagyunk, a sószegény keleten, Olasz- és dél Németországban, sőt a tengeri közvetítés által távolibb országokban is megjelenjünk s amaz országok só szükségleteit ellássuk? A nagyon magas ár. Mert hogyan akarhatjuk azt, hogy Európa népei, kik átlagosan 2 frtért jutnak egy mázsa sóhoz: a mi sónkát 5—7 frtért megvegyék. Az igaz, hogy Európa legnagyobb része rossz egészségtelen tengeri sóval él, mit örömet cserélne fel a mi jó egészséges sónkkal: ha ahhoz illő árban juhatna; de természetes, hogy háromszoros árt nem fizet, s így a külföldről jöhető nyereménytől teljesen elesünk; de a magas árak mellett a belfogyasztás is csökken, így például hazánkban egy emberre csak harmad annyi só esik, mint Angliában, egy baromfira csak negyed annyi, a mi közegészségügyi tekintetben is veszélyes, de káros az államra nézve; mert t. ház én megvagyok győződve, hogy az olcsóbb sóár nem csak a kiviteli kereskedést élénkítené, hanem a belfogyasztást is háromszorozná, először az által, hogy a szegény ember magától és barmától nem vonná meg a sót és másodszor azért, mert a külföldi só becsempészése ez által megszűnne, a mi által nagyon sok pénz — mi most ez uton kiszivárog —

benn maradna az országban. Pedig higye el a pénzügyminister ur, hogy ez nagyon is figyelembe veendő körülmény; mert vannak hazánknak oly vidékei, hol legnagyobb részben ily becsempészett sóval élnek. Ezekhez tartozik Erdély egy nagy része is. A székelyföld, hol egész hegy láncolatok vannak sóból, hol több faluban a pinczét sóba vágják, kevés hazai sót fogyaszt; egyszer azért, mert a parajdi sóaknához a rossz járhatlan utak miatt eljutni nem tud, másodsor azért: mert tözsomszédjában a román só mázsáját 2 forintért kapja. De így van ez hazánk más határszéli vidékein is. Ez pedig t. ház kettős veszteség, mert az itthoni sójövedéket apasztja, s a hazai pénzt külföldre sodorja.

Pénzügyminister ur a költségvetés tárgyalásakor érinté, hogy a sóár leszállítását jelen viszonyok közt nem kockáztathatja, mert nem tudja: ha vajjon az a nagyobb fogyasztást biztosítaná e? Én merném biztosítani a pénzügyminister urat, hogy biztosítaná úgy a bel mint a külfogyasztásnál s erre concret példákat hozhatok fel. A belfogyasztásra felhozom az 1849-iki esetet, a midőn Kossuth megengedte, hogy a parajdi sóaknáról a székelységnek 2 frtért adják a só mázsáját s a fogyasztás azonnal tizszereződött, a jövedelem ötszörösödött. Az olesó ár melletti külfogyasztásra nézve felhozom a nemzeti fejedelmek korszakát, midőn egész Törökországot, sőt Azsia és Afrika partvidékét is Erdély látta el sóval, dáczára annak, hogy a Dunáig tengelyen kellett szállítani. E piacunk most is ott van, a Maros és Aranyos közvetlen közelében fekvő marosujvári és tordai só-

aknákból olcsó vizi uton egész a Dunáig, onnan a tengerig szállíthatnók sónkat; de daczára ez előnyöknek, kelet piaczeit elvesztettük, s azt a só mázsáját 2 frtot adó Rumániának engedtuk át és Szerbiának, mely tőlünk kedvezményi árban kapott sóval kereskedik keleten és hazánk alvidékein is. Ajánlom a t. pénzügyminister urnak ez eszméket, ez adatokat figyelmébe, tegyen kérem ez irányban tanulmányokat s ha lehet, ha az osztrák érdekek dédelgetése engedi: nyissa fel hazánknek ezen eldugult főjövedelmi forrását.

A mi a sójövedék tárgyában benyújtott jelen törvényjavaslatot illeti, azt részemről nem fogadhatom el s nem fogadhatom el épen azért: mert az nem a sóár leszállítását, — mi egyedül lehet üdvhozó hazánkra, — hanem annak tetemes fölemelését czélozza; mert pénzügyminister ur indokolásában ugyan csekélyre, ha jól emlékszem $3\frac{1}{10}$ krra teszi mázsánként ez áremelést; azonban ezt nagy mérvben fokozza azon körülmény, hogy a só árára a kezelési és szállítási költségeknek rászámítását törvénybe iktatja, a mi amannál jóval tetemesebb áremelést idézend elő, és az, hogy tekintélyesebb mennyiségű törmelék-só elfogadása kötelezővé tétetik, a mi eddig vízbe dobott, vagy olcsóbban adatott a marhák számára.

De fölemelte a gyári és a kedvezményi só árakat is, a minek nemzetgazdasági hátrányai igen nagyok. Árleengedést csak a szomszédos osztrák tartományok részére köt ki a 7. §-ban. Ez már valódi gunytablája e törvényjavaslatnak. Ezen utóbbi ok az előbbiekhöz járulván, elégséges arra,

hogy e törvényjavaslatot elvessem, és szavazatommal hozzá ne járuljak. (*Helyeslés a szélső bal oldalon.*)

A vegyitrágyához való sóról.

(1875. december 15.)

T. ház! Ezen §-nak igen helyes intézkedése az, a mely a gyári- és ipari czélokra szükséges sónak kedvezményi ár mellett való kiszolgáltatását rendeli el. Fájdalom, alig megszülemlett gyári iparunknál, ezen kedvezménynek nem sok hasznát veendik hazánk lakosai. Van azonban tér, a melyen igenis ily kedvezménynek nagy hasznát vennék hazánk fiai, még pedig indokolt hasznát és ez a földmivelés tere. Örvendetes, hogy kezdenek hazánkban, ha nem is nagy mérvben, de itt-ott mégis oly szakértő belterjes gazdaságot létrehozni, mely eltér az eddig folytatott gazdasági módtól, a mely. fájdalom, a földnek gyümölcsét nem adja eléggé vissza.

Tudjuk azt, hogy a modern belterjesebb gazdaságoknál a trágyakészítés, főleg a vegyészeti trágyakészítés, mily nagy szerepet játszik és azt is tudjuk, hogy ily vegyészeti trágya előállításának főkelléke a só; tehát azt hiszem, hogy igenis helyén lenne, ha ezen kedvezményi árt, itt e 13. §-ban a vegyészeti trágya előállítására szükségelt sóra is kiterjesztenők; erre nézve vagyok bátor egy rövid módosítványt beadni, mely így hangzik: „a 13-ik §. első sorában „gyári és ipari czélokra“ szók után a közép „és“ kihagyásával tétessék „és földmivelési (vegyészeti trágyakészítésére).“

A Rumániai szerződés ellen.

(1875. december 17-én)

T. képviselőház! E szerződés első, melyet közvetlen szomszédainkkal kötünk, s ép azért én azt igen fontos és életbe vágó kérdésnek tartom. Igen természetesnek találom tehát, hogy a t. ház akkor, a midőn az eddigi hawaii szigetek, Spanyolország, China, Japánnal stb. kötött szóval névleges de érdekeinket nem érintő szerződések iránt, közönyös volt, most ezen szerződésnél, mely kereskedelmi jövőnk felé az első lépést képezi, mely követendő vámpolitikánknek irányát mintegy megszabja: élénk érdeklődéssel viseltetik. Én, mint az önálló magyar vámterület feltétlen hive, óhajtottam volna e szerződés megkötését elhalasztani mindaddig, míg a vámkérdést az osztrák tartományokkal tisztázzuk. És ez elhalasztásban semmi nemű hátrányt, vagy veszélyt nem látok; mert ha eddig évszázadokon át oláh szomszédainkkal kereskedelmi szerződés nélkül meg tudtunk élni: még egy fél vagy egy évig ezután is meg tudnánk élni. Attól se félek, hogy egy év letelte után Rumánia ne lenne hajlandó velünk ezen, vagy más szerződést megkötni, mert Rumánia most szülemelő kereskedelmi mozoghatásának tekintetéből sokkal inkább van a mi jó indulatu támogatásunkra utalva, mint mi az övére; különben is én csak azon szerződéseket tartom létesíthetőknak és állandóknak, melyeknél az érdek-egység és kölcsönösség nagy elve létezik. Ha ez létezik, s ha ez mind a két fél részéről tiszteletben tartatik: akkor később a magyar vámkérdés megoldása után is létre fog jönni a rumániai ke-

reskedelmi szerződés, s létre jövend akkor minden prejudicálás minden visszahatás nélkül őszintén, a két egymásra utalt s ugyan azon áramlat által fenyegetett ország érdek-egységének alapján s ezek védelme és megóvása érdekében. Én román szomszédainkról feltenni nem tudom és nem akarom, hogy okadatolhatlan sietséggel nekünk kárt okozni, s kezeinket megkötni kívánnák s azért én Simonffay barátom határozati javaslatát vallom magaménak: de mivel annak a többség általi támogatását nem reménylem: szükségesnek tartom e szerződést érdeklő nézeteimet röviden előadni.

Ha jeles szónokok szakszerű nyilatkozata után a vita ily előhaladt stadiumában bátorságot veszek magamnak a felszólalásra, teszem azért: mert, még nem látom ezen életbevágó kérdést minden oldalról megvilágítva, nem látom főleg előadó urnak nagy számcsoportozatok és — elismerem, nagy előtanulmányt tanusító — statistikai adatokkal illusztrált némely állításait kellőleg megczáfolva, nem főleg némely az erdélyi részekre vonatkozó téves adatait helyreigazítva; és ezeket okvetlenül helyre kell igazítanunk, mert előadó ur exposéjában oly téves föltevésekből levont következtetések fordulnak elő, melyek szemképrázató természetüknél fogva, könnyen tév-vélemények és meggyőződéseknek lehetnének szülőanyjává s ép azért azokat helyreigazítani, valódi értékükre leszállítani elodázhatlan kötelességemnek ismerem.

Előadó ur számtételekből erőlködött kimutatni e szerződés előnyeit; bár nem tudta elpalástolni, hogy még jelenleg is kivitelünk Rumániába alig teszi felét az onnan behozott czikkek árának.

Felhozott adatai constatálják, hogy a létező vám mellett is Rumánia évi gabna-behozatala 2 $\frac{1}{2}$ millió vám-mázsát tesz ki. Vám nélkül bizonynyal ezen gabna-behozatal sokszorozodni fogna oly mérvben, hogy a mi gabnánk versenyképességét nemcsak az osztrák piacokon, hanem saját piacainkon is el fogná nyomni, a mint az erdélyi részekben már is teszi. Ered pedig ez Rumánia kedvező talaj és égalji viszonyaiból, mert mig nálunk gyakori trágyázás és háromszori szántás után ad földünk szerény termést: addig Rumániában egyszeri rossz szántás s minden trágya nélkül dus termést nyújt: ennek természetes következménye, hogy a midőn mi 4—5-ször annyi munkával vagyunk képesek hasonló mennyiségű gabnát előállítani: Rumánia gabnájával mindig előnyben lesz felettünk. Ez előny, előadó ur kimutatása szerint 1 frt 50 kr. és 80 kr. közt váltakozott, a kukoricánál 54 krt tett. A kukoricza igen fontos cikk, főleg az erdélyi részekben, hol az a népnek csaknem kizárólagos táplálkozási cikkét képezi, az 54 kr. ár-előny tökéletesen elégséges arra, hogy az egyenes vasuti egybeköttetés létesültekor annak nálunk való termelését lehetetlenné tegye.

Nem kisebb a veszély, mely állatteny észtesünket fenyegeti. Előadó ur felemlité, hogy Rumániából most is évenként 265,000 juh és hizottsertés hozatik hazánkba; de mellőzte a nagyon jelentékeny szarvas-marha behozatalt, s hogy a hizékony rumániai szarvas-marha hazai mészárszékeinkben is kezdi a hazai fajt háttérbe szorítani. Ebből kitűnik, hogy e szerződés, gabna és hústermelésünket: földmivelő országunk e két leg-

fontosabb termelési ágát komoly veszélylyel fenyegeti.

Ennek recompensatiójaként tünteti elő a t. előadó ur azt, hogy hazánk 16 millió forint értékű ipar-cikket visz ki évenként Rumániába. Nem akarom kétségbe vonni ez adatokat; de azt igenis állítom, hogy ha eddig ennyit vittünk ki: ezután nem fogunk kivinni; mert mindazon tényezők, melyek e kiviteli kereskedésünket éltették, leginkább kormányunk egyoldalú fiscalis intézkedései következtében megsemmisülendőben vannak.

A czukor-finomítás előnyeitől elesünk, mert czukorgyáraink rendre buknak. Szesz-iparunk oda jutott, hogy ma Erdély csaknem minden szeszgyára beszüntette működését, részint a terhelő adók, részint azért, mert a galicziai szeszszel a versenyt kiállani nem tudták. Vaskivitelünk már megszűnt, mert a szentkeresztbányai és fülei vas-hámorok, melyek azt táplálták, megbuktak. Fát nem soká szállítunk, mert a Tatros és Kis-Beszteerce környéki erdők le vannak tarolva.

Ásványos vizet a tutajozás megszűntével nem szállithatunk, mert Borszék messze esik a vasuttól.

Üveg-gyárunk kettő van, nagyon korlátolt munka-körrel.

Fagygyu-áruinkat leszorította s itthon is tul-szárnyalta a Rumániából jövő petroleum. Bort is a mennyit mi beviszünk, annyit ki is hoz hozzánk Rumánia; s így összes ipari kivitelünk, pokróczra, durva posztóra, tulipános ládákra, lószerszám, kocsik és pléh-művekre szorítkozik, melyeknek mérsékelt hasznaiban Brassó és Kézdi-Vásárhely osztakoznak, illetőleg csak Brassó, mert a vasut-

tól távol eső Kézdi-Vásárhely, mihelyt a tömösi csatlakozás elkészül, le fog a verseny-térről tűnni.

Brassó specialis érdeke, megengedem, hogy nyerne valamicskét e szerződés által; én lelkemből óhajtom Brassó iparának, kereskedelmének felvirágzását, arra áldozatokat is hozni kész vagyok; de itt áldozatokat hozunk, még pedig roppant áldozatokat arra, hogy az osztrák-ipar Brassó iparát is elölje, hogy az e szerződésben nyerendő kedvezmények által, a tenger felől érkező angol és franczia iparral szemben versenyképesen jelenhessék meg az Al-Duna mellett, hogy ott hazai iparunk csekély térfoglalását megsemmisítve, annak jövőbeni kifejlődését is lehetlenné tegye az által, hogy természetes piacát, már jó előre a mi romlásunkkal elfoglalja; elhiszem előttem szólott Wahrmann Mór képviselőtársamnak azt is, hogy egyes kereskedők, főleg itt a fővárosban nyerni fognak, de veszteni fog az ország, veszteni annak földmivelő népe.

Ezekből kitűnik t. ház, hogy az e szerződésből leszármaztatott előnyök tisztán képzeletiek. Én e szerződésben csak az osztrák-ipar ügyes térfoglalási törekvését, hazánk legvitálisabb érdekeinek sértését, s vámügyünk szabad megoldhatásának akadályát látván: a törvényjavaslatot általánosságban sem fogadhatom el a részletes tárgyalás alapjául.

Interpelláció az alkotmány szünetelése alatt kime- nekültek ügyében.

(1876. január 15-én.)

T. képviselőház! Az igen tisztelt kormányelnök urhoz vagyok bátor egy interpellatiót intézni a le-

hető rövid indokolással. T. ház! Nincsen talán nemzet e világon, mely saját fájának pusztulása és beolvasztása iránt oly vétkes és fatalisticus közönnnyel viseltetnék, mint a magyar. Három századon át Bécs abszolotismusa, mely nemzetünkben egy nyakas és meghódíthatlan fajt látott, minden téren irtó harczt folytatott ellenünk. Harcz idején egész vidékek magyar lakossága pusztított ki Dsingiszkháni kegyetlenséggel, később mesterkéltén olvaszták be más nemzetiségek közé, és Bécsben székelő, vagy onnan önhasznukat leső dicasteriális kormányközegeink azt engedték tenni. Most azonban nemzeti felelős kormányunk van, melytől jogosan megkövetelheti a nemzet, hogy a minden irányban tért foglaló nemzetiségi aspirációkkal szemben fedezze nemzeti életünket; de fájdalom e téren még most is a vétkes önelhagyottság fatalismusa uralg, s az történik, hogy országunk déli részében a magyar szülők tanköteles gyermekeiket szerb és német iskolákban — kénytelenek neveltetni; az történik, hogy a székely kivándorlást tagadjuk, hogy azon ne kelljen segíteni. Hétfalusi testvéreinket szemeink előtt jövevények kergetik ki e hazából, hogy ma-holnap ezen 25,000-nyi magyar népnek még magva is kivesszen e hazából. Szótalan nézzük, hogy künlevő Csángó testvéreink százezrei, — kiknek templomai és iskoláiból is ki van már az anyanyelv küszöbölve — egy generatio alatt nyomtalanul letűnjenek.

Ez t. ház! az önmarczangolásnak, a vétkes öngyilkolásnak oly fájdalmas jelene, melyet szó nélkül hagyni nem lehet, s én bátor vagyok a t. kormányelnök ur becses figyelmét és hazafias ér-

deklódását a fennebb érintettek mellett föl hívni sok ezer oly magyar honpolgár megmentésére, kiket minden anyagi áldozat nélkül egyszerű közbenjárása által visszaadhat e hazának.

Ugyanis 1849 után, midőn e haza ezredéves alkotmánya letiportatott, midőn a haza fiait törvény ellenére hurczolták idegen hadseregbe: hazánk minden tájairól, de főleg határszéli részeiből s így a Székelyföldről is az erőszakos besoroztatás elől igen sokan menekültek a szomszéd fejedelemségekbe s kelet távolabb vidékeire, mit fokozott azon remény, hogy kimenekülve eltiprott hazájuk szabadságának visszavivására hittek közreműködhetni.

Én most, midőn az általános fegyverviselés és hadkötelezettség elve törvénybe iktattatott, most a midőn az ujonczokat az ország törvényhozása szavazza meg: a katonai szolgálat alól való önkivonást elítélem már csak azért is, mert e haza minden fiát hadképesse óhajtom tenni; ámde nem jöhetnek ily megbíralás alá azok, kik az ország törvényeinek és alkotmányának eltiprásával szemben, a nemzet által adoptált passiv ellentállás alapján hazafias erényt gyakorolva vonták ki magukat az önkény üldözései elől. Ezeknek száma pedig, a mint közelebbről a hirlapokban közlött levelek tanusítják, csak Rumániában több ezerre megy: de telve van velök—mint személyes tapasztalataim alapján meggyőződtem — Konstantinápoly, Egyiptom s egész kelet ily menekültekkel, úgy hogy az ily módon künrekedt magyar honpolgárok számát minden tulzás nélkül 6—8000-re tehetjük. Ezek már mind időtöltött, katonai szolgál-

latra képtelen, népes családokkal bíró s többnyire vagyonos üzérek, kereskedők, iparosok, kiket nem életmódkeresés, hanem a haza szent szerelme, a magyarnál örökre fennmaradó honvágy fájó érzete vonz ide vissza; ők e hazának hasznos polgárai s vagyonának gyarapítói lennének. Ők mindnyájan vágnak ide vissza, egyenkint is folyamodtak a belügyministeriumhoz, — magam is adtam be ily kérvényeket, — de elutasítottak; nem rég a Bukurestben levők, — kiknek száma több ezerre megy, — együttessen tettek lépést a büntetlen hazatérhetésre nézve, előbb az ott megfordult konstantinápolyi nagykövet gr. Zichynél, legujabban az ottani főconsul báró Calicenél; de fájdalom mindeddig eredménytelenül.

Nem is várok én az osztrák ügynökök és consuloktól érdeklődést honvesztetteink iránt, hisz talán nekik — jövedelmi szempontból — azok küntartása érdekükben fekehetik; hazai kormányunktól azonban méltán megvárhatja a nemzet, s követelhetik képviselői, hogy a magyar királynál — ki az engesztelődés és nagylelkűség oly fényes tanujeleit adta — kieszközölje hontalanul bolygó véreink büntetlenül való hazatérhetésének kegyes engedélyét.

Kérdem azért a tisztelt kormányelnök urtól.

Van-e tudomása arról, hogy kelet tartományaiban, főleg a szomszédos fejedelemségekben, sok ezerre menő oly magyar honpolgár van, kik 1849—1867-ig — tehát az absolutismus uralma alatt — menekültek vala ki, hogy a törvényellenes besorozástól mentesüljenek?

Van-e tudomása arról, hogy ezen legtöbbnyire családos és önálló vagyonnal rendelkező véreink úgy egyenként, mint egyetemlegesen tettek ismételt lépéseket arra nézve, hogy a büntetlenül való hazatérhetés engedélyét megnyerhessék?

Szándékozik-e lépéseket tenni az iránt, hogy ezek, s még más országokban is létezhető ily menekültjeink e hazába visszatérhessenek a nélkül, hogy a multak miatt zaklatásoknak legyenek kitéve.

A dohányjövedékről szóló novella ellen.

(1876. január 18-án.)

T. képviselőház! Törvényhozásunk és kormányzatunk egyik fő hibája a complicatio mesterkétségében jelentkezik. Mi a legegyszerűbb dolgokat, melyek rövid, néhány szakaszból álló törvényben körvonalozhatók és szabályozhatók lennének: a paragrafusok szövevényes tömkelegébe fulasztjuk, hogy azokban a honpolgárok mulhatlanul eltévedjenek. Szóval mi adoptáltuk az önkény uralomnak paragrafus és rubrica rendszerét s azt közéletünk minden terén jobb üggyhöz méltó következetesség és szívóssággal erőszakoljuk át.

Hogy ez így van, arról leginkább meggyőzhet a dohányjövedék és monopolium kezelése, melyet az önkényuralom egész complicált apparátusával átplántáltunk alkotmányunk talajába; de sőt annak jellemző zürzavarával meg nem elégedve, azt új meg új novellákkal, szövevényes módosításokkal tesszük egészen a kétségbeesésig érhetetlenné.

Pénzügyminister ur indokolásában azt mondja, hogy a dohányjövedék tárgyában már 1871-ben egy kimerítő törvényjavaslat nyújtatott be a t. háznak; de a sok el nem halasztható sürgős tárgyak miatt azte ez ülősszak alatt felvehetőnek nem tartván, jelen novella vagy módosítás által segít a dolgon. Én ugy látom, hogy nem is szándékozik pénzügyminister ur ezen kimerítő törvényjavaslatot nemcsak ez ülősszak, hanem ez országgyűlés folyama alatt sem tárgyalatni, miután jelen módosítása 1877-re kiható, sőt csak akkor életbe lépendő intézkedéseket tartalmaz: ugyde t. ház mi nem rég a dohányjövedék kérdésében a jelenin kívül már hoztunk egy másik s terjedelmes vitát előidéző novellát; én azt hiszem, hogy annyi idő alatt, a mennyit e két módosítás törvényerőre emelése igénybe vett és igénybe veendő: a kimerítő törvényjavaslat is megalkotható lesz vala; hanem akkor a complicálás nagy, és honmentő irányelve csorbát szenvedett volna: lett volna egy mindenki által könnyen megérthető és felfogható törvényünk. De ha ez a jelen törvényhozási bölcsesség, s különösen pénzügyminister ur modern felfogásával össze nem egyeztethető is: én velem együtt e hazában sokan, igen sokan vannak, kik ezen theoreticus nagyság színvonalára fölemelkedni nem tudnak, kik a complicatio tanának nem hódolnak, azt a magyar közélet keretébe beilleszteni és állandósítani nem tudják és nem akarják, s ép azért bátor vagyok a t. házat kérni, hogy ezen módosítást visszautasítva, e helyett a már kész és a ház asztalára már 4 év előtt letett kimerítő törvényjavaslat felvételét elrendelni mél-

tóztasék, s erre annyival inkább kérem a t. házat: mert e módosítás a complicáció mellett igen nagy terhet ró az állampolgárookra és az állam jóvedelmét is csonkitani fogja.

Ugyanis a 3. szakasz a saját használatra engedélyezett dohánytermelésnél minden négyszögölért az eddigi 20 kr. helyett 40 kr. fogyasztási illetéket ró ki; az illeték ily emelése elég arra, hogy a saját használatra való dohánytermelést lehetlenné tegye, hisz maga pénzügyminister ur indokolásában kiszámítja, hogy egy négyszögölen nagyon figyelmes művelés mellett egy bécsi fontnál több dohány nem terem. Már most ha tekintetbe vesszük, hogy a kerti jó talaj sem terem munka nélkül; sőt a dohány előállítása sok pepecslő munkát igényel; ha tekintetbe vesszük az engedélyért való folyamódásokra való bélyeget s más költségeket és azt, hogy az így termelt dohányból a legnagyobb felvigyázat mellett más zacskójába is megy, ha mindezt az illeték fejében fizetett 40 krhoz és a talaj érték perczentjéhez hozzáadjuk; s ha tekintetbe vesszük, hogy a dohány nem minden évben sikerülván, a rossz évek átlagos veszteségét a jó évek hasznából le kell vonnunk: akkor egy bécsi font saját használatra termelt dohány egy forintnál többbe fog jönni, azaz oly árba, hogy a termeléssel mindenki fel fog hagyni és ekként a kincstár ezen novella által nem 129,590 frt jövedelem-szaporulatot teremt: hanem az eddigi jövedelemtől is elesik, a mi nem 129,590 frt; hanem a velejáró bélyeg fogyasztással együtt legalább is 150,000 frt. A saját használatra való dohánytermelést e mellett meg fogja gátolni e

novellának 5. §-a, mely a dohánynak a termelést követő éven túl való tartását eltiltja, vagy legalább olynemű bejelentések és engedély kérésektől tételezi fel, melyek azt csaknem kivihetlenné teszik. Már most tudjuk, hogy a dohánynak állani kell, hogy élvezhető legyen, s bizonyynyal senki egy font dohány termelhetéseért 1 forintot fizetni nem fog: ha azt rossz éretlen állapotában lesz kénytelen elhasználni.

De van e törvényjavaslat vagy módosításnak egy mindezeknél rosszabb oldala, mely az erkölcsök megmételtyezésére irányul; ez a 12. §., mely az állampolgároknak a spionkodást kötelességévé teszi, mely a község előljáróira, a tisztviselőkre, sőt szolgákra is a delátoroskodást nagy birság terhe alatt rá parancsolja. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

T. ház! Az erkölcsöket eléggé megmételtyezte nálunk az önkényuralomtól átvett rendszer; hazánk egy egész hadsergét tartja a szaglászoknak, kik minden időben betolakodhatnak a házi tűzhely szentélyébe, kik a fájdalmas reminiscenciák boszantó rémeiként járnak-kelnek, zsarolnak és zaklatnak minket; ezek a delátorkodást, a spionkodást, — melyért osztalékos társakként jutalmazva vannak, — mesterségükként üzik. Ily berendezés mellett fölöslegesnek tartom a spionkodást ráparancsolni a honpolgárookra, a szolgát ura beárulására ingerleni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) A törvényhozás az erkölcsstelenség ily újabb iskoláját nem szervezheti, (*Elénk helyeslés a szélső baloldalon*) azt szervenie nem szabad; mert 129,000

forint állítólagos haszonért saját reputációját és erkölcsi méltóságát áruba nem bocsáthatja.

Ezek t. ház! azon főbb indokok, melyek nem engedik meg, hogy e törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadjam, s járulok Madarász József barátom által beadott s általam is aláírt ellenindítványhoz. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az adókezelési törvény ellen.

(1876. február 15-én.)

T. képviselőház! Jelenlegi, az önkényuralomtól örökölt adórendszerünk, vagy miként egyik államférfiunk s pénzügyi kapacitásunk jellemzőleg nevezé: törvénytelen sarczolási módszerünk: igen alkalmas és célirányos lehetett azon idegen kormány kezében, mely Magyarország elszegényítésében és kimerítésében kereste leigázásának leghatékonyabb eszközét.

Felismerték ezt a haza jobbjai s azon idő óta, hogy hazánk visszaszerezte az adóügyben önrendelkezési jogát, folyton hangoztatták a törvényhozás termeiben az adórendszer gyökeres átalakításának elkerülhetlenségét. Egymásután váltakozó kormányaink ez iránt mindannyian ígéretet tettek; nem volt pénzügyministerünk, ki a jelenlegi rendszer tarthatlanságát be ne vallotta volna; ki az adókezelést a törvényhatóságoknak visszaadni hajlan-dóságot ne mutatott volna; mindenik országgyűlés programmja első teendői közé

sorozta ezt; de fájdalom, az ellenkezőjét tette, s az önkényuralomnak hazánk kimerítésére célzó adórendszerét nemcsak megtartotta, hanem nagy mérvben súlyosbította.

Mutatkozik is ennek gyászos eredménye országszerte, mert a mit Bach és Schmerling tervezelt, de elérni nem tudott: hazánknak a pauperismus örvényébe sodrását, ijesztő mérvben létesítik.

E művétől elszörnyedt maga az uralkodó párt is, s tért engedett a jelentkező mentő férfiaknak, hogy a haza megrongált pénzügyeit rendezzék. Ime megjelent az új pénzügyminister ur nagy szabásu pénzügyi operátumaival s az új kölcsönök és új adók nagyon egyszerű, de a bajt csak tetéző műtéte után, azonnal hozzá kezd adórendszerünk rég sóvárgott átalakításához, s benyújt egy 86 szakaszból álló törvényjavaslatot.

Midőn e vaskos füzetet kitevő javaslatot kiosztották: én azon édes reménnyel vittem haza, hogy végre-valahára fel fogom abban találni adórendszerünk régóta ígért reformját, hittem, hogy az által valamely biztos adókivetési kulcs fog alkalmaztatni; hittem, hogy az adókezelést vissza fogja adni a törvényhatóságoknak, s hogy így végre-valahára mentesíttetni fogunk az idegen adókezelők azon nagy hadától, mely évenként közel 15 millió frtot emészt fel.

Mily nagy volt azonban fájdalmas csalódásom, midőn adórendszerünk remélt egyszerűsítése helyett az eddig komplikálnak még zavarossabbá tételét, az adókezelők legióinak kevesbitése helyett azoknak szaporítását; a permanens adóexecutiók be-

szüntetése vagy legalább enyhítése helyett azoknak a könyörtelenségig, a végletekig való fokozását találtam, s oly intézkedéseket, melyek e haza már is elszegényedett népét a teljes tönkrejutáshoz fogják mihamarább eljuttatni.

Mert t. ház, az, a ki hazánk égalji és termelési viszonyait ismeri; a ki tudja, hogy egyoldalú földműveléssel foglalkozó népünknek az év egy szakában: betakarodás után van csak pénze; a ki tudja, hogy a hosszú rideg tél után — mely a földművelő nép minden keresetforrását befagyasztja — népünk mily kimerült állapotban van; a ki tudja, hogy a teljes biztosítékot nyújtani képes gazda is ilyenkor csak nagy uzsora-kamatra kaphat kölcsönt: az egyszersmind fel tudja fogni azt is, hogy e javaslat, ha törvénynyé válik, mit fog eredményezni. Én t. ház azt mondom, hogy az, a ki ily nemzetgazdászati viszonyok közt az év elején követeli nálunk az adót: az lehetetlen, hogy pénzügyi tudományát Kolonics tanaira ne fektette légyen.

De pénzügyminister ur a midőn javaslatában ezeket czélozza, nemcsak hazánk viszonyainak tekinteten kívül hagyását tanusítja, hanem ellentétbe jön önmagával is. Hisz nem rég, midőn a 80 millió járadék-kölcsön elkerülhetlenségét demonstrálta: azt leginkább azzal erőlködött indokolni, hogy hazánkban az adók — épen a fennebb érintettem okokból — az év első felében nem folyván be, hogy az év kezdetén esedékes közösügyes kiadásokat fedezhesse, mulhatlanul szüksége van tartalék-tőkére, mire a kölcsön egyrészét fordítani fogja. Tartalék-tőkéje most megvan, de azért az adót az

év elején még is követeli, ezt magyarul úgy jellemzik, hogy egy birkáról két bőrt óhajt lehuzni.

Pénzügyminister ur elhitette magával, hogy a magyar nép nem szeret fizetni, s törvényjavaslatát e nézpontból szerkeszté. Pénzügyminister ur e tanának már akadtak e házban is tanítványai, ily vádat néhány nap előtt nyíltan hangoztatott e házban egy képviselő a nemzet ellen, szerintem okadatolatlanul; mert e nép mindig készséggel teljesíté a haza iránti kötelmeit, ezredéven át mindig pontosan leróvta pénz- és véradóját, s ha most talán pontatlan fizető: oka az, mert arra képtelenné tették, mert végtelenül elszegényítették, mert akkor szoritják a fizetésre, a midőn viszonyainál fogva arra képtelen, mert adóképeségét tönkre tették.

Nem akarok én t. ház e törvényjavaslat részleteibe behatolni, nem kívánom egyes szakaszainak kártékony s romboló irányát itt taglalni: hanem csak pár vonással kívánom kimutatni e törvényjavaslatnak rossz oldalait s különösen annak az indokolásban feltüntetett célzatokkal homlokegyenest ellentétes irányát.

Az indokolás úgy akarja e javaslatot felmutatni, mint a mely az adó-kezelést szerves összeköttetésbe hozza a törvényhatóságok önkormányzati teendőivel, mint a pénzügyi szolgálat decentralizációját, szóval mint valósitását a rég óhajtott gyökeres reformoknak. Azonban, t. ház! én úgy találom, hogy a gyakran hangoztatott reformot, töredékesen nem, hanem csak egész teljességében lehet alkalmazni; mert az által, hogy a törvényhatóságoknak is adunk egy mellesegesen némi befolyás-formát; de vele párhuzamosan, sőt fölibe helyezve meg-

hagyjuk a Bach-rendszer egész gépezetét, roppant személyzetével, sőt azt még újabb hivatalok bástyaival övedzük körül: adórendszerünket se egyszerűbbé, se igazságosabbá, se emberiesebbé, se olcsóbbá nem tettük; de sőt ellenkezőleg annak költségességét és megérthetlenségét csak fokozni fogjuk.

Hogy az ez által inaugurálandó rendszer abszurditását felötlővé tegyük, vegyük csak számba az adó-kezeléssel foglalkozó közegeket. Az új szerkezet szerint tehát vannak a községi közegek, szolgabíró segédletével és törvényhatósági igazgató bizottság a törvényhatósági pénztár megszaporitandó személyzetével.

Továbbá felszólamlási bizottságok fizetett elnökség és tagokkal. Adókievő bizottságok fizetéssel. Adófelügyelő egész cancelláriával; illeték-kievő hivatalok. Adóhivatalok. Pénzügyi igazgatóságok; Fináncz directiók és a ministerium.

Ezen 12 különböző, roppant fizetéseket elnyelő adókezelő hivatal mellett van 21 adótörvényünk, s a szabályrendeleteknek megszámlíthatlan sokasága.

Már most t. ház! a hivatalok és törvények e chaoszában még intelligens ember se tudhat eligazodni: hogyan tájékozhatta magát a nép?

Valóban, t. ház! a törvények és hivatalok ezen egymás fölé halmozása, olyan formán tűnik fel előttem: mintha itt speculálnának a félreértések és a felfoghatatlanságból származandó nyereségre, és ily föltevésre jogosít a törvényjavaslat azon tendenciája, mely az adófizetési képzetelenségből az államnak jövedelmi forrást akar teremteni. Avagy mi másnak mondhatjuk azon intézkedést, mely a szegénysége s főleg az adó idősze-

rületlen felhajtása miatt pontosan fizetni képtelen adózót kamattal, s tulhajtott executionális költségek-kellróvja meg. Mi másnak nevezzük azon intézkedést, mely a régi adóhátralékok betáblázását rendeli el, mely a községeket kölcsön-kötésre szorítja akkor, a midőn gondoskodva nincs arról, hogy ily kölcsön uzsora nélkül létesíthető legyen. Itt tehát mindkét esetben a tőke — melynek jövedelméből a jelen és jövő adóját kellene fizetni — lesz megtámadva, s a mi hitelviszonyaink közt az adóképesség rövid időn megsemmisítve.

T. ház! az, hogy egy ország adófizetőinek gazdagságát az állam jövedelmei fokozásának alapjául felvegyék: értem; de, hogy a fizetni képtelen adófizetők nyomorán nyereszkeskedjenek s azzal új jövedelmi forrásokat nyissanak; hogy az adóexecutió nyereseményeit az állambevételek folyton fokozódó egyik tételévé igyekezzenek tenni: azt felfogni nem tudom, azt oly honmentő experimentumnak tartom, a mi keservesen fogná magát rövid időn megboszulni.

Nézetem szerint, t. ház! ezen javaslat tulajdonképen nem is adó- hanem csődtörvény, mely az egész nemzet értékét egy nagy csődtömeggé teszi, melyet a nemzettől külön állónak tekintett állam-kincstár nevében, s látszólag annak érdekében: de tulajdonképen idegen érdekek előnyére confiscálni akarnak. E törvényjavaslat, ha törvényerőre emeltetnék: vonagló hazánk utolsó kenetévé változnék át, s azért azt én általánosságban sem fogadhatom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső baloldaltól.)*

Viszonzválasz a miniszerelnöknek, az absolutismus alatt sorozás elöl kimenekültek ügybeni interpellációra adott feleletére.

(1876. február 23-án.)

T. képviselőház! Az erkölcsi életnek csak egy lehet valódi nézpontja: az örök igazságé, s mégis a két táborra: a szabadság és reactió táborára oszlottak, ezt is különböző nézpontból itélik meg. Innen ered, hogy vannak, kik a legmagasztosabb erényeket a haza és szabadságszeretetet s az ezért való önfeláldozást bűnnek tekintik. Hazánk legjobbjai életükkel áldoztak e tévfelfogásnak. Nem akarom én itt dicsőültjeinknek alig bemohosult sirjait felmutatni; azt azonban óhajtom s azt hiszem óhajtja e ház minden tagja és e hazának minden fia, hogy azok, kiket az üldözés viharja idegen révpartra sodort: visszaadassanak e hazának.

Mi, kik évtizedeken át ettük a hontalanság kenyerét, fel tudjuk fogni azok fájdalmát, kiket szivök minden szerelme, lelkök minden érzelme e hazához ragad, s kik előtt ma is el vannak zárva a haza kapui.

Azok, kiknek érdekében én itt bátor voltam szavamat felemelni, nem tekinthetők egyszerűen szökevényeknek, mint előbb mondotta a t. miniszerelnök ur. Azok némileg politikai menekültek, mert azok nagyobb része azért ment ki a hazából, hogy részt vehessen a felmentés művében. Szerencsétlenségünk magunkat, hogy a gondviselés megérnünk engedte a békés kiegyenlítést legalább részben és higgyük, hogy a restitutio in integrum is ily módon lesz végrehajtva.

Most, midőn a haza minden fiainak sorsa tőlünk függ, s felelőssége reánk nehezül: ne engedjük meg, hogy az ország hazavágyó fiai idegen földön pusztuljanak, ne tagadjuk meg a hazai sirt azoktól, kik él-tük szebb részét idegen földön voltak kénytelenek tölteni.

Tudom, hogy a ministerium és a kormány csak a közvetítő szerepet viheti, miután a megkegyelmezés joga a koronának van fentartva. De én a kormánytól sokkal többet várok, mint hogy az idegen osztrák ügynökök hidegvérüségét e tekintetben tudomásul vegye. Kivánom, hogy a kormány itt, mint kezdeményező lépjen fel.

Midőn interpellációt tettem, különbséget tettem az 1849-től 1867-ig kimenekültek és a később kimenekültek közt és az utóbbi alkotmányos korszak alatt kimenekülteket magam is büntetendőeknek mondtam. De az előbbieket némileg a politikai menekültek-categoriájába tettem, s nincs a világon ország, hol ily tömeges kimeneküléseknél 6—8 ezer embert ne az általános amnestia hozzon haza: mert 6—8 ezer ember nem folyamodhatik egyenként.

Interpellációmban főlemlitettem, hogy ezek összeiratkoztak és gróf Zichy konstantinápolyi nagykövethoz folyamodtak, s miután semmi hatását nem tapasztalták: mult év végén Bukurestben összeírták magukat és az ottani fő-consulhoz báró Calicehez kérvényt nyújtottak be, tehát az alap a közbenlépésre meg van.

Tudom, hogy a külügyekre való befolyás el van tőlünk véve; nem tehetek tehát mást, mint-

hogy a minisiterelnök ur válaszát tudomásul vegyem. De felkérem a minisiterelnök urat, méltóztassék ő Felségénél, az oldala melletti ministernél, valamint a külügyministernél, ki maga is ette a számüzetés kenyerét, odahatni, hogy ezek visszaadassanak a hazának. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A Kassay Ignác elleni kérvény tárgyalásakor.

(1876. márczius 4-én.)

Nem akartam a tárgyhoz szólni, de miután Kassay képviselő ur a beadott kérvénybe nevemet is bevonta, kénytelen vagyok pár szót szólni. Tudniillik a beadó képviselő az aláírók iránt nem lehet felelős, nem tudhatja, kik irták alá a kérvényt, bár az aláírók közül én több tekintélyes polgár aláírását ismerem s így feltehetem, hogy az aláírások valódiak. De másrésről a benyújtó képviselő felelős a kérvényben levő tárgy igazsága és valósága iránt s erre nézve, miután személyes tudomásom volt a dologról, semmi kételyem nem merülhetett fel.

Én azt hiszem, hogy ma, midőn a visszahívási és utasítási jog el van véve, az adott program oly kötelezvény a választók iránt, melyet megszegni nem szabad. Itt azonban nem csak programmegszegés történt, hanem, mint a kérvényből kitűnik, a képviselő ur a választását előző napon 50–60 polgár előtt becsületszavát adta, hogy megválasztása esetében a közjogi ellenzékhez fog

tartozni. E tény előttem ismeretes volt, mert jelen voltam azon conferentián, melyen történt s azért nem vonakodtam beadni a kérvényt. Ezt csak azért hoztam fel, hogy igazoljam magam azon látszólagos vád ellen, melyet a t. képviselő ur ellenem is közvetve emelni jónak látta.

Az iskolai hatóságokról szóló törvényjavaslat ellen.

(1876. márczius 18.)

T. képviselőház! A népiskolai hatóságokról szóló törvényjavaslatot épen ellenkező indokból tudnám megtámadni, mint némely előttem felszólalt képviselőtársam — különösen Trauschenfels — tevé, megtámadhatnám azt nem élességeért, hanem tulengedékenységeért, állami nyelvünknek menthetlen elhanyagolásáért; mert t. ház! ha mi más önérzetes államok példáit akarnók követni: akkor törvénybe kellene iktatnunk az állam nyelvének kötelező jogosultságát úgy a nép- mint főleg a középiskolákban, a mint ezt tette Poroszország, Rumánia, Szerbia, tehát mindazon államok, melyekre a mi elégületleneink, a mi panaszkodóink mint hasonnyelvű államokra hivatkozhatnak. Ily erélyes eljárásra kihívnak nemcsak az ottani példák, hanem hazánk némely felekezeti tanintézeteinek eljárásai s felhívnak épen nem magyar ajku testvéreink érdekében; mert az által, hogy a Királyföld a szerb és a román vidékek minden nép- és középiskoláiból az állam nyelve ki van tiltva; az által, hogy ott a magyar elleni gyűlöletnek oktan érzetét csepegtetik a gyermekek lelkébe; az által, hogy a történelem

meghamisítása által akarják e hazát megutáltatni: leginkább saját nemzetfeleiknek okoznak kárt; mert teremtenek boldogtalanokat, kik a szülőföldön kívül keresik boldogulhatásuk feltételeit s megfosztják honfitársaik ezreit attól, hogy a magasabb műveltséget elsajátítva, az állam s más hivatalok betöltésére tömegesebben képesítve legyenek.

Itt tehát az államnak kell az önkárukra törők felett az atyai gondoskodást átvenni s ép azért, mert e törvényjavaslat népnevelési törvényünk e fő hiányán nem segít: azt célra vezetőnek nem tartom.

Én t. ház tökéletesen egyetértek Helfy barátommal abban, hogy addig a mi hazánkban a népnevelés zöld ágra nem juthat: míg mindenhol községi iskolák nem szerveztetnek; de én félek, hogy ez idő szerint s a mai viszonyok közt az elérhetetlen, nem pénzügyi okokból, mert népnevelésünkre meg van a céljától elvont alap, melyet vissza lehet venni a bitorlóktól; hanem azért, mert kormányunk békén türi azt, hogy országszerte izgassanak még az egyházi szószékekről is újabb községi iskolák állítása és a meglevők felvirágoztatása ellen; de éppen ezen vakondokszerű aláásás mutatja leginkább, hogy a községi iskolák egyedül felelnek meg a korszellem igényeinek.

T. ház! én meglehetősen ismerem felekezeti iskoláink állapotát s alig hiszem, hogy a 11,000 felekezeti népiskola között legyen 2—3000, a mely a népoktatási törvény követelményeinek megfelelően; a többi nem iskola, hanem nép-butító és kinzó intézet, ezeket mind az államnak kellene gondozása alá venni s községi iskolákká átalaki-

tani. Elismerem készségesen, hogy van néhány ezer jól berendezett felekezeti népiskolánk is; de miután a 9000-nyi pajtaszerű felekezeti iskola amazok palládiuma alatt akarja magát fentartani: nem látok más módot az együttes átalakításnál.

Másrésről én teljesen értem Mocsáry barátom aggodalmait is, ki a felekezetek befolyását a nevelésügyre nem hajlandó. a kormánynak ez idő szerint föltétlenül átengedni: mert magam is e tekintetben nem vagyok minden aggodalomtól ment; nem mintha Vécsey szerint most is a régi dicasterialis kormányt hinném nehezkedni tanügyünkre, hanem mert a jelen kormányban nem találom fel a kellő garantiát, a minden irányban való független és önálló cselekvényre. Én mint a szabadság és a demokratia feltétlen híve, mindennemű előjognak s így a felekezeti előjognak is ellensége vagyok, azt örömet és készséggel átruháznám egy valóságos független magyar ministeriumra; de megvallom, hogy most, a midőn még concordatumos szellők lengenek, most a midőn épen a népnevelési alapokból felgazdagultak retrograd befolyása uralkodik: nem vagyok teljesen aggályment, mert az ember tél idején nem örömet veti el magától kissé megkopott régi bundáját, a míg egy jobbnak birtoka iránt biztosítva nincsen.

A tanfelügyelőkre nézve is egyet értek Mocsáry barátommal: a mennyiben meg vagyok győződve, hogy választás útján bizonyynyal a jeleniek-nél alkalmasabb tanfelügyelőkre tehetnénk szert, mihelyt a választást qualicatiohoz kötjük. A kinevezés mellett buzgólkodóknak élő czáfolatául fel-

mutatom a jeleni tanfelügyelőket, kik önmagukban ítélik el leginkább a kinevezési rendszert. Ezekről menekülést másként nem látok: mintha törvénybe iktatjuk a tanfelügyelők választását és ezzel azoknak is eleget tehetünk, kik állítják, hogy sok rossz és hanyag tanfelügyelőink közt — mit magam is elismerek — jelesek is vannak, mert meg vagyok győződve, hogy az ilyeneknek neve a választási urnából is győzelmesen kerülne ki. Ezeket én népnevelésünk reformjára nézve szükségesnek s nélkülözhetlennek tartom; de mivel mindezeket a jelen törvényjavaslatban fel nem találom: azt átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául sem fogadhatom el.

A Királyföld és a szász nemzeti vagyonról.

(1876. márczius 23-án.)

T. képviselőház! Én nagy súlyt fektetek az e hazában eddig együtt élt s ezután is arra utalt nemzetbeliek testvéries egyetértésére, mert az egyetértés nagy erőt képvisel, nemzetünk pedig világtörténelmi hivatását itt a polgárosodás védvarában miként eddig, ugy ezután is csak nagy erő kifejtéssel töltheti be. Kész vagyok tehát mindig a velünk élő s együttes működésre hivatottak jogos és méltányos igényeit még áldozatokkal is kielégíteni. Ily nézpontról ítélem én meg e jelen törvényjavaslatot; azonban mielőtt azzal szemben álláspontomat jelezném: szükségesnek tartok egyet-mást előre bocsátani.

Nem kívánok t. ház, a szász nemzeti vagyon

és az ugynevezett hét birák vagyonának keletkezése és destinációja iránt itt történelmi fejtegetésekbe bocsátkozni, miután a tulajdon jog meghatározását a törvényjavaslat érintetlenül hagyja; hanem az itt felhozottakkal szemben még is fel kell említenem, hogy az minden időben a királyföldi igazságszolgáltatás és közigazgatás költségeinek fedezésére szolgált s valahányszor e költségeket az állam fedezte: mindannyiszor ez alap is állami kezelés alá jött, a mint az történt József császár uralma alatt; az újabb birói ítéletek is ily jogi nézetnek adtak helyt. Midőn tehát a magyar állam ez iránt támasztható jogigényeit mellőzve azt a Királyföld lakóinak közművelődési céljaira engedi fordítani: nem megrovandó, hanem nagyon lovagias és nagylelkű ténymel követ el s korábbi jótéteményeit tetézi azzal, mert mellőzve itt a régibb korban nyújtott kedvezményeket a magyar állam csakis 1849 óta 13 millió forinttal ajándékozta meg a Királyföld szász lakosságát.

Mert ugyanis a mostani 2 millió forintot meghaladó alapon felül kaptak 1849-ben $1\frac{1}{2}$ millió államkölcsönt, mi később oda lett ajándékozva. Urbéri kárpotlás és a fogarasi uradalom inscriptiója fejében kaptak 2 milliót, dézsma-kárpotlás fejében 6 és $1\frac{1}{2}$ millió forintot, daczára annak, hogy a dézsma a Királyföldön részben fiscalitás volt s e részt is csak haszonbérben birták s daczára annak, hogy a magyar és székely ma is maga fizeti papjait; míg a szász papok e dézsma-kárpotlás kamataiból dusan vannak ellátva.

Ezt én nem szemrehányásként, hanem csak azért említem fel, hogy a t. ház tájékozva legyen

s hogy megértessem, miszerint szász testvéreink közül némelyek e haza iránt, — mely irányukban minden időben oly nagylelkű volt, — méltán tanusíthatnának az eddignél több ragaszkodást és szeretetet.

E törvényjavaslat a szász nemzeti vagyont a legnemesebb célra, a közművelődés előmozdítására rendeli fordíttatni, kiterjesztve a Királyföld minden lakóira nemzetiség és vallás-különbség nélkül, nagyon helyesen; mert eddig a Királyföld nem szász nemzetiségű lakói mindennemű jog és kedvezményből ki voltak zárva; azonban én úgy találom, hogy e tekintetben a szükséges ellenőrködésre nincsen kellő gond fordítva, már pedig annak szükségessége nagyon is fenforog, mert e vagyon századok hosszú során át mindig célelleszen használtatott fel. Valahányszor szász testvéreink hazaszeretete meghasonlott, valahányszor elfeledték, hogy a magyar haza polgárai, — mi fájdalom gyakran történt; — mindannyiszor e vagyon a haza elleni haderő szervezésére fordíttatott. Így történt ez 1848—9-ben és az azelőtti időkben is, béke idején pedig nem egyszer egyes nagyra-vágyók, vagy önzők által fecséreltetett el, a mint ez Mária Thérézia, József és Ferencz császárok rescriptumaiból s a kiküldött vizsgáló bizottságok irataiból kitűnik.

T. ház! Nem tudjuk még mit rejt a jövő; jöhetnek még e hazára válságos napok, midőn polgárainak hűsége próbára lesz téve; lehetnek még ezután is önzők, kiknek kezük önmaguk felé hajlik; azért én minden eshetőségekkel szemben szeretném úgy a hazát, mint a Királyföld összes lakóinak

közművelődési érdekeit biztosítani, s azért szükségesnek tartanám e törvényben az állam ellenőrködési jogát és kötelességét határozottabban körvonalozni, anynyival inkább; mert a miként eddig történt, ugy ezután is a Királyföld nem szász ajku lakóinak az egyetemben való képviseltetése alkalmasint pár emberre fog szorittatni s azért talán jó lenne törvénybe iktatni, hogy ha e vagyon valaha rendeltetése céljától elvonatnék: azonnal [az állam birtokába megy át.

Különben én e törvényjavaslatban az első lépést látom arra, hogy a Királyföld kivételes állapota megszüntetessék, hogy az ottani anomaliák — melyek a nép százezreit az alkotmány sáncaiból kizárják — elenyésztessenek, hogy a jogegyenlőség és szabadság nagy elvei valósittassanak, szóval, hogy a Királyföld is alkotmányunk keretébe beillesztessék, s azért én e törvényjavaslatot üdvözlöm s általánoságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadom.

Ennek kijelentése után még csak röviden kívánok a tegnapi és mai vita folyama alatt felszólaltak észrevételeire a t. ház kegyes engedelmével röviden reflectálni. A határozati javaslatot benyújtott Kapp Gusztáv és utána többen is a magyar állam és a szász nemzet között létrejött és fennállott szerződésekről beszéltek; ily szerződés azonban soha sem létezett, hanem voltak a szászoknak, királyok és fejedelmektől nyert kiváltságaik, mint voltak Erdély többi népeinek is. Igy törvényeink beszélnek Székelyországról; a székelyek országgyűléseket is tartottak, az agyagfalvi téren, számos törvényeink biztosítják a székelyek adómentességét;

nemde önök maguk is nevetségesnek tartanak, ha mi külön országosdit játszának; pedig azt, ha önöknek külön politikai területhez joguk lehetne: mi is hason jogalapon követelhetnők, az ily szét-darabolás azonban aligha javára szolgálna az Erdély két millió lakossa közt minden irányba szétszóró 200,000 szásznak.

Egyáltalában az eddig felszólalt jobboldalon ülő királyföldi képviselő urak magyar és szász nemzetről beszélnek, s úgy állítják szembe, mint két egyenjogú, egymással szerződő önálló nemzetet; pedig képviselő urak tudhatnák, hogy 130,000 embert sehol nemzet-számba nem szoktak venni, már pedig önök csak ennyien és nem többen vannak a Királyföldön, miután 156.000-re csak úgy vitték fel létszámukat, hogy az ott lakó 30,000-nyi magyar lutheranust mindig maguk közé számították; pedig azok nem akarnak szászok lenni, mivel akként bántak velük, hogy előbb lennének eszkimokká, mint szászokká. Bauszner Guido ur a szászok politikai egységét a területi épséggel köti egybe; pedig higgyék el önök, hogy ha mi ma decretálnók a Királyföld külön államiságát: azzal a szászok nullificatióját mondanók ki, mert ott oly szembeötlő kisebbségben vannak, s a velük együtt lakókat annyira önmaguk ellen haragitották, hogy rövid idő alatt az nem szász ország, hanem egészen más valami lenne; már pedig bár mennyire ingereljenek is, mi önöket sokkal inkább szeretjük, hogy sem azt megtörténni engedjük.

Zay képviselő ur beszédje végén még azt is kétségbe vonta, hogy Magyarország a nem magyar nemzetiségek s különösen a szászok támo-

gatása nélkül fenállhasson. Hisz, ha ez állana, akkor már rég nem léteznék Magyarország, mert fájdalom a mi szász testvéreink nagyon ritkán támogattak minket, s épen a haza legválságosabb perczeiben, leginkább az ellenség táborában szoktak volt lenni; de azért Magyarország mégis fenáll, s ha ma szász él e földön: azt, a mi engesztelékenységünknek, s a mi védelmünknek köszönhetik.

Önök legjobban igazolják azt, hogy az elkényesztetett gyermekek mindig tulkövetelők és érzékenyedők szoktak lenni. Önök minden időben elkényesztetett, kiválóan gédelgetett gyermekei voltak e hazának; önöknek mi több jogot engedtünk, s jobb földet adtunk, mint a mennyivel és a minővel mi magunk birtunk; most, midőn az édes anya gyermekei osztoztatásánál mindenik szülöttje iránt részrehajlatlanul igazságos akar lenni: önök Zugolódnak, mint az elkényesztettek szoktak; de bármiként panaszkodjanak: azt mi továbbra el nem nézhetjük, hogy a törvénybe iktatott jogegyenlőség gunyjára a területükön lakó 250,000 egyenjogu honpolgárt minden polgári és emberi jogok élvezetétől továbbra is elzárják.

Önök hivatkoznak régibb törvényekre, régibb ígéretekre. Uraim, ha mi elő akarnók a történelemből keresni azon — fájdalom — igen számos eseteket, a midőn a szászok hűséget esküdtek s még is ellenünk támadtak: bizonynyal nem tünteté önöket ugy fel, mint valami nagyon szótartókat; de különben is a régi és elavult, a korszellem által tulszárnnyalt törvényeket és intézményeket minden kor és minden nép megszokta változtatni,

Hisz az 1741-ki törvény 8-ik articulusában a magyar károk és rendek kimondották, hogy ha valaki csak fölemlíteni merné is a nemesség megadóztatását: hazaárulónak nyilváníttassék s im ennek daczára önként vetette alá magát a közterheknek; mert fel tudta fogni a kor intő szavat, mert transigalni tudott az eseményekkel. Tegyük meg ezt szász atyánkfiai is, mondjanak le képzelt előjogaikról, miket az 1848-ki általuk is elfogadott unio-törvény ugy is eltörölt. Trauschenfels ur azt mondá, hogy a quid consilii terére lép. Én azt hiszem, hogy a quid consilii önökre nézve az lenne, hogy ne széttépni, hanem erősíteni igyekezzenek azon hét százados köteléket, mely minket testvéreként köt egybe. Különben, a mit önök egy néhányan folytatnak: az oly sysipusi munka, mely üdvöt nem, hanem csak kárhozatot hozhat. A törvényjavaslatot elfogadom a részletes tárgyalás alapjául.

Gyéres város sérelme ügyében.

(1876. május 22-én)

T. ház! Én igen örülök a t. belügyminister ur azon kijelentésének, hogy Gyéres város remélhet orvoslást; mert én fájdalom, a mult országgyűlések mindegyikén interpellációkat és kérvényeket intéztem a kormányhoz, a melyek mellé nagy csomó okmányok és törvények voltak mellékelve, a melyek Gyéres város önkormányzati jogát igazolták; de fájdalom, az interpellációkra soha választ nem nyerhettem és a beadott kérvényekre semminemű

elhatározás nem történt, sőt még sok utánjárás és felfolyamodás daczára a mellékelt okmányokat sem tudták visszaszerezni. Nem mondom, hogy itt van helye a Gyéres város iránti intézkedésnek; de minden esetre megnyugtató tudomásul szolgál a t. miniszerelnök ur nyilatkozata.

A némely törvényhatóságok rendezéséről szóló törvényjavaslat általános tárgyalásakor.

(1876. május 29-én.)

T. képviselőház! Nekem szent meggyőződéseim, hogy itt a Kárpátok övezte e hazában a magyar nemzetnek nemcsak létele, hanem sok tekintetben indokolt suprematiája is, szabadsági és európai szükségesség: a magyarbirodalom képezvén a művelődés és alkotmányosság sarkpontját és közvetítőjét. Ha mi nem lettünk volna s itt nem lennénk: Európa e része régen, sőt ezután is a barbarismus és zsarnokság örvényébe süllyedt volna és süllyedne.

Elvitázhatlan tény t. ház! hogy a magyar nemzetiség képezte és képezi itt a szabadságszeretet, alkotmányosság és a kultura talpkövét; azt erősíteniünk és biztosítaniunk kell, mert annak tömörségétől függ az egésznek fennállhatása.

E szempontból ítélve meg a törvényhatóságok rendezésének kérdését, nyíltan kimondom, hogy a megyék kikerítésénél az alkotó magyar elemet nem hagyhatjuk számításán kívül, tisztán országlári tekintetekből sem; mert csak ez a fentartó, a többi mind széthuzó, szétbontó és szétmáló elemet képvisel itt s mihelyt ezen összetartó kapcsolatot

gyengítve szétrepeszteni engednők: azonnal előállana a sok irányba gravitáló elemek szétbontási processusa s egy oly zűr, egy oly iránytalan tusa, mely mulhatlannl a zsarnokság sötétjébe taszitaná nemcsak ezen birodalmat, hanem egész Nyugot-Európát. Ezt tehát emberiségi és szabadsági szempontokból kell meggátolnunk.

És e törvényjavaslatban épen erre fordítottatott a legkevesebb figyelem, főleg az erdélyrészi megyék kikerítésénél, mert az újra szervezendő megyék legnagyobb részénél oly beosztást létesít, hogy a magyar elem csaknem mindenütt ellensúlyozva és tulszárnyalva legyen. (*Helyeslés balfelől*).

Fölveszem például Erdély délkeleti szögletét, mely földrajzi fekvésénél, természetjelölte határvonalainál fogva s czélszerű közigazgatási szempontból is elválaszthatlan kiegészítő részét képezi Háromszéknek, úgy, hogy azokat az erőszakkal germanisáló József császár és Bach se tudta szétválasztani. S mit tesz a jelen törvényjavaslat? Hazánk e legfontosabb hadászati pontján — mely Erdély birtokának minden időben kulcsát képezé — alakít két kicsinke megyét, melyeknek egyike sem leend képes közigazgatási költségeit fedezni. Alakít egy, a volt Királyföldtől távol eső s attól és a szászoktól teljesen elszigetelt területen élő 22,000 szász kedvéért egy oly külön megyécskét, melyben 30,000 magyar s 50,000 román nullificatiója örökítettik meg. Pedig t. ház, nekünk nem szabad felednünk, hogy Brassóban 9000 magyar, vidéken 20,000 székely határőr él, kik csakis a Háromszékhez való csatolás által menthetők meg.

E 300 év óta elnyomott, vagyon- és birtok-fosztott véreink fájdalmas segélykiáltása előtt — ha vér-árulók nem akarunk lenni — nem szabad sem füleinket, sem szívünket elzárni. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Pedig t. ház, mi Brassóvidéke különállásának törvénybe iktatásával ott levő véreinknek tömeges kivándorlását s rövid idő alatti megsemmisítését decretálnók. Elégge közönyös volt Magyarország törvényhozása a lefolyt 9 év alatt áldozatul odadobott véreink iránt; nekünk a reájuk emelt irtó-fejszét nem súlyosbitanunk, hanem vissza kell tartanunk: mert különben a történelem minket fog elítélni.

T. ház! Nekünk e törvényjavaslatban — egyeseknek nyújtott kedvezményként — utólagosan becsempészett ferdítéseket mellőznünk s a kormány eredeti terve szerint, Brassó vidékét Háromszékkal egyesíteniünk kell, Brassó városát külön törvényhatóságnak hagyván meg, mikor 150,000 magyar fogna kezét 20,000 szászszal, a sokat emlegetett kulturalis missió teljesítésére, mit csakis ily módon lehet elérni. Az ily egyesítés által hazánk biztonságának ez erős felleg-vára teljesen megbízható őrizet kezébe jutna s méltatlanság egyáltalában nem történnék az ott ugyis csekély számban levő szászokon sem; sőt azok fennmaradhatása csakis ez egy módon biztosítható. Az egyesítés mindenkire üdvös és hasznos lenne. Veszteség legfőlebb csak azon önző család-csoportot érné, mely 5 század óta monopolizál ott mindennemű hivatalt saját nemzetfelei és mások kizsákmányolására. A Háromszékkal való egyesítés ezen önző patriciusok

kiváltságait szüntetné csak meg, minden ott lakók, a közhaza és a szabadság előnyére.

Hanem a törvényjavaslat e néhány család kedvéért mellőzi a józan országlási tekinteteket s ugyanazon völgyet — melyet a természet magas havasok lánczolatával határolt körül s melynek 220,000-nyi népessége egy törvényhatóság alkatasára önként van utalva: szétszaggatja három élehetetlen törvényhatósággá, melyeknek kettejében a magyar elem mesterkéltén nullificálva van. Én megvallom, hogy magyar kormánytól ily experimentumot, minőt még Bach se mert megkísérteni, nem vártam volna. (*Helyeslés bal felől*).

De nem csak itt, hanem másutt is, az állam érdeke feláldoztatik mindenféle indokolatlan kedvezményeknek. Felveszem például Udvarhely-megyét, mely oly kicsinyre terveltetett, hogy közigazgatási költségeit fedezni képtelen lesz, azt tehát más közel eső területek odacsatolása által kell nagyobbítani s életképessé tenni. Erre pedig csakis azon egyetlen mód van, ha Felső-Fehér és Küküllő megyék e szék területébe beékelt, részint határával egybeeső 14 községét s a szomszédos Kőhalom- és Segesvár-szék részeit egybecsatoljuk; mi által egy oly 180,000 lakossal birandó kerekded vármegyét alakíthatunk, a melynek legtávolabb pontjáról is a székhelyül szolgálendő Székely-Kereszturra 3, legfőlebb 4 óra alatt el lehet jutni.

A törvényjavaslat azonban mellőzi ez egyedül gyakorlati megoldást; hanem Udvarhelyszéket magára hagyva, Kőhalom, Segesvár és a természeti fekvésénél fogva részben Szeben-székhez, részben Küküllő megyéhez csatolható Megyes- és Nagy-

Sink székekből, melyek összesen is alig birnak 58 négyszög mértföld kiterjedéssel, alkot egy külön megyécskét az egészen szélen fekvő Segesvár székhelylyel; mi által ismét 28,000-nyi magyarság nullificatióját s Udvarhelyszék jövő nyomoruságát decretálja.

Itt t. ház, a józan országglári elvek, a természeti fekvés s az életképes törvényhatóságok alkotásának elve az egyesítést parancsolólag követeli; de itt is, miként Brassó vidékénél, mesterkéltn fogásokkal kelle oly természet- és józanész-ellenes állapotot teremteni, mely által a magyar elem ravasz kijátszásával két életerős magyar törvényhatóság helyett, két szász-törvényhatóság alkotassék.

Én t. ház! készségesen elismerem az erdélyrészi szászok hasznosságát, sőt még azt is megengedem, hogy ők ott hazánk határszélén birnak — ha nem is oly mérvben, mint hiszik és kérkedve hirdetik, — culturalis missióval; de az is szent meggyőződése, hogy e küldetést, vagy inkább hivatást betölteni, s csekély számarányuk s szétszórtságuk mellett existálni is csak úgy tudhatnak: ha velünk magyarok és székelyekkel őszintén, utógondolat nélkül kezét fognak; ha annyi befolyással megalégesznek: a mennyi 160,000, elismerem, jóra való és munkás polgárt megillethet. Én ott, hol tömörebben laknak, mindennemű engedményeket, sőt az államiságot nem sértő kedvezményeket is kész vagyok megadni; de hogy mesterkélten saját véreink feláldozásával, a magyar érdekek vétkes lábbal tiprásával teremtsük meg a szász suprematiát ott is, hol számba nem vehető

kisebbségben vannak, hogy saját különben, is magát könnyen assimiláló, fajunkat kényszerítsük a szászok közé beolvadni: ezt én, t. ház! meg nem engedhető öngyilkosságnak s semmivel sem igazolható politikai baklövésnek tartom.

Valamint nagyon furcsa eljárásnak tartom azt is, hogy ott, a hol közbeeső magyar területek vannak, mint például Alsó- és Felső-Fehérmegyék Szebenszékhez, Felső-Fehérmegye Nagy-Küküllő megyéhez, Kolozs-, Szolnok megyék és Beszterce-vidék Beszterce megyéhez kerekített részein: azokat minden scrupulosítás nélkül feláldozzuk a szász érdekeknek; de ott, hol a szászok habár törpe minoritásban vannak is, — mint Brassóvidéken s másutt is, — ott saját fajunkat és életérdekeinket mindenütt feláldozzuk a szászoknak. Felső Fehérmegye 50 ezernyi, Kolozs, Szolnok és Alsó Fehér 30 ezernyi magyar lakosságát beolvasztjuk a szász megyékbe; de ott, hol a magyar megyék kikerekítése néhány szász község bekebelezését igényli: az azonnal noli me tangere-féle gyümölcs alakját ölti magára.

Belügyminister ur indokolásában, a félhivatalos lapok rábeszélő czikkeikben úgy tüntetik fel az e törvényjavaslat által inaugurálandó szabályzatot, mint a magyar érdekeknek kedvező megoldást, én t. ház! kénytelen vagyok kimondani, hogy ez nem más, mint a magyar érdekeknek mindenhol való lábbal tiprása.

Mar más alkalommal kimutattam, hogy a királyföldi szászok létszáma csak 130,000, egész Erdélyben szétszórta 160,000-ren vannak. Ily számú nép megelégedhetne a részükre biztosított két megyével: Beszterce és Szeben megyével. A tör-

vényjavaslat ellenben e kettő mellé mesterkélten, a magyarság vétkes feláldozásával teremti még 3 szász megyét: Brassó, Nagy-Küküllő, s részben Kis-Küküllő megyét úgy, hogy a 160,000 szásznak jut ezen testvéríetlen osztakozásban 5 megye.

Lássuk már most, mit mivel a székely és a volt magyar földdel.

Erdély keleti részében egy tömör testben van 500,000 székely 5 kis székben elhelyezve. Ebből egyet elvesz a törvényjavaslat s beosztja Tordamegyébe, Marosszéknek ezért ad némi kárpótlást, a 3 más székely székecskét pedig meghagyja úgy, a hogy vannak, azokhoz Fehérmegye néhány községén kívül egyetlen falucskát se csatol. Nem csatol pedig azért: mert másként mint szász területek odacsatolásával azokat kikerekíteni és életképessé tenni nem lehet.

A Háromszékhez csatolandó Brassó vidéken van 20,000 szász, az Udvarhelyszékhez csatolandó Segesvár- és Kőhalomszékben van ismét 16,000 szász. Ezeket nem lehet székely megyékhez csatolni; de Felső-, Alsó-Fehér-, Kolozs- és Szolnok megyék 80,000-nyi magyarságát be lehetne olvasztani a szász megyékbe. Erdély 300,000 megyei magyarságát el lehetne úgy forgácsolni, hogy az mindenhol teljesen absorbeáltassék s Erdély 800,000 magyarságának csak 5, vagyis csak annyi megye biztosíttassék, mint a 160,000 szásznak.

Én t. ház! Véges emberi elmémme egyáltalában fel nem tudom fogni azon diplomatikai fontos okokat s magas államérdekeket, a melyek hazánk államalkotó népének ily háttérbe szorítását, ily mesterkéltszerű ellensúlyozását, ily szánalmas kibuch-

stabilizálását igénylik az erdélyi részekben. Távol van tőlem, hogy a kormányról szándékos rosszakarót vagy tendenciát feltételezzek; azonban azt kénytelen vagyok kimondani, hogy a törvényjavaslat minden intézkedése arra mutat, hogy a kormány a viszonyok ismerete s kellő tájékozottság nélkül indulván el e fontos, hazánk jövőjére nézve határozó kérdésben: magát félrevezettetni engedte. Itt a körmönfont ravaszság akarja a sült gesztenyét kikapartatni, s majd a felelősség alatt roskadozó kormány jóhiszeműsége fölött kinevetni magát.

A kormány már becsalatta magát e kelepczébe, a képviselőháznak hivatása az, hogy onnan kiszabadítsa, s a hazára mért csapást elhárítsa. T. ház, itt nem pártkérdéssel, itt hazánk életkérdésével állunk szemben, s nem tudok képzelni oly hazáját szerető magyar embert, ki e törvényjavaslatot úgy, a miként beterjesztetett: megszavazhatná; pedig én csak egy oldalról világítottam meg e törvényjavaslat sötét hátlapját, az utánam jövőknek hagyván fel más hibáinak felderítését. Módosításokkal hiányain, tévedésein segíteni nem lehet, miután az már alapszerkezetében rossz, miután a szabályozást nem bizonyos irányelvek, hanem szeszély, egyes vidékeknek, sőt egyéneknek nyújtott kedvezmények alapján viszi át: azért én a törvényjavaslatot mint javithatlanul rosszát, célzévesztettet, és nemzetünkre károsat átalánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául.

Udvarhely-megye kikerekítéséről.

(1876. június 2-án.)

Tisztelt képviselőház! Habár mint Udvarhelyszék egyik képviselője érdekeltnek láttassam is: e pontnál fel kell szólalnom; felszólalásra készítet a kötelességérzet, tiszta hazaszeretet: mert a méltatlanságot, az igazságtalanságot nem tűri a természetem.

Én t. ház! a specialis helyi érdekeket csak úgy és akkor tartom jogosultaknak, ha azok a közérdekkel nem állnak ellentétben; már pedig lelkiismeretem nyugodt az iránt, hogy hön szeretett szülőföldem érdeke jelen esetben a legbensőbb összhangzásban van az állam és a haza érdekével.

Mindenekelőtt t. ház, tisztában kell lennünk az iránt, ha e törvényjavaslatnak ugyancsak valódi célja az-e, hogy a megyék szabályozása akként eszközöltessék, miszerint természeti határvonalok által jelölt kellő népességgel s jövedelemmel bíró oly életerős megyék alkottassanak, melyek minden körülmények közt megállhassanak? vagy pedig a cél az, hogy a mostani tarthatlan állapotokat még tarthatlanabbá téve, teremtsünk egy oly chaoticus közigazgatási tömkeleget, melyből a józan országlási elvek kibontakozni nem tudandnak.

Tisztába kell jönnünk t. ház! az iránt, ha kormányunk — mely népszerűségét és erejét leg-

inkább némely tekintetben feltételezett erélyéből merité — fel tud-e a helyzet magaslatára emelkedni? Tud-e, akar-e magyar lenni?

T. ház! Ha mi egy e célnak megfelelő területszabályozást akarunk létrehozni: nem szabad minden egyes falunál megállapodnunk s vizsgálnunk annak nemzetiségét, vallás viszonyait; hanem a századok óta bonyolított gordiusi csomót rövid uton kell átmetszenünk. Fájdalommal kell e törvényjavaslatból meggyőződnöm, hogy az nem rendezni, nem szabályozni, hanem a kioldhatlan gömböt még bonyolultabbá akarja tenni. A kormány tetováz, minden kis helyi érdeknek hizelkedik, minden kis akadálnál megáll, midőn mérészen előhaladva érhet csak cél, s a mi legfájdalmasabb: mikor tőlünk akarnak áldozatot, azt készségesen megadja; de a midőn másoknak kellene ha sokkal csekélyebb, viszont áldozatot hozni: azt követelni nem meri.

Ezt leginkább Udvarhelyszék szabályozásának kérdése tanusítja. A tervezett Udvarhelymegye, melynek kiterjedése 45 □ mfd. népessége csak 98 ezer, s államadója csak 173,636 frt s melynek leszállíthatlan közigazgatási költségei most is 30 ezer forinton felül rugnak: csak ugy tudna külön existálni, ha az egyenes államadó 50%-át rovná ki polgáraitra, a mi a lehetlenséggel határos, épen azon törvényhatóság területén, mely vasut s minden állami jótéteménytől s adóviisszatérítéstől meg van fosztva.

Nincs más mód, mint a szomszédos területek oda csatolása által egészíteni ki és ezt el lehet érni a nélkül, hogy a törvényjavaslat összefüggő

combinatioja megzavartatnék. Ugyanis a törvényjavaslat egy mással szomszédos oly három kis törvényhatóságot tervezett, melyek egyike sem életképes. A háromból kettőt kell csinálni, fennmaradó részeiből egy másik hiányait kipótolni s mindjárt meglesz a bonyolult kérdés egyszerűen oldva. Az ily feldarabolásra önként kínálkozik a középen fekvő Nagy-Küküllő megye, mely ugyanis mint *deus ex machina* állt elő. Segesvár és Köhalomszék nagyobb részét Felső-Fehér esedékes részeit, s Küküllő megye beékelt 5 faluját, a mint azt a természetrajzi fekvés is követeli: Udvarhely megyéhez kell adni, mi által Udvarhely megye 50,000 lakossal, s 29□ mfd területtel nagyobbodván, életképes lesz s Székely-Kereszturban egy oly székhelylyel birand, melyhez az így kikerekített megye legtávolabbi pontjáról 4 óra alatt, szász testvéreink vasuton néhány negyed óra alatt eljuthatnak.

Nagy-Küküllő megye fennmaradó részéből kiegészítendő és életképessé teendő Kis-Küküllő megye, mely 28□ mfd területével önmagára ugy is csak tengődésre lenne kárhoztatva, Nagy-Sink és Medgyesszék Küküllő balparti részével pedig megerősítendő Szeben megye, hol a szászok ugy is kevesebben vannak, mintsem kívánatos lenne, s esetleg a legszéletről eső községekből lehetne Fogaras megyének is juttatni, hogy ennek kicsin-sége ne legyen oly botránnyosan szembeötlő.

Halottam én a közigazgatási bizottságban, — fájdalom magyar ember által — felhozott azon érvet, hogy miként kívánhatjuk, hogy szászok magyar alispán és szolgabíró által kormányoztassanak:

erre csak azt mondom, hogy azon jog-alapon, a mint a szász törvényhatóságok kikerekíthetése czéljából oda sorozott magyar vidékek eltürendik, hogy szász alispán hatósága alatt legyenek; sőt vannak épen hazánk határszélén oly helyek, melyek hazánk integritása elleni két irányu machinaciónnak fészkei, ezeket állambiztonsági tekintetből nagyon is kívánatosnak tartom magyar alispánok éber felügyelete alá helyezni.

T. ház! Én meg vagyok abban nyugodva, hogy az erdélyrészi volt nemzeti területek minden eddigi előjogaiktól, kiváltságaiktól, a közszabadság érdekében megfosztassanak; én a székelyek szászok, magyarok földjének akár emlékét is kézségesen eltörlöm; én székelynek, magyarnak több jogot, több szabadságot, mint a mennyit a szász és oláh élvez: nem követelek. Én zugolódás nélkül fogadom azt, hogy Hunyad, A.-Fehér, Doboka, Szolnok, Fogaras s talán még Kolozs megyékben is, az ott nagy többségben levő oláh testvéreink jogos igényei kielégítést nyertek. Én átlátom helyességét annak, hogy a 15 darabba szétszaggatott F.-Fehér megye elenyésztetett, hogy annak 56000 magyar népessége a szász törvényhatóságok kikerekíthetésére fordíttassék, valamint Alsó-Fehér esedékes része is arra fordíttatott. Én még azt is megengedhetőnek tartom, mert a tájrajzi helyzet követelte, hogy Besztercze megye Kolozs és Szolnokból oda csatolt több magyar községgel kiegészítetett; de már azt semmiképen sem tudom a méltányossággal, a testvériséggel, az örök igazsággal megegyeztetni, hogy akkor, a midőn mi mintegy 80,000, sőt ha a Brassóvidéki magyarságot vesszük,

110,000-nyi magyart oda adunk, hogy a 160,000-nyi szász fenmaradhatását biztosítsuk, s törvényhatóságaikat kikerekítsük; akkor ők vonakodjanak Segesvár és Kőhalom székek legfőlebb 16,000-nyi, magyarul jól tudó szász lakóit Udvarhely és Küllőmegye életképesse tételére átbocsátani, főleg akkor, a midőn ez által a reájuk életkérdést képező Szebenmegye kellő mérvű megerősítésének célja is eléretik.

T. ház! az erdélyrészi szászok szerencsétlenül települtek, mert a szélrózsa minden irányában szétszórták magukat, s e törvényjavaslat mesterfogásául elismerem azt, hogy 100,000 magyar odaáldozásával ugyan, de mégis három, esetlegesen 4 megyét biztosított számukra. Szász testvéreink ezt természetesnek, helyesnek tartják; de a mikor nekik kellene a magyar által hozott áldozatot csak tizedrészben viszonyozni: akkor mindjárt előállanak a „non possumus“ tanával, s a kormány mindenben enged nekik. Semmi, tisztelt ház! nem jelegzi ezen területrendezés ügyét oly jellemzőleg, mint az a német szövegű földabrosz ott az országház társalkodó termében, az valódi megtestesülése a német alapon átvitt terület eldividálásnak.

Ez előttem értelmetlen; valamint azt se tudom magamnak megmagyarázni, hogy szász testvéreink miért vonakodnak velünk, ha csak egy kis pontocskán is közelebbről érintkezni, s a mi szövetségünk által magukat, kiknek szétszortaságuknál fogva oly nagy szükségük van, erősíteni. Ha e hazában valakinek, úgy az erdélyrészi szászoknak ohajtaniok kell a velünk való solidaritást,

az utógondolat nélküli őszinte kibékülést, az együttesen való előhaladást; ezt veszély nélkül tehetik hisz multjuk, s mostani lételük is erre nézve minden aggályaikat, minden kételyeiket elenyésztetheti. Hisz a történelem megtanítja őket, hogy ha ma léteznek, ha faji aspirációkat táplálhatnak, ha jóllétnek, fejlődésnek örvendhetnek: azt egyenesen a mi védelmünknek, a mi gyakori hibáikat s elpártolásaikat elnéző, nagylelkűségünknek köszönhetik.

Elismerem, hogy humanisticus hivatásunk betöltésénél az ő szövetségükre szükségünk van; de ők is ismerjék el, hogy létezhetesök s további gyarapodásuk a mi támogatásunktól van feltételezve. A gondviselés sorsunkat egybe csatolá: „Itt élnünk hálnunk kell.“ Nem kerülniök, hanem őszintén óhajtaniok kell a velünk való közelebbi érintkezést, s a szabadság áldásainak együttes értékesítését, érdekeiket nem külön választani, hanem egyesíteni kell a miénkkel. Áll reájuk is, hogy: „A nagy világon e kívül nincs számodra hely.“ Mert higyjék el a kifelé ábrándozók, hogy a nagyon messze eső nagy német birodalom consolidálásának terhes műve még évtizedeken, talán századon át annyira igénybe veszi az ottani figyelmet, hogy sokkal üdvösebb reájuk nézve, ha a messze röpkedő egyfejű és kétfejű sasok után való ábrándozás helyett, a hármashalom szilárd talaján igyekeznek gyökeret verni.

T. ház! a kormánynak két egy telken lakó gazdával van dolga, s én úgy találom, hogy csak az egyikkel értekezett, a másikkal elfeledte magát érintkezésbe tenni, s így természetes, hogy eljá-

rása egyoldaluvá lett. Méltóztassék a térképre tekinteni, méltóztassék a népesedési, területi és adózási viszonyokat számba venni s megfog győződni, hogy Udvarhely és Kisküküllő megyéknek czélszerű kikerekítését s életképessé tételét csak is egyedül az általam fenebb jelölt módon eszközölheti. Tibád Antal képviselőtársam módosítása javít ugyan valamit a helyzeten; engem azonban az sem elégíthet ki: pártolom azért Könczey sokkal radicalisabb javaslatát, megjegyezvén, hogy az nem csak egyszerűen az ő javaslata, hanem Udvarhelyszék bizottmányi gyűlésének a t. házhoz intézett, s minden tagjának kezéhez juttatott kérvényével is támogatva van; eltérés a székhelyben van csak, s én Székely-Kereszturt épen mint a szászokra is előnyösebbet óhajtanám székhelylyé tételni, mint a mely az így alakított megyének központján fogna feküdni.

Háromszék és Brassó vidék egyesítése érdekében.

(1876. június 7-én.)

T. ház! Senki engem okszerűleg nem illethet azon váddal, hogy a törvényjavaslat e pontjánál felszólalásomat érdek vagy részrehajlás sugalja; hisz én sem Háromszék, sem Brassó vidék képviselője nem vagyok, lakásom is e törvényhatóságoktól távol esik; de felszólalásra késztet az ottani viszonyok ismerete; felszólalásra késztet az igazságszeretet, mit semmi és senki kedvéért megtagadni nem tudok; mert „amicus Wächter, amicus Fabricius, sed magis amica veritas“ és felszólalok mert épen e törvényjavaslatnak tárgyalása győzött meg leginkább arról, hogy a t. ház józan ítéletét épen erdélyrészi képviselőink némelyei helyi érdekek kedvéért, egyes szélén fekvő városoknak székhelyül való feltukmálása szempontjából félrevezetni igyekeznek: egyes zugok specialis előnyeit az összhaza iránti kötelmük fölé helyezvén.

Az ily törekvések, az ily irányzatok forgatták ki a kormány eredeti és több helyt helyes szabályozási tervezetét sarkaiból, s most előttünk áll egy oly különlegesség, mely a törvényhozás komolyságát compromitalja, mely a bajt — mit e törvényjavaslat elhárítandó volt — még tetézi. Hisz e törvényjavaslat indoka és létcélja leginkább az volt, hogy az erdélyrészi apró-cseprő törvényhatóságok megszüntetésével életerős s természeti határvo-

nalok által önként megjelölt, oly nagyobb törvényhatóságokat alkosson, a melyek a közigazgatás, államérdek és olcsóbb kezelés követelményeinek megfeleljenek; de a miként ezen sugalmazások által metamorphizált törvényjavaslat most előttünk áll: az épen az ellenkezőt eredményezendené, mert itt ott megszüntet ugyan némely kis apró törvényhatóságot, de helyettük alkotni akar ép oly kicsin, életképtelen közigazgatási területeket, valódi holttetemeket, az életerős megyék oldalain.

Legszembeötlőbb ez intézkedés ferdesége a külön-külön szervezendő Háromszék és Brassó-megyénél. Tisztelt ház! Hazánk délkeleti szögletén van egy, a le és visszafolyó Olt által képzett oly kerekded s minden oldalról magas havasok láncolata által körül övedzett völgyület, melynél még körzővel sem lehetne szebben kikerekíteni, úgy hogy ha a földabroszon az épen központján fekvő Szepsi-Szent-Györgyhöz a körző egyik lábát leteszük: bármely irányban három mértföld távolra a völgyet kerítő havasokon vezethetjük a körző másik szárát. Ezen ilyképen természetes határvonalok közé fogott s minden más vidéktől teljesen elszigetelt völgynek kiterjedése 90 négyszög mértföld, lakóinak száma 180,000, államadója 600,000 frt. Tehát minden tekintetben hivatott arra, hogy ha nem is nagy; de szépen kikerekített középszerű megyét alkosson. A törvényjavaslat eredetileg az e völgyben levő két törvényhatóság: Háromszék és Brassó-vidék egyesítését ki is mondotta, mint-hogy észszerűleg mást nem is tehet; de később előállott némely főispányi igény kanapé procesussa és egy varians, mely kilátásba helyezte Brassó-

vidék külön maradásának lehetőségét, ez megte-
remté aztán az államérdek fölötti érvényét a ma-
gán érdeknek. Így lett azon területből, mely egy
megyének is kicsiny: két kicsinyded-megye.

Ministerelnök ur azt mondá, hogy a Szé-
kelyföld legkevésbé panaszkodhatik, hisz abból
nem vettek el semmit, megmaradt úgy ahogy volt.
Hisz épen ez a baj, mert ahoz, hogy életképes
megyéket nyerjen: hozzá kellett volna adni s a
részhajlás abban van, hogy a szász megyékhez
oly bőségesen adtak, hogy amazoknak mi sem
jutott.

Minister ur valótlanságnak mondá s harago-
san visszautasítá azon állításomat, hogy egy olda-
lulag informáltatta magát; mert ő mint mondja
az erdélyi magyar ajku képviselőket értekezleten
hallgatta ki, mikor az ellenkező nézeteket kifejt-
hették; megengedem, hogy ily értekezlet volt; de
miután nem voltam szerencsés arra meghívást
nyerni; nem tudom annak eredményét; hanem tu-
dok egy másik értekezletről, hol 16 erdélyrészi
képviselő kifejezte Háromszék és Brassó-vidék
egyesítése iránti óhajását s azt ministerelnök ur
tudomására is hozta. Ministerelnök ur mondja,
hogy ellenben, mindössze egy-két szász képvise-
lőt hallgatott ki; hisz az a fájdalmas, hogy ezen
egy-két közletről érdekelt szász képviselő vélemé-
nye annyira döntő volt, hogy ellensúlyozta a 16
magyar képviselőnek a kormány eredeti s helyes
tervét támogató véleményét. Azt is tudom, hogy
az egy-két szász mellett, kiknek véleménye idézte
elő ezen ur színeváltozását, azok szava szent írás
volt ministerelnök ur előtt, azok pedig Dicső-Szt.-

Mártonszerü városkáknak most elhomályosult dicsőségeért akár fél Erdélyt odaadták volna.

Ministerelnök ur azt a német mappát is zokon vette; bizony pedig azt, hogy alkotmányos életünk 9-ik évében magába az országházába is német földabroszt kell kifüggeszteni: inkább lehet megbotránkoztató, mint dicséretes dolognak mondani.

Ministerelnök ur azt mondá, hogy az az 5 megye, melyet én szász törvényhatóságokként jellegeztem: nem a 160,000 szász kedvéért, hanem az azon területen lakó 500,000 emberért állíttattott. A hit boldogít; azonban félek, hogy ministerelnök ur e föltevésében csalódní fog; mert a miként szász atyánkfiai, — kik e tekintetben nagy szívóssággal bírnak, — eddig módját találták annak, hogy a területökön lakó más nemzetiségűeket emberi és polgári jogaiktól megfosszák s Flandriából hozott nyelvüket mindenhol reájuk erőszakolják, úgy ezután is, főleg a kedves virilis intézmény segítségével létesítendik s ministerelnök urat előre is biztosíthatom, hogy ama törvényhatóságokban a közigazgatási nyelv a német s a hatalom ezután is kizárólagosan a szászok kezében lesz. Ha lehet: kiviszik szép móddal; ha nem lehet: félre teszik a törvényt. Ministerelnök ur azt mondhatja, hogy majd rászorítja; de ők a ministeri rendeletet is félre szokták tenni. Hogy erre számos példa van, arról leginkább a közoktatás ministere tudhat épen Brassóra vonatkozólag sajnos tapasztalatokat felhozni.

Brassó városának van a szegény hétfalusiaktól közigazgatási uton elvett erdőkből 300,000 frt

évi jövedelme, miből igen dicséretesen sokat áldoz a nevelés ügyre; csak hogy azt egyoldalulag teszi, mindent saját százsz felekezeti iskoláinak adván s a román és magyar népiskoláknak pedig semmit, úgy hogy Brassó 1300 tanköteles magyar ifja közül csak 100 járt iskolába, miután többre hely a szegény, iskolának gunyolt viskókba nem volt. A brassói magyarság felfolyamodására az akkori közoktatási minister már 1869-ben s azután utódai ismételten s szigoruan elrendelték, hogy a népnevelési főrvény éretlmében a brassói magyarság számára községi iskolákat állíttasson a város; de a nemes tanács jónak látta e ministeri rendeleteket egyszerűen félre tenni, a törvényt védő ministert lapjaiban kigunyoltatni, s a felfolyamodó magyarokat üldözőbe venni. Ez így folyt 7 éven át, s úgy tudom, hogy csak mult évben sikerült a közoktatási minister urnak 7 évi engedetlenség után compromissum utján a törvényt respectáltatni.

Tudhatna ugyan a közoktatási minister ur a hétfalusiak magyar esperességét érdeklőleg, a törvény és ministeri rendeletekkel való paczkázásnak még furcsább eseteit felhozni. Avagy azon ténykörülmény, hogy a szegény hétfalusiaktól még azon maradék-erdeiket is, miket 1848 óta a Tömösben szabadon használtak, mult husvétkor erőszakkal elvették és fáját a vasutra eladják: nem tartozik-e a törvények botrányos félretevéséhez? Én ministerelnök ur erélyét nem hozom kétségbe; de alig hiszem, hogy a roszul szoktatott százszok közt egyhamar a törvények megingatott tiszteletét egyhamar helyre tudná állítani, ha csak minden városba külön kir. biztost nem küld a törvényőréül.

Ministerelnök ur maga is megengedi Brassóvidéke Háromszékkal való egyesítésének lehetőségét és czélszerűségét; de miután — ugymond — Brassó városát nem lehet erőszakolni, hogy külön törvényhatósággá legyen: az egyesítés csak úgy történhetnék meg, ha Brassó város lenne az egyesítendő két törvényhatóság székhelye. A 28,000 lakossal bíró Brassó város minden tekintetben hivatva van arra, hogy önálló külön törvényhatóság legyen, s én hiszem is, hogy mihelyt a törvényhozás kimondaná Háromszék és Brassó-vidék egyesítését: azonnal maga kívánná külön maradását; különben a terület rendezés — önök állítása szerint — nem az akarat, hanem az államérdek kérdése, s vajon a kisebb városokat s a most beolvasztandó megyéket megkérdezték-e: ha kegyeskednek-e beleegyezni beolvasztásukba? Nem szorította és szorítja-e reá, az államérdekkel indokolt törvény szigora.

De ha nem akar, s a törvény nem kívánja Brassó városát a vidéktől elválasztani: még akkor sem lehet ez időszerint, az egyesült megye székhelyévé azért, mert egészen a szélén fekszik; mert a közigazgatási hivatalok elhelyezésére szükséges épületekkel nem rendelkezik; míg azok Sepszi-Szent Györgyön nagy bőségben vannak. De nem lehet azért sem, mert Háromszéken egy talpalatnyi vasut sem lévén, a háromszéki bizottmányi tagoknak tengelyen 5—6 óra távolról bajos és költséges lenne Brassóba bejutni; míg ellenben Brassóvidék legtávolibb zugából is 1—2 óra alatt Szt.-Györgyre juthatnak. Az sem áll, a mit hallottam a közigazgatási bizottságban ellenérvül felhozni, hogy Brassó-

vidék némely részéből csak Brassón át lehetne Szt.-Györgyre menni, mert — mint ha előgondoskodásból történt volna, — Brassóvidék minden tájáról jó csinált utak huzodnak Szt.-Györgyre: ezek a brassó-hermány-szt.-györgyi; brassó-előpatak-sz.-györgyi; hosszufalu-prázsmár-szt.-györgyi; teketehalom-földvár-szt.-györgyi utvonalok; és végre a magyaros-földvár-szt.-györgyi, mely utóbbin épen a minister által említett oltvölgyi faluk is 2, lassan menve 3 óra alatt Szt.-Györgyön lehetnek, miután nem kell — miként ministerelnök urat roszul informálták — semminemű járhatlan hegyeken, hanem a legjobb csinált uton haladniok; azoknál a miklósvárszéki községek mind távolabb esnek s különben is a brassóvidékiek az ut két harmadát vasuton tehetik meg, s ha tetszett a vasut előnye mások leszorításával: most annak némi hátrányát is türjék el. Azt mondja ministerelnök ur, hogy a kereskedelmi előny Brassó mellett van: senki sem tagadja; de a jó közigazgatás feltételei nincsenek elválaszthatlanul egybefűzve a kereskedelem zajos mozgalmával, sőt sok helyt, mint például Amerikában, attól távol tartózkodik. Jöhet oly idő, hiszem nem a messze távolban, midőn a székhelynek Brassóba való áttételét magam is lehetőnek tartom, sőt azt indítványozni is hajlandó lennék: akkor t. i. mikor a tervezett brassó-ójtozi vasut első szakasza legalább Kézdi-Vásárhelyig kiépülend, mikor aztán a távolság és bejuthatás akadályai a háromszékiekre nézve is el lesznek háritva; addig azonban a székhely csak Sepsiszt.-György lehet; de elvégre a székhely kérdése

nem képezhet akadályt, mert az iránt a törvényhozás később is bármikor intézkedhetik.

De hát mivel indokolhatják szász testvéreink a természet által összeolvasztott e területnek szétforgácsolására irányzott törekvéseiket? Talán nemzetiségüket hiszik azáltal fenyegetve, talán nyelvük háttérbe szorításaért aggódnak? Hisz ott lesz az önállóságát megtartó Brassó város, mint nemzetiségük védbástyája, s nemzeti műveltségük góczpontja; de különben is a magyar soha és sehol se nyomta el nemzetiségüket. Nézzenek szét Küllő, Kolozs és Torda-megyékben, hol fajrokonai csekély számmal laktak s jobbágyi alárendelt helyzetben voltak, s mégis annyi századon át sértetlenül megtudták óvni nemzetiségüket egészen napjainkig. Brassó vidékén is megfoghatják tartani nemzetiségüket; hanem az már nem történhetik meg, a mit most tesznek, hogy Hétfaluba, illetőleg a brassóvidéki mind a 10 magyar faluba — hol a szász jegyzőkön kívül egy lélek se tud németül, — a magyar törvényeket, ministeri rendeleteket németre fordítva küldjék ki, hogy e magyar közösségek közigazgatása németül folyjon, azokat német jegyzőkönyv és pecsét használására szorítsák, hogy e faluk magyar neveit németre canonisálják, s magyart és oláhot választás és a közügyekbe való minden befolyástól elzárva páriákká tegyék; hogy pedig azt ne mondhassák, hogy ez ráfogás, im bemutatok a belügyministernek eredetiben, több ily német rendeletet, melyek „An das Ortamt Hosszufalu, Pürkerecz stb.“ van intézve s melyek kívül-belül németek, csak a postabélyeg egyedül magyar. Nem fog megtörténhetni, hogy a hétfalusi nagykorú árváknak vagyonát visszatartsák s azokat vagyonuk

mellett nyomorra kárhoztassák, azon kifogással, hogy az árvapénzek Brassóba vannak elhelyezve s nem lehet felhajtani. Nem foghat megtörténni oly istentelenség, hogy a hétfalusiak által a muszka tábornak liferalt holmikért megfizetett 50,000 forintot Brassó magának tartsa s abból egy fillért se adjon azon szegény népnek, mely a holmikat kiszolgáltatta. Nem fog megtörténhetni, hogy a forradalmi dúlások fejében kapott 2 milliót maguknak tartsák s abból egy fillért se adjanak a hétfalusiaknak, kik egyedül szenvedtek dúlásokat.

T. ház! Főnebb kifejtém, hogy a természeti fekvés s az életképes törvényhatóság fogalma követeli Háromszéknek Brassóvidékkel való egyesítését; itt nyíltan kimondom, hogy ezt követelnünk kell állambiztonsági szempontból is: mert nem lehet és nem szabad ignorálnunk, hogy Brassóvidék góczpontját képezi az állam integritása elleni két irányu fondorlatoknak; nem szabad ignorálnunk a porosz győzelmek alkalmával s legujabban is felmerült oktan tüntetéseket, melyek oly irányuak voltak, hogy még az ott lakó németek is megbotránkozva ellene nyilatkoztak. Nem szabad felednünk, hogy a multban tizenötször hívták és vezették be ott az ellenséget hazánk legigázására. Nem szabad felednünk az 1849-ki szomorú tanuságot, midőn a székelyek leonidási ellentállását a muszka tábor csak úgy tudta megtörni, hogy sászkok vezették álutakon az ellent hátuk mögé. Nem szabad felednünk, hogy a mongol dúlástól a muszka invasióig minden ellenség ott veté meg lábát, s hogy sászezerei porlanak ott hőseinknek, kik az ott lakók hűtlenségének követ-

keztében vérzettek el. Nem szabad t. ház, számitáson kívül hagynunk, hogy hazánk határait keleten csak a székelység fedezi, s hogy az eszélyesség tiltja hátuk mögött egy oly archimedesi pontot megtörnünk, honnan védképeességekét kivethetik sarkaiból s Erdély birtokának kulcsát az ellenség kezeibe játszhasák. Erre azt mondhatják, hogy ez mind lehet igaz; de nem a közigazgatás, hanem a hadászat körébe tartozik. Igaz! csak hogy nagy különbség van egy hadjárat kimenetelére nézve, ha a haza határszélén az ellent vajjal, kalácsosál, vagy puskagolyóval fogadják-e? s épen a fontos hadászati pontoknál kell a jó közigazgatásnak örködni, hogy a fontos hadászati pontok már jó előre lehetlenné ne tétessenek. Ha valahol, ugy épen Brassóvidéken, honnan annyiszor özönlött veszedelem reánk: székség van arra, hogy a magyar alispán éber szeme örködjék a haza integritása ellen folyamatban levő machinatiók felett, melyeket a szászoknál mások még nagyobb mérvben folytatnak.

Ez az állami szempont, mely az együvé tartozók mesterkelt szétszaggatását nem engedi meg, annál inkább, mert a szétdarabolás 20,000 székelly határör megsemmisítését vonná maga után. Ugyanis Nagy Lajos, I. Mátyás s még Bethlen Gábor fejedelem is ép azért, mert a szászok a multban sem védték a határszélét, vagy mert kerített városaikba s kastélyaikba vonulva csak önbiztonságukról gondoskodtak, sőt gyakran ellenséggel czimboráltak: székelly határöröket telepítettek oda. Ezek századok hosszú során harczoltak a szászok helyett is, keblükből alkotván védfalat hazánk e kültámadások-

nak leginkább kitett részén. A hősiek küzdelem és önfeláldozás jutalma az lett, hogy a szászok — kik védelmek alatt gyarapodtak és gazdagodtak — ezen várkatonákból állott nemes népet leigázták, s a Bach rendszer alatt annyira megfosztották minden fekvőségeiktől, hogy ezen 20,000 népnek ma csak 4000 hold birtok van kezén, s ennek folytán Oláhországba való szekereskedéssel tengeti életét. Ugy de a tömösi vasut elkészültével ezen egyetlen s utolsó keresetmódjuktól is elesnek, s akkor nem marad más, mint a kivándorlás e hazából, melynek határait öt századon át oltalmazták, s mely valóban a kétségbeesésig mostoha volt mindedig hozzájuk, a jövőben pedig mult érdemeikért vándorbotot ad kezükbe, szivszaggató segélykiáltásukra azt mondván: „Nagy a világ, éljete meg a hol tudtok, itt nincs számotokra hely. (*Mozgás.*)

Tisztelt ház! a külön Brassó megye alakítása e nép halálitéletével azonos s kérdelem: vajon szabad-e nekünk egyesek ambíciójáért, vagy kiváltságolt területnek nyújtott kedvezményekért, ily iszonyu vérárulást elkövetnünk? Szabad-e kisebb számu vendégekért a haza e hű fiait áldozati oltárra hurczolnunk? Bukovinai testvéreink hazahozataláról ábrándozunk: s ezen itthon levőket oda kergettetjük. T. ház! ama szegény, saját hazájában idegenné lett, minden jog és birtoktól megfosztott népnek nincs itten e házban képviselője, nincsen szószólója. Ne vegye rossz néven a t. ház! ne tudja fel hibául, ha e siralomházba kitett ártatlan s oly sokat szenvedett véreinknek védelmére itt gyenge szavam fölemelem, s ha megmenteni nem tudom; legalább bucsuztató és vigasz szó nélkül nem bo-

csátom a megsemmisülés rideg sirjába. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

De talán még se ily sötét a helyzet, talán még nincsen a koczka egészen elvetve, talán a kormány is megértve intézményeinek végzetszerűségét, hajlandó lesz eredeti tervéhez visszatérni; vagy ha nem: talán az újabb időben önérzetére ébredt magyar törvényhozásnak lesznek oly tagjai, kik a kormány eredeti tervét magokévá téve, az ő következetlenségének hibáit helyrehozni törekedendnek, s Háromszék és Brassóvidék egy megyévé alakítását törvénybe iktatandják. Ez óhajtható az őszinte, utógondolat nélküli testvériesség létrejöhetése czéljából is; mert mindaddig, míg hétfalusi testvéreink alárendeltsége tart: egy vérző, egy mindig nyitva levő seb lesz előttünk, lapis offensionisként, mely az együttélésre, együttes előhaladásra hivatottak közt hidegséget idézend elő. Én a köztünk és szászok közti válaszfalat le akarom bontani, én a régi baráti és testvéri viszonyt helyreállítani óhajtom; de ezt csak az egyesítés, az összetartozás érzete teremtheti meg. (*Helyeslés.*)

Csak Csernátony beszédére kívánok még néhány rövid észrevételt tenni. Ő azt mondja, hogy ugy Brassó mint Háromszék érdeke követeli a külön állást. Meg lehet; de van egy 3-ik tényező, a mit számításán kívül hagyott: ez a Brassó-vidéki 30,000 magyar, mi az egyesítést parancsolólag kívánja. Képviselő ur, miniszterelnök ur s a törvényjavaslatot védők mindenike ugy beszél Brassó-vidékéről, mint ha az a szászok kiváltságolt tulajdona volna; mint ha ott mások nem laktának; pedig ott 3 annyan vannak más nemzetiségűek,

kiket a maroknyi szász minden jogtól minden befolyástól kizár, kiknek nyelvét, nemzetiségét erőhatalommal elnyomja. Nem a maroknyi szász külön maradásában van veszedelem; hanem abban van, hogy számukra oly helyzetet akarnak biztosítani, hogy továbbra is elnyomhassák, kiszorolhassák s német nótára tánczoltassák a náluk sokkal nagyobb számú magyarokat és románokat. Csernátony ur azt mondja, hogy mi persecutionális politikát üzünk; mi ilyet nem üzünk, hanem meg akarjuk gátolni, hogy ők ne üzhessék továbbra is azt 3 század óta rabszolgájukká tett magyar véreinkkel szemben.

Brassó külön törvényhatósággá tételét élelmes politikának mondá a képviselő ur. Ily politikát mi soha sem folytattunk, azt helyettünk eddig a szászok folytatták s most folytatják azon tiszteletbeli szászok, kik között úgy látszik képviselő ur első helyen kíván tündökölni.

Wächter képviselő ur — elismerem, — ildomosan védte tarthatlan álláspontját, ő egyedül arra fektette a súlyt, hogy Brassó megye életképes; de hisz a kis Ujegyház-, Kőhalom-, Segesvárszék is a maguk kicsinségükben szintén életképesek voltak; de azért beolvadtak; hanem mert esetleg szász törvényhatóságba olvadtak: az helyén van. Aztán mi nem is akarjuk a kicsinke Brassó-vidékét beolvasztani, hanem csak egyesíteni Háromszékkal, hogy a 20,000 szász mellett a 30,000 magyar lételet is biztosítsuk.

Hivatkozott képviselőtársam a nagy Mátyás király elismerésére s templomba falazott czimerére. E czimer azért van ott, mert Mátyás király fejezte

be a félben állott brassai basilicát ; dicsőségéből azonban osztályrészt nem követelhetnek, mert a szászok közül soha egy sem vett részt a ő hadjárataiban, azt helyettük a hétfalusiak teljesíték s ők csak is pénzsegélylyel járultak hadmenetei költségeihez.

Ministerelnök ur azt mondá, hogy ha olyan rossz az a brassóvidéki nép : hát miért akarjuk velük Háromszéket is megrontani? Háromszék ez által megromlani nem, hanem a szászok közül a romlottak — pedig hogy ilyek vannak, Csernátony ur is megengedte — meg fognak javulni s Háromszékben oly erős támaszt nyerendének, hogy a jövőben nem fogják azt az országon kívül keresni. Éppen a szeretet kötelékének jövőbeni erősítése céljából pártolom Künnle barátom indítványát, ennek elesése esetében Könczey módosításához járulok ; mert ha szász testvéreink már semmi esetre sem akarnak velünk egyesülni : azt még ellenezniök sem lehet, hogy Brassó-vidékének, Háromszékhez vágyódó magyarságának a Felső-Fehér részeivel kiegészített Háromszékkal contiguitásban levő területe oda csatoltassék ; mert ily kívárat nagyon is gyanussá tenne eljárásukat s meggyőzne mindenkit arról, hogy rossz szándékaik vannak. Ajánlom Künnle indítványát a t. háznak elfogadásra. (*Élénk helyeslés.*)

Az 1877. költségvetés általános tárgyalásakor.

(1876. november 21-én.)

T. ház! Költségvetéseinknél mindig előtérbe lép azon szomorú meggyőződés, miszerint az 1867-iki közösügyes szövetkezés oly elviselhetlen terheket rótt hazánkra, melyeket mi megbirni nem tudunk. Innen ered t. ház! hogy minden erőfeszítés — bár mi jó hiszemű legyen is, — államháztartásunk egyensúlyának rendezésére s deficitjeink eltüntetésére: egy végrehajthatlan sysiphusi munkává változik át; mert a mi állapotjaink rendezhetlenek mindaddig, míg hazánk-nak hadserege, pénzügye, és nemzetgazdászati fejlesztése feletti szabad önrendelkezési joga: szóval államisága vissza nem szereztetik.

E nagy terheket t. ház! egy tetszetős jelszó varázsával: a nagy hatalmi állás fenttarthatásának ürügyével erőszakolták reánk; holott t. ház! a nagy hatalmi állást nekünk korántsem a tulságos nagy közösügyes budget, korántsem a pénzerőnket jóval túlhaladó közösügyes hadsereg; hanem azon erkölcsi erő adta meg, a melyet a szabadság szerető és védő Magyarország szövetsége nyújtott a Königrätz után a számbavehetőség színvonalán alul sülyedt Austriának.

Magyarország ezredéves multja a nagyszerű önfeláldozás történelmét állítja minden igazságos észlelő elébe. Magyarország volt a szirt, melyen a középkor minden barbar invasiója megtört; védfal volt az, melynek fedezete alatt Európa szabadsága és műveltsége fejlődhetett: mi tengernyi vé-

rünk ontásával segítők kivívni és biztosítók Európa politikai és vallási szabadságát. Európa megszokta, hogy itt a közép-dunánál egy erős hatalom álljon őrt a polgárosodás erős végvárában. Európa érezte, hogy inkább mint valaha szüksége van e fedezetre ma, midőn a zsarnokság viharja irányt váltva, még vésszebben fenyeget északról, mint valaha fenyegetett keletről: ezért üdvözlék a szabad népek az ujjá születő Magyarországot, s ezért kötéik össze nevével a nagy hatalom varázsát.

Fájdalom, hogy azt, mihez a jogczimet mi adtuk meg: mások gyakorolják; mert a kiegyezéskor nem gondoskodtak arról, hogy Magyarországnak a külképviseltetés s egyáltalán a külügyek vezetésére jogos befolyása biztosíttassék. Ennek tudható be, hogy a közelünkben felmerült keleti kérdésben diplomatiánk oly talányos eljárást folytatott, a mely már-már megdöbbenté a népeket s már-már azon föltevésnek engedett tért, hogy a közép-dunánál örökösre s vezér szerepre hivatott állam feledve hivatását, emberiség ellenes irány uszály hordozójává szegődött.

Most azonban t. ház! elértünk azon válpontra, hol határozott állást kell foglalnunk. És meggyőződéseim szerint Magyarország, valamint az általa életet nyert, és jövőben is létbiztosítéket csak itt találó, Austria más állást nem foglalhat, mint a melyet Simonyi Ernő barátom határozati javaslatában megjelölt s melyhez én is lelkem meggyőződésének egész erejével hozzájárulok.

Hozzájárulok pedig azért, mert bár én is — mint a szabadság őszinte barátja — teljes lelkem-

ből óhajtom az alduna és a Balkán félsziget minden népeinek jobb sorsát; de én ez idő szerint amaz országokban a törökön kívül más államalkotó elemet feltalálni nem tudok; mert az ott levő keresztény népecskék, egymást meg nem értő, egymással ellentétes állásponton álló, egymást absorbeálni akaró, műveltség és politikai érettség nélküli oly etnographiai quodlibetet alkotnak, a mely folytonos faji villongások s elkeseredett irtó harczok színhelyévé változtatná át ama félsziget virányait, s minduntalani felzavarással fenyegetnék Európa békéjét. Én e népeknek a szabadság áldásaiban való részeltetését lelkeimből óhajtom; de megvallom, hogy a románt, bulgárt és görögöt elnyelni és elnyomni akaró szerb suprematiáért, a Hercegovinát és Bosniát uralogni és bekebelezni kívánó montenegrói nagyravágyásért lelkesülni nem tudok, nem főleg akkor: midőn ama Piémont szerepét negélyező népecskék, — a melyek önkörükben sem tudják a polgárosodást honosítani, — nem a maguk és az annectálandók szabadságaért ragadnak fegyvert; hanem azért akarnák a kor kívánalmainak hódoló s népeinek alkotmányos szabadságot adni kész törököt kiszorítani, hogy a kancsuka kormányát inaugurálják, s szibéria ón-bányáinak szabad gondolkozást és véleményt elrémitő, rémeit honosítsák meg ottan, szóval hogy a kozák önkénynek megszerezzék azon archimedesi pontot, melyre támaszkodva Európa népeinek szabadságát és alkotmányosságát kivethetné sarkaiból, s halomra dönthetné ezredév culturájának áldásos alkotásait.

A vérébe fojtott, s Szibéria jég hegyei közt megdermesztett — rokon szláv eredetű — lengyel

népnek iszonyatos sorsa intő például szolgálhat a Dunamenti népeknek, nekünk s nyugat népeinek is, mert a kozák uralomnak a Balkánfélszigeten való térfoglalása egyértelmű lenne I. Napoleon rém-jóslatának teljesültével.

Magyarország és szövetséges társa van első sorban arra hivatva, hogy ezen az általános szabadságra és polgárosodásra egyaránt veszélyes áramlat élibe gátot emeljen, ezt pedig ez időszereint csak Törökország integritásának megóvása alapján teheti; de különben is én nyíltan kijelentem érdeklődésemet, meleg rokonszenvemet és ragaszkodásomat a török iránt, a mire nem csak a törökök szép tulajdonainak ismerete, nemcsak a hála és rokonság érzete, hanem az érdek-egység is ösztönöz: mert hazánk iránti kötelmeink s emberiségi küldetésünk teljesítésében ez időszereint a török természetes szövetségesünk; míg ellenben közvetlen keleti és délkeleti szomszédaink eljárása a multban s nyíltan bevallott aspiratióik a jövőben nem épen alkalmasok a feltétlen bizalom megszilárdítására.

Ezzel nem azt akarom mondani, mintha azon népekkel s különösen a szláv tendenciákkal szemben ellenséges állást kellene elfoglalnunk; hisz a lengyelek is szlávok s bizonynyal nem voltak és nincsenek is nekik őszintébb és áldozatkészebb testvéreik mint mi magyarok; ily barátjaik voltunk mi mindig a törökországi szlávoknak is, védtük őket vérünk ontásával Zsigmond, a Hunyadiak, a nemzeti fejedelmek korszakában; elűzött, hozzáuk menekülő fiaikat ingyen földdel ajándékoztuk meg, alkotmányunk áldásait megosztók velük.

Az aldunánál alakult csak nem teljesen független államocskák egyenesen a mi támogatásunknak a mi védelmünknek köszönhetik lételüket. Az igaz, hogy mind azért ők hálátlansággal fizettek, Rigómezőért — hol két alkalommal 60,000 magyar hős vérzett el az ők védelmükben — mindig Philippinél való találkozással fizettek s valahányszor külellenség támadott reánk: mindannyiszor az ellen táborához csatlakoztak; a Castaldok, Carafák, a Hajnauk legkegyetlenebb fegyvertársai ők valának.

Jól tudjuk, hogy most is az képezi sovár-gásuk tárgyát, hogy előbb a törökbirodalmat darabolják szét, s azután a szt. István birodalmát bontsák meg. Térképeiken már annectálták is hazánkat egészen a Tiszáig. Igen természetes tehát, hogy ily terveik létesítéséhez segédkezet nem nyujthatunk; s mindaddig míg a hódítás képezi kiindulási pontjukat, s mindaddig míg a hódításnak lesznek vak eszközei: velük egyet nem érthetünk. Azonban mihelyt megszűnnek irányunkban ellenséges indulatot táplálni, mihelyt a szabadság-vágy lesz törekvéseik tiszta mozditó ereje, mihelyt a polgárosodás és műveltség útján haladva törnek előre: nálunk ép oly testvériességre találandnak, mint lengyel testvéreink. És erre nekik van leginkább szükségük; mert nekem szent meggyőződésem, hogy ama tartományok lakói csak úgy boldogulhatnak, ha Magyarországon egy erős háttért nyernek, csak ez juttathatja őket a szabadsághoz; míg a támasz, melyet a Volga mocsárjaiba vetnek, csak szolgasághoz vezetheti őket. Ezeket előre bocsátva áttérek a költségvetésre.

T. képviselőház! Én a költségvetés fedezeti részére vonatkozólag kívánok néhány rövid észrevételt tenni, miután más oldalait az előttem felszólaltak eléggé megvilágosították.

A jelen kormánytól — mely korábbi nézeteinek mellőzésével hazánk pénzügyeinek rendezésére s az állami háztartás megzavart egyensúlyának helyreállítására vállalkozott, — országszerte igen sokat vártak; megvallom, hogy én is a többiekkel vártam, mert hazánk államiségének feláldozása árán, legalább egy türhetőbb anyagi helyzet előidézését lehetségesnek és valósíthatónak is hittem; de az ezen új aerában beterjesztett három költségvetésben hiába kerestem és keressük a kilátásba helyezett nagyszabású reformokat: a hangoztatott megtakarításokat: azokat sehol feltalálni nem tudjuk, nem pedig azért, mert ilyenek a mi főnök közösügyes állapotaink nyügei közt gyökeres rendszerváltoztatás nélkül elő nem idézhetők. Már pedig a kormány eddigi eljárása nem más, mint tétoválás, mint továbbvergődés a lejárt regimiek által követett veszélyes úton: s innen van, hogy a terhek könnyítése helyett találunk új adóterhet; az egyensúly helyreállítása helyett új deficiziteket; a hivatalnok-legió apasztása helyett azok minduntalan való szaporítását; fizetések és nyugdíjak tételeinek évente való fokozódását; s végül új pénzügyi politika helyett a régi slendrián honosítását! takarékoság helyett a költségemelkedést úgy itthon mint künn, azaz a közösügyeknél s végül az államjavaknak, — melyekbe megmentésünk utolsó horgonyát vethetők, — meggondolatlan elpazarlását.

T. ház! A hitelviszonyok ziláltságának természetes következménye szokott lenni az ingatlanok értékének csökkenése. E keserű igazságot legszembeötlőbben és legközelebbről hazánk szomoru nemzetgazdasági viszonyai tanusítják, hazánké, hol az osztrák bank tervszerű szűkmarkusága által előidézett hitelpangás az ingatlanok értékét legalább is egy negyedére nyomta le. Ily viszonyok közt az államjavakat eladni nem, hanem csakis elvesztegetni lehet s kormányunk mégis az elfecsérlés terére lépett s azon szomoru következetességgel halad. Elnyirbálja a kincstári birtokok leghamarabb pénzzé tehető, de legértékesebb részét, melyeknek hiánya majd az egésznek értékét igen nagy mérvben fogja csökkenteni s mintha a törvényhozás figyelmét és köteles ellenőrzését kijátsszani akarná: azokat részletenként nyereségi és csekélységeknek: maradványföldeknek stb. kerszettel olyakat, amik nagyon is lényegesek.

Én t. ház! a mértékletességnek kiváló barátja vagyok, én az országszerte elterjedt iszákosságot — mit a köznyomor és a kétségbeesés fokoz — nagy calamitásnak tekintem s ha a kormány oly intézményeket vagy rendszabályokat kezdeményezne, melyek e baj orvoslására, vagy bárcsak enyhítésére hatnának: készörömet támogatnám; azonban ily irányu intézkedésnek semmiesetre nem tekinthetem azt, hogy a kincstári birtokok roppant terjedelmű szőlőit, pinczehelyiségeit, présházait, a birtokok korcsmaít, vendéglőit s azokkal több mint százötven városnak és községnek regalejogát elvesztegeti. Különösen ez utóbbit t. ház nagyon is fontos tényezőnek tartom, nem mérsékletességi

szempontból; mert hisz italt ép úgy fognak árulni azok, a kik e jogot megveszik; hanem államgazdászati szempontból: mert a regalejognak jeleni elvesztegetése azon kényszerhelyzetet teremti meg, hogy nem sokára a midőn az állam a regale-jogot megváltandja, a most kapandó csekély összegnek kétszeresét, háromszorosát kellend a mostani vásárlóknak visszafizetnie. Tehát ezt csekélységnek nem mondhatjuk.

Avagy — tovább menve — csekély dolog-e a kincstári birtokok csaknem összes mű- és őrlő malmainak eladása? midőn tudjuk, hogy a malmok képezik a birtokok legbiztosabb és legkönnyebb jövedelmét s nagyban fokozzák a jószágok becsértékét.

Avagy 600 holdon felüli szőlőnek elfecsérlése csekély dolog-e? a midőn tudjuk, hogy az mily nagy befektetést és munkaerőt képvisel s mily nagy mérvben emeli a birtok értékét.

Avagy tekintélyes, roppant befektetéssel felszerelt gyárok elvesztegetése csekély dolog-e? midőn az iparpangás és elszegényedése korszakában azok valódi értékének csak kis hányadára lehet számítani.

Vajon hirneves fürdőhelyeinknek elidegenítése, most a midőn a külföld figyelme is kezdvén azok felé fordulni, jövedelmezőségüket remélhetjük: csekély dolog-e? Vajon az államépületek igen tekintélyes részét képező nagy mennyiségű lakház, bolt, műhely, üzleti helyiség, raktár és gazdasági épületeknek dobraütése csekélység-e? midőn tudjuk, hogy az ingatlanok értékét a gazdasági s más épületek hiánya mily nagy mérvben csökkenti. Erre nézve a vallás- és közoktatási minister

ur adott multkor példás oktatást a kormánynak, elmondván, hogy bizonyos alapítványi birtokokat azért volt kénytelen a szokásos bérlet negyedrészeért, sőt ha a szabad építkezést tekintjük, ingyenért kiadni: mert hiányzanak a szükséges gazdasági épületek.

Vajon több százezer holdra menő állambirtoknak, azok közt nagy mennyiségű belsőségeknek, kerteknek, vásártereknek az azokkal járó vásárijoggal való elfecsérlése csekély és hazafias dolog-e? főleg, most, a midőn azok értéke fonák nemzetgazdasági s rossz hitelviszonyaink miatt negyedrésszére süllyedt alá; most a midőn a hazafiait az uzsora, a permanens adóexecutiók és elemi csapások annyira elszegényítették, hogy vásárlóként nem szerepelhetvén, előre is tudhatjuk, hogy azok idegen kézbe fognak jutni.

De t. ház! az államjavaknak ily kétszeres elidegenítése, — mely szerint évek hosszú során, sőt évtized alatt bevárandó 8 millió forintért 20—30 millió frt értékű vagyont fecsérünk el: — még más következményeiben kiszámíthatlan, hátrányokat is fog maga után vonni, mert az ekként legjövedelmezőbb járulékaitól megfosztott nagyobb kincstári jószágok eladásakor — mit fájdalom a követett gazdálkodás, vagy jobban mondva pusztítás mellett alig kerülhetünk ki — ama birtokok becsértéke roppantul fog csökkenni; mert képzelje a t. ház! hogy majd mit fognak egy oly birtokért adni, amelynek gazdasági s más épületeit, laktelkeit, belsőségeit, szőlőit, gyümölcsöseit, malmait, koresmáit, italmérési jogát, ásványos forrásait, mészárszékeit, gyárait, műhelyeit, szóval

legjövödelmezőbb járulékait, felszerelvényeit előre elvesztegettük s csak a pusztá kiélt, minden befektetéstől fosztott földet bocsátjuk áruba.

Előre óvakodni kellett azon felhozható ellenvetéstől, mintha én itt tuloznám az eladni szándékolt államjavak jelentőségét: szükségesnek tartom állításaimat adatokkal támogatni. T. ház! ha felhozandó adataim néhol hiányosak és itt-ott hozzávetőlegesek: oka a pénzügyminister ur hiányos beterjesztésében rejlik; mert „az államjavak eladásából 1877-re előirányzott bevételeknek részletes kimutatása” czimű munkálata koránt se részletez ugy, miként az óhajtandó lenne, az igen sok helytt csak sommás és egyetemleges vonásokban jellegzi az eladandó birtokrészeket; de így is, a ki fáradságot vesz magának — miként én tevém — a szétszórva elburkolt tételeket összegezni: megdöböntő eredményre jutand.

Ezen kimutatás szerint az eladásra kijelölt s részben már el is adott állambirtokok kiterjedése teszen 102,989 holdat, a miből csak pár ezer hold erdő, a többi mind belsőség, szántó, kaszáló és legelő, pedig ebben nem foglaltatik benne az elvesztegetett vagy jobban mondva elajándékozott 60,000 holdat kitevő Naszód-vidéki erdőség, nem foglaltatik benne 15 telepítvényes község területe s más csak említett, de kiterjedésileg meg nem határozott birtokok, melyek, hogy nem csekélységek, abból is megítélhetjük, hogy például vannak egyszerűen majorság czimen beírt területek, melyeknek becsértéke 30—50,000 frtra megy, ha ezeket egybe vesszük: a már eladott vagy eladásra szánt állambirtok megközelíti a 200,000 holdat.

Ezenkívül eladóvá van téve 608 hold szőlő, 4 prés-ház és számos pinczehelyiség.

Eladásra ki van tűzve vendéglő és korcsma italmérési joggal 159, és hogy azok nem valami csekélységek, hanem ellenkezőleg nagyon is jelentékenyek: kitűnik e felvett becsárakból, melyszerint az ungvári „Fekete sas“ vendéglő és regale-jog 409,551 frtra, a lugosi fogadó italmérési joggal 270,000 frtra, a miskolci regale-jog 170,000 frtra, a tarczali „Fekete sas“ vendéglő 75,000 frtra, a tokaji „Arany sas“ vendéglő 50,000 frtra van becsülve.

Eladatott s eladóvá van téve 92 kert, 119 mű- és más malom, 10 vágóhid és mészárszék, 779 lakház és gazdasági épület; pedig ez csak a megjelölt rész, mert ennél jóval több gyűjtő nevek alatt szerepel mint például: temesvári, kincstári épületek, csabonyi államépületek, görgény uradalmi bérházak stb. stb.

Eladóvá van téve még 6 kastély, 5 laktanya, 5 gyár, ezek közt nagyon tekintélyesek, mint például az ujbpesti hajógyár, mely egymaga 281,000 frtot képvisel s végre 8 fürdő, ezek közt Lukácsfürdő 300,000, a Herculesfürdő telkeivel 51,872 frt, a tiszaujlaki 36,000 frt becsértékben.

Az itt felsorolt adatok meg fogják a t. ház minden tagját győzni, hogy itt nem csekélység, hanem igen is tekintélyes államvagyon elidegenítése van kérdésben, melynek becsértéke nagyon csekélyre van felvéve, a mint ismeretem körébe eső némely erdélyrészi birtokokról megítélhetem s a melyek közül egy párt a t. ház engedelmével itt motivációként felemlíték. A kimutatás 15. lapja

végén találjuk az erdélyi Hegyalján fekvő krakkói uradalmat, vagy is Krakkó, Tiburez, Királypatak, két Boros, Bocsárd, Igen, Borbánd és Kisfalud községeket, hol a kincstár 861 hold szántaja, kaszálója, 41 hold szőlője, 20 lakháza és e 10 község italmérési joga 70,000 frtért van eladóvá téve. Erdély e legáldottabb, legtermékenyebb és vasut közelében fekvő részén egy hold föld értéke 100 frt; e szerint csak a szántók és kaszálók 86,000 frtot érnek, így tehát a 41 hold legjobb bort termő szőlő a 20 lakház és a 10 község italmérési joga mind reáadás, sőt ha tekintetbe vesszük, hogy a regale-jog megváltásakor a 10 falu italmérési jogáért az állam a most kapandó 70,000 frtot biztosan visszafizetendi: akkor levonhatjuk a következtetést, hogy e birtok nem eladatik, hanem elajándékoztatik.

Még felemlitem a kolozsi kincstári birtokot, hol 688 hold szántó, kaszáló, 2 hold szőlő, 13 lakház és Kolozs városnak nagy jövedelmet hajtó italmérési joga 60,000 frt csekély becsárban van felvéve, a minél maga az italmérési jog is többet ér, és e birtok elvesztegetése a kincstárra azért is nagyon hátrányos: mert ez által a vasut mellett fekvő, alagutjai által átszelt roppant só-tömzsnek nagyon csekélybe kerülő kiaknázása a jövőre lehetlenné lesz téve.

Im e két példa is meggyőzheti a t. házat, hogy a kimutatásba felvett becsértékek nem valódiak; hogy az ott felvett 8 millióért, két annyinál is többet eső állami birtokot akarnak elvesztegetni; de még azt is kétlem, hogy ha pénzügyminister ur azokat most akarja eladni: a felvett becsárt

megkaphatja, tehát a kért felhatalmazás megadása, e javak értéke egy részének a költségvetés fedezetébe való felvétele: egyértelmű azok könyelmű, hogy ne mondjam bűnös elpazarlásával az államjavak értékének nagymérvű devalválásával s a jövőbeni kibontakozás lehetlenné tételével.

A mit itt t. ház! lehetőleg rövidre vonva kifejtettem, az csak egy szelidebb vonása költségvetésünk árnyoldalainak; de ez is szomorú képét mutatja a mi államgazdaszatunk miseriájának, mely a nemzetgazdaszat józan elveivel homlok-egyenest ütközik össze, mely a pazarlás és pénzügyi zavarokba való mind mélyebb sülyedésben határozodik meg.

„Költségvetésünk mérlege javult,“ mondá hévvel pénzügyminister ur s mintegy büszkén mutatott rá, hogy 1877-re csak 15 illetőleg 18 $\frac{1}{2}$ millió frt deficit mutatkozik. Ez magában is elszomorító eredmény, főleg ha tudjuk, hogy az új aerában pénzügyminister ur az adókat mintegy ennyivel emelte. Ugyde ki áll jót a törvényhozásnak, hogy az év végén ezen előírányzott deficit nem fog-e kétszereződni: miként a jelen évben történt? Ki áll jót nekünk, hogy pénzügyminister ur fedezeti tételei realizálhatók lesznek-e most, a midőn tulusigázott adókkal az adóképeességet teljesen kimerítette? Ki áll jót, hogy a még legkedvezőbb bel constellatiók mellett is a közösügyes kiadások néhány milliócskával tul nem haladják az előírányzatot; hisz már is ijesztget a lapokban Uchatius kísértő rémjé: a lovas tűzéség.

Mind ezekből kifolyólag én a költségvetést, mely kiadási részében tulfeszített, mely fedezeti

részeben bizonytalan, mely már is tulságosan beadósodott államunkat új deficizitekkel terheli s mely nem csak jelenünket teszi türhetlenné, hanem jövőnket is aláássa: általánoságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául s csatlakozom a Mocsáry Lajos barátom által benyújtott határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Udvarhely megye határigazításáról.

(1876. november 25-én.)

T. ház! Nem kívánom én itt e kérvénynél felujítani az Erdélyrészi megyék újabb rendezésénél felmerült anomaliák feletti panaszaimat, majd talán a szomorú tapasztalatok megfogják győzni a kormányt arról, hogy nagyon rossz tanácsadók által engedte magát félrevezettetni; hanem azt igenis szeretném megakadályozni, hogy az akkori anomaliákat egy újabbal ne tetézzék.

T. ház! Udvarhelymegye területe főleg alsó részében nagyon szakadozott, ezt azonban néhány határközség odacsatolása által, — mire a törvény a belügyministert felhatalmazza, — el lehetne tüntetni; erre vonatkozik Udvarhelymegye képviselő bizottságának jelen kérvénye. E kérvényben mind oly községek odacsatolása kéretik, melyeket más-ként rendezni képtelenség; de miután úgy látszik, hogy a belügyministeriumban vagy legalább némely osztályában a topografiát ignorálják: bátor leszek néhány rövid szóban tájékozást nyújtani.

Udvarhely megye alsó szélén úgy jobb mint balról, egymással szemben két mellékvölgy tor-kallik a Nagy-Küküllő völgyébe, mely folyam-völgy a sárdi hidig, vagyis az említett mellék völgyek beszakadásáig Udvarhely megyéhez tartozik; de oda tartoznak az említett mellékvölgyek is egészen, csakis a torkolatjuk előtt fekvő két községet: Sárdot és Héjasfalvát kebelezte más törvényhatóságba a ministeri rendelet, s ezáltal előáll következő képtelenség, hogy például az ugynevezet-udvarhelymegyei partiumnak mind a 10 faluja kénytelen, ha a székhelyre vagy másuvá akar is menni, Sárdon átutazni, azon Sárdon, a melyet a ministeri rendelet Kis-Küküllő megyéhez sorozott, daczára annak, hogy az tökéletesen szigetként van beékelve, azaz nem is beékelve, hanem bekebelezve, miután az Kis-Küküllő megye területével egyetlen egy ponton sem érintkezik: attól teljesen el van szakítva.

Igy van ez a szemben levő mellékvölgygyel is, mert a völgyben fekvő Szederjes, Erked és Felek Udvarhelymegyéhez tartoznak, a völgy-torkolat előtt álló Héjasfalva pedig Nagy-Küküllőmegyéhez osztatott, és t. ház, ebben még azért is nagy és kirívó igazságtalanság van: mert Héjasfalva egész Udvarhely és Csikmegyének egyedüli vasuti állomása, hol e nagy terület összes lakosai a vasuttal érintkeznek, hova árucikkeiket viszik s hol a vasuton jövőket átveszik. Ha már a Székelyföldet s azzal Udvarhelymegyét is tervszerűleg a vasut jótéteményeitől megfoszták: igen óhajtandó lenne, ha a kormány irántunk ki mostohaságát nem vinné egészen a végletig, s legalább méltányos-

sági tekinteteből juttatna nekünk is egy állomás-helyet, és néhány negyed mérföldnyi vasutat akkor: a mikor a szomszéd Nagy-Küküllő megyének úgy is 12 mérföld vasut és 7 állomás-hely jut. Az általunk is fizetett kamat-garantiák legalább ennyi figyelmet megérdemelnek, főleg akkor, a midőn a máshová való sorozást a föld-rajzi fekvés meg sem engedi.

A továbbá kért néhány község mind be van ékelve Udvarhelymegye területébe, azok legnagyobb részben a felosztott F.-Fehérmegye maradvány községei lévén, odacsatolásuk által semminemű érdeket nem sértünk, miután a feltagozott F.-Fehérmegye ezért nem fogna reclamálni; míg ellenben e faluk magyar népességének vágyai és érzelmei az Udvarhelymegyéhez való odacsatolás által kielégítést nyerendnek. Még nagyobb képtelenség lenne Seps-Bacson oda csatolásának megtagadása, miután azon falunak fele része ősidőktől fogva Udvarhely székhöz tartozott s tartozik most is.

A kért 9 és $\frac{1}{2}$ község közt mindössze 2 szász község van; de oly elhelyezésben, a melyeknek Nagy-Küküllő megyéhez való tartozása ismét képtelenség, miután azok területe keskeny szallagként nyulik be az Udvarhely megyéhez tartozó Homoród völgyébe. E két községet szász atyáinkfiai is minden zúgolódás nélkül átengedendik, ha meggondolják, hogy a helyett mi több mint 50 magyar községet adtunk cserébe.

T. ház! A megyék rendezéséről alkotott törvény meghozatalának egyik főindoka az volt, hogy a megyék természetes határvonalok által megjelölt

kikerekítést nyerjenek. E czél Udvarhely megyénél a területébe beékelte 9 és $1\frac{1}{2}$ határközség oda-csatolása által el lesz érve; míg ellenben Udvarhely megye két oldalon oly kicsipkézett alakot nyerendene, mintha az államtitkár ur valamely zakkenes gallér mintája után szabta volna azt ki.

De nem kívánván a t. ház becses figyelmével visszaélni, bátor vagyok a kérvényi bizottság véleményével szemben felolvasandó indítványomat beterjeszteni, s annak elfogadására a t. házat tiszteletteljesen fölkérni. Indítványom következő:

E kérvény figyelembe vétel végett utasittatik a belügyministerhez.

Héjasfalvi póstaállomásról.

(1876. november 30-án.)

T. képviselőház! A jelen évi költségvetés tárgyalásakor a pósta rovatánál érintettem az államnak azon oknélküli terheltetését, mely a vasutal párhuzamos pósta-kocsi közlekedésből ered; felhoztam, hogy ily eset másutt is, de különösen a héjasfalvi és segesvári vasuti állomások közt fordul elő, hol $1\frac{1}{2}$ mfd, illetőleg menet jövet 3 mfdnyi távolságra a póstakocsi párhuzamosan fut a vasutal, miből — miután napi közlekedés tartatik fenn, — legalább is 5000 frt oknélküli kiadás háromlik az államra közvetve, de közvetlenül még több is, a mennyiben ezáltal a vasut is érzékeny kárt szenved; mert a Székelyföld igen nagy részéből jövő vagy odámenő utasok kénytelenek Héjasfalva helyett Segesvártt le és fel szállani, mi jövet menet minden egyes utas-

nál 3 mfd viteldij veszteséget okoz, a mi részben a kamat garancia terhére esik.

Multkor indítványoztam, hogy a pósta rovatnál 5000 frt töröltetvén, a kereskedelmi minister ur utassitassék arra, hogy a pósta-kocsit Székely-Kereszturról, ezután ne Segesvárig, hanem csak Héjasfalváig járassa. Indítványom leszavaztatott, s miután megújítandó indítványom most is csak hasonló sorsban részesülne: nem is terjesztem be; de nem tehetem, hogy kötelességszerűleg ne figyelmeztessem a t. kereskedelmi minister urat ezen 5000 frtba kerülő anomaliára, s föl ne kérem, hogy igyekezzék ezen oknélküli s tulságosan nagy „ostor pénztől“ az országot megkímélni.

Tengeri kereskedelmünk és Fiuméről.

(1876. december 1-én.)

T. képviselőház! Ha e pontnál felszólalok, nem azért teszem, mintha a Fiumében tett és teendő befektetéseket sokálnám vagy roszalni akar-nám; hanem felszólalok azért: mert mi ezen — elismerem szükséges és okszerű — befektetéseket tesszük anélkül, hogy azok hasznosítása és gyű-mölcsoztetése iránt a kellő intézkedéseket meg-tennők, de sőt ellenkezőleg mindent elkövetünk arra nézve, hogy azok holt tőkévé váljanak. Mert ugyan kérdem: mit ér a nagyszerű kikötő? mit érnek az ahhoz vezető költséges vasutak, mit a roppantba kerülő dockok és molok? ha nem gon-doskodunk egyszersmind arról is, hogy legyen mit a vasuton oda szállítani, ha nem gondosko-dunk, hogy legyenek ott a kikötőben hajók e cik-kek tovább vitelére.

Mi t. ház, nem csak, hogy ezt nem tesszük, hanem ellenkezőleg mindent elkövetünk arra, hogy Magyarország tengeri kereskedelme már poláiban megfojtassék azon tengeri szörny által, melynek hazánk évtizedek óta adja szégyen adóként a milliókat épen azért, hogy tengeri kereskedelmünk megszülemlését és felvirágozhatását lehetlenné te-gye. Nem szükség megneveznem, hisz mindenki tudja, mindenki ösztönszerűleg érzi, hogy ezen

ujkori Minotaurus a triesti Lloyd, melynek Magyarország 1867-ig 10 millió forintot, 1867. óta 5.700,000 forintot dobott oda telhetlen torkába, azért, hogy azzal együtt jólétünk lét-elemeit is elnyelje. Hisz ki merné tagadni t. ház, hogy ha mi e könyelműen kidobott roppant összeget, bár csak az 1867. óta oda ajándékozottat tengeri járművek építésére fordítottuk volna: ma könnyen 60—80 gőzhajónk hasíthatná Fiume vizeit, s kötné össze a Magyar tengerpartot nemcsak Európa, hanem Ázsia, Afrika sőt Amerika nevezetesebb kikötő helyeivel, miáltal nemcsak kiviteli kereskedelmünk nyer vala óriási lendületet, hanem állam-kincstárunk is egy oly jövedelem forrást, mely által deficitjeinek egyik örvényét betömhetné. Ha ez megtörtént volna: nem kellene oda vezető vasutaink terhelő garantiáját fizetnünk, nem kellene a fiumei építkezéseket gyümölcsteleneknek tekintenünk s a mi a fő, nem kellene a magyar gabona versenyképességét féltelnünk. Mig most mind e fontos érdekeink háttérbe szorításával, e roppant összegeket elpazaroltuk azért, hogy Triestet kiépítsük, hogy annak és az osztrák vasutaknak nyereményes üzletét biztosítsuk, és hogy az osztrák kereskedelmet, önkezüleg megfojtott saját kereskedelmünk halál-hörgései közt felvirágoztassuk.

Pedig t. ház! én itt csak jelenlegi veszteségeinket érintem, holott jelen gyámoltalanságunk által egy sokkal nagyobb jövőnek pusztítjuk ki gyökszárait, mert Fiume kedvező földrajzi fekvésénél s más kiváló előnyeinel fogva nem csak arra van hivatva, hogy hazánk kereskedelmének

közvetítőjévé, hanem a világ kereskedelem egyik legfontosabb emporiumává válják. Fiuménak sziget lánczolat által fedezett, viharok ellen védett öble önmagában is az Adria legbiztosabb, legnagyobb, s kitűnő horgony talajjal bíró kikötőjét képezi, melynek kiválóságát az épített mesterséges kikötő nagyban fokozza. Ezen ritka előnyéhez járul a rövidség is: mert a tengeri ut Fiumé felé 40 tengeri mértfölddel rövidebb, mint Trieszt felé, valamint szárazon is — a vasuti egybeköttetést véve — Fiume nem csak Budapest, hanem Bécshez is jóval közelebb esik, mint Trieszt, s így nem csak a mi kiviteli kereskedelmünknek, hanem Bécs ki- és beviteli kereskedelmének is természetes utja Fiume lenne, hová Olaszország és kelet piacjai mind közelebb esnek mint Trieszthez. A világ-kereskedelem nem tekint egyes apró helyek helyi érdekeinek versenyére, hanem követi a legrövidebb utat s így a tengerészettel bíró s a főbb kikötő helyekkel egyenes egybeköttetésbe hozandó Fiume, biztositaná nekünk az utasoktól befolyó és a transitó kereskedelem roppant hasznait; míg most, azt Trieszt és az osztrák vasutak kaparják el előllünk. És e kijátszatásunkra, e mellőztetésünkre példátlan gyámoltalansággal épen mi magunk szolgáltatjuk az eszközöket: a trieszti Lloydnak nagylelkűleg adott subventio által, a mi őt arra képesíti, hogy nem tekintve a jóval hosszabb tengeri utat, Fiume kikerülésével mindent Triesztnak szállít, s mindent ott rak fel, hogy kereskedelem és utasok akarva nem akarva a jóval hosszabb Trieszt-bécsi utat legyenek kénytelenek használni, s nekünk a mi évenként nyújtott

700,000 frt. subventionkért gunyból juttat a postai szolgálatra néhány oly életveszélyes rozzant hajót, a melyeket másutt a tengeri rendészet nem engedne járni, úgy okoskodván, hogy a bolond magyarnak ez is jó.

T. ház! mi a szárazon is nagyon gyarló nemzetgazdászati politikát követünk; de a mit vizen folytatunk, az valóban minden józan fogalmat felül mul. A Dunán egy virágzó magyar gőzhajó társulatot kislelküleg bukni engedtünk, midőn egy csekély összeg kölcsönadásával megmenthettük volna, s ezáltal összekötött kezekkel dobtuk oda folyam kereskedelmünket egy idegen, önző társulatnak, a mely többé az üdvös versenytől nem félvén, s kényszerű egyedáruságának előnyeit kizsákmányolván, kénye kedve szerint szab oly szállítási díjakat, melyek által a mi áru-cikkeinket itthon is megdrágítja, azok verseny képességét a külföldre lehetlenné teszi. Es ez által t. ház! az olcsó viziutat, úgy fel, mint lefelé, tehát keletre természetes piacunkhoz elzártuk, mert a drága szállítás egyértelmű az elzárással. Ez esztelen eljárásnak aztán gyönyörűséges ellenpárját képezi az, a mit tenger partunkon teszünk, évenként 700,000 frttal jutalmazván azon társulatot, a mely épen keleti kereskedelmünk megsemmisítésére alapított, s mely őrt áll ott az Adrián, hogy a mi tengeri kereskedelmünket ostrom zár alatt tartsa.

Eddigi kormányaink fenn hangon emlegették a terhekkel viszonylagos paritást Austriával szemben, hogy az szárazon miként értelmeztetik: azt fájdalmasan tapasztalhatjuk; no lássuk, hogy mi-

ként alkalmazzák azt tengeren. A triesti Lloyd kap összesen 1.700,000 frt segélyezést, melyhez a quota arányában Magyarország 700.000 frttal járul; e szerint tehát e társulat tartoznék a magyar tengerpart előnyére összolgáltatának egy harmadát juttatni. Lássuk miként részesítnek bennünket e téren a mi igazságos osztrák szomszédaink? A triesti Lloyd évi szolgálati vonala tesz 824,238 tengeri mértföldet, ebből Austria kereskedelme szolgáltatára fordít 782,846 tengeri mértföldet; Magyarország, vagyis a magyar tengerpart szolgáltatára 41,392 tengeri mértföldet, azt is amonnan kitiltott rozzant hajokkal. Eszerint tehát Austriára esik 94.32% tengeri mértföld. Magyarországra pedig 5.68% tengeri mértföld. Mondhatom, hogy gyönyörű paritás, s az osztrák igazságérzet és méltányosságnak megható jelensége.

Nekünk t. ház! — kik hivatva vagyunk a nemzet érdekeit védni, kikre a nemzet jogainak védelmét bízta, — e helyzetet továbbra tűrnünk nem lehet, önmegbélyegzés nélkül azt tűrnünk nem szabad; hisz ez hasonló eljárás lenne ahhoz, mintha egy ostromlott városnak őrizete, illetőleg annak vezérkara előre kiadná ágyuit az ellenségnek, hogy az aztán annak védtelen falait könnyebben halomra dönthesse. T. ház! ha mi nem akarjuk, hogy a Fiuméra, és az odavezető vasutakra elköltött milliók kárba vesszenek, ha nem akarjuk, hogy Austria, mint hülyéket továbbra is kizsákmányoljon, s Európa mint magokkal jótéhetetlenekeket kinevessen: el kell hagynunk az eddig követett, érdekeinkkel homlokegyenest ellenkező utat, a triesti Lloydnak nyújtott subventiót meg-

vonva, azt tengeri járművek előállítására kell fordítanunk, s azoknak a jó hírnevű Fiumei hajógyárban való készítését elrendelnünk. Ily módon aztán lesz tengeri kereskedelmünk; akkor most hallgatag kikötőnket fel fogják keresni az idegen hajók is, hogy országunk borát, gabnáját, sóját, dohányát szétvigyék a világkereskedelem piacaira, mikor Fiume nem lesz többé egy sokba kerülő fényűzési pont, hanem jövő jóllétünk és gazdagságunk tárháza.

A külföld figyelme már kezd Fiume felé fordulni. Olaszország több kikötői és Liverpool is kedvet mutatnak e kikötőnkkal egyenes egybekötetésbe lépni; az ennek létesítésére szükségelt és előírányzott segélyösszeget kész vagyok megszavazni, mert ebben a jobb irány felé való első lépést vélem felismerni; de ez csak kezdeményezés, mit a fennebb jelöltem irányban folytatnunk kell s akkor Fiume nem lesz többé önelhagyatottságunk szégyenköve, hanem Magyarország büszkesége, a világkereskedelemnek egyik központja; hazánk kereskedelmének a világ kereskedelemmel való találkozásának bogpontja, s jövő felvirágzásunk egyik leghatalmasabb tényezője.

Mind ezeket itt megpendíteni szükségesnek tartottam azért, mert az a triesti Lloyd ügye is olyan méltányossági áldozat, mely minket egyáltalában nem kötelez; alapja annak egy oly szerződés, melyet a nemzet akarata és érdeke ellen kötöttek kifelé hizelkedő korábbi kormányaink; e szerződés úgy tudom, hogy jövő 1877-ki évben jár le, s nagyon szükségesnek tartom, hogy a törvényhozás már jó előre, míg a gyertya körmünkre

nem ég, e tekintetben irányt és utasítást adjon a kormánynak, nehogy majd az időből való kifo-
gyás mentségével octroyálhassa rá a törvényho-
zásra a vészes egyezség megújítását. Most is élénk
emlékezetemben van, hogy a reánk nézve szé-
gyenletes és káros szerződést az akkori kormány
azon kényszer helyzettel erőszakolta reánk, hogy
azt el kell fogadnunk, mert nem rendelkezvén a
szükséges járművekkel, a póstai egybeköttetést a
szigetekkel, partvidékekkel és Triesttel fentartani
nem tudjuk. Ily eshetőség s ily kényszer-helyzet
ellen jó előre biztosítani óhajtván a törvényhozást,
bátor vagyok a következő indítványt benyújtani
s elfogadásra ajánlani.

A triesti Lloydnak az előirányzott 700.000 frt.
évi subventiót a törvényhozás továbbra nem lévén
hajlandó megadni, utasítja a kormányt, hogy az
arra vonatkozó szerződés megújításától tartozkod-
ván, előre gondoskodják arról, hogy a szerződés
lejártáig a Fiumeből való postaszolgáltatásra szükséges
gőzösök rendelkezésre készen álljanak, az arra szük-
séges költségeket póthitel útján fedeztetvén.

A vadászati fegyverek és vadászati jegyek adójáról.

(1876. december 9.)

T. képviselőház! A vadászati fegyverek adója
180,000, illetőleg Horvát-Szlavon országgal együtt
200,000 forintban; a vadászati űrlapokból bevá-
randó jövedelem 310,000, tehát összesen mintegy
fél millió forintra van előirányozva.

T. ház! Ez sokkal csekélyebb összeg, mintsem megérdemelné azt, hogy a vadak martalékául dobjuk oda magunkat és földművelésünknek nélkülözhetlen marha-állományunkat; biztos statisztikai adataink ugyan nincsenek arról, hogy ez adónemek behozatala óta, a szabadon szét-csatangoló medvék és farkasok falánkságának, hány ember és állat lett martalékjává; de kétségtelen, hogy a hírlapok folytonosan registrálták és registrálják a ragadozó állatok ijesztő mérvű elszaporodásából eredő károkat; magam tudok oly havasallyi községet, hol 50-nél több lábas állatot marczangoltak szét a vadállatok. Így tehát alkalmasint többre mennek az okozott kárvallások az állam által e czímen bevett jövedelemnél. Nem szabad e mellett t. ház, tekinteten kívül hagynunk azt sem, hogy a fegyver és vadászati adó egy virágzó iparágunkat: a fegyver-gyártást semmisíté meg már is a vidéken, itt a fővárosban pedig 75 %-os hanyatláshoz vezette. Tehát sokak keresetmódját vette el, s egy fontos adóalapot semmisített meg.

De van t. ház, az időleges károknál egy sokkal fontosabb és messzébb kiható indok is, mely ez adoknak megszüntetését, vagy legalább szabályozását parancsolólag igényli: az t. i. hogy ezen adónemek által nemzetünk védképességét és harcziaságát csökkentjük, mert elszoktatjuk a fegyverek használatától, s eltiltjuk azon férfias, erőt és bátorságot edző mulatságtól, a mely fajunk erőteljessége és hősiességére tagadhatlanul befolyást gyakorolt.

T. ház! Én meg, vagyok győződve, hogy a fegyvertartási és vadászati tilalom mellett — mert

a tulfeszített fegyver- és vadászati adó, egyértelmű a nemzet zöménél a tilalommal, — fiatalságunk kevésbé fogja őseinek szép tulajdonait birni, hiányozván a tér azok kifejtésére. S vajon egy fegyver fosztott, azok kezelésétől egészen idegen nemzedék hazája oltalmazására nem lesz e képtelenítve? Nálunk pedig — hol a népfölkelés is be van foglalva a honvédelem keretébe, — nem szabad e szempontot is számításra kívül hagynunk, sem kicsinyelnünk. Példát hozhatok erre fel. 1849-ben, midőn az orosz invasio fenyegette hazánkat Udvarhelyszéken, daczára annak, hogy a fiatalabb nemzedék már mind honvédzászló alatt volt: a legutolsó korosztályból két zászlóalj határvéd szervezkedett saját vadász fegyvereivel s a tömösi szoros termopilei harczaiban a dicsőség és hősies halál bábérkoszoruját nyerte el. En kétlem, hogy a fegyverlevelek e korszakában, ha ismét vész hullámoznék e haza felett — mitől óvjon az ég: — 50 fegyverest kilehessen állítani Udvarhelyszékről; így lesz ez alkalmasint másutt is.

Ily nagy érdekek vannak pénzügyminister ur rosszul választott pénzhajházási szenvedélye által veszélyeztetve; pedig mindenki elismerendi, hogy ha komolyan alkalmazná a takarékossgot: e fél milliót az államnyomda s nyugdíjaknál előforduló tulkiadásoknál igen könnyen meggazdálkodhatná; de ha már a pénzügyminister ur ez összeget semmiképen sem nélkülözheti vagy jobban mondva, ha ott, hol lehetséges lenne, azt megtakarítani nem akarja: még akkor is az, sőt annál több is befolyyna a nélkül, hogy legfontosabb élet-érdekeinket megsértse; a nélkül, hogy a nemzetet le-

fegyverezze; a nélkül, hogy egy adóalap kierősza-
kolása által másokat megsemmisítsen. Be fogna
folyni, mihelyt pénzügyminister ur meghiusult fel-
tevésein okulva, a fegyvertartási és vadászati
adót lejjebb szállítaná; mert míg azt most kizárólag
csak a gazdagabb osztály, tehát csekély szám
fizeti: kisebb díjilleték mellett a nemzet nagyobb
része is megadná, hogy őseinek emlék-fegyverét
megtarthassa, s kedvencz, de nagyon is hasznos
vadászati szenvedélyének eleget tehessen.

A díjilleték leszállítása a költségvetés mér-
legén mit se változtatna; mert én meg vagyok
győződve arról, hogy a nagyon sokak által fizetett
csekélyebb adó vagy inkább díjilleték biztosítaná
a mostani államjövedelemnek nem csak biztos be-
folyását; hanem valószínűleg megkészszerzését is.
Bátor vagyok azért egy ily értelemben fogalmazott
indítványt beterjeszteni, s úgy a t. háznak, mint
a t. pénzügyér urnak elfogadásra ajánlani. Indít-
ványom következő. (*Olvassa:*)

„Tekintve, hogy a vadászati fegyverek és a
vadászati jog tulságos megadóztatása, míg egyfelől a
nemzet védképességét csökkenti, másrésről az állam-
nak e czímen reménylendő jövedelmét is kevesbiti;

tekintve, hogy ez új adónem behozatala a
hazánkban eddig virágzott fegyver-ipart csaknem
megszüntette, és ez által nem csak számosak ke-
resetforrását zárta el, hanem egy létező adóalapot
semmisít meg;

tekintve, hogy a fegyverek és vadászat cse-
kély mérvű megadóztatása mellett az államnak e
czímen befolyó jövedelme nem csak, hogy biztosan
bejönne, de sőt remélhetőleg fokozódna is:

a pénzügyminister ur utasittatik oly törvényjavaslat, illetőleg novellának még ez évben való beterjesztésére, mely a vadászati fegyver adóját egycsővű puskánál 50 kr-ra, kétesővű puskánál 1 frtra, a vadászati jegy adóját pedig 3 forintra szállítsa le.“ (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A dohány egyedáruság és termelési illeték ellen.

(1876. december 9-én)

T. képviselőház! Szabad állam a szabad föld fogalmával egybe van forrva, ebből önként következik, hogyha szabad államban valaki földje adóját, vagy is az állami lét e biztosíték díját lefizette: az államnak nem állhat sem jogában sem érdekében, hogy azon földterület legezéltirányosabb kihasználását, termőképességének fokozását s jövedelmezőségének emelését meggátolja; de sőt ellenben a józan államgazdasátnak — melynek a nemzetgazdasáttal összhangzásban kell lennie, — mindig arra kell törekednie, hogy a hazai föld és a nemzeti munkaerő minél productivabb legyen, ez képezvén alapját a honpolgárok jóllétének, a mi egyedül képes az államot erőssé és virágzóvá tenni.

Mert t. ház! csak az a kormány érdemli meg a szép „atyai kormány“ elnevezést, mely a haza és polgárai boldogításánál más feladatot nem ismer, mely a honpolgárok összegén, tehát a hazán kívül más factornak nem hódol, mely a haza főérde-

kének minden mást alárendel. Ugy látszik azonban, hogy nálunk ez állam alkotó fogalmakkal, az állam-élet e nagy irányelveivel még nincsenek tisztában; mert ki merné tagadni, hogy nálunk legalább napjainkban idegen érdekek uralogják a helyzetet, hogy kényszer helyzetek vernek békót nemzetgazdasági életünk összes mozzanataira. Avagy vám és bank ügyünk nem erről tanuskodik-e? avagy roppant mennyiségű sönknak a világ forgalom piaczaról való mesterkélt leszorítása, nem hatalmas akadály-e a nemzeti vagyonosodásnak? Vajon a dohány monopolium nem a szabad föld elvének tagadása, s a föld productiv erejének nem paralizálása-e?

Hazánk földje kitűnő dohányt termel, el van ismerve, hogy egy dohánynyal bevetett hold föld nem sokkal több munkával, mint a mennyit a tengeri termelése igényel, — 4—500 frt évi jövedelmet ad, s államunk megszorító rendszabályaival még is arra kényszeríti a földtulajdonost, hogy csak olyat termeljen, a mi 500 frt helyet 10 legfőlebb 15 frtot jövedelmez. A terhelő adó mellett az ily korlátozás, a föld productiv erejének ily csökkenése idézi elő a honpolgárok fokozódó nyomorát, mi az államot is sajnos tengődésre kárhoztatja.

S vajon t. ház! ki huzza e nyomor, e közelszegényedés, államéletünk e megszorításának hasznát? egy szomszéd állam, mely a korlátolt s megszorítólag rendszabályozott téren termelt s nevetséges olcsó árban kicsikart, vagy jobban mondva confiscált jó magyar dohányt tőlünk a valódi érték egyötödeért átveszi, vagy jobban mondva elkobozza, hogy azzal virágzó kereskedést üzzön

külföldre, sőt specialitásaival nálunk is, s így elzsebelje a hasznót, mely természetszerűleg s észjogilag is minket illetne.

Im t. ház! ez a dohánymonopolium létoka; a gyarmat dolgozik, izzad, termel, hogy fáradsága gyümölcsét más élvezze.

Nem kívánok t. ház! nemzetgazdászati életünk mételye: a dohánymonopolium eltörlése iránt már annyiszor leszavazott indítványt beadni, nem kívánok én itt ismételten Móricz Pál képviselőtársamra hivatkozni, ki korábbi időkben oly bölcsen fejté ki, hogy miként lehetne a dohánymonopoliumot az állam károsítása nélkül eltörölni, miután mult évben kijelenté, hogy e módokat most is célra vezetőknek, alkalmazhatóknak, üdvösöknek, de most, mikor alkalom lenne valósítani: időszertülneknek tartja; hanem igen is bátor vagyok pénzügyminister urat fölkérni, méltóztassék oly kegyes lenni e nemzethez, hogy legalább engedje e haza fiainak megkóstolni, hogy mi mily pompás magyar dohányt tudunk termelni az osztrákok nagyobb örömére és hasznára, és erre annyival inkább bátorkodom fölkérni; mert ily kóstolási engedélye az államnak nem hogy kárára, de sőt pénzügyi tekintetben is előnyére szolgáland: mert pénzügyminister ur leginkább tudhatja, hogy azon idő óta, hogy a magán használatra engedélyezett 20 □ öl dohány termelési díját 4 frtról 9-re emelte, az e czimén kilátásba helyezett állami jövedelem-szaporulat nem hogy emelkedett volna; de a korábbinál is jóval alább szállott, a mint azt pénzügyminister ur maga is indokolása 79. lapján bevallja.

Pénzügyminister urnak ezt már a törvény áterőszakolásakor megjövendöltük; most úgy látszik pénzügyminister ur akkori biztosításait nem akarván sajátkezüleg meghazudtolni, jelen költségvetésében nem is részletezte a magán használatra termelt dohány engedély-illetékéből befolyó jövedelmet, hanem azt a bevételi engedély-illetékkel egy rovat alá fogva, beburkolva elrejtette a dohánykezelési zavar nagy chaossába; hanem én tudom s vidéken lakó képviselőtársaim mindannyian tudják, hogy a termelési nagyobb adó az államnak e czimen korábban befolyt jövedelmét mulhatlanul csökkentette; mert saját tapasztalataik után győződhetek meg, hogy oly községekben, hol korábban 10 egyén termelt saját használatra dohányt: most termel 1—2, sőt azok is a pénzügyerek boszantó zaklatásai miatt fel akarnak azzal hagyni. Pénzügyminister ur tehát elérte azt, hogy a nagy dohánymonopolium árnyában teremtetett egy másik kisebb monopoliumot, vagyis a magán használatra való dohánytermelést a gazdagok monopoliumává tette; de egyszersmind az államot is érzékenyen megkárosította.

Én tehát ép az államkincstár érdekében, azért, hogy annak korábbi jövedelmét biztosítsam, bátor vagyok következő indítványt beterjeszteni.

A pénzügyminister utasíttatik oly törvényjavaslat beterjesztésére, a mely az 1876. IV. t.-cikket oda módosítja, hogy a magánhasználatra termelt dohány engedély-illetéke 20 □ öl után 4 frtra szállítassék le.

Az államnyomdáról.

(1876. december 10-én.)

T. képviselőház! Én már több éven át részeltettem kiváló és kötelességszerű figyelemben az államnyomdát, megvallom, hogy nagyon örültem volna, ha a kormány okszerűbb eljárása felszólalásaim ismétlését fölöslegessé tette volna; de fájdalom az államnyomda jelen költségvetésében sem tudom feltalálni az ok nélküli kiadások alábbszállítását, sem a bevételeknek nagyon is óhajtott emelkedését; mindent meghagy, úgy mint eddig volt. Már pedig t. ház! az eddigi állapot oly botrányos, hogy valóban nem tudom felfogni, hogy egy pénzügyminister, ki már annyiszor hangoztatá komoly szándékát a lehető megtakarítások eszközzésére: miként nem igyekezik az államnyomda kiadásainál megtakarítható mintegy 100,000 forintot megmarasztani és a bevételeinél biztosítható másik 100,000 forintot megszerezni.

Én bármiként keressem is, nem tudom ez eljárás indokát megfejtetni: mert nem tudok oly magyar államférfit képzelni, ki hazánk jelenlegi nyomasztó viszonyai közt 50 fölösleges hivatalnoknak előnyét az állam érdeke fölé tudná helyezni, s szívósan ragaszkodják azok alkalmazásához, akkor, a midőn oly kézzel foghatólag ki volt mutatva itt e házban és a sajtóban is azok szükségfelettiessége.

T. ház! Mult évi beszédemben érintettem, hogy rendes körülmények közt az államnyomda

munkakörével bíró magánnyomdánál a szedőkön kívül rendszeresítve van 1 igazgató, 2 könyvvivő, 1 művezető, 2 javitnok, 2 szolgál, 1 gépész és egy tüzelő, tehát összesen 9 személy; míg az államnyomdában a szedőkön kívül alkalmazva van 62 személy, még pedig kétszeres fizetéssel: tehát több hivatalnok, mint szedő, több munkavezető és felügyelő, mint munkás.

Akkor a személyzet tulságosságának érthetővé tételére kiemeltem, hogy az államnyomdában van 17 műszaki irodatiszt, pedig egy is fölösleges, miután ezek mellett még úgy is vannak művezetők és külön irodatisztek. Kiemeltem, hogy van 11 mérnök és térképrajzoló, bár az ezek által rajzolt s kiállított térképeket sehol se tudom feltalálni elannyira, hogy maga a belügyér ur is kénytelen volt a törvényhatóságok határvonalait kitüntetendő német térképet használni itt a törvényhozás termében is, miután mint mondá, magyar térkép nem létezik; de hát az a 11 térképrajzoló 9 év óta mit rajzol, s miért kapta a 160,000 frtot meghaladó fizetést? Kiemeltem, hogy kapus, ajtónállók, felügyelők és liberias szolgák egész kis legiója van ott szervezve, melyek mind fölöslegek oly intézetnél, hol dolgozni és nem parádrozni kell; mert megvallom, hogy a paszomántos kapus és czifra ajtónállók helyett jobb szeretném, ha az egyszerű lelkiismeret örködné a felett, hogy annyi oknélküli százezer frt ki ne fusson amaz intézet tágas kapuján.

A fennebb előadottak nyomán én a 62 kezelő helyett 9-et elégségesnek tartok; ezekhez a mérnököket és térképrajzókat is oda adva, s min-d

nyájának jelenlegi tulságos nagyfizetését meghagyva is, 18,370 frt tökéletesen elégséges, s így csak az egy kezelőszemélyzet rovatánál 29,690 frt meggazdálkodható, miután most 48,060 frt van e célra előirányozva.

Van egy másik, a 12. rovat, melyben segéd-munkások és napszámosok bérére 43,500 frt van előirányozva. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Megvallom t. ház, hogy ezt semmiképpen sem tudom érteni, mert nyomdában más munkást és napszámost a szedőknél és nyomtatóknál nem tudok képzelni, ezek fizetése pedig fel van véve a 11. rovatban előirányzott 60,000 frtban. Ez tehát ismét 43,500 frt indokolatlan költség.

Továbbá a felvigyázó bizottmányt, már más-kor felfejtett okokból fölöslegesnek tartom, itt ismét 9000 frt megmarasztható.

Végre jutalmak és segélyezésekre két tétel alatt fel van véve 4000 frt, különféle kiadásokra — bár minden kigondolható kiadásnak megvan a maga rovata — 2000 frt. Ezen 6000 frt, — ha kevesebbet segélyeznek és adnak ki — 2000 frtra reducálható, s így csak a személyi kiadásoknál minden legkisebb hátramaradás nélkül megtakarítható 86,190 frt. Nem is említve a 2708 frtra menő nyugdíjt; bár megvallom, hogy nagyon jellemzőnek találom, hogy 48,060 frt activ fizetés után egy alig 8 év óta fenálló intézetnél ily nagy nyugdíjjal, terheltetik az állam, főleg oly egyéneknek, kik mint egyszerű munkások a világ egy országában sem szoktak nyugdíjképesek lenni.

De mit mondjak t. ház! az előirányzott építési, illetőleg tatarozási költségekről, midőn a hi-

vatalos lap odavitele ötletéből csupán 40,000 frt építési költség számittatik fel; egy lépcsőzet kiigazítására pedig 11,760 frt. Én nem tudom t. ház, ha e lépcsőzethez a márványt Cararrából vagy Antipárosból hozatták-e? de azt tudom, hogy az ily szabásu építészeti számlák nemcsak Byzánczot, hanem más birodalmakat is tönkre juttattak.

Még csak a bevételi részre kívánok egy rövid észrevételt tenni. Tudjuk azt, hogy a nyomdai haszonkiszámítás akként történik, hogy a feldolgozott papir háromszoros értéke adja ki a bruttó jövedelmet, és ennek harmada a tiszta jövedelmet. A 21. rovat alatt nyomdai papirra elő van irányozva 209,000 frt, a 22. rovat alatt 15,000 frt, összesen tehát 224,000 frt, lenni kellene tehát ennyi tiszta jövedelemnek, elő van irányozva pedig 36,181 frt bevételi többlet vagy nyeresmény, s még ez is csak képzeleti dolog, a mely akként áll elő a türelmes papiroson, hogy az államnyomdában állami czélokra készített nyomtatványok, mint adóívek, catastralis ivék stb. igen nagy árban vannak felvéve, elannyira, hogy ha azokat azon valódi árakra reducálnók, mint a mennyiért más nyomdák ajánlkoztak azokat kiállítani: akkor nem bevételi többlet, hanem deficit állana elő ezen oly sok millió frtot elnyelt intézetnél is. Ezen veszteségnek enyhítése czéljából bátor vagyok a következő módositványt benyújtani s elfogadásra ajánlani.

„Az államnyomda kiadási rovatánál előirányzott összegből levonatik 85,190 frt, összesen kiadásra megszavaztatik 352,629 frt.“ (*Helyeslés a szélső baloldalon*)

Udvarhelymegye végleges szervezéséről.

(1877. február 3-án.)

T. képviselőház! Én a jelenleg előttünk fekvő törvényjavaslat 2. szakasza 8 pontjára vonatkozólag óhajtok néhány rövid észrevételt, s ezek kapcsában egy csekély módosítást tenni; mert én nem fogadhatom el azon téves felfogást, mintha jelen esetben a t. ház a múlt évi XXXIII. t.-cz. kiegészítését képező ezen ministeri jelentést tárgyalás alá nem, hanem csakis tudomásul vehetné, nem pedig azért: mert a törvényhozás, a midőn a belügyér urat 'némely intézkedések megtételére megbizta, nem adta fel jogát arra nézve, hogy a minister által netalán hibásan végrehajtott intézkedéseket megváltoztathassa és helyrehozhassa.

A 8-ik pont alatti Udvarhely megyénél előforduló ily hibás intézkedésre vagyok bátor a t. ház becses figyelmét fölhevíteni, s annak kiigazítására fölkérni, nehogy majd azon alapos vád érhesse a kormányt s főleg a törvényhozást, hogy a föld és a térrajz ismerete nélkül járt el ez ügyben. Különben a t. ház a törvényjavaslat és Udvarhelymegye ismételt felterjesztéseinek tárgyalásakor tájékoztatást nyerhetett, s tudhatja, hogy Udvarhelymegye oly kicsinynek hagyatott, miszerint félnünk lehet, hogy ezen tiszta magyar törvényhatóság domesticájából magát fentartani nem tudván, kényszerítve leend azon törvényhatóságba való beolvadásra, a mely F.-Fehérmegye derék magyarságát már is elnyelte.

Egyáltalában az erdélyrészi megyék felosztása vagyis állítólagos kikerekítése mindenütt rosszul, a magyar érdekeknek háttérbe szorításával történt oly mérvben, miszerint egy nagyon is szakértőtől hallám azon jellegzést, hogyha a kormány praemiumot tűzött volna ki a kifelé gravitálóknak arra, hogy találjanak módot, mely szerint Erdély magyarsága egyensúlyoztassék és kijátszassék: a jeleni kikerekítésnél furfangosabbat és veszélyesebbet nem proponálhattak volna. Távol van tőlem, hogy a belügyér urat szándékos-sággal s nemzetellenes irányzattal vádoljam; hisz mi az erdélyi részekben igen jól tudjuk, hogy az ottani rossz beosztást s fajunk életérdekeinek szármalmas háttérbe szorítását ministeriuma melyik kemény vitézének tanácsára eszközölte, érje a rossz sugalmazót a történelem kemény ítélete; hanem azt nem tehetem, hogy ezen legutolsó alkalmat ne igyekezzem felhasználni arra, hogy az Udvarhely megyén elkövetett méltatlanságot bárnémi részben enyhíteni törekedjem. Erre parancsolólag utal ugy hazafias mint képviselői kötelességem. Azonban én jelenleg követelésemben nagyon szerény leszek, s a megbénított Udvarhelymegye számára csakis két és fél községet kérek.

Nem régen Udvarhelymegye kérvényének tárgyalásakor kifejtettem, hogy e községek egyike: Sárd, szigetként van Udvarhelymegye területébe befoglalva ugy, hogy az egyetlen ponton sem érintkezik Kis-Küküllő megyével, melyhez e törvényjavaslat csatolja.

Ilyen forma helyzetben van a másik község Hénjasfalva is, melynek határát Szederjesnek Udvarhely-

megyéhez történt csatolása óta három oldalról köríti e megye területe, s csak is egy keskeny földszalag által függ össze Nagy-Küküllő megyével. Az ily inclavéknak eltüntetése, nem pedig ujak alkotása volt a törvényjavaslat célja, ily indokolással volt az a t. háznak beterjesztve, s most még is annak ellenkezőjét akarják létesíteni.

De Héjasfalvának Udvarhelymegyéhez való csatolását elkerülhetlenné teszi a földrajzi odatarozás mellett azon körülmény is, hogy itt van a belszékelyföldnek egyedüli vasuti állomása; mert igaz ugyan a mit multkor belügyér ur említett, hogy Bene odacsatolása óta van Udvarhelymegye területén egy vasuti állomás; de miután Benébe Udvarhelymegyéből ut sehonnan nem vezet, áru czikkeinket, s utasainkat oda nem szállithatjuk, ha e célra léggolyóval való közlekedést nem méltóztat rendszeresíteni; már pedig hogy a vasutól megfosztott belszékelyföldre nézve, mily lényeges dolog az, hogy legalább egy, területén fekvő és törvényhatósága alá tartozó vasuti állomással birjon: azt fölösleges hosszasan bizonyitanom.

A még fenmaradó félközség Seps-Bacson; ugyanis Nagy-Bacson eddig két törvényhatósághoz tartozott, nagyobb része, az ugynevezett Telegdi-Bacson Udvarhelyszékhez. Másik része, az ugynevezett Seps-Bacson Haromszékhez, az eredeti XXXIII. t.-cz. ezen abnormis állapotot fentartotta, most pedig minister ur ugy vágja ketté ezen kis gordiusi csomót, hogy nem Seps-Bacszont csatolja Udvarhelymegyéhez, melyhez földrajzilag tartozik, hanem megfordítva; holott Telegdi-Bacszont egy 6 mértföld szélességű roppant vízvásztó hegység kü-

löníti el Háromszéktől. Ennek s a fenemlitett két községnek másuvá csatolása nem kisebb anomalia, mintha a Pestmegyéhez tartozó Abonyt Nyitra-megyéhez akarná beosztani a törvényhozás.

De különben is t. ház, én nem tudom felfogni, hogy ezen odatartozó, elszakíthatlan 2 és fél községnek Udvarhelymegyéhez való csatolását minő indokok alapján lehetne megtagadni, miután Udvarhelymegye azokat ismételten reclamálta, az érdekelt községek magyar lakói határozottan az oda-csatolás mellett nyilatkoztak; míg ellenben Küküllőmegye azoknak odacsatolását soha sem kívánta, mert ily képtelenséget nem is kívánhatott.

Esdve kérem tehát a t. házat, miszerint méltóztassék azon csekély módosításomhoz hozzájárulni, mely az Udvarhelymegye testébe benőtt, s tőle elválaszthatlan Sárd, Héjasfalva és Sepsi-Baczonnak Udvarhelymegyéhez csatolását hozza indítványba.

Módosításom következő. (*Olvassa.*)

Az a) alatti első kikezdés végén e szavak helyett: „kivéven Telegdi-Bacson községet“; tétessék: „és Háromszékből Sepsi-Bacson félközség.“

A d) alatti 4. kikezdés első sorába „Oláh-Andrásfalva“ után tétessék: „Sárd“; a második sorban „Szederjes“ után tétessék: „Héjasfalva“. A többi marad változatlanul.

Interpellatio a gyalui korona - uradalom ügyében.

(1877. június 20-án.)

Az igen tisztelt pénzügyminister urhoz vagyok bátor egy rövid interpellatiót intézni, sajnálom hogy a minister ur nincsen jelen, de az ügy sürgős volta a halasztást nem engedi meg. T. képviselőház! A mult országgyűlés végszakában lett a képviselőháznak beterjesztve az inscribált gyalui korona - uradalom visszaváltására vonatkozó szerződés és az azzal kapcsolatos törvényjavaslat, — a melyről megkívánom jegyezni, hogy a 60-as évekbeni tárgyalás alapján 1873-ban kelt, és az a 366-ik országos ülésen napirendre került; az általános vita meg is nyitott, s én már fel is hivatam a szólásra, a midőn a pénzügyminister ur azon indokolással, hogy mint uj ministernek nem volt még ideje e kérdést behatóan tanulmányozni, levétette a napirendről.

Ez idő óta a gyalui uradalom kiváltási ügye a feledékenység homályába süllyedt, pénzügyminister ur az arra vonatkozó szerződést és törvényjavaslatot soha többé a ház elébe nem terjesztette, s ma már nem tudhatjuk, hogy az akkori indokolásban oly elodázhatlanul sürgősnek mondott szerződés elfogadtatott-e a kormány által, vagy még mindig függőben van?

Ez iránt óhajtának a pénzügyminister urtól felvilágosítást nyerni, annyival inkább, mert

abból, hogy a jelen 1877-ik évi pénzügyministeri költségvetés fedezeti részében, a 284. lapon, az ingó vagyon rovatában 7363 frt a gyalui korona-uradalom kiváltása folytán, a kincstár birtokába jutandó 150 ezer frt földtehermentesítési kötvény kamatjaként van felvéve, többen azon — szerintem meg nem engedhető — következtetést akarják levonni, hogy a kormány a kiváltás ügyét kéz alatt a törvényhozás mellőzésével elintézte volna; a mi ha valóban megtörtént volna, akkor már most előre jelezni kívánom, hogy az, az állam végtelen megkárosítását involválná, mert ama szerződés valódi merénylet volt az állam érdekei ellen. De én ily törvénysértést, a törvényhozás köteles ellenőrködésének ily kijátszását egy alkotmányos magyar ministerről, s így pénzügyminister urról sem akarván és tudván feltételezni, másrésről azonban e kényes ügy a törvényhozásnak bizonytalanságban tartását nem engedvén meg, bátor vagyok az igen tisztelt pénzügyminister urtól kérdezni:

1-ször. Miben áll az elzálogosított gyalui korona-uradalom visszaváltásának ügye?

2-szor. Szándékozik-e a pénzügyminister ur, az ezen visszaváltásra vonatkozó szerződést és törvényjavaslatot a lehető legrövidebb idő alatt a törvényhozás elé terjeszteni, hogy a törvényhozásnak ideje legyen ezen nagyon is bonyolult és sok tekintetben kétes ügyben az igen is szükségelt előtájékoztatót megszerezni s a jelen év aug. 22-én bekövetkezendő véghatáridő bekövetkezte előtt a helyszíni szemlét is — a mire nézetem szerint, szükség van — elrendeltetni.

Végül még megkivánom jegyezni, hogy a kiváltási véghatáridő jelen év augusztus 22-én telvén le, az ügy már most valóban a sürgősség stadiumába lépett, minek következtében felkérem pénzügyminister urat, hogy felvilágosító feleletét a lehetőleg méltóztassék az elnapolás előtt megadni, hogy az ez irányban nem csak bennem, hanem másokban is támad aggályok és kételyek elenyésztesse. Kérem ezen interpellációt a pénzügyminister urral közölni.

A keleti ügyben.

(1877. június 29-én)

T. ház! Miután oly sok jeles szónok lépett sorompóba, szerénytelenségnek tartottam volna a vitában főleg annak ily előhaladt stadiumában részt venni, ha Kállay Béni és az őt támogató három szál képviselő beszédei által fölhiva és kötelezve nem érezném magamat néhány rövid észrevétel megtételére.

Kállay képviselő ur azon vádja, hogy a törökországi viszonyokat nem ismerem, engem, ki nem 4, hanem 14 évig laktam ott s a török birodalom legnagyobb részét, épen e viszonyok tanulmányozása végett beutaztam, nem érhet; sőt ellenben hivatva érzem magamat épen a képviselő ur tulszigoru birálatából kifolyólag, azon szerény észrevétel tételére, hogy képviselő ur ama viszonyokat vagy a diplomatia ferdén mutató szemüvegén s belgrádi ellenséges információk alapján vizsgálta, vagy — a mint előadásából sejtettem — a törökországi viszonyok ismeretét valamely 40 évvel ezelőtti munkából merítette, mert azon állapotok léteztek a multban; de mai napság már egészen megváltoztak, mert ma már nem a kádi ítél a keresztyének hátrányára, hanem ítélnek a rendes törvényszékek, melyeknek tagjai fele részben keresztyének.

Képviselő ur azon állítása is légből kapott, hogy a Korán a jogegyenlőség és a részrehajlat-

lan igazságszolgáltatásnak akadályát képezi, mert a Kórán mindenekelőtt nem codex, hanem vallás-tan, de különben is erkölcstana a leggyöngédebb felebaráti szeretetet hirdeti. Az is pusztá, be nem bizonyítható állítás, hogy Törökország reformkép-telen lenne, mert épen a török birodalom, mely nem ismeri a született aristocratiát, hol a legelső minister, sőt a szultán fiai is mint egyszerű effendik vagyis polgárok térnek a nép tömegébe vissza. Törökország, a hol urbériség, és jobbagyság soha sem volt, hol a jogegyenlőség nagy elve már rég-óta valósítva van, hol az egyéni és vallási sza-badság legnagyobb mérvben uralkodik, hol a vallási és nemzetiségi tolerántia egészen példabe-szédessé vált; azok közé, tartozik hol a regenera-tió minden nagy rázkódtatás nélkül keresztül vihető, s az inaugurált alkotmányosság bizonynyal rövid időn megadandja az ottani keresztyén né-peknak mindazt, a mi felvirágzásuk és jóllétük föltételeit képezi.

Képviselő ur a törököknek minden — felü-letes touristák által előtérbe hozott — hibáit egé-szen a szörszálhasogatásig bonczolta, a mikor egyetlen főlemlítésre méltó érdemet sem talált; pedig higgye el a képviselő ur, hogy azon lerán-gatott töröknek igen sok szép erényei vannak. Az becsületességre, culturrképességre, műveltségre s po-litikai fejlettségre nézve fölötte áll kelet minden keresztyén népének. A török egyedül képes ott a Balkán félszigeten ez időszerint az állam alko-tásra; azon keresztyén népek — melyek mellett a képviselő ur oly elszántan tört lándzsát — csak az anarchiát és rendetlenséget honosítanak

meg, a mint arról Belgrádban is szerezhett volna némi meggyőződést magának.

Nekem igen feltűnt Kállay képviselő ur beszédében az, hogy a midőn török ördögöt festett itt előttünk a falra: akkor egyetlen szóval sem reflectált a muszka uralom iszonyaira, melyek még az isten-imádást is a kancsuka ütemei szerint szabályozzák.

Kállay képviselő ur szerint a török birodalom semmi biztosítékot nem nyújt az alkotmányos életbe való átmenetelre. De hát kérdem, hogy Muszkaország kegyetlen zsarnokságában találhat-e biztosítékot arra, hogy ama keresztyén népek jobb elbánásban fognak részesülni? avagy megbízhatónak találja-e a czár, illetőleg Gorcsakov azon ígéretét, hogy a muszka nem egyébért mint ama népek felszabadításaért fogott fegyvert, s hogy semminemű hódítási vágy nem vezeti actióját? Ne ámitsa magát a képviselő ur ily könnyen-hívóséggel. A muszka történelem a szósze-gésnek, a népek rászedésének egész sorozatát mutatja fel; hiszen Finországban, Lengyelországban, a Krimben, Kaukasusban, Georgiában is mindig mint szabadító jelent meg; de mint hódító benn maradt. Itt is ugy fog történni, s ha a szerencse — mitől óvjon az ég — kedvezne fegyvereinek s ha Európa gyáván elnézné idétlen fészkelődését, akkor bizonynyal a románra, szerbre, bulgárra, görögre csak egy közös sor: a muszka kényuralom alatti meggörnyedés vár, a török alkotmány helyett fogják a kancsuka és Sziberia ólombányáinak iszonyait nyerni. Im, tisztelt képviselő ur, itt van

az éremnek másik oldala, melyet diplomaticai fogással eltakart a ház előtt.

És most a t. ház, kegyes engedelmével át-
térek Polit képviselőtársam Kállay Béni beszéd-
jének sok tekintetben visszhangját képező felszólalására.

Én készségesen elismerem, hogy Polit képviselőtársamnak volt alkalma a Balkán félsziget népeinek ethnografiai viszonyait tanulmányozni, és hogy mint görögből lett szerb ama viszonyokat két oldali világításban szemlélhette; de épen képviselő urnak ezen átalakulása, mely szerint a muszka propaganda képes volt a nemes hellen vért szlávva alakított szívbe átömlesztetni: győzheti meg a szabadság minden őszinte barátját az orosz hódítás és terjeszkedés veszélyességéről.

A muszka ilyen hódításait leginkább az egyvallásuság által foganatosítja. Az emberi kebel drága kincse; a hit, eszköz az ő kezében, a melyel Kelet-Európa keresztyéneit előbb szlávva, utóbb rabszolgáivá igyekszik tenni. Legyen elég ennek bizonyításául hivatkoznom a volgamenti 10 milliónyi bolgárra, kik nyomtalanul eltűntek a föld színéről s bele fultak a muszka kényuralom tengerébe, míg a Duna és Balkántáji bolgárok édes anyanyelvüknek s nemzeti lételüknek még emléket is élfeledve, a vallás szent köteléke által vannak befogva a zsarnokság azon diadal kocsijába, a mely legelőbb őket fogná elgázolni. (*Tetszés a baloldalon.*)

A polgárosodás utain haladó szabadságnak nálamnál őszintébb barátja nem létezik; a népek szabadsági törekvéseit én mindenhol meleg ro-

konszenz és érdeklődéssel kísérem; az ily irányban haladó szláv népek iránt is vonzalmat és testvéri szeretetet táplálok lelkemben; de ezekkel nem téveszthetem össze azon szláv népecskéket, a melyek muszka zsoldban, muszka vezényszóra törnek a polgárosodás és szabadság vívmányainak megsemmisítésére, lépcsőül használtatván fel magukat a muszka nagyravágás által.

Megengedjen a képviselő ur, ha én az ily átalakulást természet- és szabadságellenesnek tekintem s közönyösen nem nézhetem, a midőn a római eredetre hivatkozó oláhokat; a finn-uráli fajból származó bolgárt, a szabad szerbet, és a hellenek dicső utódait a görögöket a muszkává létel vészes lejtőjére látom tereltetni; mert a muszkává-létel egyértelmű a szabadság ellenségévé léttel; már pedig én a Balkán félsziget népeinek magasztosabb hivatásában hiszek; én bennök nem észak barbarismusának vak eszközeit, hanem nyugot polgárosodásának közvetítőit keresem és vélem feltalálni.

Polyt képviselő ur a keleti keresztyének sorsát szálnalmasnak, a törököt megbizhatlannak, kegyetlennek mondja; én ellenben azt mondom, hogy a török szelid erkölcsök nem hogy az ember, de még az állatok kinzását sem engedik meg; a bot büntetés már régóta el van ott törölve; a mi a keresztyén népek sorsát illeti, az sok tekintetben kedvezőbb némely nyugati népeknél, ők kevés adót, véradót pedig semmit se fizettek, teljes vallási és egyéni szabadságot élveznek, a jogegyenlőség nagy elve decretálva van, szóval az alkotmányosság talaja előkészítve, a democraticus sza-

badtság magva elvetve és dusan kicsirázva; és ép ez indította a muszka zsarnokságot a gyors közbe lépésre, hogy a szabadság áldásos sarjait már csirájában elfojtsa; mert a muszka uralom nemcsak otthon zsarnok, hanem közelében se türi meg a szabadságot, félve, nehogy saját alattvalóiban is feléledjen annak vágya. Ezért pusztitá ki a finn és lengyel szabadságot, ezért tiporta el a Kaukzust és Georgiát, ezért tört reánk 1849-ben, s azért ront most keletre, hogy az ottani népeknek az alkotmányosság általi újjá születését meggátolja, mert szolga népek könnyen hajthatók rabigába, míg a szabadság áldásai által megerősödtek legyőzhetetlenek. (*Élénk tetszés balfelől.*)

De nem csak azon népek, melyek a családokra szállva ügyetlen légyként engedik magukat csapdába csalatni, vannak a pusztulásnak kitéve, hanem azok is, a melyek azt elnézik vagy épen elősegítik; mert a hódoltató zsarnokság étvágya kielégíthetlen. Nem titok t. ház, nyíltan hirdetik és írják, hogy a Balkán félsziget keresztyén népeinek elnyelése után Magyarország következik. Ugyde Magyarország nélkül Ausztria fennállása képtelenség, Németország ellentállási képessége legalább is kérdéses; mert ha a muszkanak sikerülne Magyarországból az alkotmányosság és polgárosodás ezredéves erős védfalát megdönteni, akkor rögtön Németország megtámadása következne, s kérdéses: ha vajon a reactió által aláásott katholikus Ausztria oda csatolása miatt tömörségében és egységességében megbontott s tulról Francziaország által szorongatott Németország képes lenne-e feltartóztatni a fenyegető szláv

áramlatot, a midőn aztán teljesedésbe mehetne I. Napoleon jóslatának veszedelmes kozák alternatívája, a minek azt hiszem Polyt képviselő ur is, mint a szabadságnak bevallott barátja, nem nagyon örülne.

Polyt képviselő ur tegnapelőtti beszédjében kifejtette, hogy Ausztria II. József óta mindig muszkaellenes politikát követett, s a krími háboru alkalmával európai coalitiót is létesített; bár soha se tért volna és ne térne el ezen egyedül helyes és üdvös politikától; hisz csak egyszer lett 1849-ben lángeszű uralkodójának e hagyományához hűtelen, s azáltal nemcsak a mi meggyötörtetésünket, hanem saját örvénybe jutását is eredményezte. A megsemmisüléstől ugyan megmenté a mi nagylelkűségünk, de a halál ama csontvázával való érintkezését évszázadokig megsinli ugy Ausztria, mint mi.

Azt mondja a képviselő ur, hogy Németország Oroszországra van utalva. Lehet, hogy most a francia represaliáktól való félelem percznyire oda hajlitotta, de ez csak perczileges, mert Németországnak csak egy veszélyes versenytársa és antagonistája van, ez Oroszország; az orosz akkor, a midőn a keleti szlávokat, magához vonja; midőn Horvát, Cseh, Morvaországot magához édesgeti: mind csak előkészületeket tesz Németország meghódítására, s Magyarországot is azért tüzte ki hódítása czéljául, hogy legerősebb védpaizsától megfosztva könnyebben férhessen Németország fedetlen szívéhez.

Polyt képviselő valamint a vele most közös ügyet csináló, azaz bosznizáló Kállay, Pulszky és

Márkus képviselő társaim is unisonó hangoztatták, hogy Törökország theocraticus állam lévén, reformképtelen; de ez állítás nem bir alappal, mert az uralkodó vallások mindenhol követelik maguknak az üdvözítés kizárólagosságát, s mindenütt, főleg régiebb időkben, döntő befolyást gyakoroltak a közügyek vezetésére; de mert Franczia és Olaszországban, sőt hazánkban is az állam némileg theocraticus szervezettel birt, s mert a katholicismus uralogta a helyzetet: azért merné-e valaki állítani, hogy e népek reformképtelenek? Itt is felszabadítá és emancipálta magát az alkotmány varázs hatása alatt a szabad szellem, miként emancipálta Törökországban is, a mint azt bizonyítja a kihirdetett alkotmány és én teljesen megbizom a szabad szellemű török alkotmány életbe léptetésében, bizom: mert a helyzet kényszerűsége a török birodalom fennmaradhatásának *conditio sine quo non-jává* teszi azt. Különben a török theocratia soha, még a multban se volt szabadság és reformellenes. Nekünk nem szabad felednünk, hogy Bethlen Gábort és Rákóczyt török seregek segítették a vallásszabadság nagy harczaiban, s hogy a török hódoltságok alatt mindenütt virágzott a vallásszabadság a Caraffák rémes inquisíójával s eperjesi vérfürdőivel szemben. De ha Polyt és társai a theocratiát annyira elítélik és incompatibilisnek tartják a szabadsággal: hogyan vindicálhatják a Balkán félsziget keresztyén népei kivánatainak jogosultságát, hisz ezek még soha se ragadtak fegyvert politikai szabadságukért, hanem mindig a görög nem egyesült vallás főlényének kivivásáért; Muszkaország czárja is, — mint schis-

maticus pápa, tehát theocraticus alapon tartotta és tartja kezében e mozgalmak szállait; ama keresztyén népek épen a theocratia honosításáért lelkesednek; a különbség csak az, hogy a míg a török theocratia türelmes, s minden más felekezetnek szabad tért enged, addig a schismaticus theocratia minden más felekezetet tüzzel-vassal kipusztitana ama földről.

Polyt képviselő ur azt mondja, hogy a keleti keresztyének el levén hagyatva, kénytelenségből mint a vízbefulók kapaszkodtak a muszkának feléjük nyújtott karjába; de hogy neki nincsenek scrupulusai, mert ama népek nem akarnak muszkák, hanem önállók lenni. Helyes, csak hogy a farkas nem szokta az elragadott báránnytól kérdeni, hogy akar-e vele menni? hanem ragadja és felfalja vad ösztöne szerint. (*Helyeslés balfelől.*)

Aztán az sem áll egészen, hogy ama népek el voltak hagyatva, hogy hiába kerestek más szövetségest, mert mi fedeztük és védtük a multban, mi mindenkor jóakaróik és támogatóik voltunk. És hogy ott a Dunánál egy csak nem teljesen önálló Szerbia és Románia alakulhatott, azt egyenesen a mi közbenjárásunknak köszönhetik; de ez iránti hálájukat azzal róják le, hogy az egyik a Banátot, a másik Erdélyt akarja annectálni, sőt térképeiken már annectálták is, hogy emmisarius-saik által folytonosan bujtogatnak, és a gyűlölkedés magvát szorják el nálunk. Mi természetesebb tehát, hogy a hála ily fojtogató kifejezéseitől óvakodunk, s ily majom modorú szerelemből magunkat agyon szorittatni nem engedjük. (*De-rültség.*)

Polyt képviselő ur vigasztaló például felhozta az önmagától felszabadulni nem tudó Olaszországot, a mely a francia zsarnok segélyét igénybe vette anélkül, hogy attól leigáztatott volna. Az igaz, hogy le nem igáztatott, a segítséget csak Nizza és Savoyával fizette meg; hanem Muszkaország bizonynyal nem ily szerény, ő jutalmul az egész Balkán félszigetet s ráadásul még Magyarország is akarja.

Azért nekünk nem csak a mi saját, hanem épen a törökországi keresztyén népek érdekében kell az alkotmányos Törökország fennmaradását követelnünk. Ama keresztyén népeknek mi vagyunk jóakarói, mert a mód, a melylyel mi támogatjuk: az alkotmányos szabadsághoz; a mód, a melylyel önök akarják boldogítani: a kancsukához és Sziberia ónbányáihoz vezet; és én első sorban Polyt képviselő urnak érdekében sajnálnám aspiratióinak teljesültét, mert a minő szabadon érző és szabadon szóló embernek ismerem, bizonynyal az elsők közt lenne, kit a sziberiai önképződés tanulmányozására küldenének, (*Derültség.*) már pedig ily önkénytelen északsarki expeditió kellemetlenségeitől mentesíteni óhajtom úgy őt, mint többi szabadon érző délszláv testvéreinket. (*Élénk derültség.*)

Ha tehát mi magunkat és Európát egy végetteltjes conflagratiótól mentesíteni akarjuk: akkor csak egy lehet jelszavunk; s ez az alkotmányos Törökország integritásának fenntartása; mert ez integritásnak megbontása mulhatlanul egy déli Muszkaország felállításához vezetne, a mi egyértelmű lenne nem csak a mi, hanem Európa sza-

badságának és biztonságának veszélyeztetésével. Azért én osztozom a tárgyalás alatti kérvényekben kifejtett irányelvekkel s a kérvényi bizottság véleményét ily értelmezéssel elfogadom. (*Helyeslés a baloldalon.*)

A bank-egyezmény általános vitája alkalmából.

— 1877. október 31-én. —

T. képviselőház! Ha van kérdés, mely beható tanulmányozást s minden oldalról való megvilágítást igényel, bizonyynyal ilyen a jelenleg tárgyalás alatt levő bankegyezmény s általán a bankügy; melynek mikénti megoldásától függ hazánk jövője, mert anyagilag elbukott államnak polgári szabadsága is vajmi kevéssé van biztosítva. E kérdésnél, habár azt az előttem felszólalt szakértők és jeles szónokok behatóan vitatták is: még se érzem magamat fölmentve a felszólalás kötelezettségétől, mert azon szemernyi nyomaték, a mit érvelésem az önálló magyar bank érdekében a mérlegbe juttat, jelen körülményeink között — midőn a transigálás hamis tana annyiakat leszédített a köteles jogvédelem teréről — a számbavehetőség színvonalára emelkedik.

En igen sajnálom, t. ház, hogy a szorosan egybefüggő s nemzetgazdaságunknak mintegy kétős talapzatát képező két főéletkérdést: a bank- és a vámszerződést a kormány elkülönítve terjeszti a törvényhozás elibe, holott a nemzet közvéleménye ezeket érdeklőleg együttesen nyilatkozott mindig;

a képviselő-jelöltek a választóknak csak nem kivétel nélkül együttesen nyújtottak — most oly sokak által feledett — biztosítékot az iránt, hogy az önálló bank és vám hivei lesznek; a kormány-programm és a trónbeszéd is ily értelemben kapcsolatosan érinté e két fontos kérdést, a kormány a tárgyalásokat kapcsolatosan folytatta, s ma azokat mégis elkülönítve terjeszti a törvényhozás elé, talán kiméletességből, hogy a keserű méreglabdácsokat egyenként nyelesse el, hogy így a lelkiismeretek furdulásait apránként altathassa el, s az által mintegy előkészítse a nemzet idegeit az egyiptomi hét csapás türelmesebb elviselésére.

Én, t. ház, mindig az önálló független magyar bank hive voltam és vagyok; de ha az nem lettem volna is: azzá tenne most a pénzügyi bizottság indokolásának hatalmas ervelése, mely nyíltan kimondja, hogy a bankkérdés czélszerű megoldása csak is az önálló független magyar bank felállításában állhat; mely kimutatja, hogy a világtörténelemben nincsen arra egyetlen példa sem, hogy két külön törvényhozással bíró, habár szövetséges államnak közös bankja legyen; azaz ki van mutatva a tervezet képtelensége. Nagyon meggyőzőleg van kifejtve az is, hogy az egyezmény az eddigi állapotoknál semmivel sem jobb, hogy a magyar kormány és igazgatótanács látszólagos befolyása teljesen illusorius, hogy a dotáció csekélyebb az eddiginél, miután eddig nagyobb kereskedőink és hitelintézeteink hitelműveleteiket Bécsben tették, mit ezután nem fognak tehetni, s így az új berendezés nem emelni, hanem csökkenteni fogja hitelünket: a hitelpangást

nem enyhíteni, hanem fokozni fogja, mert a forgalmi jegyek elégtelensége által a pénzt túlkeregetté, s így drágává és nehezen kaphatóvá tévén, iparunk és kereskedelmünk fejlődésének fennakadását, földművelő népünknek menthetlen tönkretutását eredményezendi. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Hogy hazánk iparát és kereskedelmét mily nagy mérvben sujtja le a közös vámterület: azt lesz alkalmam a vámügyi egyezmény tárgyalásánál annak idejében kimutatni; itt földművelő osztályunk szomorú sorsára kívánok a közös bank, illetőleg nem is a közös bank, hanem a kizárólagos osztrák bank ötletéből röviden reflectálni.

Hazánk földművelő ország 15 millió lakosa közül 14 millió földműveléssel foglalkozik. Ezek ép oly elhagyatottságban tengődnek, mint kereskedőink és gyárosaink, kiknek megélhetését vámrendszerünk teszi lehetlenné; míg földművelő osztályunk megsokszorozott tevékenysége mellett sem képes munkájának keresetképességét biztosítani. E roppant nagyszámu népséget a fonák nemzetgazdászati állapotok azon végletekbe sodorták, hogy ma már sem saját ellátását eszközölni, sem az állam iránti kötelmeit teljesíteni nem tudja.

És ha ezen hanyatlásnak, ezen ijesztő mérvű elszegényedésnek okait kutatjuk, be kell vallanunk, miszerint azt leginkább az állam nevében működő kormányaink kötelelességmulasztásai idézték elő; előidézték pedig az által, hogy a nemzetgazdászati hitelről, — mely nélkül értelmes és belterjes gazdaság képzelhetlen, mely a kereseti munkának nélkülözhetlen előfeltétele, — egyáltalában nem gondoskodtak, miáltal úgy a földművelő,

mint kereskedő és iparos osztály tönkre jutását, a földérték csökkenését decretálták nemcsak, hanem ez által az állam lételét is kérdésessé tették, mert az államok létalapját a nemzetgazdászati fejlettség képezi, s mihelyt ennek feltételeit: a forgalmi és befektetési tőkét biztosító olcsó hitelt és értelmiséget az állam megszerezni és megadni nem tudja, vagy nem akarja: az által az állam létele is kockáztatva van; mert a productív erő lekötése az államháztartás forgalmi tőkéjét is devalválja, s idővel meg is semmisíti.

Tudva van, t. ház, hogy a nemzetgazdászati hitelnyújtásra hivatott pénzüintézetek szabják meg egy ország termelésének nem csak kereset-, hanem versenyképességét is, mert ha az ily intézetek a kellő hitelt vagy éppen nem, vagy drágán nyújtják: az által a termelés költségessége fokozódván, versenyképessége is megsemmisül.

Ezekből magyarázható ki, hogy az irányunkban ellenséges indulatu, vagy legjobb esetben csak is saját nagy osztalékjaira figyelő osztrák nemzeti bank, — mint egyedüli pénzüintézetünk — függött s függ ma is nemzetgazdászati életünk fejlődésének ellensúlyozása és megbénítása. (*Helyeslés a baloldalon.*) E bank kénye-kedve szerint akaszthatta meg nemzetgazdaságunk életképességét, s ölhetette el termelésünk versenyképességét. És ezt az osztrák nemzeti bank egész szivtelenséggel tette is; tervszerűleg nyirbálta el nemzetgazdaságunk élet-rügyeit, folytonosan megvonva attól az éltető táplálékot, vagy adva oly kis adagokban, s oly drágán, a mi a versenyképesség megölésével a kölcsönzők biztos tönkrejutását eredményezé, ugy

hogy míg másutt a nemzetgazdászati hitel igény-bevétele, vagy is a fölszerelési és forgalmi tőke kölcsönzése a jólét és gyarapodás fokmérőjeül; nálunk a biztos tönkrehajtás előzményeül volt tekinthető, sőt tekinthető ma is. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Nem kell ahoz, t. ház, valamely nagy pénzügyi szakképzettség, hanem csak is az eddigi eljárások behatóbb megfigyelése, hogy mindenki azon meggyőződést érlelje meg lelkében, miszerint hazánk pénzügyi zavarait, hazánk földmivelő népének elszegényedését, a föld értékének ijesztő mérvű hanyatlását: a rosz államgazdálkodás és tulságos nagy adók mellett leginkább az osztrák nemzeti bank idézte elő az által, hogy sokkal kevesebb pénzt hozott piacunkra, mint a megnyit a nemzetgazdászati forgalom mulhatlanul szükségelt volna; a miáltal a pénzt tulkeresetté: tehát drágává s ekként a nemzetgazdászati célokra alkalmatlanná tette.

De még az ilyenképen mesterkélten megdrágított pénzt is megvonta földművelésünktől, a mely nagyon hátramaradott levén nagyobb mérvű hitelt igényelt, mivel tudjuk, hogy az elhanyagolt föld jóvá és jövedelmezővé tétele, a föld értékével csaknem azonos befektetést és forgalmi tőkét igényel.

Horn Ede kiszámítása szerint Magyarország földbirtoka, mint zálogalap 1225 millió hitelképességgel bír. Biztosan föl lehet tenni, hogy olcsó hitelkinálat esetében 2—300 milliót igénybe venne. Ugyde miként várhatunk mi nemzetgazdaságunk lendületére támogatást és segílyt azon osztrák

nemzeti banktól, melynek pénzkészlete a Lajtántuliak szükségletét is alig fedezi, a mely földbirtokra nagyon keveset, például 1873-ban mindössze csak 6 és $\frac{1}{2}$ millió frtot kölcsönzött — nem is pénzben, hanem záloglevelekben, — s a mely jövőre a földbirtokot elvszerűleg ki akarja zárni a hitelképességből. De még ha megadná is az osztrák bank a szükségelt hitelt: azt nemzetgazdaszatunk igénybe nem vehetné, mert rövid tartamu drága kölcsönei csak gyorsabb tönkrejutásunkat, s földünknek idegen kezekbe jutását siettetnék.

T. ház! Ezen abnormis viszonyok és a tényleges állapotok észlelése, minden gondolkozó s hazája javát szíven hordó magyar honpolgárban megérlelte azon szilárd meggyőződést, hogy nemzetgazdaszáti calamitásunkon, s az államnak ebből önként következő pénzügyi nyomorán csak is egy teljesen önálló és olcsó hitellel nem fukarkodó nemzeti jegybank rögtöni felállítása segíthet; csak ez nyithat földművelésünk, kereskedelmünk és iparunk tevékenységének tért, csak ez lehelhet a minden téren felvillanyozásra váró munkásságba lelket; mert olcsó és önként kínálkozó forgalmi tőke nélkül kitartó és eredményes munkásságot, s ez által eredményezett fejlődést képviselni nem lehet.

Egy ily alapokra fektetett, egy ily lét-czélal megalkotott magyar önálló jegybanknak, határozottan nemzetgazdaszáti intézménynek kell lennie, mely ne legyen magán nyeresztkedők és osztalékéhesek erkölcsstelen felgazdagodási eszköze; hanem a nemzeti emelkedés és fejlődés üdvforrása. Oly bank kell nekünk t. ház! mely nem a mi kizsi-

vatyuzásunkat, hanem éltetésünket tűzze ki nemcsak feladatául. Oly bank kell nekünk, mely megadja ugyan az alaptőkének a méltányos nyeresémet, de a mely úgy elalélt és vonagló nemzetgazdászataunkat, mint államunkat új életre villanyozza, a tespedés helyett életet teremtsen, s mely négy irányu feladatának megfelelni akarjon és képes is legyen.

Mert t. ház! az önálló magyar nemzeti banknak a fenn tüzetesebben vázolt nemzetgazdászati czélok, mint főfeladat valósitása mellett, van még három másik nagy horderejű hivatása is. Ugy-mint: az állam bevételeinek emelése. Hazánkban az adósságok örvényéből való kiszabadítása és az államjösszágoknak a honpolgárok kezén való megtartása.

Azt mondhatják erre t. ház! hogy négy ily nagy czélnek egyetlen intézet általi valósitása lehetlenség, hogy ily föltevés csak az utopiák káprázatai közt foglalhat helyet. Pedig t. ház, meggyőződéseim szerint egy teljesen önálló nemzeti és nemzetgazdászati alapon szervezett magyar jegy-bank, ha nem is mindjárt kezdetben, hanem bizonyos évek folyama alatt mind e négy irányban teljesithetni foghatja mentő és éltető hivatását.

Az államjövedelem emelését igen: mert a hazánkban mutatkozó hitelkereslet nagysága előre is biztosítja ily bank nyeresémenyes üzemét, a mi nemcsak az intézmény jövedelmezőségét biztosítaná, hanem az állam bevételeit is fokozná, illetőleg egy új jövedelmi forrást teremtené az államnak. Mert miután a pénzverés és kibocsátás joga kétségtelenül az államot illeti, annak másra vagy

társulatra való átruházása nemcsak az állam ellenőrködési jogának szigorú alkalmazását, hanem egyszersmind a banknyereményben való részesedést is vonja maga után, a mint ezt minden állam élvezi is. Nem akarok én itt e banknyeremény részesedési arányára nézve hosszabb szám-tani kimutatásokba bocsátkozni; elfogadom teljesen eredményként a más országokban is mutatkozó 5%-tet vagyis 6 százalékos osztalékot meghaladó nyeremény fele részét, ami mindenütt az államot illeti és a mi 300 millió forgalmi jeggyel bíró banknál évi 10—15 millió állami bevételt biztosítana.

Ez a magyar jegybanknak közvetlen fiscalis haszna s mintegy tizszer ennyi, mit a bankeszközölte nemzetgazdászati emelkedés a hon fiaira háromoltatna. A bank fiscalis hasznát egyelőre, legalább bizonyos ideig nem szabadna az államnak elköltenie, hanem azt részben egy nemzetgazdászati kölcsön-intézet szervezésére, részint convertálandó államadósságaink törlesztésére kellene fordítania.

És épen ezen conversió képezi az önálló magyar jegybank harmadik hivatását. E műveletet gyorsan kell megkezdenünk, mert különben a zálogul lekötött s mintegy 800 millió forintot érő államjávak oda veszésének veszélye fenyeget. Meglehet mindenki győződve, hogy államadóságunk nagyon is sürgetős conversióját mi az osztrák nemzeti bank kényuralma alatt sohasem, hanem csakis egy önálló, hazánk érdekeivel összeforrott magyar nemzeti bank segélyével és közvetítése által érhetjük el.

De t. ház, ez a conversiónak csak főrésze, annak ezen kívül még más bank és államra egyaránt előnyös módozatai is kínálkoznak, így például, hogy sokat ne öleljek fel: a vasutak nem nagyon magasán álló részvényeinek megszerzése, ez által a kamatgarantia terheinek könnyítése, idővel elenyésztetése; urbéri, dézsma, regale-váltásági kötvényeknek apránkénti beváltása stb. Végre a negyedik nagy cél: az államjavak megmentése; mert kormányaink a lefolyt 9 év alatt oly szánalmas gazdálkodást folytattak, hogy az államjavak eladását már alig kerülhetjük ki. Az eladás maga még nem lenne nagy baj, mert a rosszul, gyakran hűtlenül kezelt államjavak, ha magán kézbe mennek át: jövedelmezőbbekké lesznek s így nemzetgazdasági fejlődést idézendnek elő; az azonban nagy baj, sőt egyenesen nemzeti öngyilkosság lenne, ha e roppant birtokok idegen kezekbe jutnának, már pedig e javaknak a magyar honpolgárok kezén maradását csak is egy magyar jegybank által gyámolított nemzetgazdasági kölcsön vagy földhitel intézettől nyerendő olcsó törlesztési kölcsönökkel lehet elérni, a mi ismét a bank nyereményét, jegyeinek kellendőségét biztosítaná.

Én t. ház! az önálló magyar jegybank felállítása ellen eddig csak két számbavehető indokot hallottam felhozni. Ez a valuta-rendezés és a nemzetközi forgalom, vagyis a küladósságok kamatozása és a külszükségletek fedezésére szükséges ércz-alap megszerzésének kérdése; de ezen első tekintetre nyomatékosnak tetsző ellenvetések, a behatóbb vizsgálat és tanulmányozásnál önma-

gukat czáfolják meg; mert a valuta-rendezés egy valódi mumus, melyet a gyengébbek ijesztésére találtak fel Bécsben, pénzügyministereink pedig fontoskodólag rángatják előtérbe, valahányszor az önálló elhatározás szükségessége felmerül. De hogy a valuta-rendezés komoly akadályát nem képezi az önálló magyar bank felállításának s rendszeres működésének, azt leginkább azon körülmény bizonyítja, hogy a valuta különbözet már 25 év óta létezik, s az osztrák nemzeti bank még is fenn áll.

Ha tehát tisztán nyereséményre dolgozó jegybankot állithata és fenntarthat valuta-különbözet mellett egy magán-társulat: mennyivel inkább állithat és tarthat fenn egy állam; de különben is a valuta nem akadálya, hanem éppen elősegítője egy magyar önálló jegybank felállításának, mert az osztrák nemzeti bank — mely ércz-alapját ma már érintetlenül nem bírja, melynek jegyeit csak a kényszer-forgalom érvényesíti, s csak is a két ország határain belül, — a valutát rendezni nem fogja és nem foghatja soha, az kétségtelen. E szerint tehát éppen a valuta rendezhetésének feltétele követeli meg, egy magyar jegybank felállítását, mert csak ennek nyeresémeiből szerezhethjük be a valuta-rendezésre szükséges érczalapot. Valutát rendeznünk csak így, de az osztrák nemzeti bankkal nem lehetend soha, miután éppen a rendezetlenség adja az osztrák banknak főnyereséményét.

A mi már most a másik ellenvetést; a külvagy nemzetközi forgalmat illeti, arra nézve azt mondom, hogy egy szigorú ellenőrzés alatt álló

s megfelelő érczalappal bíró magyar jegybank pénzjegyei bizonynyal nagyobb kellendőségnek fognak örvideni külföldön is, mint ama magán társulat kétes hitelű pénzjegyei, melyeknek érczalapját épen az ellenörködésre hivatott osztrák állam rövidette meg. De tegyük fel, hogy pénzjegyeink ne birjanak külföldön az elfogadhatóság előnyével: kérdem, hogy az osztrák nemzeti bank jegyei birnak-e azzal? S ha eddig még se bankunk, se pénzjegyeink nem voltak, tudtuk fizetni kultartozásainkat, fedezni külszükségleteinket, sőt tudtuk — a mire kötelezve nem is voltunk — arany forintokban fizetni kölcsöneink kamatjait s a vasuti garantiákat: ugy magyar jegybankkal is fedezni fogjuk: mert a miként eddig a pénzverdéinkből ki nem telő érczpénzt bevásároltuk osztrák pénzjegyekkel: akként befogjuk vásárolni magyar pénzjegyekkel, a melyek bizonynyal annyi hitellel fognak birni, mint az osztrák pénzjegyek.

A disagió ellenvetése, — mit a kormány fő és döntő érvül szeret felhozni, — inkább a magyar önálló bank mellett bizonyit, mert e disagió ha ugyan lesz, nem a mi pénzjegyeink hátrányára, hanem inkább előnyére szolgál. S én t. ház, eljöttnek hiszem az időt, hogy kormány és törvényhozás mentesitse magát az idegen érdekeknek a haza rovására való gédelgetésétől.

Kormányelnök ugy, miként a pénzügyér ur ezen — háromszoros retortán át dilaált — egyezményt jobbnak mondja az eddigi állapotnál. Ezzel ugyan nem sok van mondva, mert az eddigi állapot oly rossz, hogy az annál valamivel jobb is az abszolút rosznak színvonalán jóval alól

marad; de én tisztelt ház annak jobb voltát sem politikai, sem pénzügyi tekintetben el nem ismerhetem. Politikai tekintetben nem azért, mert egy ország, a mely a pénzügyei felett való rendelkezést kiadja kezéből: az nem független ország, az nem önálló állam, hanem csak tartomány; az előttünk levő bank-egyezmény pedig nem csak közössé tesz oly ügyeket, a melyek kizárólag rendelkezésünk körébe tartoznak, hanem hazánk pénzügyeit s ez által hazánk sorsát nem is egy társállam, hanem egy önző magántársulat kegyeinek dobja áldozatul. Hisz még meg sincs kötve a végzetes egyezmény s már is a parancsoló szerepében tetszelegnek maguknak azok a réánk szabadított bank-olygarchák.

Pénzügyi tekintetben, főleg miután a 80 millió bankadósság részesezésének sötét árnya vetődik ez egyezményre, nem csak káros, hanem határozottan, a mi kiszivattyúzásunkra, elkerülhetlen tönkre juttatásunkra van irányozva.

Azzal vigasztalják magukat s kecségtetnek minket a kormány emberei, hogy hisz az egyezmény csak 10 évre van kötve, az alatt hazánk annyira erősödik, hogy majd pénzügyeinek önálló kezelését létesítheti. Ne ámítsuk magunkat t. ház! hisz a folytatott kormányzás mellett s főleg ily egyezmények után a pandora szelenczéjének utolsó maradványát is kisiklani látjuk kezünkől, majd az eddig is nemzetgazdaságunkat contumacirozott osztrák bank emberei, a 10 évi szabad kezét felfogják használni arra, hogy ez eddig is végtelenül sanyargatott országnak fölemelkedését lehetlenné tegyék s az addig teljesen kizsákmányol-

tat könnyű prédául dobják oda a zsarnokság Molochjának, (*Ugy van! a baloldalon.*) mert ne szépítsük a dolgot, mi itt t. ház! az osztrák államférfiak és az osztrák bank embereinek egy oly összeesküvésével állunk szemben, a mely a mi elszegényítésünk segélyével való leigázásunkat tűzte ki feladatául. Ez lehet osztrák álláspontból helyes törekvés; de hogy ily törekvésnek e házban is akadjanak agensei, azt nagyon szomorú korjelnek tekintem.

Egyáltalában a törvényjavaslat mellett eddig felszólalt kormánypártiak beszédeire azon szerény észrevételem van, hogy azok elmondására eltévesztették a helyet, mert amaz, elismerem nagy dialectikai ügyességgel és nagy szónoklati apparatussal előadott s sophismákkal felpiperézett szép dictiók, nagyon is beválnának a Reichsrathban, vagy az osztrák nemzeti bank gyűlésein, hol a jogaikhoz szívosan ragaszkodó magyarak ellen kell vala debacchalni; (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) de itt a magyar képviselőházban, hol a Lajtántuliak tulkapásai és hova tovább több, tért foglaló hatalmaskodásai ellen volnánk hivatva egyesült erővel védeni a nemzet jogait és érdekeit: megvallom hogy az ily irányu beszédek méltán botránkozást kelthetnek. Ily irányu beszédekkel meg lehet ugyan, a bank-igazgatókat s más hivatalnokokat kinevező bankár urak jó indulatát nyerni; de alig hiszem, hogy a magyar történelem nemtője azokat valami rendkívüli hazafias érdemül jegyezne fel. Az ily beszédekkel lehet a jux kedvellők s legfontosabb életkérdéseinkből is juxot csinálóknak kedélyes nevetésre alkalmat

szolgáltatni; de alig hiszem, hogy országunknak oly sok száz milliójába kerülő ily kedélyeskedésre küldöiktől mandatumot nyertek volna. E beszédek azon lélektani tanulmányra nyitnak tért, hogy miként lehet nagy szóáramlattal hazaellenes álláspontokat olyképen védelmezni, hogy a tuloldal tapsait kiérdemeljék; csak hogy ama tapsoknak viszhangjait, félek, alkotmányos szabadságunk bus catacombái fogják visszazugni. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Végre a mi a legfontosabb ellenvetést a magyar önálló bank érczalapja előteremtésének nehézségeit illeti, arra nézve azt mondom, hogy ha csak egy, a mostani vagy az egyezmény szerinti dotationnak megfelelő ércz-alap előállításáról lenne szó, akkor nagyon is könnyű feladatunk lenne, mert bármily szegények és kimerültek legyünk is, azt a 16 milliót még magunk is elő tudnók állítani, a mint tanusítja ezt a járadék-kölcsönben való hazai részvét. Azonban nekünk nem ily filléreskedő jegybankra, hanem egy 2—300 millió forgalmi jeggyel bíró nemzetgazdasági bankra van szükségünk, melynek megfelelő ércz-alapot külsegély nélkül, elismerem, bajosan tudnánk előállítani. Ugyde ki merné azt állítani, hogy a külföldi tőkét itt számitáson kívül kellene hagynunk; hisz bank-vállalatra, főleg egy ily még e tekintetben teherment talajon mint hazánk, mindig fognak készséges vállalkozók vagy legalább résztvevők talákozni: mert oly üzemre, melynél a befektetett tőke háromszorossa jövedelmez, mindig vannak és lesznek vállalkozók. Kormányunk ilyeket csakis azért nem talált, mert nem keresett, mert mindig

csak az osztrák bankkal alkudozott, az pedig nem lesz oly bolond, hogy minket — ha nagykoru létünkre is tutorságát keressük, — kibocsásson körmei közül, mikor ezen tutorság neki évenként vagy 20 millió munkanélküli hasznót biztosít.

Forduljon csak a kormány ez ércz-alapért a külföldi nem osztrák pénzpiaczokhoz — hol sok a heverő tőke, — s bizonynyal rövid időn lesz elég ajánlkozó; de ha nem lenne is, ha hitelünket önök gazdálkodása a külföld előtt végleg eljátszotta volna is, még akkor is felszabadítandó államjavaink, vagy bányáink, vagy vasutainkra, mint zálog-alapra meg fogjuk a szükségelt 70—100 milliónyi bank ércz-alapot kapni, s a bank nyemérényből azt az önök által kilátásba helyezett 10 év alatt, kényelmesen letörleszteni.

Im t. ház, a lehetőleg szűk keretbe szorítva, előadtam nézeteimet e fontos nemzetközi szerződésre; kifejtém és azt hiszem be is bizonyítám, hogy a kormány az általa megkötött bankszerződés által évenként legalább 20, és a mint ki fogom mutatni, a vámszerződés által 40, s így összesen mintegy 60 millió forint biztos állami jövedelemről akar lemondani, azaz, ennyit akar Ausztriának évenként oda ajándékozni; és ezen ajándékozási szenvedélye által letiprott iparunk és kereskedelmünknek s hitelfosztott földművelésünknek legalább évi 100 millió veszteséget okozni.

Vajon erején már is tulterhelt, s a tönkretetés végleteihez vezetett szegény hazánk oly helyzetben van-e, hogy a már átvállalt terhek és adóságok mellett még ily nagyszerű ajándékokat is osztogasson? hogy lesujtott helyzetéből való ki-

emelkedhetésének feltételeit önmaga semmisítse meg, hogy minden lehető jövedelmének kutforrásait elapaszsza? Tudjuk azt t. ház, hogy minden más országnak főjövedelmi forrását a vámbevétel és banknyeremény képezi; már most, ha mi erről lemondunk, ha kiviteli kereskedésünk főczikkait: sónkat és dohányunkat az osztrákok kedvéért a világforgalom piaczaról leszorítjuk, ha gabnánk, borunk, gyapjunk s más nyers terményeink európai piaczeit az osztrák ipar kedvéért megszábott nagy tarifák által eljátszuk: akkor hogyan akarják önök, hogy ez ország existálhasson, hogy Ausztriával szemben elvállalt terhes kötelezettségeinek megfelelhessen?

Az ilynemű telhetlenségnek, az ilynemű háttartalan kizsákmányoltatásnak súlyát nem csak mi, hanem rövid időn Ausztria is érezni fogja, mert nyílt titok t. ház, hogy már évek óta a quotát kölcsön pénzből fizetjük, hogy hazánk népének adóképesége teljesen tönkre van téve; a kölcsönök forrásai már elapadtak, s ha Ausztria minden lehető jövedelmeinket a maga zsebébe tereli: mulhatlanul be fog, még pedig rövid időn következni, azon szánalmas állapot, hogy mi a quotát és az osztrák adósságok átvállalt kamatait sem leszünk képesek fizetni.

Magyarország egy oly fejős tehén, melynek zsiros tején mások táplálkoznak. Vajjon nyerni fog-e azon másik, ha ezen őtet tápláló szelid állatot úgy elcsigázza, úgy kiéhezteti, hogy teje elapad? Én t. ház, nyíltan kimondom, hogy ezen egyezés visszautasítását még inkább követeli Ausztria mint a mi érdekünk; mert ha mi elbuktunk, akkor a

trón és az osztrák birodalom lét-alapja is megsemmisül; már pedig alig hiszem, hogy a taktikázásnak ily utógondolatja, ily mellék-törekvése lehetne, s épen azért igen sajnálom, hogy a kormányelnök érvek hiányában az uralkodó nevét vonta be a vitába, azon minapi kijelentése által, hogy az uralkodó aggályait az önálló bank felállítása iránt nem sikerült eloszlatnia; a minek én épen az uralkodó iránti tiszteletből hitelt nem adhatok; mert egy alkotmányos uralkodó nem ellenezheti azt, a mihez népének törvény által szentesített joga van; s nem akarhat olyat, a mi népének biztos tönkrejutását s így trónjának is veszedelmét idézendéné elő.

Elnök: Megengedi a t. képviselő ur, ha bátor vagyok figyelmeztetni, hogy azon kérdés, melyet a t. képviselő ur felhozott, a miniszerelnök ur egyszeri kijelentése folytán nem mondható; hogy észrevétel alá eshessék; de mindenesetre bátor vagyok a t. képviselő urat arra figyelmeztetni, hogy monarchicus országokban a koronának a parlamenti vitatkozásokba való belevonása az egész világon a parlamenti illemmel ellenkezőnek tartatik; annyiival inkább pedig nyilván ellenkezik a parlamenti illemmel, a korona nézetét bírálni és gáncsolni akarni. *(Helyeslés.)* Igen kérem tehát a t. képviselő urat, hogy azon irányban, a melyben megindult, elmélkedését folytatni ne méltóztassék. *(Helyeslés a középén.)*

Orbán Balázs: Az uralkodót védtem a kormány ellen.

A miket én itt t. ház, a lehető rövidséggel előadtam, azok oly megcáfолhatlan igazságok,

miszerint alig hiszem, hogy lehessen ez országnak oly polgára, e háznak oly tagja, a kinek lelke azok érzetétől át ne lenne hatva; a ki az önálló magyar jegybankot és külön vámterületet a kibontakozás és megmentés egyedüli palladiumául ne vallaná? Ezek államiságunk, mi több, lételünk és nemzeti fejlődhetőségünk „conditio sine qua non”-jai, ez az egész magyar nemzetnek politikai „hiszekegyje”; s valóban megfoghatatlannak látszik, hogy kormányunk — mely ily meggyőződését kormány foglalkásakor és azután is bevallotta, — most mégis államunk fennállhatóságának az egyedüli biztos talapzatát lába alól kilökve, a jogfeladás sikamlós terére lép, s egyezkedik azokkal, kik Windischgrätzi feltétlen meghódolást követelnek. Nem tudom felfogni, hogy a tuloldali szöszegések és szégyenletes ármánykodások után is azon reánk octroyálni szándékolt vészes egyezmény mellett kardoskodik, mely az 1867-ki közös ügyes sir felett nemzetünk elpusztulását jelző fejfa akar lenni.

Én t. ház, mentesíteni akarom magamat e nemzetellenes merénylet felelősségétől, s azért a bankegyezményt átalánosságban sem fogadva el a részletes tárgyalás alapjául, csatlakozom a Helfy barátom által beterjesztett különvéleményhez. *(Élénk éljenzés és helyeslés a szélső balfelől.)*

A „Budapesti Közlöny“ kiadása iránti szerződés elfogadása ellen.

T. ház! A hivatalos közlöny multja, illetőleg kezelésének előzményei oly zavarosok, s a zavarosban való halászatra oly tág tért nyitók, hogy új stadiumban jutásán s az előterjesztés naivságán se csodálkozhatunk többé.

En, t. ház, ez ügyben már többször szóllaltam fel s egy más alkalommal tüzetes kimutatást tettem e lapnak oly művészi fogásokkal elpalástolt nagy jövedelmeiről. Nem akarok ismétlésekbe s hosszabb összehasonlító czáfolatokba bocsátkozni: azonban néhány rövid helyreigazítást még is kockáztatni bátor vagyok. Maga az indokolás is bevallja, hogy az 1876-ik évben 34,331 díjazott hivatalos hirdetés s vagy 8000 magán hirdetés volt a közlönyben, tehát 50,000-ren felül, a minek átlagos jövedelmét 117,000 frtra teszi az indokolás; azonban az árkiszámításban aligha nem fordul elő egy kis tévedés, miután a hirdetések díja 5—20 frt közt váltakozik; a kinek valaha executionális, vagy más ily hirdetésekkel egybekötött pere volt, az nagyon is tudja, hogy a hivatalos lap osztó atyafiként szokott megjelenni. Magamnak is volt oly végrehajtásos ügyem, melynél többet kellett a hivatalos lapnak hirdetésekért fizetnem, mint a mennyit az árverés maga behozott. Ehez adjuk hozzá még az előfizetések és lap eladásból befolyó, alkalmasint nem teljeségében fölvelt, jövedelmet, s bizonynyal egy igen nagy, pár százezerre menő bruttó bevétel fog előtűnni.

Ha az indokolás kevesebbet tüntet fel, annak oka az, hogy a jövedelem mindig az e lapot kiadó kiváltságos nyomda roszul mutató az az kicsinyítő szemüvegén, a kiadás pedig nagyon is sokszorosán nagyító látszovén át szemléltetik; a figyelmes revidiálásnak tehát szüksége fenn forog főleg a kiadási tételekre nézve.

Az indokolás azt mondja, hogy ha a hivatalos lap az államnyomdában nyomatnék: a mostani szerződésszerű jövedelemnél 3224 frttal kevesebb folyna be. Miként áll elő ez?

Ugy, hogy a kimutatás szerint fennforog egy nagy személyzetű — lap-gondnok, pénztárnok, ellenőr, iroda- és hivataltisztékkel, tehát 10—20 hivatalnok s más segéd-személylyel ellátott — kiadóhivatal szükségessége, mely itt Pesten valamely fényes palotában szállásoltatnék el, mindez nem kerülne többbe 13,540 frtnál.

Azonban ezen kiadás egészen elesik, mert az államnyomdában már is van hivatalnok- és segéd-személyzet vagy 60 darab alkalmazva, ezek elintézhetik minden személy-szaporítás s így költségemelés nélkül a kiadói-hivatal teendőit. A fényes pesti szállásra sincsen szükség, miután az 1876-iki költségvetésben 20,000, az 1877-ikibe, ha jól emlékszem, 42,000, a lépcsőzetre 7000, s összesen 70,000 frt volt előirányozva az államnyomda rovatánál a hivatalos lap odavitele miatt szükségessé vált építkezésekre, átalakításokra és felszerelésekre, így tehát ott a hivatalos lap kiadóhivatala elhelyezésére is bőségesen kell helynek lenni.

De különben is a pesti kiadóhivatal szükségesege egészen képzeleti: mert az, hogy Budán nincsen éjjeli postaszolgálat, mit sem nyom a latban, miután a hivatalos lap nem hozván táviratokat, újabb híreket, azt nappal lehet kinyomni, s estve előtt vagy Budán feladni, vagy áthozni az államnyomdánál bőségesen levő szállító eszközök egyikén a főposta hivatalba. A mi a hirdetések bajos átjuttatásának ellenvetését illeti, az is gyenge érv: mert a kötelező hivatalos hirdetéseket a bíróságok most is rendszerint postával küldik be, magán felek is leginkább csak köteles hirdetéseket adnak a hivatalos lapba, s így ezek is eljuttatják Budára; hisz a ministeriumok is leginkább a várban vannak, de a kinek szüksége van, ott is felkeresi. A szedők, nyomdászokra előírányzott nagy összeg is legnagyobb részben elesik, mert az államnyomdánál mintegy 100,000 frt van szedők, munkások, segédekre és műszaki személyzetre stb. előírányozva. Ezen már meglevő munkaerő a hivatalos lapot is eltudandja készíteni anélkül, hogy azok számát szaporítani, vagy legalább nagy mértékben szaporítani kellene.

S így tulajdonképen más elkerülhetlen kiadás alig fordul elő a papir, festék és postabélyegkötségénél, a mi alig mehet többre évenként 35,000 frtnál, s e szerint vagy 40,000 frt évijövedelem szaporulatra számithatnánk a hivatalos lapnak az államnyomdában való kiállítása által, még akkor is, ha az indokolás bevételi tételei valódiak; bár én meg vagyok győződve, hogy hü- és lelkiismeretes kezelés mellett meg fog győződni a kormány is arról, hogy a jövedelem

úgy a hirdetések, mint az előfizetéseknél több az indokolásban fölvettnél.

Jól tudom, t. ház, hogy azok, a kik a bank- és vám-egyezménynél a milliókát oly gondtalanul ajándékozzatják el, ezen 40,000 frt vesztegetésnél se lesznek gazdálkodásra birhatók. Rövid felszólalásom célja csak az, t. ház! hogy ellenvetés és egy szó megjegyzés nélkül ne hajszoltassék át ezen nemzetkárosító törvényjavaslat, melyet én a fennebbi indokok alapján általánoságban sem fogadok el a részletes tárgyalás alapjául, hanem oda utasítandónak vélem a belügyér urat, hogy mult évi ígérete és a t. ház határozata értelmében a hivatalos lap nyomtatását az államnyomdában eszközölje, annyival inkább, mert a törvényhozás e föltevésben már 70,000 frt berendezési költséget szavazott meg, a mi egészen kárba veszne; miért bátor vagyok következő ellenindítványom elfogadására kérni a t. házat.

A belügyér utasittatik a hivatalos lapnak az államnyomdában való kiállítására és az államnyomda hivatalnokai által való kezelésére.

A gyalui korona-uradalom visszaváltása iránti egyezmény tárgyában.

T. ház! Előzetes példák óvatosságra intenek az erdélyrészi inscribált kincstári birtokok visszaváltása körüli eljárásnál, a mennyiben az eddigi ily műveletek egyről-egyig a kincstár érzékeny megkárosításával történtek. Ez óvatosságnak fokozottnak kell lenni a

gyalui korona-uradalomnál először azért, mert az ez-iránti alkudozások a görvényi uradalom visszaváltásának idejéből dátálódnak; hogy pedig ott minő eljárást követtek, egy más alkalommal kifejtettem a törvényhozás előtt, kimutatván, hogy az állammal fizettettek 500,000 frtot, midőn legalább ennyit kell vala az államnak kapnia, és e ráfizetést tette egy oly birtokra, melyet, ha ma eladóvá tenne: bizonyosan nem kapná meg az egészért a kárpótlásul kidobott fél millió forintot, daczára annak, hogy azóta sok száz ezerre menő befektetést tett az állam.

De óvatosságra intett másodszor az is, hogy a midőn a kormány az egyezményt 1875-ben beterjesztette: az akkori pénzügyi bizottság azt aggályt keltő indokolással nyújtotta be a t. háznak, kijelentvén, hogy az alku milyen voltáról csak helyszini szemle által lehetvén meggyőződést szerezni, ez iránt véleményt nem adhat, s felelősséget nem is vállalhat, bár felteszi a kormányról, hogy kellő óvatossággal járt el stb.

En, mint erdélyrészi képviselő erkölcsileg kötelezve éreztem magamat — az akkori kormány mulasztásait pótolva — a kérdést behatóan tanulmányozni, s a törvényhozásnak a szükséges felvilágosításokat megadni; ennek megtételére már föl is lettem hiva, a midőn pénzügyminister ur azt a tárgyalás napirendjéről levétette.

Az akkori szerződés formailag átalakítva most másodszor áll előttünk, s ezen másodszori megjelenésnek tulajdonitom azt, hogy ugy a pénzügyminister indokolása, mint a pénzügyi bizottság jelentése oly rövid és átfutó, oly felületes és át-

sikló, hogy abból ugyan senki se foghat tájékozást nyérni. De én a korábbi, a t. ház tagjainak igen nagy része előtt ismeretlen indoklás és helyszinén szerzett tapasztalataim és tanulmányaim alapján bátor leszek a t. ház előtt ez üzletet megvilágítani; teszem ezt a kötelesség érzetétől áthatva egész nyíltsággal, nem figyelve arra, hogy mily kényes e kérdés, s mily sokan vannak az érdekeltek, kiknek neheztelését vonhatom magamra.

Kétségtelen, t. ház, hogy a — nemzeti fejlődemeinknek kedvencz mulató helyéül szolgált — gyalui koronauradalom koronánk egyik drága gyöngyét alkotja, s hogy az elidegenítettet vissza kell szereznünk; de t. ház, azt hamis gyöngygyel kicserélve akarják a nemzet clenodiumai közé visszahelyezni; mert az előttünk fekvő egyezmény annak csak is értéktelen függelékét szándékozik megmenteni.

A gyalui koronauradalom 1778-ban inscribáltatott Bánffy Györgynek 98,606 rh. forintért 99 évre, mely jelen évben letelvén: ezen mintegy 33,000 o. é. frtot kitevő inscriptionális összeg visszafizetésével az egész uradalomnak vissza kellene szállni a kincstárra; azonban ezen egyszerű és jogszerű visszaszerzési mód mellőztével a complicatio terére vitték az ügyet s létrehoztak egy oly egyezményt, mely fél milliónál többel károsítaná az államot. Ez állításomat bátor leszek adatokkal támogatni, szembe állítván egymással az értékek viszonyos számítételeit.

A gyalui uradalom egész kiterjedése 35,406 katastrális holdat 1218 □ ölet teszen. Ebből szántó és kaszáló 1500 katastrális hold, község közeli,

tehát értékesíthető erdő 4600 katastrális hold. Mindez, a nagyértékű belső telkekkel és épületekkel együtt az inceptorok kezén maradna; pedig ezeknek valódi értéke nem annyi, mint a hogy az indokolásban felvétellett, mert Gyalu környékén egy hold szántó nagyon csekélyre véve is 100 frtot megér, a mi tesz . . . 150,000 frtot.

A 4600 hold, vízi közlekedés rayonjában és Kolozsvár közelében fekvő erdőnek valódi becsértéke holdanként 100 frtra tehető, de én ennek csak felét, 50 frtot veszek, a mi kitesz 230,000 frtot.

Továbbá az inceptorok kezén akarják hagyni egy város és 13 község regálóját, a mi keveset véve, nem az indokolásban felvett 40,000-ret, hanem legalább is kiad 100,000 frtot.

Az inceptoroknak akarnak ajándékozni 150,957 frt földtehermentési kötvényt kamatjaival együtt, a mi kiad 200,000 frtot.

A mihez végre hozzá kell adnunk a szintén kezükön hagyni véleményezett gyalui nagy vámos hidat, számos malmot, a 14 községben levő összes beltelkeket, épületeket, a miket csekélyre becsülve is, megérnek 50,000 frtot.

És így az inceptorok birtok és értékben kapnának 730,000 frtot.

Miből ha levonjuk az állam által visszafizetni kellett 98,606 rh.

forint, vagyis 33,856 o. f. inscrip-	
tionalis összeget	33,856 frt

Az állam ez üzletnél veszteni	
fogna	695,144 frtot.

Ezen összehasonlító számítás ellen felhossa az — állam hátrányos helyzetét mindenként szé-
píteni igyekvő — indokolás, hogy az egyezmény
rögtön az állam kezére juttatja az urbéri kárpót-
lás fele részét; ugy de az urbéri kárpótlás nem
csak fele részben, hanem egész teljességében a
tulajdonost vagyis az államot illeti, s semmi esetre
nem illetheti legcsekélyebb részben sem a zálog-
tartót vagy is az inscriptorokat.

Továbbá felhossa az indokolás, hogy az ál-
lam minden perlekedés nélkül kezéhez veheti az
uradalomtest zömét képező 28,000 k. hold er-
dőt; de t. ház épen ezen nagyon jól hangzó
28,000 hold képezi a szemkápráztató csalétket, a
viszonyokat nem ismerők számára, mert ama
28,000 hold erdő sokkal távolabb esik a közle-
kedéstől, hogysem fáját értékesíteni lehetne; de
ha még lehetne is értékesíteni: nem igen van ott
értékesíthető ama letarolt meztelen szikla-gerin-
czeken; én kétlem, hogy ha az állam azon leg-
nagyobb részben erdőfosztott kopár oldalokat el-
adóvá tenné: holdjáért a 2 frtot megkapná, mi-
után gr. Andrássy a szomszédságában sokkal jobb
conditióban levő erdőket ily árban vásárolta. E
szerint az állam visszakapna egy legfőlebb 56,000
frtot érő erdőséget a mi az inscriptoroknak aján-
dékozni czélzott 695,144 frtnak egy évi törvényes
kamatával alig ér fel. Méltóztassék a kormány in-

formáltatni magát az erdőlyrészi, pártjához tartozó képviselők által, hogy nállunk a vas- és közlekedési utaktól távoleső, s hozzá még letárolt erdőségek mily nevetséges olcsó árban kaphatók, s akkor meg fog győződhetni arról, hogy én az árfelszámításban még nagyon is bőkezűleg jártam el; mert tudok oly esetet is, hogy a kincstár által visszakapandó erdőségekhez hasonló fekvésű erdőségeket ingyen ajánlották fel az államnak, csak hogy az adótehertől mentesítve legyenek.

Szóval t. ház, az egyezmény szerinti elintézés úgy áll, hogy mind az, ami a gyalui uradalomban értékkel bír: belsőségek, épületek, szántók, kaszálók, malmok, jó állapotban levő és megközelíthető erdők, jövedelmező hidak, regalék stb. mind az inceptorok kezén hagyatnak s az állam kegyelemként visszakapna egy oly mitsem érő nagy kopár területet, a melynek jövedelme az őriztetés költségeit se fogná fedezni. Az ily alku még az Ezsau falánkságán is tul tesz.

T. ház! Nálunk szokásba jött az újabb időben a mumusok felállítása, melyekkel ijesztgetni szeretik a törvényhozás gyermekded kedélyeit, s melyekkel mindig előtérbe lépnek, valahányszor egy reactionarius intézményt áterőszakolni, vagy a hazára nézve káros egyezséget megkötni akarnak. Meg volt a maga mumussa a közösügyes alkunak, a virilismusnak, a bank- és a vámegegyezménynek, nem hiányozhatnak azok a gyalui uradalomnál sem. Ezek a nagy hűhóval előtérbe hozott s az indokolásban roppantul felszolgált kártérítési követelések; de a melyek a köze-

lebbi behatóbb vizsgálatnál szappan-buborékként pattannak szét.

Igy a roppant árban felszámított gyalui kastély nem egyéb egy égés által fedélfosztott om-ladványnál, a mely nem tehető párhuzamba az inscribáláskor létezett fejedelmi vár-kastélylyal, melyet tetszett a birtokló uraknak baróck izlésben átidomitani, s leégése után pusztulni hagyni. Ennél tehát inkább az állam léphetne fel kártérítési követeléssel. De különben is az építkezési s más befektetések az egyezmény értelmében mind viszsza-maradnának az inscriptusoknak.

A párkirozás czimén felszámított kártérítés épen mulatságos, miután az néhány fenyőfacsoport ültetésére szoritkozik.

A mi azt a famosus fa-usztatási pert illeti, melyet miként állítják, minden forumon megnyertek, nem értem, miután semminemű közlekedő utat s így a vízi utat sem lehetett senki előtt, annál kevésbé a tulajdonos előtt elzárni, vagy kizárólagossá tenni; e per, ha elveszett az csak a kincstár embereinek ügyetlensége, vagy lelkiismeretlensége miatt vesztetett el; itt tehát helye lesz a perujítás általi orvoslásnak; de ha nem lenne, még akkor is az állítólagos 70,310 forint kártérítés nem bir oly nyomatékkel, hogy a kincstár 695,000 forint odaengedésével egyensúlyozza.

Sőt, hogy az állammal szemben támasztott kártérítési követelések ad absurdum vitessenek, még azért is kártérítési igénynyel léptek elő, hogy az egyezmény folyama alatt a századon át kiméletlenül letarolt erdők végleges kipusztításától viszsza voltak tartva. De ez, és a fennebbi kártéri-

tések mind olyan gyerekes mumusok, a melyek a t. ház elhatározására semminemű pressiót észszerűleg nem gyakorolhatnak.

Nem tanácsos t. ház, az erdélyi kincstári birtokokat inscriptióban bíró urakat, a görgényi és gyaluihoz hasonló visszaszerzési modusokhoz hozzászoktatnunk; mert az erdélyi részekben még 460 kincstári község van magányosok kezén, s ha azokat ily módon szerezzük vissza, akkor Magyarország összes államjavai sem lennének elégségesek a képzelt kártérítési igények fedezésére.

Jelen esetben t. ház — midőn az egyezményt elfogadásra ajánló bizottsága a háznak a felelősséget elutasítja magától s bevallja, hogy magának az ügy érdemében még csak tájékozást sem szerezhett: a törvényhozásnak nagyon óvatosnak kell lenni, mert önhibájáért majd a kormányt sem okolhatja, miután fel kell tennem a kormányról, hogy ő is e tekintetben teljesen tájékozatlan; mert különben lehetetlen, hogy egy ily káros egyezményt ajánlatba hozott volna, nem foroghatván itt fenn magánosokkal szemben még azon méltányossági tekintetek sem, melyek a bank- és a vámegegyezménynél hazánk hitelügyeit és kereskedelmünk jövőjét ravatalra fektették.

Itt a kormány véleményem szerint, egyszerűen félrevezettetett a helyszini szemlére kiküldött biztosának jelentése által, mivel én kénytelen vagyok azt hinni, hogy ezen ministeri kiküldött ur valamely jó terített asztalnál — a mint az nálunk szokásban van, — tette meg szemléljét; mert ha megjárta volna az uradalmat: akkor lehetetlen, hogy figyelmét kikerülte volna az inscriptorok ke-

zein hagyandó birtokrészek nagy értéke és a kincstárnak visszabocsátandó erdőség értéktelensége.

Mindezek következtében — szerény véleményem szerint — a t. ház, ez ügyben érdemleges határozatot nem hozhat mindaddig, míg egy a felektől távol álló érdektelen kiküldöttje vagy kiküldöttjei által, a dolgok valódi állásáról és körülményeiről magának tudomást nem szerez. Ezen megbizottja, vagy megbizottjainak nem csak a kincstári és volt kormányszéki levéltárban kell az erre vonatkozó okmányokat tanulmányozni, hanem a helyszínére lerándulva ott személyes meggyőződést szerezni; a birtokrészeket megbecsültetni; az erdő letarolás általi károkat számításba venni, s mind erről a t. háznak tüzetes exposeját benyújtani. Csak ily módon nyerhetünk tiszta képet a viszonyokról, csak így óvhatjuk meg hazánkat a görgényihez hasonló megkárosítástól.

Az, hogy a zálogváltási határidő jelen év augusztus 22-én lejárt, nem lehet ok a nyakrafőre való elhamarkodásra: mert nem az a cél, hogy gyorsan, hanem hogy jól oldjuk meg a kérdést. Azert én a t. ház végleges határozatát most felfüggesztendőnek vélem a helyszini szemle megtételéig, a pénzügyminister urat pedig oda utatandónak, hogy az egy évi záros határidőn belül a visszaváltási keresetet inditassa meg. Ez egyáltalában nem praejudicál az ügynek ezen vagy más, később, a viszonyok ismerete alapján kötendő, egyezmény általi békés megoldására, ha az előnyösnek mutatkoznék az államra. Bátor vagyok

ez értelemben indítványomat benyújtani, s a t. háznak elfogadásra ajánlani.

Indítvány: „A képviselőház a gyalui kincstári uradalom viszonyait egy kiküldendő bizottság által tanulmányoztatni szükségesnek itélvén, az ez iránti jelentés beérkeztéig a beterjesztett kiegyezési szerződés ratificatióját függőben hagyja és a pénzügyministert odautasítja, hogy az egy évi záros határidőn belül a visszaváltási kereset érvényét foganatosítsa.“

A vámszerződés általános vitájánál.

(1878. évi január 31-én.)

T. képviselőház! Nálunk ez idő szerint legtöbbet szoktak Anglia példájára hivatkozni. Anglia alkotmány-történelméből meritik a legmeggyőzőbb érveket, törvényalkotásunk Anglia irányzatával oly gyakran ellentétes elveinek támogatására.

Én t. ház, mindaddig, míg monarchiában élünk, készséggel elfogadom Angliát követendő mintaképül s bizonynyal jelen esetben is épen Anglia példája ösztönöz arra, hogy a beterjesztett egyezés elvetésével az önálló külön vámterületet követeljem, mint egyedüli eszközét annak, hogy hazánk jelenlegi megalázott gyarmati helyzetéből kibontakozhassék. Hisz épen az elszigetelt s különben is mostoha természeti viszonyok közé szorított Anglia az, mely gazdagságát, virágzó iparát s világot adóztató kereskedelmét leginkább czélszerű vámrendszerének köszönheti. Azonban tévedés lenne azt hinni, hogy Anglia se lett volna

kénytelen sokáig a küláramlat ellen küzdeni, ipara, kereskedelme fejlődését védvámokkal fedezni, sőt határozottan áll, hogy védvám rendszere által teremte meg productiv hatalmát, s ebből folyó gazdagságát; de sőt még ma is, midőn már nincs mit tartania a versenytől, ma is, midőn készítményeinek kiválósága által határozottan uralogja a helyzetet; még ma is pénzügyi tekintetekből némely czikkekre: mint ékszerek, selyemáruk, dohány, borra — fentartja a védvámokat. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Mi t. ház, ennek épen ellenkezőjét tesszük itt e hazában, hol iparunk még pólyáiból se bontakozott ki, hol tulajdonképi kereskedelem nem is létezik, mert a mi kereskedelmünk a külföldi czikkeknak idegenek előnyére való elárusításánál, s így pénzünknek külföldre való liferálásánál egyébre nem terjedvén ki: az nem a nemzeti jóllét és gazdagodás tényezője, hanem a külföldi termékek közvetítő sensariájaként szerepel. És mi t. ház! ezen abnormis helyzetünkben vonakodunk alkalmazni azon módokat és védeszközöket, melyek Anglia és a világ minden más országának megteremték kereskedelmét és az azt tápláló ipart, hanem szerződést akarunk törvényesíteni, mely védje a 300 év óta minket kizsákmányoló osztrák ipart; mi évi 40 millió praemiumot akarunk az osztrák iparnak kitüzni, hogy a mienket biztosan megfojthassa; mi egyezményt akarunk létesíteni, mely más országok iparczikkeinek kizárásával, az osztrák iparczikkék egyedárusságát versenymentesen biztosítsa hazánkban egyfelől s hazai iparunk versenyképességét lehetetlenné tegye másfelől, szó-

val mi önmagunk akarjuk törvényesíteni és örökíteni azon fosztogatási rendszert, mely hazánkat eddig is gyarmati helyzetre kárhoztatta, s mely oka volt eddig is annak, hogy hazánk a természet páratlanul dus adományai mellett szegénység és nyomorban sinlődött.

Abnormis helyzetünket leginkább összehasonlító számtételek világítják meg, Angliában a vámok adják az összes államadó 28%, míg nálunk alig 2%-át. Angliában az egyenes adók az államjövédelm 3%-át, míg nálunk felénél többet tesznek. De ne vegyük a gazdag, önnálló Angliát, hanem vonjunk összehasonlító példát más kisebb és szegényebb államokról; például vegyük a haldoklónak mondott Törökországot, melynek a vámból 33 millió jövédelme van, vagy a kis Hollandot, melynek vámjövédelme 7 millió, vagy a csak most szülemlett Romániát, mely 27 millió vámjövédelmnek örvend, míg a letiport nagy Magyarország e czimen alig vesz be 5 millió frtot, azaz bevenne, ha azt is a közös ügyekre nem confiscálná Ausztria; úgy hogy hazánkban a vámjövédelméből minden lélekre 43 kr, míg az egyenes adóból 5 frt 50 kr. esik.

Ezek t. ház, oly statistikai adatok, hogy ha mi azt a külföld valamely államgazdászának elmondjuk, lehetetlen hogy minket a gondolkozó lények sorába helyezzen, sőt nem hiszem, hogy osztrák szomszédjaink is — kik e helyzet minden előnyét, minden hasznát élvezik — maguk közt bizalmasan minket, mint jó bolondokat, le ne nevéssenek.

Ha tehát világ gunytárgyai nem akarunk lenni, ha életképességünknek csak némi tanujeleit is akarjuk adni; ha van bennünk az önérzetnek, a

hazaszeretetnek csak egyetlen szikrája is: akkor lehetetlen, hogy a szégyenpir arcunkra ne szökkeljen. Ha érezzük a nagy felelősséget, melylyel küldőink, a nagy kötelességet, melylyel hazánk iránt tartozunk: lehetetlen, hogy ez egyezményt: az öngyilkosságnak e méregbe mártott eszközét el ne vessük. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Én részemről elvetem s a magyar önálló vámterület mellett vagyok, nem csak azért, mert az hazánk önállóságának egyik főattribútuma, hanem azért is, mert csak ebben látom módját annak, hogy hazánk jövedelmeit oda fokozhassuk, miszerint évente mindinkább fokozódó deficitjeinktől meneküljünk, s hazánknek legalább is 40 millió évi jövedelem szaporulatot teremtsünk.

Mert t. ház! Önaltatás és önámítás az, midőn itt sokan a kormányköréből, sőt a nemzet választott képviselői közül is, mint például az előadó, Tóth Vilmos és Móricz képviselő urak is kicsinyelni erőlködnek az önálló vámterület mellett befolyandó nagy jövedelmet; a midőn mesterkéltszámesopozatokkal igyekeznek, e jövedelmet eltagadva és leütve, a vámközösség czélszerűségének látszatát kierőszakolni; az igazságot, a mi végtelen kárunkra, a számtételek tömkelegébe fulasztani; hisz e kérdés oly egyszerű, hogy ha azt készakarva szövénnyessé nem akarjuk tenni, mindenki első tekintetre felfoghatja, megértheti.

Magyarország a hivatalos statistika szerint 1873-ban külföldről, leginkább Ausztriából behozott ipar és kereskedelmi cikkekért kiadott 450 millió frtot; ez a jelenlegi fényűzés, s iparvállalataink bukása mellett bizonynyal nem kevesbedett;

már most, ha e czikkekre nem véd, hanem csak csekély 10% behozatali vagy inkább kezelési vámot szabunk, abból befolyna évenként 45 millió frt bruttó bevétel, miből ha 5 milliót kezelési és berendezési költségekre levonunk, még mindig marad 40 millió frt tiszta vámjövedelem.

Ez azonban csak a közvetlen fiscalis jövedelem szaporulat, minél jóval többre tehetjük azon közvetett jövedelmet, mely az ekként védett magyar ipar és a kereskedelem kifejlődése által a hon polgárait, s az ezek vagyonosodása és gyáripár keletkezése által fokozott adóképeség emelkedése által az államra is háromolni fogna; mert nekünk t. ház nem szabad az önálló vámterület fiscalis előnyeinel megállapodnunk, nekünk oda kell törnünk, hogy kereskedelmi mérlegünket javítsuk, vagyis a behozatal csökkentésével kivitelnket emeljük, mit elérünk az által, ha oly czikkekre, a melyek hazánkban fejlődésképeséggel bírnak, magasabb védvámokat rovonk, s az által hazai iparunkat az önelhagyottság fatalismusából kiemelve fejlődésre kényszerítsük, s nagy jövőre hivatott polgárságunkat a kivándorlástól visszatartva, itthon bízósítunk neki munkatért. Ellenvetik, hogy a monarchia a szabad kereskedés irányelvét fogadta el, mely a védvámokat kizárja, annyival inkább, mert az a nyersterményeinket érő visszatartást idézhethné elő. Ugy de ezen elméletet leginkább a jelen egyezmény czáfolja meg, mert mi védvámokat szervezünk, és pedig nem is a Magyarország jövedelme emelésére szükségelt csekély 10 %-os védvámokat, melyek visszatartást semmiesetre nem idéznének elő, hanem szervezünk 40—50 %-os védvámokat;

a különbség csak az, hogy e védvámokat behozzuk az osztrák ipar védelmére és az osztrák kincstár előnyére. A nyersterményeinkkel szemben gyakorlandó visszatorlást tehát nagyon is provocáljuk, és provocáljuk anélkül, hogy azt a vámjövedelemmel egyensúlyozhatnók, vagy annak meggátolására valamely védelemről gondoskodtunk volna; provocáljuk anélkül, hogy hazai iparunk védelmét és így iparos és kereskedő osztályunk felvirágzását eszközölnők.

Magyarországnak egyik főszerencsétlensége középosztályának gyengeségében van, ez osztály, — mely minden országban az erő és értelmiség zömét képezi — nálunk nem csak elhanyagoltatik, hanem pártszempontból egyenesen üldöztetik. Régibb korban a középosztályt nálunk a nemesség képezte, de miután ez elerőtlenedett s kivénült a korból, a polgárságnak kelle helyét elfoglalni, hivatását átvenni. Az 1848-ki böles törvényhozás meg is vetette ennek alapját. Önök ez alapot szétrombolták s most még az anyagot is megakarják semmisíteni; mert oktan vámrendszerükkel polgárságunknak: e reménydus középosztályunknak nem csak fejlődését akadályozzák, hanem lételét is aláásták. Avagy önök nem látják hazafias szellemű polgárságunk széttörlését; avagy nem veszik észre azon megdöbbentő tényt, hogy iparosaink és kereskedőink itthonjukban a legnagyobb szorgalom és erőfeszítés mellett is megélni nem tudván, tömegesen vándorolnak ki e hazából. Avagy nem veszik-e önök észre, hogy a szomszédos két állam fővárosaiban: Bécs és Bukarestben 60,000, az ez országok tartományi városaiba települtekkel

együtt mintegy 100,000 magyar iparos és kereskedő vándorolt ki az utóbbi 25 év alatt hazánkból, míg itthon kisebb iparosaink a tulságos adók által megbénítva, a külczikkek versenye által elnyomva, mesterségükből megélni nem tudnak, s naponta hivatalszolgákká, napszámosokká és proletariusokká változnak át. (*Igaz! a szélső balon.*)

Önök értelmezhetlen előszeretete a közös vámterület iránt, önök megfoghatlan engedékenysége az osztrák tulkapások iránt államunkat 40 millió évi jövedelemtől fosztja meg s iparosaink százezreinek koldusbotot ad a kezébe. Ez saját gyermekeit felemésztő saturnusi politika, mely a reménylett és ígért szebb jövő helyett hazánk előtt a megsemmisülés sötét örvényét tárja fel.

A mondottakban csak azt mutattam ki, hogy Magyarország az önálló vámterület feladása által évenként 40 millió forint állami bevételről mond le, a mi éppen elégséges lenne deficitjeink elenyésztetésére, s államháztartásunk egyensúlyának helyrehozására; most érinteni és megjelölni kívánom röviden azon roppant vámadót, a mit Magyarország a jelen egyezmény szerinti közös vámterület mellett Ausztriának fizetni fog; mert az új vámtariffa szerint némely életszükségleti czikkeknél a vám 40—50, sőt a mint gr. Apponyi képviselőtársam kifejtette, 120 százalékkal emeltett fel; már most az Ausztrián átjövő, ott megvámolt, de itt hazánkban fogyasztott gyarmatáruk s más életszükségleti és fényüzési czikkekért fizetni fogunk vám fejében évenként legalább is 45 millió forintot aranyban, a mi az agióval együtt 50 milliót, a kikötni szándékolt 10 év alatt egy fél mil-

liárdot tesz ki. Az indirect adók és a restitutioknál felmerülő károsodásunk bizonynyal felrug ennyire. Így tehát e furfangos szerződés által Ausztria, illetőleg annak a helyzetet ott és itt is furfangosan kizsákmányoló érdekkörei, az 1867-ben Magyarország által átvállalt egy milliárd államadóssághoz még egy másik milliárdot, illetőleg annak kamatait akarják hazánkra róvni.

Hogy pedig e számítás nem tulzott, sőt nagyon is minimalis tételek között mozog, annak bizonyítására csak pár adatot leszek bátor a szembeötlőbbek közül felhozni. Első sorban itt felhozom az oly átfutólag említett aranyban fizetést, a mi egymaga 15%-kal fogja emelni az amugy is magasra tett vámokat; az új tariffa szerint Magyarország a gyarmatárukért évenként $8\frac{1}{2}$ millió, a szőtt és fonott árukért $17\frac{1}{2}$ millió forintot fog vám fejében fizetni, a mint azt Mudrony barátom megczáfолhatlanul kifejtette. Igen nagy hátrány háromlik hazánkra a fonalaknak magas — az eddiginél 50%-kal nagyobb — megvásárolása által a mi nemcsak a vámokban oda fizetett nagy összegért káros, hanem következményeiben végtelen hátrány és veszteséggel jár, mert az egyik fejlett házi iparunkat: a szövészetet fogja tönkrejuttatni, a miáltal az országból sokkal nagyobb összegek fognak kiözönlöni, a mint azt első tekintetre gondolnók. Ugyanis Magyarországon a nép, tehát mintegy 14 millió lélek fehérneműjének s öltönyének kelméjét eddig leginkább a háziipar állította elő, azt maguk a szorgalmas nők szőtték leginkább boltból vett fehér és színes fonalakból; de az új autonom vámtariffa a népet is ezután

a külföldről beözönlendő kelmék használatára kényszerítendi, mert a fonalneműeknek a vámok általi megdrágulása a házi szövészet versenyképességét bizonyosan megfogja ölni. Ha már most Magyarország minden egyes lakosának eddig ott-hon készült fehérneműjét s más öltönydarabjait átlagosan csak 3 frtra számítjuk: az évenként 42 millió frttal fogja kereskedelmi mérlegünket rontani; vagyis az új tariffa ez egyetlen cikknél olyan 42 millió frtot viend ki a hazából, a mi eddig bennmaradt.

De nem kevesebb ennél hazánk vesztesége a finomabb fonalak, szövetek s más pipere cikkekre vetett s egészen a végletekig felcsigázott vámok miatt, melyek a gazdagabb osztályokat sújtják. Erre azt szokták mondani, hogy e vámok a fényüzési adók jellegével bírnak s az osztályok, melyeket az terhelend, nem fogják azt nagyon megérezni. Én tisztelt ház, a kórság jellegét öltött fényezés korlátozására kész vagyok minden célra vezető rendszabályt elfogadni, de ilyennek nem tarthatom azt, hogy a fényüzési cikkeket vámoljuk meg iszonyatosan Ausztria előnyére, mert az ekként hazánkból kiszivárgó milliók csak a mi elszegényedésünket siettetik. (*Helyeslés a szélső balon.*)

A kávévám fölemelése is — miután az milliók életszükségleti cikkévé vált — nagyon terhelő; de mit mondjak a petroleum felrugtatott vámjáról, mely cikk ma már az utolsó kunyhóban is nélkülözhetlen kellékké változott át. Népünket megfosztják az önruházás föltételeitől; ágyneműjét, házbutorait, munkaeszközeit, utolsó falat kenyerét el

exequálják adóba, s sötét kétségbeesésében még a világosság jótékonyosságától is megakarják fosztani. Az eszme, hogy a világosságot megadoztassák s védvám alá helyezték: mindenesetre eredeti; az csakis a muszkához szító osztrák-magyar álamférfiak agyában fogamzhatott meg.

Az e tariffából hazánkra özönlő roppant veszteségek és hátrányok elpalástolásának valódi mester-műve ugy a ministeri indokolás, mint az ennek viszhangját képező vám- és kereskedelmi bizottság jelentése, a mely bevallja, hogy a tariffa a belföldi, jelesül az osztrák iparnak nyújt védelmet; ez egyetlen érvként oda állított mondat elégséges arra, hogy minden magyar képviselőt e tariffa elítélésére és elvetésére ösztönözzön; mert mi a magyar nemzet megbizottjai, a belföldi ipar alatt nem az osztrákot, hanem csak is a magyart érthetjük, azt kell nekünk védenünk épen az osztrák ipar tulkapásai ellen, mely hazánk kezdetleges iparát mostani tengődésszerű lételétől is megakarja fosztani.

No de Magyarország elvégre is nem iparos, hanem földmivelő és nyerstermelő állam, e téren kell termelési erejét kifejleszteni, — mondják önök, — ugy de e téren is megakasztották életképességünket, mert a romániai vámszerződéssel Erdélyt oláh, — a Lloyd-subventio által tengerpartunkat s más közel piacainkat — muszka gabonával árasztatják el, s így gazdászatunk termelés és versenyképességét is előlik, s nyers terményeink előtt a bécsin kívül, minden más piacot mesterkéltén elzárván, termelőinket az önkényesen megszabott olcsó árban való elvesztegetésre kényszerítik. Önök sebesen haladnak azon az uton, hogy a mit Kolonics Magyar-

ország leigázására kigondolt, mi hamarabb valósítsák.

A fennebbiekben a vám-egyezménynek anyagi veszteségeit vázoltam, most bátor leszek röviden, néhány szóval annak politikai hátrányait is érinteni; mert t. ház, tagadhatlan az, hogy ezen egyezmény az állami életünkbe való külbeavatkozásnak, a belügyeink terén való önrendelkezési jogunk megszorításának szomorú tüneteit mutatja fel. Az közös ügyekké tesz oly ügyeket, melyek felett eddig kizárólag törvényhozásunk határozott és kormányunk intézkedett, úgy hogy ezen ugynevezett szerződés, vagy szövetség tulajdonképpen nem szövetség, hanem hazánkat érdeklőleg valódi szolgai bérlevél, a melylyel az osztrák kapzsiság hűbér-területévé tesz hazánkat. Méltóztassanak figyelmesen áttanulmányozni és értelmezni eme szerződés IV., VI., VII., VIII., XI., XVIII és XXI. cikkeit s bizonynyal megfognak győződni, hogy azok mélyen bele váganak államéletünk csaknem minden rétegébe. Érintik azok kül és bel képviseltetésünket, s kül államoknak itteni képviseltetését; a tengerészetet, tengeri és folyam hajókázásunkat, a tengeri és folyam jogot, szerződések kötése módozatait, vasutügyet; só, dohány, szesz, cukor termelésünket és kereskedelmünket, a telepedési viszonyokat, gyár- és ipar vállalatainkat, közvetlen adóinkat; és mind ezen szoros értelemben vett állam jogainkba és belügyeinkbe a Lajtán tuli országok ministeriumának és a külügyministeriumnak beleszólási és beavatkozási jogot enged; sőt sok mindennek érvényét ama nekünk nem felelős s irányunkban ellenséges indulatu idegen hivatalnokok hozzájárulásától és beleegyezésétől teszi függővé.

A parlamenti szokások szerint reflectálnom kell néhány szóval a közvetlen előttem felszólalt kormányt támogató két képviselő beszédére. Horváth Mihály igen tisztelt képviselő ur nagyon megkönnyíté e feladatomat, a mennyiben megkimélt azon fáradságtól, hogy nagy becsű műveiből és képviselői programjából keresek ki szemelvényeket. Hisz ő azon nagy igazságokat, melyeket korábban hirdetett, s melyek az ő ékesen szólásának varázsa által oly mélyen, oly kiirthatlanul vésődtek lelkünkbe, tegnap sem tagadta meg, beszédében oly szépen, oly meggyőzőleg érvelt az önálló vámterület mellett, annak egyedüli üdvözítő voltát oly ékes szólással ecsetelte, a mint azt mi, kik az önálló magyar vámterület feltétlen hivei vagyunk, se tehettük volna különben. A nemzet háromezrészados szenvedéseinek, kizsárolásának szivreható szavai után azonban más conclusiot vártam és vártunk volna, mert ama conclusio éppen ellentéte volt a képviselő ur elméletének. S ama fényes csillag, mely értelmi láthatárán egy perczre felragyogott, csakhamar fátumszerűleg egy gyászos kényszerhelyzet ködébe tűnt el. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Egyáltalában a tisztelt képviselő ur, valamint Tóth Vilmos képviselő s a közvetlen előttem felszólalt Plachy képviselő ur, s mind azok, a kik eddig a kormányjavaslat védelmében lándzsát törtek, elismerik a vám-egyezmény káros voltát; de politikai tekintetekből meghajolnak, s készek a nemzet érdekeit feláldozni. Ezek a politikai tekintetek képezik a mi átkunkat. Az 1867-ki kiegyezéskor is politikai tekinteteknek hódolva adták fel a nemzet

függetlenségét, s hadereje felett való önrendelkezési jogát. Fájdalmasan észlelhettük, hogy mily szánalmas azon nemzet sorsa, mily gyenge annak akarata, mely a vész perczeiben haderejével nem rendelkezhetik. Önök akkor a fegyvert azon mézes okoskodással vették ki a nemzet kezéből, hogy ha politikai jogainkból feláldoztunk is, megmaradtak nemzetgazdászati jogaink, melyek a nemzeti jóllét oly hatalmas emeltyüivé vállandnak, hogy majd feladott politikai jogainkat is azok segítségével visszahódítandjuk, s im most nemzetgazdászati életünk létfeltételeit, ismét politikai okokból felakarják áldozni, hogy e jog és vagyonfosztott nemzetnek ősei szabadságvédő fegyvere helyett koldus botot adjanak kezébe. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Senki e házban oly élesen meg nem támadta a közösügyes alkut, senki oly hevesen nem ostromolta a Deákpárt, szintén politikai okokból származott, jog feladását, mint a minisiterelnök ur. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Constatálni kívánom, hogy ő most tul licitálja a jog feladás terén az akkor oly élesen hibáztattakat, kik a nemzetgazdászati kérdésekben, különösen a bank és a vámügyben a nemzet önrendelkezési jogát sérthetetlenül megóvták: míg a jelenlegi kormány és pártja kész azt 10 évre, azaz örökre feláldozni. Ez oly progressió, mely aligha fog a nemzet és a törtenelem jóváhagyásával találkozni; könnyű lenne a következetlenséget minisiter ur korábbi nyilatkozataival nagyon jellemzőleg kitüntetni, azt azonban Madarász József barátomra bízom, ki erkölcs-katejában erre bő anyaggal rendelkezik.

Én most áttérek a valódi magyar vámpolitika teendőinek rövid körvonalozására. (*Halljuk! a szélső baloldalon*). Tudjuk azt t. ház, hogy napjainkban két nagy áramlat áll szembe egymással: a szabad kereskedelem és a védvamos áramlat. Mindkettő mellett lehet meggyőzőleg érvelni. Én elvileg a szabad kereskedelem hive vagyok, most azonban iparunk és kereskedelmünk fejletlenségével szemben legalább egy bizonyos ideig, a fejlődés bizonyos stadiumáig a védelmet szükségesnek hiszem, s bizonyos cikkekre nézve a mérsékelt védvamosok felállítását hazánkban nélkülözhetlennek tartom. E felfogás megtámadható és critizálható a szabad kereskedelem emberei által; de már a kormány eljárása, az minden kritikán alul van, azt megérteni sem én, sem senki más nem tudja; mert az egy, valóban mulatságos* keveréke a két elméletnek; az védvamos kifelé, vagyis az osztrák ipart és kereskedelmet nagyon magas védvamosokkal fedezi az izlésesebb és fejlettebb külföldi iparral és a mozgékonyabb és élelmesebb kereskedelemmel szemben, nem gondolva a nyers termé-nyeinket sujtandó repressaliákkal; és szabad kereskedelmes befelé, a mennyiben a mi zsenge és fejletlen iparunkat védtelenül oda dobja zsákmányul az osztrák iparnak. Szóval kormányunk kitalált a vámpolitikában is egy oly dualismust, a melynek terhe csak minket nyom. Ily anomaliát csak a fusió confusiója hozhat létre, mely az elvek magaslatáról az alkalmoszerűség színvonalára süllyedt le.

Én épen e védvamosok felállithatásáért követelem egyrésről az önálló vámterületet, s mindjárt bátor leszek pár szóval megjelölni azon fejlődés-

képes iparágakat, melyeket védelmezendőknek tartok. (*Halljuk! a szélső baloldalon*).

Ilyen a fa-ipar, a melylyel hazánkban vagy 150,000 egyén foglalkozik, s mely, tekintve hazánkban fa-bőségét és annak kitünő minőségét, kellő védelem és szakértelem fejlesztése mellett nem csak a belfogyasztást fedezni, hanem főleg keletre nagy kiviteli kereskedelemre is nyujtana kilátást.

Bőrünk sok és kitünő van; de azt legnagyobb részben mint nyers anyagot visszük ki Ausztriába, hogy aztán mint kikészített árut ötszörös árban vásároljuk vissza; ezen abnormitást meg kell szüntetnünk.

Gyapjúnkkal ugyanezen eset adja elő magát; posztó-iparunkat védenünk kell, s akkor bizonynyal létező posztó-gyáraink bukás helyett nyeresémennyel dolgozandnak, s csakhamar országszerte újabbak keletkeznek. (*Ugy van! a szélső baloldalon*).

Lenünk, kenderünk kiválósága el van ismerve, s mi mégis a vászonneműeket mind külföldről hozzuk, s azért roppant összegeket adunk ki. A szővés-ipar ágát is honosítanunk és védnünk kell.

Szoda-neműekre roppant só-hegyeink önként kínálkoznak, kéntelepünk egyetlen a maga nemiben; ezeknek is hasznosítását kezdeményeznünk kell.

Rongyunk, főleg a közösügyes boldogság óta nagyon bőviben van, (*Derültség*) s papir-iparunk mégis mindössze csak 6 gyárt és 30 malmot működtet, s mi papirért évenként 10—12 millió forintot adunk ki, ezt is biztosítanunk kell az előlő verseny ellen.

Ozukor- és szesz-iparunkat fel kell mentenünk a tulságos adók békóiból, s az azokat megsem-

misítéssel fenyegető egyezményt a bank- és vám- egyezménynyel együtt vissza kell utasítanunk, mert az mégis iszonyatos állapot, hogy Magyarország roppant cukor- és szesz-fogyasztása mellett cukor- és szesz-gyáraink egymásután buknak, holott ezen iparágak földmivelő országunkban igen nagy fontossággal bírnak. Például Erdélyben, hol a vasutaktól távolabb eső vidékeken gabonánkat eladni nem tudtuk, azt mint feldolgozott szeszt értékesítettük, azonban az Erdélyben volt 100 nagy, s több ezer kisebb gazdasági szesz-gyárból ma már csak 10 működik, a többi mind megölte pénzügyminister ur adóprésének gyilkoló szoritása, a mi által első sorban megsemmisített egy fontos adó-alapot, s másod sorban elűdézte azon szép nemzetgazdasági eredményt, hogy ma egész Erdély galicziai szeszt fogyaszt, s milliókat ad ki az országból. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

Vasérczünk annyi van *(Halljuk!)* mint a világ egy országában sem, e téren meglehetősen mozgalom és munkásság is mutatkozott hazánkban már a legrégebbi időktől fogva; míg nem az új közös-ügyes aera a külföldi verseny által azt tönkre nem silányította. Ez iparág védelme életkérdés reánk nézve, mert valóban elszégyenítő, hogy hazánk 40—50 milliót ad ki évenként a külföldre vasért és vasművekért; mert kormányunk elnézése lehetővé teszi azt, hogy a mi általunk segélyezett vasutak és gőzhajók a szileziai és csehországi vasat olcsóbban szállítsák Budapestre mint például mi a közel Gömör megyéből, s ez által annyira előlik honi vasiparunkat, hogy ha vámrendszerünk annak védelmet nem nyújtand, rövid időn összes

vasiparunk kénytelen lesz beszüntetni működését, mi által egy roppant nemzeti vagyon és adóalap semmisülend meg.

Bátor leszek egy concret esettel megvilágítani e kérdést. (*Halljuk! a szélső baloldalon*). Udvarhely megyében az ős Hargita alján már a nemzeti fejlődelmek idejétől kezdve virágzó vasipart üztek, az 50-es években egy nagy részvény-társulat alakult annak a kor igényei szerint való berendezése és kiterjesztésére. Mintegy millió forint lett oda befektetve, s két helyen Szt-Keresztbányán és Fülén nagyszerű olvazdák, öntödék épültek, a két gyár mellé települt 500 bányász és munkás oly két virágzó telepet alapított, melyet a bennszülöttek város névvel tiszteltek meg. A vasipar itt oly lendületet nyert, hogy nem csak egész Erdély szükségleteit fedezte, hanem Oláh- és Törökországba nagy mérvű kiviteli kereskedelmet folytatott.

Mindenki azt hitte, hogy ha vasutaink kiépülnek a szt-keresztbányai vasipar, bevonatván a világ-forgalomba, óriási lendületet nyerend; és épen az ellenkezője történt, mert a mi oktalan vámrendszerünk lehetővé tette, hogy a vasuton messze távolból oda szállított sziléziai vas a hazai termelést forrásánál semmisítse meg.

Most némaság és elhagyottság honol a pezsgő élet és tevékenység helyén, az üzlet, mely évenként 10,000 forint adóval szaporitá az állam jövedelmét: be van szüntetve, a roppant gyáráépületek omladoznak s a hová pár évtized előtt milliókat fektettek, most 30,000 frtért sem találkozik vevője. A bányatelepek jólétben volt munkás népe

koldusként oszlott szét, s a szomszédos két falu lakói, kik a bányák és gyártelepeknél való fuvarozással tarták fen magukat, most keresetfosztottan szintén kivándorolni készülnek. (*Mozgás. Halljuk!*)

Ime ilyen az önök vámpolitikájának szivrázó rombolása csak ez egyetlen ponton; de ily visz-szariasztó kép száz meg száz merül fel ország-szerte, mindenki megdöbben a rombolás, a pusztulás e gyászos jeleneitől, melyet önök gazdálkodása, önök rendszere maga után hagy, csak önök nem akarják azt észrevenni Bécs iránti buz-galmukban. De a nemzet képviselte nem követ-heti önöket a rombolás ez útján; nekünk önálló magyar vámterület kell, mert csak ez mentheti meg hazánkat a végpusztulástól. (*Helyeslés a szélső balon.*) Nekünk a végzetteljes szerződést el kell vetnünk, mert különben Magyarország nem hogy a honalkotás ezredéves évfordulóját, hanem az önök által Bécsben kikötött 10 évet sem érne meg.

Az önálló vámterület mellett még más intéz-kedéseket is kell tennünk, nevezetesen most a közösügyes egyezmény megújítása alkalmával tör-vénybe kell iktatnunk a magyar hadsereg hazai fölszerelésének kötelezettségét, mely hazai iparunk-nak végtelen lendületet adand s számos ipar-ág felvirágzását eredményezendi. (*Helyeslés bal-felől.*) És ezt a közösügyes alkunak önök sze-rénti sérthetetlensége se gátolja; mert ha már oly helyzetet teremtettek hazánknak, hogy 40 millió hadügyi kiadás, s 500,000 fiának hadi szolgálatba vonása mellett is egyetlen káplárral sem rendel-kezhetik — ha csak adó-executió s minister ör-

zésre nem, — (*Derültség a baloldalon.*) azt talán még se vonják kétségbe, hogy a magyar törvényhozás által megszavazott pénz mikénti elköltésébe annak beleszólási és felügyeleti joga van. Igenis a magyar törvényhozás jogosítva van kimondani, hogy a hadsereg magyar része és honvédségünk itt a hazában szereltessek és fegyvereztessék fel. Ez nem politikai, hanem tisztán administrationális, és ellenőrködési kérdés s ennek szüksége fen forog oly kezelésnél, mint a minő katonaságunknál folyik, hol oly esetek fordulnak elő, hogy például a Csik és Udvarhely megyékben — tehát hazánk legtávolabbi részében, — szükségelt katonai ágyaknak Bécsben 3 frtba került deszkáit 2 forint vitelbérrel szállították oda, a hol azt 30 krért megszerezhetnék volna.

Ha mi ezt, és az önálló vámterületet beiktatjuk, azonnal lesz pezsgő élet és mozgalom az ipar terén, lesz kereskedelmünk, mely nem hazánk pénzének kivitelére, hanem bentartására és itthoni gyümölcsöztetésére hatand, s rövid időn bizonyynyal be fog következni kereskedelmi mérlegünk javulása; hisz a természet mindennel megáldotta ehazát arra, hogy azt virágzóvá, szabaddá és boldoggá tehessük, a föltételek erre mind megvannak, csak ne legyenek önök képviselő urak! a minket kizsákmányoló fufangnak vak eszközei, s hát mögött kinevetett rászedetjéi.

Önök az önálló magyar bank feladásával már megtették az első végzetes lépést. Vigyázzanak! mert az önálló magyar vámterület leszavazásával, mély sirt nyitnak, melyekbe első sorban önmaguk esnek; de félő, hogy nemzetünket is maguk-

kal ragadják. Még nincsen e perczben semmi elveszve, még a banknál tett jogfeladás is orvosolható, ha önök, a népnek képviselői, teljesítik hazai iránti kötelességeiket, ha most beváltják választóik előtt tett fogadalmaikat; melyeknek szent és sértetetleneknek kell lenni (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) minden jellemes férfi előtt, mert azon elmelet, mely a szó és programm-szegés jogosultságát vitatja, lehet tactikai szabály bizonyos egyéneknél; de a tiszta erkölcsök örök, változhatlan törvényeivel össze nem egyeztethető; az a hirdető, és elfogadóra egyaránt árnyat vett.

De még nincs minden elveszve, jövőnknek borús és vészterhes ege még kiderülhet, e nyomorba taszított szegény hazai felvirágozhatnak: ha önök magyar honpolgárokhoz és férfiakhoz illőleg szívük jobb érzéseit követve, kiragadják magukat a személyes cultus és a zsarnoki pártfegyelem — szabad embert lealázó — békóiból, s az önökre parancsolt „igen“-nek egy betücskével való meg rövidítésére, azaz a „nem“-nek hangoztatására határozzák el magukat. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

E betü rövidítésétől függ hazánk sorsa, annak elhagyása a hazára üdvöt, önökre becsülést, dicsőséget, a történelem elismerését és a hazafiak millióinak áldását háromoltatja; míg e betűnek oda toldása a hazára kárhozatot, önökre szégyent és átkot hozand. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Uraim! népképviselők! válaszszanak; de úgy, hogy a nemzet szívétől örökre elválasztva ne legyenek; én a rövid nemet választom s a vám-

egyezményt, tarifát és az azokra vonatkozó törvényjavaslatokat: hazánk végpusztulásának e gyászos decretumát undorral taszítom el magamtól, s általánoságban sem fogadva el a részletes tárgyalás alapjául, csatlakozom a Simonyi Ernő elvtársam által benyújtott különvéleményhez. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A Lloyd-szerződés általános vitájánál.

T. képviselőház! Lehet, hogy elfogultság, lehet, hogy a mult gyászos viszemlékeinek tulzott figyelembe vétele okozza nálam azt, hogy a triesti Lloyd említése mindig visszatetszést költ bennem. De ez lélektani okokra is vezethető vissza, mert volt idő, midőn a letiprott Magyarhaza hűbb fiai üldözött menekültekként bolyongtak szerteszét, midőn a rokon töröknek vendég-szerető földje nyújtott annyiaknak menhelyet és második hazát. E gyászos korszakban tanultam én megismerni a triesti Lloydot, a mely egyértelmű volt reánk bujdosó magyarokra a börtön és bitófával, mert ha a zsarnokság vas keze azon időben a boszu dühe alól kisiklott valamely magyar hazafit keleten hatalmába kerithetett, annak rendszerint a Lloydhajók feneke szolgált sötét börtönül, s haza tolonczoztatási eszközül. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nekem azon időben volt alkalmam keleten, hol ezen társulat főműködési tere van, annak viszonyaival, szervezetével közelebbről megismer-

kedni, s azon sajnos meggyőződést szerezni, hogy ama társulatnál a magyar érdekek elleni harc s a magyar honpolgárok elleni hagyományos gyűlölet rendszert képez; hazánk kiviteli czikkeit az nem vonja be, hanem kizárja a világforgalomból; a hajóin levő magyar tiszteket lenézi, üldözi. Nekem személyesen volt alkalmam meggyőződni arról, hogy tengeri pályára lépett honfitársaink vizen is dicséretesen megállták helyüket s vész idején, midőn mások fejüket s lélekjelenlétüket veszték, a hajót és utasokat megmenték. Ily esetet többet tudok; de olyat egyet sem, hogy magyar tengerészeink közül a Lloyd hajókon csak egy is előmehetett, vagy bár csak megmaradhatott volna, mert az ilyeneket mindenféle méltatlanságokkal, mellőzésekkel addig boszantottak, míg állomásaikat önérzetsértetten el nem hagyták.

A t. ház igen természetesnek fogja találni, hogy én, ki a triesti Lloydot ily közletről, s ily világosságban ismerem, az iránt valami nagy rokonszenvet nem érezhetek, és az annak eddig adott és ezután adni czélzott subventióban nem láthatok mást, mint azon elburkoltan reánk octroyált kötelezettséget, hogy magyar hazánk mind azokat, s mind azon társulatokat, kik és a melyek e haza szabadsága és érdeke ellen működtek és működnek, jutalmazni kényszerítették akkor, a midőn mellőzzük, lealázzuk s hideg szívvvel a nyomor karjaiba dobjuk mindazokat, a kik szabadságunk és alkotmányunk érdekében és védelmében érdekemeket szereztek. Én t. ház, a triesti Lloyd subventiójában nem láthatok mást, mint elszomorító variatióját annak, hogy hagyjuk koldulni és nyo-

morkodni dicső honvédeinket, kik a szabadság védelmében csonkultak meg, hogy vessük oda a nélkülözéseknek azokat, kik hazánk viszontagságos perczeiben hűn szolgálták azt, s jutalmazzuk mind azokat, kik szárazon és vizen ellenünk törtek s tervelt megsemmisítésünkhöz segédkezet nyújtottak.

De én mellőzöm a multban gyökeredző s talán némi jogosultsággal még is bíró e gyászos viszemlékeket, s az ügyet tisztán gyakorlati szempontból vizsgálva, bátor vagyok azon kérdést feltenni: ha vajjon hazánk érdekében van-e a trieszti Lloyd segélyezése? Ha vajjon a lefolyt 10 év alatt e társulatnak adott 6, és most a következő 10 évre oda ajándékozni czélzott 7, illetőleg a kamatok és előlegekkel együtt 9 millió forintért háramlik-e hazánkra valamely haszon? E kérdésekre határozottan nem-mel kell felelünk.

Az államok közlekedési eszközöket azért szerveznek és tartanak fenn, ha szükséges áldozatokkal is, hogy azok a nemzetgazdaság fejlődését elősegítsék, nevezetesen a tengeri hajókázást azért, hogy a külkereskedelmet közvetítse s olcsó vizi közlekedés által az exportot és importot elősegitse.

Volt idő, a midőn a tengerekkel érintkező szabad és független Magyarországnak lobogóját számos hajók hordták szét a tengereken; ma azonban közös ügyes nyomorult és lealázott helyzetünkben le kell mondanunk a tengeri szerepről; mindazonáltal szerényke kis tengerpartunkhoz mért hajókázásra még is igényt tarthatunk; hogy kormányunk s vele a nemzet törvény-

hozása is ily igényeket formált, azt leginkább tanusítják a fiumei kikötőbe és az ahoz vezető vasutakba tett nagy befektetések, melyeket a kormány azzal indokolt, és a törvényhozás azon föltevésben szavazott meg, hogy az által gabnánk, sónk, fánk s más terményeinknek olcsó vizi uton való külföldre juttathatása foganatosítva lesz. És most a kormány arra akarja, még pedig a pressió tiltott fegyvereivel kényszeríteni a törvényhozást, hogy önmaga semmisítse meg a hozott áldozatok gyümölcseit, hogy drága kölcsön pénzzel gazdagítson fel egy irányunkban gyűlöletet tápláló oly társulatot, a mely egyenesen Fiume letiprására, tengeri kereskedelmünk megsemmisítésére, s nemzetgazdasági fejlődésünk megbénítása czéljából állapittatott.

Ugyanis a trieszti Lloydnak csak nem minden menetei keletre irányulnak, hol hazánknak nem sok keresni valója van, mert miután iparunkat ügyetlen vámpolitikája és lesujtó adóival a kormány már póláiban megfojtotta: iparczikkeket oda nem szállithatunk, sonkat — melylyel hajdan mi láttuk el egész keletet — a fölemelt nagy árral kiszorította onnan; gabnát amaz országokba, melyek maguk is gabnatermelők, nem vihetünk annál kevésbé, mert az orosz- és oláh gabna már régen tért foglalt ottan; a mi kevés egyéb kivitelnk van keletre, azt a Dunán olcsóbban és rövidebb uton szállithatjuk oda. E szerint a trieszti Lloydnak egész Batumig s tul Bombayig elágazó menetei kizárólag az osztrák ipar szolgálatára állanak, és határozottan a mi megrontásunkra, a mi gabnakivitelünk meghiusítására

szerveztetek ; mert miután a trieszti Lloyd keletre járó 70 hajója onnan szállítmányt vagy épen nem, vagy nagyon keveset kap : leginkább orosz gabnával rakodik s azzal árasztják el az adriai partvidéket, úgy az olasz mint a török oldalon, sőt Dalmatia, saját tergerpartunk és Istria gabnaszegény vidékeit is, melyek a mi gabnánk legközelebbi és leghálásabb piacjai lennének.

De a trieszti Lloyd nem csak az Adria partvidékéről szorítja ki gabnánkat, hanem annak versenyképességét előli Németország és Bécs piacain is az olcsó vizi úton viszteherként oda juttatott orosz gabnával, még másfelül odessa-marseillei vonalán szintén orosz gabnát szállítván, ez által a francia és svájci piacokon is korlátozza gabnánk versenyképességét, s így ezen legfőbb kiviteli cikkünket a világforgalom áramlatából kiszorítva, existenciánkat aláássa, s önök azt akarják hogy a minket fojtogató kezét még meg is aranyozzuk.

De a trieszti Lloyd nem csak saját gabnánk forgalmi terét szorítja meg, hanem a transitó kereskedés nagy mérvű hasznaitól is elüti hazánkat, mert a mint már egy más alkalommal okadatoltan kimutattam a t. ház előtt, északi Németország, Lengyelország, Csehország, Morva, felső Ausztria sőt maga Bécs is Fiume felé hamarabb ér tengerhez mint Trieszt felé ; ha már most ehez hozzá vesszük azt, hogy Fiuméből akár keletre, akár nyugat irányban a tengeri út mintegy 60 tengeri mfddel rövidebb ; ha tekintetbe vesszük, hogy Fiume kikötője mennyivel jobb, terjedelmesebb és biztosabb Trieszt viharának kitett, szélvészben gyakran

megközelíthetlen kikötőjénél: úgy fel kell tennünk, hogy amaz említett országok transzitó kereskedelme kétségtelenül hazánkon át Fiuménak irányúlna, ha a trieszti Lloyd mesterkélten és ármányosan Triest felé nem terelné, a miáltal hazánk nem csak a transzitó kereskedés milliókra menő hasznaitól esik el, hanem a Fiumeinak irányuló forgalom fosztott vasutaknál maga fizet ki kamatgarancia fejében a transzitó veszteségével equivilens összegeket. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Ezek t. ház, a legszembeötlőbb egyenes károk; de mit mondjak azon következéseiben kiszámíthatlan veszteségekről, a melyek az által háromolnak hazánkra, hogy a mi subventiónk által elkapott trieszti Lloyd nem csak a magyar nemzeti gőzhajózás megallapítását, hanem az egész felső Adrián bármely más verseny-társulat keletkezését kizárja, mert a mi subventiónkból hajó-építési adóságait legnagyobb részben törlesztette, egy roppant tartaléktőkét állandósított; 70-nél több hajója, roppant felszerelése, rakpartjai, agentialis épületei, arsenálja, tisztí képezdéje stb. mind ingyen maradtak a társulatnak, úgy, hogy az ily nagy törzsvagyon mellett önmagára is nyereségyes üzletet folytathat és a versenyt megnehezíti, subventióval pedig lehetlenné teszi. Ekként mi subventiónk által monopolizáltatjuk a Lloyd által tengeri kereskedelmünket, kizárunk minden lehetséges versenyt, a mi nélkül egészséges és tevékeny kereskedelmi mozgalmat képzelni nem lehet. De ártunk subventiónkkal magának a társulatnak is, mert az által tevékenységében megsibasztjuk, a kereset ingerét elöljük. Ezt leginkább tanusítja a

trieszti Lloyd élheteretlensége, mely ily roppant állami subventió mellett sem képes a két állam tengeri forgalmát közvetíteni s 200 millió forint értékű amerikai és angol cikk az északi tengeren jön hozzánk, a miért 4 milliónyi hozataldíjt fizet a szövetséges két állam a német tengerészetnek, s mintegy 3 milliót a továbbító német és osztrák vasutaknak; ebből legalább is harmadrész Magyarországot terheli. Azaz Magyarország a Lloyd élheteretlensége miatt a neki adott nagy subventiókon felül évenként még 2 millióval károsítottatik csupa háládatósságból, a mi a kikötött 10 év alatt 20 milliót tesz ki. Összesen tehát 29 millió frt az, a mit Magyarországgal a Lloyd révén a tengerbe akar kormányunk dobálni.

Ezen kívül az állam még adna a Lloydnak kamat nélküli előlegeket, ingyen rakodó s épület helyeket, a Lloyd tartozásának kamat nélküli törlesztésére 10 évet enged. s fizeti a kikötött subventiót még akkor is, ha a menetek valamely — nem a Lloyd hibájából eredő — ok miatt, mint például háboru, vihar, pestis stb. miatt megszűnének. Ezen kicsinységek is csak megérnek évenként egy pár százezer forintot s így a triesti Lloyd miatti veszteségünket a kikötött 10 év alatt könnyen 30 millióra tehetjük.

Különben a Lloyd subventió eredete önmagában is erkölcstelen, a mennyiben ezt Bruck ur az osztrák hegemonia érdekében valósítani vélt egységes német vámterület ötletéből s önhasznágyból gondolta ki. E vámterületet azonban esetleg Bruck ur helyett Bismarck állapította meg, de azért a legnagyobb politikai kontárkodás és bak-

lövés levét 25 év múlva is velünk akarják elnyeletni. Pedig Bruck ur emlékezetének áldozatot tőlünk ildomosan alig követelhetnek.

De e subventióra egyáltalában szükség sincsen, mert a trieszti Lloyd keletnek oly nyeresé-
nyes vonalain közlekedik, hogy a 6 millió rész-
vénytőkével alakult társulatnak évi bruttobevétele meghaladja a 8 millió frtot, tiszta jövedelme 2 milliót tesz. Ezen nyeresény pedig onnan ered, hogy a Lloyd a Magyarországból tett szállitmá-
nyokért kettős fuvardijt kap, egyet a szállítótól, másikat államunktól, t. i. a t. Lloyd összes évi szállitmánya Fiuméből 82,000 tonnát tesz, a mire ha felosztjuk a subventiót, minden egyes ton-
nára esik 7 frt, a mennyinél az angol hajók akár Amerikáig több fuvardijt nem követelnének s mindezt fölemésztí a Lloyd-részvényesek telhetlen-
sége s a nagyszabásu berendezés. Ily absurdum Ausztria mellett még csak Muszkaországban tör-
ténhetik, hol a lőpor szénporrá, a revolver fada-
rabbá változik át az intendansok kezében.

Ily viszonyok, ily conjecturák közt tőlünk a Lloyd részére subventiót követelni, valóban olyan-
forma eljárás, mint ha a reánk ütő kalauzt kész-
tetnének megjutalmazni kajánságáért. És e sub-
ventiót adatni akarják minden kikötés nélkül, ki-
zárásával annak, hogy államunk abból valaha va-
lamit vissza kapjon, vagy örököljön. Hisz tudjuk,
hogy az államok világszerte ilyszerű vállalatokat
csak úgy engedélyeznek és segélyeznek, hogy
azok bizonyos időtartam után az állam tulajdo-
nába mennek át, így épülnek a vasutak, nagyobb-
szerű hidak, alagutak stb., de a mi gavaléres

kormányunk elég gazdagnak hiszi Magyarországot, hogy Trieszt emelésére az eddig már adott 10 millió felül még azt a potom 9, illetőleg 29 milliócskát ujévi ajándékaul oda dobhassa. Kormány, mely ily előterjesztéssel mer az ország törvényhozása elibe lépni, mely az ország vagyónát ily módon pazarolja el: azt a nemzet bizalmára méltatlannak, az ügyek vezetésére képtelennek kell tartanom.

Semmi sem itéli el jobban a mi gavaléros kormányunkat, mint maga a Lloyd-egyezmény indoklása, mely a nemzet s talán az önámításnak egy fontos okmányát, kormányunk könnyelműségének legsúlyosabb vádlevelét képezi, mert az indoklásban és pótegyezményben előnyökként feltüntetett kikötések, melyekkel a subventiót igazolni erőlködnek, behatóbb vizsgálatnál egytől-egyig olyanok, a mit az angol humbug szóval jellegez, s mire nyelvünkben nem létezik kifejezés; mert az egyenes lelkületű magyar az ily tekervényességet nem gyakorolta. Önöké a dicsőség, hogy azt itt is honosítani iparkodnak. De nézzünk szemébe ezen körmön font valótlanságoknak. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Ilyen első sorban a Lloyd által teljesített postaszolgálat, a subventiónak ez egyetlen fogantyuja, mert az a dalmát és istriai partvidék postaszállítására szorítkozván, nem minket, hanem Ausztriát kötelezi. A többi — a Lloyd érdemsorozatába vont — postaszolgálatok csak a képzeletben léteznek, mert a szoros értelemben vett törökországi póstát a vasutak kiépülte óta szárazon viszik; a siriai, görögországi, egyiptomi póstát Brindisiig

vasuton, onnan más gőzösek továbbitják subventió nélkül. Amit Fiuméből a Lloyd szállít, az a súly szerint legfőlebb 10,000 frttal terhelne nem államunkat, hanem az illető küldőket, Azt két kis parti gőzös könnyen közvetíthetné, az ez iránti előgondoskodásra már mult évben föl hívtam a kormány figyelmét, a mulasztás vádja tehát itt is a kormányt terheli; de ez legcsekélyebb mérvben sem kényszerítheti a törvényhozást subventióadásra, mert a fiumei póstaszolgálat — ha kerülő uton is — vasutaink által gyorsan és olcsón teljesíthető.

Ilyen másod sorban a nagy hűhóval előtérbe tolt Fiume-liverpooli vonal, melynek ellátását 72 ezer mfd évi forgalommal egy angol társulat 20,000 frt évi subventióval eszközölte, s melyet jövőre is teljesítene. Ugyde ezen vállalatot, — mely a kezdet nehézségei közt is kiviteli kereskedelmünkre jótékonyan hatott, s mely önálló hajókázásunk felé az első lépést megtette, — a minket fojtogató körmei közül nem egykönnyen kibocsátó trieszti Lloyd emberei elnyomni törekedvén, ők ajánlkoznak azt berendezni félsebességű rozszant hajóikkal; talán az angoloknak eddig fizetett 20,000 frt subventióért? Korántsem, ők ennél nagylelkűebbek, ők csak 287,938 frt; sőt miután azt csak jövő évben akarják berendezni de a subventiót már jelen évre is kapni: évenként 300,000 frtért, tehát csak 15-ször annyiért vállallják át; de a mi gavalléros kormányunk ily csekélységekben nem szokott fennakadni.

En elismerem, hogy a Lloyd ez egyetlen vonala hazánk előnyére szolgálna, ugyde ezen

vonal oly nyereményes, hogy például Triesztből más társulatok 116 menetet tartanak fenn e vonalon minden subventió nélkül. Ezekkel szemben a mi subventionált 18, illetőleg egyelőre 12 menetünk valódi koldusnak dobott alamizsna. És ezt a kormány compensatióként állítja előnkbe. No ha compensatiói olyanok, mint ez és a vámnál kieszközöltek: akkor a tál lencseért örökséget oda adott Esauval versenyezhetnek a gyámoltalanságban. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Ezenkívül még a másik menetet: a fiumealexandriait igéri a Lloyd hazánk kedvéért berendezni. Ugyde nekünk gabnatermelőknek, a szintén gabnatermelő Nilvölgyben nem sok keresni valónk van, e vonalon úgy is meglevén a közlekedés Triesztből és így a Lloyd nem is szervezne új vonalat, hanem a meg lévő triesztalexandriai menetek érintenék mellék-állomásként Fiumét. De nem is akarják azt teljesíteni, kötvén azt 750,000 kilogramm fuvarnak havonként való egybegyűléséhez, mi ha egymásutáni 6 hó alatt mindenkor egybe nem gyűl, akkor jogában álland a Lloydnak e vonalat felfüggeszteni. Oly feltétel ez t. ház! mely a teljesítést már előre lehetleníti; mert ha rendes viszonyok közt összeterelhető lenne is ily mennyiségű szállitmány havonként Fiumében: bizonyynyal nem fogják a kereskedők magukat a bizonytalanságnak, szállitmányukat a romlásnak kitenni, midőn Triesztben nem csak a gyors és biztos elszállítás, hanem tetemes refactiák előnyei is kínálkoznak. A Lloydnak tehát eszeágában sincsen ezen új vonal berendezése; hanem az nagyon jó ürügy arra, hogy subven-

tióját pár száz ezer frttal felrugtassa; és a mi kormányunk, egész naivsággal bele ugrik a kelepcebe.

Még volnának a kelet-ázsiai vonalok, melyekért 1872-ben a Lloyd szerződés megújítása-kor 200,000 frt subventiót kértek; de mivel ama vonalok Magyarország kereskedelmét egyáltalában nem érintik: a magyar törvényhozás az ahhoz járulást megtagadta, minek következtében Ausztria egymagára subventiónálta ezen kizárólag osztrák érdekeket szolgáló vonalat. Most azonban, a midőn a mi jelenlegi kormányunk mindenben engedő hajlamainál fogva hazánkat is be reménlik vonni a fizetésbe, ezen eddig 200,000 frttal subventió-nált vonalért csak 647,000 frtot, a suezi illetékkel együtt 847,000 frtot, tehát négy annyinál is többet követelnek, s a mi gavaléros kormányunk ehhez is hozzájárul. Valóban *difficile est satiram non scribere*.

Továbbá a szerződés értelmében a Lloyd kötelezi magát lehetőleg a mi szenünket használni 82,000 tonna erejéig, ha tüzelő ereje elég erős lesz, ha minőség és olcsóság tekintetében az angol szénnel kiállja a versenyt T. ház! előre biztosak lehetünk, hogy ezen két „ha” elégséges lesz arra, hogy a t. Lloyd egy darabka hazai szenet se égessen el, főleg ha tudjuk, hogy az angol szén liferánsa és a Lloyd igazgatója egy és ugyanazon személy.

Az indokolásban felhozott azon állítás, hogy a t. Lloyd járatai összes mfdjeinek 29 százaléka Fiume, s így a magyar tengeri kereskedelem javára esik: a valótlanúság ne továbbját képezi,

mert a közel tengerparti s más Triesztbe induló s Fiumét csak első állomásként érintő vonalak számításba nem jöhetnek, miután azok ha Fiumét érintik is, az osztrák érdekek szolgálatára és Trieszt élelmezésére szolgálnak. Az egyetlen hazánk érdekében szervezendő vonal a fiume-liverpooli 18 fordulattal, míg a többi 22 járat 905 fordulattal mind Trieszt és Ausztria érdekében történik. Itt az összehasonlítás nem az indokolásban említett 29°/_o, hanem csakis 2°/_o ad ki, tehát ha politikai tekinteteből a subventióban hazánkat is részesíteni akarják, az a szolgálat részesedési aránya szerint a 2 milliónál legfőlebb 40,000 forintot tenne ki.

A szerződésben lévő többi kikötések: mint az egyenlő díjtételek Fiume és Triesztben; a dividendák megszorítása stb. mind a könnyű kijátszásra alapítvák. Hisz a díjtételek egysége eddig is meg volt elvileg; de a refectiák gondoskodtak s gondoskodni fognak ezután is arról, hogy minden szállítmány Triesztbe vonassék. A dividenda korlátozása is meg volt; de ellenőrzés és az alaptőke fokozásának korlátozása nélkül. Így lesz ezután is, mert az az egy szál magyar igazgatói állás, lehet kényelmes sine-cura valamelyik tengerészeti ismét negélyező képviselő ur részére; de a kijátszás és rászedetés ellen hazánknak mi biztosítékot sem nyújt.

Ezek szerint tehát mindaz, a mit a kormány előnyökként tüntetett fel indokolásában: semmire devalválódik, (*Ugy van! a baloldalon.*) fenn maradnak még a méltányossági és politikai tekintetek, melyek a kormányt vezették. Azt mondja

az indokolás, hogy méltányossági tekinteteből is hordoznunk kell, illetőleg hozzá kell járulnunk az osztrák víziközlekedés költségeihez. Ugyde t. ház, a méltányossági szempontok a viszonyosságot feltételezik, s ami hozzájárulásunk az osztrák víziközlekedés költségeihez logikai következményként maga után vonja azt, hogy viszont Ausztria is járuljon hozzá a Duna, Tisza, Vág, Dráva, Maros szabályozás 30—40 milliót meghaladó és a fiumei kikötő s odavezető vasutak költségei és kamatgarantiáihoz a maga 70 százalékaival; ezt mi a méltányosság alapján annyival inkább követelhetjük, mert Trieszt kikötőinek és vasutainak költségeit hazánk is viselte s különben is folyóinkat osztrák hajók szeldelik, s folyamközlekedésünk s vasutaink, mind az osztrák kereskedelem és ipar érdekeit szolgálják.

Ha tehát Ausztria méltányossági tekinteteből a trieszti Lloydnál 900,000 frtos contóval áll elé, mi azzal milliókról szóló számlát állíthatunk szembe. Sziveskedjék a kormány a mi számlánkat Ausztriában javunkra iratni: s én akkor, de csak akkor, kész vagyok a Lloydnak a subventiót megszavazni.

Továbbá a kormány és a vámügyi és kereskedelmi bizottság indokolása előtérbe tolja a politikai indokokat, s uni-sono hangoztatják, hogy a Lloydnak keleten nyüzsgő hajói a közös lobogót mindenfelé széthordják, s az állam tekintélyét fenntartják. Én t. ház, nem tudom, hogy egy üzér társulat, miként tarthatja fenn és terjesztheti az állam tekintélyét; hanem azt tudom, hogy keleten folytatott politikánk oly szégyenletes, oly lealázó,

oly nyomoruságos volt, az államunk tekintélyén oly csorbát ejtett, hogy a trieszti Lloyd még úgy se tudná elpalástolni, ha ott járó hajóinak minden árboczára 50 osztrák-magyar lobogót tűzne is ki. (*Derültség a szélső baloldalon. Ugy van!*)

Nem kívánom t. ház! a kormány és a bizottság egy húron pendülő indokolásainak alaptalanságát tovább is czáfolgatni; hisz a kiben az igazságérzetnek csak egy szikrája, a magyar vértnek csak egy lüktetése van: meg kell győződnie arról, hogy a trieszti Lloydnak nyújtott subventió hazánk megrontásának jutalmazása, az osztrák kizsákmányolási törekvések felbátorítása lenne. (*Ugy van! a baloldalon.*) A ki csak némileg tanulmányozta e kérdést: meg kell győződve lennie arról, hogy e téren Ausztria és a mi érdekünk ellentétben áll egymással, mert Ausztria iparos, mi termelő ország vagyunk. Ausztria selejtes iparczikkeinek két piacza van: Magyarországon és keleten. — Ausztriának tehát a keletre közlekedő Lloyd gőzösökre mulhatlanul szüksége van; nekünk ellenben egy oly nemzeti magyar gőzhajózásra van szükségünk, mely hazánkat nyugati iparos országaival és Amerikával kötné össze, azon országokkal, a melyeknek a mi gabnánkra, a mi nyers terményeinkre szükségük van, s hogy amaz országokból visszatérő hajói iparczikkeket és gyarmatárukat hozzanak, melyek jótékony versenyt idéznének elő az osztrák kizárólagossággal szemben, s az északi tenger kikötőinek fizetett milliók meggazdálkodására, vasutaink jövődelmezővé tételére s kedves Fiuménk felemelésére hatnának. E két hajókázás nem állana ellen-

tétben, de sőt kiegészítené egymást, s kielégítené a két szövetszerezett állam forgalmi igényeit.

Hanem a mi kormányunk folytonos jogfeladása, és meghunyászkodó engedékenysége által elkapatott osztrák szövetszerezés társak, már a méltányossággal rég szakítottak, ők az élni és élni hagyás elvén túlteszik magukat, ők hazánk teljes és minden téren való kiszivattyuzását tüzték ki feladatukul. Ők valamint szárazai kereskedelmünket a vámszerződés által, úgy az Adrián tengeri kereskedelmünket is contumaciroztatni akarják a trieszti Lloyd által, hogy így más iparos országoktól szárazon és vizen elzárva, kénytelenek legyünk a nyugaton elhelyezést nem igen lelő osztrák iparczikkeket drágán megvásárolni, és gabnánkat, lisztünket s más nyers terményeinket más irányban el nem szállíthatván, kénytelenek legyünk az általuk megszabott olcsó árban oda vesztegetni. A számítás nem rossz; de hogy a kettős kifosztás fő fő tényezőjét, a trieszti Lloydot, általunk ez utonállásért még meg is jutalmaztassák: az már mégis a szemérem és a méltányosság minden határait túlszárnyalja. (*Ugy van! balfelől.*)

Nekünk épen azért, hogy ezen lételünket fenyegető abnormis helyzetből kimeneküljünk: kell a Lloydtól a subventiót határozottan megtagadnunk s oda törekednünk, miszerint Fiumeban egy nemzeti magyar gőzhajózást szervezzünk, hogy azáltal kiviteli kereskedelmünk természetes és a trieszti Lloyd által ostromzárolt utjait felszabadítsuk. Nekünk olyan nemzeti hajókázás kell, mely a most Hamburgon, Brémán át jövő, hosszú vonalú idegen vasutakon hozzánk szállított s ez által megdrági-

tott gyarmatárukat, — melyek szállításaért hazánk évente 2 millió forintot fizet, — egyenesen hozza Fiuméba, s onnan gabnákat, lisztünket, sónkat, borunkat viszteherkint olcsón szállítsa nyugatra. A mi által nem csak kivitelünk természetes utjait nyitnók meg, nemcsak megteremtenők tengeri hajókázásunkat: hanem nemzetgazdaságunk is rop-pant lendületet nyerne. Ily hajózási vállalatra kész lennék a subventiót, még hazánk jelen sanyarú helyzetében is, megszavazni, mert az száz-szorosan visszafizetné magát.

Ellenvethetik ezzel szemben, hogy helyes, de hát honnan vesszük az erre szükségelt pénzt? Ha t. ház, mi azon 6—9 millió frtot, mit a le-folyt 10 év alatt a trieszti Lloydnak adtunk, ten-gerészetünk ápolására fordítottuk volna: ma 10—12 gőzösünk szelhetné a magyar tengerpart vizeit s közvetíthetné a legszükségesebb nyugoti egybe-köttetéseinket; de ez már be van dobva a tenger mérhetlen fenekébe, vagy a mi még ennél is ro-szabb, felhasználva a mi megrontásunkra; hanem még rendelkezésünkre áll azon másik 9 millió frt, a mit kormányunk most akar a trieszti Lloydnak oda ajándékozni. Ez bőségesen elégséges arra, hogy az önálló magyar nemzeti gőzhajózás alapját megvessük s a forgalmunkra egyelőre szükséges hajókat előteremtsük. Ámde erre azt mondják, hogy ama 9 millió forintot apránként 10 év alatt oda adhatjuk a Lloydnak, egyszerre azonban ki-fizetni képtelenek vagyunk.

Igaz; de nincsen is arra szükség, hogy nem-zeti tengerészetünk egyszerre Deus ex machina-ként előteremjen; a mi forgalmi igényeinknek

egyelőre megfelelne az is, ha az évente Lloydnak ajándékozni célzott 900,000 frtot hajók vásárlására fordítjuk, az üzem kiadásait a biztosított szállitmányi nyereményből fedezvén, Ekként is első évben 2—3, a 10-ik évben 20—30 gőzhajóval rendelkeznek tengeri kereskedelmünk, a mi nagyon szép kezdeményezés lenne; sőt még azt sem merném tagadásba hozni, hogy kormányunk egy ily életképes vállalatra ne tudhatna oly törlesztési előleget kapni, a miből már első évben is nagyobb számú hajók beállítását eszközölhetné.

De megengedve, hogy mindezt rögtönözni nem lehet; kérdem, hogy ki okolható azért, hogy most egy quasi kényszerhelyzettel állunk szemben? ki más, mint kormányunk, mely a kiegyezés minden kérdéseiben, ugy itt, mint a bank és vám-szerződésnél, önmaga idézte elő a kényszerhelyzeteket, hogy ezen a nemzet érdekeivel homlok egyenest összeütköző, és vészthozó egyezményeket a törvényhozásra octroyálhassa. De a trieszti Lloydnál egyáltalában nem volt kényszerülve kormányunk arra, hogy ezen minket 20 év óta kizsákmányoló kaloz szövetségnek kegyelemre megadja magát; mert bár minden előgondoskodást mellőzött, bár e tekintetben semminemű fölhívást vagy pályázatot nem tett közzé: mégis találkozott önkéntes ajánlkozó, Richardson és társa, kik, ha jól tudom, még a mult nyár folytán önkéntesen vállalkoztak arra, hogy a szerződés megkötése után 6 héttel 16 legujabb szerkezetű, első rangu csavargőzőssel fogják a magyar tengerpart önálló hajókázását kezdeményezni, Angliába, Észak-Amerikába, Braziliába és Egyiptomba irányzott rend-

szeres menetekkel és adriai rendszeresített part forgalommal. Ugy vagyok értesülve, hogy a liverpooli menetekért már mult évben fizetett 20,000 frt subventión felül semmi más pénzbeli áldozatot nem, hanem csak is bizonyos időre való biztosítást kívántak. A kormány ezen előnyös ajánlatról mélyen hallgatván úgy velünk, mint az ajánlattevőkkel szemben, azok mult év október 11-én egy tüzetes emlékiratot nyújtottak be kormányunkhoz, kifejtvén abban, hogy a viszonyok soha kedvezőbbek nem voltak a fiúmei gőzhajózás létesítésére; felhozták, miszerint a háborus idők miatt a tengeri járművek fél árban kaphatók, hogy a harc miatt az orosz és oláh gabna kivitele szünetelvén, hazánk gabna kivitelére soha kedvezőbb pillanat nem fog mutatkozni stb.

A nálunk divatossá vált titokzatosság mellett nem tudom ugyan, hogy kormányunk mit felelt ezen hazánk érdekeivel öszhangzó ajánlatra és figyelmeztetésre, csak úgy hallottam említettetni, hogy a déli vaspálya szabályozásában culmináltak scrupulusai; holott az bizonynyal könnyen keresztülvihető lesz vala az alatt, míg ama nagy tengeri forgalom előmunkálatai lebonyolittatnak; hanem azt már biztosan tudom, hogy miniszterelnök ur a bizottságokban azzal igyekezett takaródní, sőt itt a házban is felemlítettett, hogy Richardson és társának ajánlata későn érkezett, a midőn a trieszti Lloydal a szerződés meg volt kötve. Ez azonban a törvényhozás előtt mi nyomatékka sem birhat, annyival inkább nem, mert amaz állítás incorrect, s egy sorba helyzendő az indokolás már helyreigazitott valótlanágaival, mert a trieszti

Lloyddal az alkudozások ugyan folytak, a tuloldali kormány nyal ugyan megbeszélés tárgyát képezték ; de maga a szerződés véglegesen csak a mult év végszakában, tehát a Richardson ajánlata után mintegy félévvel kötöttetett s az jelenleg is csak egyszerű projectum és nem szerződés, s semmi nemű hatálylyal s kötelező erővel nem bir mindaddig, a mig a magyar törvényhozás által elfogadva és szentesitve nincsen. Tehát még mindig van időnk amaz angol ajánlatot behatóan megvizsgálni s ha azt hazánkra nézve előnyösnek, üdvösnek találjuk, el is fogadni. A kormány által mesteri fogásokkal előteremtett kényszerhelyzetnek még ma se vagyunk menthetlen rabjai ; van még mód rá, hogy a trieszti Lloyd fojtogató karmaiból kiszabadítsuk magunkat.

A kormány ily fajta eljárásai, mely szerint mindenféle mesterfogásokkal igyekezik a törvényhozást szögletbe szorítani s az osztrákok javára teremtett kényszerhelyzetek elfogadására rá erőszakolni : már nagyon is elkopott tactika, gyakorolta azt az escompte-banknál és a magyar nemzeti bank elchangirozásánál, midőn a bank-alakításra ajánlkozó belga és angol tőkepénzeseket hitegette s az ők és a nemzet képviselőiténak háta mögött megcsinálta a coup d'etat az osztrák bankkal, ezt követik most a Lloyd szerződéssel is ; csak hogy még a jóhiszemű gyámoltalanokat is bajos kétszer ugyanazon fogással félrevezetni.

Önök Magyarországot dualisticus államszerkezettel vették át, s most azt a négyes szövetség hinárljába akarják besodorni, Ausztria mellé felvették már szövetséges társul s osztozó atyafiúl az

osztrák nemzeti bankot, melylyel mint állam állammal alkudoztak. Most negyedik szövetségessé akarják tenni a trieszti Lloydot; azonban mi az ily módon való tengeri hatalommá létel nagyságára nem áhitozunk már azért sem, mert a trieszti Lloyd hajói oly lassúak s oly rozzantak, hogy azokon életveszélyes tengerre szállni.

Önök csekélyleni látszanak a trieszti Lloydnak évente odadobni czélzott 900,000 frtot; pedig t. ház, azt, főleg hazánk jelenlegi nyomorult helyzetében, nem szabad kicsinlenünk, hisz annak meggazdálkodása arra képesítene bennünket, hogy az alig ennyit behajtó fényüzési adókat eltöröljük, s az által néhány egykor virágzott, most vonagló iparágunkat: mint kocsigyártást, puskaművességet stb. megóvjuk a végmegsemmisüléstől. (*Ugy van! balfelől.*)

Ime t. ház! előadtam ez ügyben nézeteimet nyíltan, őszintén és kötelességszerűleg; nem gátolt meg ebben miniszterelnök urnak sem haragos szem rángatódzása, (*Derűtség balfelől.*) sem multkori azon kevésse parlamentalis érvelése, hogy egyszerűen nevetségesnek mondotta az én állításaimat; mert meg fogják azt komolyabb emberek itélni, hogy az nevetséges-e, a ki polgári kötelemeit hűn és rendületlenül teljesíti lelke legjobb meggyőződése szerint? vagy az, a ki az elvi ugrások kötéltánczánál a politikai bohóc szerepét játsza. (*Élénk helyeslés és derűtség a szélső baloldalon.*)

De végzem, már is hosszúra nyult beszédemet. (*Halljuk! Halljuk! balfelől.*) T. ház! A Lloyd-szerződés igen káros először azért, mert ok nélküli nagy áldozatokat ró hazánkra; másod-

szor azért, mert önrendelkezési jogunkat korlátozza; harmadszor azért, mert nemzeti hajózásunk szervezését akadályozza s körülbelül örökre lehetleníti; s végre, mert kiviteli kereskedelmünk elzárásával termelésünk versenyképességét veszélyezteti. Elég volt a muszkaszabásu politikából, mely hazánkat az ő népgyilkoló hadsergeinek vasgyűrűjébe engedte szoríttatni. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Ne készítsék elő a talajt számára, hogy itt ön hazánkban kereskedelmi versenyével is megfojthassa anyagi jólétünket, segélyezvén azon hajózási vállalatot, a mely általunk díjazott hajóin szállítja hallatlan olcsó áron a muszka gabnát a mi természetes piacainkra, hogy termelésünk versenyképességét könnyedén előlje. Én részemről a Lloyd-szerződést elvetve, azt általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. (*Hosszasan tartó élénk helyeslés a bal és szélső baloldalon.*)

A 80 milliós bankadósság ügyében.

T. ház! A magán életben sem szokta az erős jogalapon álló egyén alkudozás tárgyává tenni azt, a mihez elvitázhatlan és kérdésen kívüli joga van. A népek életében ezen axioma még inkább áll, mert ha valahol, úgy a nép-élet terén a jogtransigálás mindig veszélyes következményeket von maga után.

Ha osztozkodásom volt s annak elintézése után az illető osztályos fél nekem egy rendes

forum előtt kiállított s törvényes erővel bíró nyilatkozatot vagy okmányt ad ki, melyben kijelenti, hogy teljesen ki levén elégitve, minden irányomban való bárminemű és bármi néven nevezendő követelésről örök időkre lemond, s ezzel szemben később valamely bíróság előtt ellenem még is követelésekkel lépne fel: az ily egyént a bíróság elkergetné, sőt mint konok perlekedőt meg is büntetné.

Reánk nézve egy ily minden törvényes kel-léssel ellátott okmányt, sőt ennél többet: nemzetközi szerződést képez az 1867. évi XII. törvény-cikk, melyben ki van mondva, hogy Magyarország méltányosságból járul Ausztria terheinek könnyítéséhez s mint szabad állam állammal egyezkedik. Továbbá az ugyanezen évi XV. törvény-cikk 1-ső szakasza megszabja azon évi kamat-járu-lékot, a melyet Magyarország évente fizetni fog, s a mely többé soha változás alá nem jöhet. A 2-ik szakasz pedig kimondja, hogy az oly adó-sági czimek tőke visszakövetelései, melyek nem unificálhatók: járadéki kötvények kibocsátása ál-tal szereztetnek be évenként, s az ebből eredő te-her-többség a birodalmi tanácsban képviselt or-szágokra háromlik stb.

E törvények oly határozottak, oly világosak, hogy ahoz félremagyarázás nem férhet. De ezek nem is egyszerű megváltoztatható törvények, ha-nem nemzetközi szerződések, a melyeket szabad nemzet szabad nemzettel kötött.

Nem veszi-e észre a kormány, hogy a 80 milliós kölcsönnel szemben követett mostani tacti-

kájával a közös ügyek létalapját rongálja? Hisz épen a kormány volt az, a mely az Ausztriával kötött kiegyezkedés és szerződések sérthetlenségét dogmaként igyekezett a nemzetre disputálni, s most, mert hazánk érdekeiről van szó: kész egy másik még sokkal erősebb — mert nem időhöz kötött, hanem örök időkre létesített — nemzetközi szerződést a quota deputatio alkudozása s heidelbergi elhatározás alá vetni. Nem veszik-e észre, hogy nekünk, kik a közös-ügyes alkut mindig rosznak, eltörlendőnek tartottuk: könnyen eszünkbe juthatna, annak érvényét a mekkai sherif eldöntésétől tenni függővé, a mikor bizonyosan nyert perünk lenne. Lám az elvek és logika nélküli kormányzás mily könnyen átmegy a comikumba, és fogva marad az önkészítette kelepceében.

De tulajdonképen itt nem is tartozásról van szó, mert a törvény nyíltan kizárja a feltevést; itt egyenesen ajándékozásról, egy nagylelkű kisegítésről van szó; egy az adósság örvényébe elsüllyedt tékozlóval szemben, akit mi nagylelkűen kisegítettünk a bajból, s hogy a csődtől megmentsük, vagy a mint a törvény szava mondja, hogy a terhek alatt össze ne roskadjon: átvállaltuk egy-szer-mindenkorra adósságai, — még pedig a mi megrontásunkra csinált adósságai — egy részének kamatait. És 10 év múlva, a midőn a mi segítségünk által kiépülte bajait, midőn a mi önfeláldozó támogatásunk által megerősödött: előáll, s a köteles hála helyett azt követeli, hogy van neki még egy kártyaadóssága, már most ismerjük kö-telességünknek azt is részben átvállalni. No az ilyen eljárást nem akarom jellemezni, mert oly

kemény kifejezést kellene használnom, a mit a parlamenti illem nem enged meg.

Én t. ház, igen furcsának találom a bankügyi bizottság többsége jelentésének indokait s annyira naivoknak, hogy kételkednem kell azon, ha ez ügyet komolyan vette-e? mert még a bank, vám és Lloyd-szerződés megszavazása után is fel kelle tennie a magyar nép képviselőiről annyi önéreztet, hogy az ily indokok előtt meghajolni nem fognak.

Maga a bankügyi bizottság is kimondja, hogy Magyarországot semmiképen kötelezettnek nem tekinti a kérdéses 80 millió adósságban való részvételre; de azért mégis kész azt egy egészen más hivatású bizottságnak kiadni, hogy tisztázza a kérdést, hogy alkudozzék a másik fél egy oly bizottságával, melynek tudjuk, hogy a nem engedésre nézve szigorú utasításai vannak.

Továbbá azt mondja, hogy az sem jogilag, sem politikailag nem gyengíti a mi álláspontunkat, ha a capacitálást megpróbálják s jogi álláspontunk elfogadtatására kísérletet tesznek. Szóval alkudoznak.

De én t. ház, a tiszta jogot, a megszeghetlen nemzetközi szerződést capacitatio és alkudozás tárgyává nem teszem senkivel, annál kevésbé az osztrákokkal szemben; mert hogy ők miként capacitálnak, s miként alkudoznak velünk, s az ily alkudozásoknak minő eredményei szoktak lenni: azt fájdalmasan tapasztalhattuk a közelebbiről lefolyt alkudozásoknál, a melyekben még az utolsó inget is lehúzták volna rólunk, ha oly rongyos nem lett volna. *(Derültség a baloldalon.)*

Ez ügynek a quota-bizottság capacitációjára való bizása mindenesetre gyengíti a mi álláspontunkat s egy oly concessiót képez, melyet majd fel fognak velünk szemben használni támpontul arra, hogy a mi engedelkeny kormányunk, s az azt követő többség által ezen 24 milliócskának átvállalását kierőszakolják. Ily eshetőségtől félnünk lehet, mert a mi kormányunk a korábbi alkudozásoknál az engedelkenységben határt nem ismert, s oly kicsinybe vette a száz milliókat is, hogy e szerinte csekélységért alig fogná bécsi babérjait elfonyasztani s a Pipicz és Wodianer urakkal való cordialitást megzavarni. (*Derűltség a baloldalon.*)

T. ház! Itt az egyezkedésnek, capacitationak, a transigálásnak nincsen helye. Erős várunk nekünk a törvény; e várból kicsalatni magunkat nem engedhetjük, mert annak védsánczain kívül csak az önmegadás várna reánk. A magyar országgyűlés e kérdésnél a nemzet érdekeit csak úgy tudhatja megvédni, ha az 1867-ki XII. és XV. törvényczikkekre támaszkodva határozottan kimondja, hogy ezek értelmében az ott megszabottnál többel nem tartozunk, s a jogtalan követelést egyszerűen visszautasítjuk. Ez levén meggyőződés: én a bankügyi bizottság többségének véleményét s ebből folyó határozati javaslatát el nem fogadván, csatlakozom a különvéleményhez. (*Heleslés a baloldalon.*)

Az 1878-ki költségvetés általános vitájánál.

T. ház ! Átlátom, hogy a vita jelenlegi stádiumában annyi jeles szónok után, a költségvetést érdeklőleg kevés mondani valóm marad fel ; mindazonáltal még is késztetve érzem magamat a lehető rövid felszólalásra már az erdélyrészi kormánypárti képviselők hallgatagsága által is, mert a parlamentarismus elveivel összeütközőnek tartom azt, hogy amaz országrésznek csak nem összes képviselte hallgatagon, megfontolás nélkül szavaz meg bármit is, a mit a hatalom elejőkbe tálal.

A politikai trappisták e hallgatatag serege felelős részben mindazon rosztért, a mi 10 év óta hazánkra özönlött, mert ezen, és az ezt előzőtt kormányok végtelenül káros intézkedéseinek érvényét az ő szavazatuk szerezte meg. Ezen — jól dressirozott, részben elhelyezkedést leső — engedelmes phalanx adta meg a többséget azon irányzatnak, mely a személyeknek különböző firmája alatt, de mindig ugyanazon czél, ugyanazon reactionarius tendentiák felé gravitált. Azon irányzatnak, a mely politikai jogaink csorbitásában, nemzetgazdasági létfeltételeink feladásában, s nemzeti érdekeinknek Bécs kedvéért való feláldozásában excellált.

A 10 év óta egymásra halmozott adósságokat ; az adó-képességet már egészen kimerített adó felcsigazásokat ; a hazánkat évente 40—50 millióval megkárosító vám- és bankszerződést ; a tengeri kereskedelmünket lehetlennítő, a transito kereske-

dés roppant hasznait elvonó s ezáltal vasutaink kamatgarantiáját évente 16 millióra felrugtató Lloyd-szerződés decretalását; a megyék önkormányzata csekély maradványait is megsemmisítő közigazgatási bizottságokat; a monopoliumok bénító kalodáját, s sok más káros és reactionárius intézkedéseket — ezen 60 képviselő szavazatának köszönhetjük.

Én t. ház, őszintén bevallom, hogy ezt szégyenlem és a történelmi előzményekkel semmiképen összeegyeztetni, amaz országrész lakóinak érzelmeivel okadatolni nem tudom. Hisz az erdélyi részek választói — kik ezen intézkedések súlyát leginkább érzik, — megbizottjaik szavazatával ellentétes akaratot nyilvánítottak mindenhol, és azt a t. háznak tudomására is hozták kérvényeik és felirataik özöne által. A történelmi előzmények épen ellenkező szerepkört mérnek Erdély szülöttjeire; hisz Erdély akkor is menhelye volt a magyar szabadságnak és alkotmányosságnak, a midőn az itt az anya honban szünetelt. (*Ugy van! balról.*) Erdélyben még akkor is lüktetett a magyar szív, a midőn itt annak dobbanását elnyomta a zsarnokság vaskeze. Erdély akkor is szív vérével táplalta a regeneratio szent vesta-tüzét, ápolta, fejlesztette édes anyanyelvünket, nemzeti culturánkat és a lelkiismeret szatadságát, midőn itt az idegen önkény mind e drága kincseket elkobozta. (*Helyeslés balfelől.*)

És most az egykori regeneratorok, az egykori megmentők utódai, szakítva az ősök szent hagyományaival a nemzet jogainak és érdekeinek sirásói-

ként szerepelnek; a rosztat, a mit pár szóból álló felvilágosítással elháríthatnának, engedik megtörténni. Például a midőn én a multkor okadatoltan kimutattam, hogy a magyar állam a gyalui korona uradalomnál 5—600,000 frtig károsíttatik; erdélyi képviselők — kik ép oly jól tudták, mint én az állam érdekeinek kijátszását — füleim hallatára mondták a hozzájuk intézett puhatolódzásra, hogy: biz az, a mit Orbán előadott, szóról szóra igaz, az állam ez eljárásnál iszonyatosan megkárosíttatott, a képviselőház igazságérzete félre vezetett stb. De ha így van: miért nem szállaltok fel, s miért nem véditek a haza igazát? Jaj nem lehet, felelék ők, mert nem csak a kormány; de X gr., Z báró s kiterjedt rokonságuk is megharagudnának. (*Derültség balfelől.*)

De én meg az ily erkölcestaura azt mondom, hogy nem instálok belőle, (*Elénk helyeslés balfelől*) hogy az ily nézetűeknek e házban nem lenne helyök, mert a nép választottjának — a midőn e szentélybe belép — meg kell tagadni önérdékét, el kell tűrni a ministerek haragja általi érzékeny megkárosítását; önmagát, vagyonát, családja előnyét s mindent ha szükség, fel kell áldoznia a haza és a nép igazáért, ki kell tenni magát harag és gyűlöletnek. A ki mind erre nem bír elég erős lélekkel: az maradjon otthon, (*He-lyeslés balfelől,*) hol servilismussa által legfőlebb önmagát alázza meg; de nem károsítja a hazát, melynek hűséget és védelmet esküdött a nép színe előtt. (*Ugy van! balról.*) Én részemről a felelősség terhe alul fölmentve vagyok, mert kezdettől fogva a jogvédelem rögzös pályáját választottam, s azt

hiszem, hogy választóim akaratát követtem, s a haza érdekeit hűn szolgáltam. (*Helyeslés balfelől.*)

Ezt visszas állapotaink jellemzéseül előrebo-
csátva, már most röviden reflectálni akarok az
előttünk levő költségvetésre általánosságban, főleg
annak fedezeti részére.

T. ház! A fusio létrejötté óta már a harma-
dik, illetőleg a negyedik költségvetés áll előttünk.
Ha mi ezen költségvetést egybehasonlitjuk a koráb-
biakkal s főleg ha azt viszonyítjuk a pénzügyminis-
ter ur első exposéjában kifejtett biztosításokkal:
egy szomorú csalódással leszünk gazdagabbak, ille-
tőleg jelen esetben szegényebbek. Mindnyájunk-
nak élénk emlékezetünkben van még pénzügy-
minister urnak ezen édes reményeket fakasztó be-
köszöntője, a midőn mentegetődzött, hogy azon
költségvetést nem ő készítvén, hanem csak adop-
tálván, abban a javulás felé való haladást nem
tudja felmutatni; de majd a midőn saját költség-
vetésével fog a t. ház előtt megjelenni: foghatja
reformjait valósítani, pénzügyi politikáját egész
hatásában kifejteti, a deficiteket csökkenteni, évek
mulva elenyésztetni, államadósságainkat conver-
tálni, az állam egyensúlyát helyrehozni, s mind
ezt oly biztos hangon, oly aplombbal adta elő,
s ismételte azóta, hogy még a gyanakvóbb termé-
szetűek is kezdték hinni, hogy most ember van
a gáton, a ki mindent rendezend, mindent helyre
hoz, s egy szebb kor hajnalát deritendi hazánkra.

A kik ily reményeket tápláltak, azok feltevésük
magaslatáról már rég a csalódások örvényébe
zuhantak alá; mert pénzügyminister ur ígéretei
csak csalfa délibábok voltak, a melyeknek szem-

kápráztató képletei szétfoszolván, helyükön a nyomor kétségbe ejtő jelenségei mutatkoznak, a melyek közeledtünkkel nem tűnnek tova, hanem lesújtó valóságként állandósíttatnak, mutatva azt, hogy pénzügyminister ur oly nagy apparátussal előtérbe tolt pénzügyi politikája nem más mint szolgai utánzása, illetőleg tovább folytatása azon korábbi pénzügyi politikának, vagy jobban mondva politikátlanságnak, mely rövid 10 év alatt e virágzó országot a nyomor színhelyévé változtatta át.

Pedig pénzügyminister ur azóta számtalan adónemeket rendszeresített, a régieket potlékokkal súlyosbitá, a dohány árát tetemesen felrugtatta, a kölcsön készleteit elköltötte, s az adó hátralékokat — melyeket még az önkény-uralom katonarexecutiói se tudtak felhajtani, — ritka tökélyre vitt adóprésével feltudta csikarni még ott is, a hol a hátralékos rég meghalt, vagy elvándorolt, mert felexequáltatja azt a jeleni birtok tulajdonoson, a ki a birtokot tehermentesen vette néha harmad, negyed kézből.

E mellett pénzügyminister ur, a kezdet nehézségei közt vájudó gyár, és iparvállalatokat már a keletkezés perczében megfojtotta, úgy megterhelvén azokat jövedelmi adókkal, hogy a vállalkozók kénytelenek voltak beszüntetni üzleteiket. Sőt nem kegyelmezett még a nép által mellékesen üzött házi iparnak sem; mert azt a helyett, hogy mint más államokban szokásos, felbátorította, s fejlődését előmozdította volna: gyökeresen kipusztította. Erre nézve bátor lesznek concret esetet felhozni.

A kevés és rossz minőségű földdel bíró Székelyföldön, annak épen legkopárabb, tulnépes részén a nép a földművelés mellett a mezei munka szünetelése perczeiben a házi iparnak több nemeit folytatta, természetesen kezdetleges modorban, miután az eziránti ösztönt és hajlamot szakszerű oktatás által kifejtenie alkalom nem szolgáltatott; de így is az nagy befolyással volt e nép jóllétére vagy legalább megélhetésére. A németek is nagy mesterek voltak az adó alapok felkutatásában; de annyira még se mentek, hogy az ipar-ösztönt is adó alá vessék. Pénzügyminister ur az agyonszorításig kiterjeszté erre is becses figyelmét; de eredménye másban mint a honpolgárok a nélküli tönkre tételében, hogy az állam jövedelmeit fokozná, nem nyilvánul, bátor leszek ezt is példával illusztrálni.

Udvarhelymegye Havasalján volt egy virágzó község, a 3000 lakosnál többel bíró Korond; a ki látta e falu csekély és silány határát, alig tudta értelmezni az ottani nép jóllétét, míg fel nem világosíták, hogy a falun átcseregdedező patakon van 40 kis malom, a miből ennyi család tartja fen magát; e mellett e községben minden ember a földművelés mellett fazékosságot is folytat a mezei munka szünetelése idejében, s azzal gabnát cserél és pénzt szerez. De pénzügyminister ur adó kivető közegei a jóllétet nem tűrik, kiszálltak tehát Korondra, s malmok és fazékosokra oly nagy jövedelmi adót róvtak ki, hogy a malmokat tulajdonosaik levágták, a nép pedig legnagyobb részben felhagyott a házi ipar folytatásával. És most Korondon az egykori jóllétet inség váltotta fel, s a munkátlan proletariusok száma ijesztő

mérvet kezd ölteni. A vadak is így szokták gyümölcséért a termő törzset kivágni.

Hazánk eddig szerencsésnek mondhatta magát, hogy a proletariatus: a nyugati államok e veszélyes ragályát csak névleg ismerte; mert a mi népesedési arányunk olyan volt, hogy egy darabka föld, s munka mindenkinek jutott. Pénzügyminister ur adópolitikája és rendszere teremti a proletariusokat, s ma-holnap népünk tetemes részét földön futóvá, kivándorlását tömegessé teszi.

Mert nem csak a távolsága, s képviselőinek hallgatagsága miatt mellőzött és feledett Székelyföldön pusztul a nép, hanem a nyomor és tönk-rejutásnak rémes képei tűnnek fel hazánk áldottabb vidékein is. Erre nézve szolgálók néhány mutatóvánnyal a közel Nográdmegyéből, hol legközelebről alkalmam volt eliszonyodni adórendszerünk gyászos következményei felett.

Egy napon az Ipoly termékeny terén fekvő Csitár, Trázs, Hugyag községeken utazván át, feltűnt, hogy minden második, harmadik ház laktalan, legnagyobb részben össze van omolva, udvarán dudva nő. Kérdésemre, hogy itt miféle tatár vagy muszka dult? Azt felelték, uram! mindazoknál kegyetlenebb ellenség: Széll minister ur adóvégrehajtói. E házak birtokosai a szegényebb osztályhoz tartoztak, de volt mindenkinek pár lova, a melylyel fuvaroskodott, csekély földét mívelte, s családját fentartotta; de eljöttek az adóvégrehajtók, s potom-árért elvesztegették előbb egyik, utóbb másik lovat, s így e szegény emberek munka eszközeiktől, a megélhetés ezen feltételeitől megfosztatván, elhagyták ősi tűzhelyeiket

s világba mentek, ki Budapestre napszámosnak, ki isten tudja hová. És ezen elzüllése a népnek koránt sem oly csekély, a mint azt pénzügyminister ur gondolná, mert például Csitárban, hol 1868-ban még 90 gazda volt, most csak 40 maradt meg, ily arányt mutat a kipusztultak száma az említett többi községekben is.

De nemcsak népünk szegényebb osztályánál van ez így, melyet már védenünk se lehet kigunyoltatás nélkül, hanem a tönkrejutás, birtok-elvesztés, s földönfutová tétel napirenden van a nagyobb földbirtokosoknál is. Iparosainkra, kereskedőinkre pedig decretálta kormányunk a pereatot a vámszerződés által.

De ha e hazában a hivatalnokok, bankigazgatók, igazgató tanácsosokon és állami jószágkezelők és bérlőkön kívül mindenki az elpusztulásig kizsaroltatik: legalább talán az állam jön kedvező helyzetbe, ezen mindent az államkincstárba commassáló adórendszer mellett? Dehogy jön, dehogy jön; hisz államgazdászatunk állapota ép oly zilált és tengődésszerű, mint szegény népünké, itt is a deficitek, a hátrálékok egymásra halmazásánál, államadósságaink sokasodásánál, a gyümölcsöző befektetések megvonásánál, népnevelésünk érdekeinek elejtésénél mást nem észlelhetünk. Uraim ez a va-banque politikája.

Pedig a gondos természet mindennel megáldotta e hazát, hogy azt szabaddá és gazdaggá tegyük; páratlanul jó, igyekvő, munkakedvelő s hazaszerető népe mellett, megáldotta termékeny talajjal, elárasztotta minden kincseivel, úgy hogy ha valahol, úgy itt lehetne nemzeti önállóság és

a nép jóllétét szíven hordó kormányzat mellett, a most elviselhetlen adókat igen nagy mérvben leszállítani, a fennmaradókat az ország szellemi és anyagi felvirágoztatására fordítani. Mig most ennek éppen ellenkezője történik, mert a száz milliók, a miket költségvetésünkben előirányoznak, mind a meddő, legalább hazánkra nézve, meddő kiadások közé tartoznak, s legfőlebb csak százezreket fordítanak koldusalamizsnaként a gyümölcsöző kiadásokra.

De nemcsak jövedelmeink fordíttatnak szövet-séges társunk jóllétére, hanem annak kizsákmányoló politikája még a természeti adományok kihasznosításában is meggátolni igyekszik.

A miket fennebb adórendszerünk rombolásairól előadtam, mindenkit meggyőzhet arról, hogy itt hazánkban, — hol az adóképeség már a végső határokig ki van meritve: — az adók fokozása képtelenség; sőt annak jelen magasságban való fentartása is hazánk teljes és rövid időn való kimerülését eredményezendi. De az államoknak nem csak az adók képezik jövedelemforrásait, vannak más források is, nálunk még több mint bárhol másutt. Ezeket kellene a folytonos adósajtolás helyett egy oly pénzügyministernek, ki valóban bir pénzügyi politikával, felkeresni.

Az igaz, hogy az államok főjövedelem járulékat képező bank és vámnyereményt elajándékozta jelenlegi gavallér kormányunk; de van még számos más eldugult jövedelemforrása hazánkban, a melyekből — hogy azt ne mondják, miszerint mindig csak a negatio terén mozgunk, s positiv

javaslattal elő nem állunk — bátor leszek csak egy párt felhozni.

Ilyen lehetne dohánytermelésünk felszabadítása, s önmagunk általi értékesítése. Mert, hogy mi termelt dohányunkat az osztrák közvetítés által hozzuk forgalomba, s hogy mázsáját oda adjuk neki 7—10 frtért, amit ő aztán 50—100 frt-ban értékesít: olyan speculatio, minőt a vadak szoktak fénylő üveggyöngyökért s más csecsebecsékért, cserébe adott aranyporuk, s elefántcsontokkal folytatni. A dohányunkból az osztrákok által élvezett nagy nyereményt, sőt ennél sokkal többet is biztosíthatna pénzügyminister ur e hazafiainak, ha a monopolium lázas szerelméből kitudna gyógyulni, s megtudna barátkozni azon eszmével, hogy azt az állam jelenlegi jövedelmének — Moricz Pál képviselő ur ajánlott módja szerinti — biztosításával eltörölje. Azt igen természetesen találom, hogy osztrák szövetségeseink a jelenlegi, reájok nézve oly előnyös helyzet megváltoztatását ellenzik; csakhogy a dohányügy nem közös ügy, s kormányunknak nem az a hivatása, hogy mindig csak azt tegye, a mi az osztrákoknak kedves, hanem néha tegyen olyat is, a mi hazánknek kedves s hasznot hajtó. Valamint azt is elismerem, hogy a dohánytermelésnek felszabadítása inkább a termelők jóllétét emelné, mint az államjövedelmeit fokozná, bár erre is jótékonyan hatna a termelők adóképeségének emelése által.

De van nemzetgazdászatusunknak egy másik czikke, a természetnek egy másik adománya, a melynek czélszerű kihasználása nemcsak az állam

polgáraitra hatna jótékonyan, hanem az állambevételit is óriási mérvben fokozná, talán meg is kétszerezné: ez a só.

T. ház! Nemzetgazdászati tekintetben e czikk végtelen fontossággal bír. A sónkkal való okszerű bánásmód, talán az egyedüli, melylyel hazánkat a tönkrejutástól megmenthetjük. Oly kincsünk ez, melynek kellő kihasználásával talán képesek lehetünk még magunkat regresszirozni, az állam-csőd-től megmenekülni, s mivel nem tudom, ha lesz-e máskor alkalmam e házban eziránti nézeteimet kifejtteni: most leszek bátor a t. ház kegyes engedelmeivel azt röviden körvonalozni.

Hogy hazánk s különösen annak királyhárgóntuli része, mily dúsan van sóval megáldva, arról csak annak lehet fogalma, a ki azt a helyszinén észlelte; szakértők kiszámítása szerint, csak a tordai sőtömzs oly roppant terjedelmű, hogy milliárd év alatt se tudná egész Európa kimeríteni, pedig ez csekélység a szováthai és parajdi sótelephez mérten, hol a tömör-só egész heglánczolatokat képezve tör a felszinre. E mellett egész Erdélyt egy széles sóöv szeli át. Nem lehet tehát sókincsünk ily kimerithetlensége mellett értelmezni az azzal való fukarkodást és szűkkeblőséget, mely annyira megy, hogy népünket és katonaságunkat roppant sóhegyeink mellett sótanlan kenyérevésre kényszeritjük, s oly magas árakat szabunk, hogy nem csak hogy külföldre mit sem szállithatunk, hanem hazánk népe is, főleg a határszéleken részint behozott, részint becsempészett sóért igen nagy összegeket ad ki évenként. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Sónknak fontossága — roppant mennyisége mellett — előnyös elhelyezésében határozodik meg; mert tudjuk t. ház! hogy a termés-sónak itt van véghatára, s így mi lennénk arra hivatva, hogy egész kelet, s nyugat országai egy részének só-szükségleteit fedezzük, s a rossz egészségtelen tengeri sót háttérbe szorítsuk. Erre mindenekelőtt szükséges az olcsó vizi közlekedés, mert a drága vasuti szállítás versenyképességét csökkentené; de ez meg van, mert két főaknánk: a tordai és marosujvári a Dunába ömlő oly hajókázható folyók közvetlen szomszédságában fekszik, melyeken a fekete tengerre s onnan bárhová szét lehet hordani.

Sónknak a világforgalomban való bevonására azonban szükséges, hogy mi ne az osztrák, hanem az európai árszabályokhoz alkalmazkodjunk. Hogy ez ár, mily magas lehet, azt maga a kormány megjelölte, a midőn Szerbiának Szegeden kiszolgáltatva 1 frt 80 kr. kedvezményi árban adja sónkat. Ez, legfőlebb 2 frt mázsánként felelne meg az európai árfolyamnak. Ily árban mi könnyen adhatjuk sónkat, mert most is, a midőn ezifra aknákat, tetszetős folyósokat ásunk a föld mélyébe, s ott nagy világítási és kihuzatási költségekkel s nagy hivatalnoki apparátussal dolgozunk: egy mázsa sónak a regieje 15—20 krba kerül; de ha mi felhagyva ezen a tudomány által már rég túlhaladott földalatti turkálással nyílt aknában dolgoztatunk, akkor a só mázsájának regieje bizonyosan nem kerülne 5 krnál többbe, s így a 2 frtnál még nagy nyereményt kapnánk, s több mint valószínű, hogy ily árban oly nagy

lenne sónknak külföldi kelenlősege, hogy eleinte 20—30, később 50—100 millió bevételre számíthatna államunk; míg most a magas ár mellett külföldre mit sem szállithatván, a befolyó 15 milliónyi só-jövedéket csak saját népünkől csikarjuk ki.

Jól tudom, hogy pénzügyminister ur erre azt szokta mondani, hogy a külföldi jövedelem conjecturalis, s hogy a mostani biztos belföldi jövedelmet nem tanácsos az olcsóbb ár által csökkenteni; de biztosíthatom a t. minister urat, hogy az olcsóbb ár a belföldi jövedelmet sem fogná csökkenteni, mert most a drága ár mellett a szegényebb nép annyira megvonja magától és marhától is ezen az egészség fentartására nélkülözhetlen cikket, hogy nálunk egy lélekre átlagosan évenkit csak 15 font só jut, míg másutt, például Angliában 40—50 font. Nálunk egy marhára 3 font, míg Angliában 30—33 font jut; de bizonynyal nálunk is olcsóbb só ár mellett, az életfentartásra szükségelt mennyiséget fogyasztanak s így nagyobb fogyasztásnál biztosítva lenne az állam mostani bevétele.

És ez t. ház, nem pusztá föltevés, hanem bebizonyított tény, mert 1849-ben az akkori magyar ministerium Horváth János kormánybiztos felterjesztésére megengedte, hogy a székelységnek a parajdi sóaknából 2 frtéért szolgáltatassák ki a só mázsáját; minek az lett eredménye, hogy az addig évente eladott 25—30,000 mázsa helyett 1849. augusztusáig eladatott 160,000 mázsa; tehát több tizszer annyinál; kézzel foghatóbb czáfolat ennél nem kell minister ur scrupulusaival szemben.

De az ily ellenvetések csak a valódi indokot elfedő lepelül szolgálnak, mert mindenki tudja, hogy a sóárt azért szabja kormányunk oly megközelíthetlen magasra, mert Ausztria úgy kívánja, és pedig kívánja azért, mert Ausztria Haleinban, s másutt is a sót úgy producálja, hogy roppant mélységből erős gépek segélyével kiemeli a sós földet, s abból roppant munka és költséggel kiforrázza és sajtolja a sót. Az ily műtéttel előállított sót ő nem adhatja 4 frt 50 kron alul, nekünk se lehet tehát ennél olcsóbb árt szabni; csak hogy Ausztriának az így előállított sójából százezrekre rugó haszna van: reánk pedig ezen alkalmazkodásból 50—60 millió évi veszteség háromlik.

Méltóztassék a kormánynak emancipálni magát Ausztria ezen besózási törekvése alól; méltóztassék hazánk érdekeinek megfelelő só-kezelést behozni, s akkor bizonyosan deficit nélküli költségvetéssel jelenhetik meg a törvényhozás előtt, s nem lesz kénytelen oly adózási, illetőleg kizsarolási rendszert követni, mely hazánk népének rövid időn való teljes tönkre jutását vonandja maga után. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Im t. ház! én itt átmenetileg csak két jövedelem forrásra mutattam reá, a mely költségvetésünk fedezeti részének hiányait nemcsak elenyésztetné, hanem az elviselhetlen adók leszállítását is elősegítené; de ily segédforrása száz meg száz van hazánkknak, melyeket részint az osztrák mindent felfalni igyekvő kapzsiság, részint kormányunk egyoldalúsága, hogy ne mondjam — ügyefogyottsága, tart lekötve. Az ilyeket felkutatni, s a haza előnyére hasznosítani, lenne egy valódi

magyar pénzügyministernek első s legfőbb hivatása; mert arra, hogy az adókat irgalom nélkül behajtsa, s azt Bécsbe fel liferálja, nem érdemes, hogy mi pénzügyministeriumot tartsunk oly roppant és költséges apparátussal; hisz az ily számtartói teendőket egyszerű számtisztek is végezhetik. Abból pedig, hogy évente roppant fesztéssel előnkbe terjesztenek egy költségvetést, a melyet a zárszámadások minden évben megczafolnak, hazánkra nézve semmi vigaszt nem meritünk, legfőlebb az igazságnak ügyes számcsoportosítások általi mesteri elferdithetésének szomorú tüneteit mutatja fel, a mit, hogy ritka tükélyre vitt fiatal pénzügyministerünk készséggel elismerem. (*Derültség.*)

Egyáltalában a mi költségvetésünk végelemzésében és végeredményében nagyon problematikus; abból csak egy tűnik ki tisztán és elvitázhatlauul: az, hogy a mi szégyenletes gyarmati alárendeltségünket okmányilag bebizonyítja. Mert ország, a mely pénzkibocsátási jogát, s vám-jövedelmeit feladta; ország, a mely a külügyek vezetésébe beleszóllással nem bir; ország, a mely tengeri hajókázását feladta; ország, a mely évi 50—60 millió hadügyi kiadása mellett egyetlen katonával, sőt annak egyetlen gombjával sem rendelkezik; ország, a mely 15 millió népessége mellett, a népnevelésre, s egyáltalán a közoktatásügyre 200 milliót meghaladó állami bevételeiből csak százezreket fordít, holott tekintve elmaradottságunkat, bevételeinek legalább egy negyedét keilene arra fordítania; ország, a melynek kormánya többet antichambriroz Bécsben, mint kormányoz

itthon; ország, mely kötelezi magát, hogy nyers terményeit csak Ausztriában adja el, s ipar-cikkeket csak onnan veszen; ország, mely dolgozik, izzad, hogy egy másiknak jóllétét saját nyomorának árán megteremtse: az nem állam, hanem a gyarmatok legmegalázottabbja, legalárendeltebbje. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Önök párt-fusiója akként fusionálta hazánkat Ausztriával, hogy az ma már egy Bécsből kormányzott provinciává, egy tetszés szerint kizsákmányolt gyarmatá változott át.

De t. ház. ez ország nem akar gyarmat lenni, nekünk isten és ember előtt jogunk van az önálló állami lételhez, és azért, hogy néhány, — a nemzet jogainak és alkotmányának védelmére a hatalom polczára helyezett — egyén meghódolt és meghajlik a külérdekek előtt: azért még a nemzet nem mondott le létjogáról, nem lett e 15 millió nép oly bábbá, a melylyel ily játékot üzhessen egy megtört lelkületű, bátorságvesztett ember vétkes szeszélye.

És én kimondom nyiltan t. ház, hogy az ily elbánás veszélyes magára Ausztriára nézve, mert az összetartozandóság kötelékét gyengíti, az együtt megélhetés hitét kiöli e hü, e loyális, ez áldozatkész nemzet lelkéből; s ha e hit, e meggyőződés egyszer megrendül: akkor a keskeny Lajtha oly széles Oceáná változhatik át, mint a mely Amerikát Angolhontól elválasztja. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Kormányunk eljárása nem olyan, hogy hazájának üdvét, jóllétét és szabadságát szíven hordó

magyar honpolgárban a bizalomnak csak egy szikráját is éleszthetné; az nem csak a hazában, hanem e házban is elveszté a bizalom talaját lába alól s csak is mesterkélt coalitíóval tudja 15 szótöbbségét, reményilem csekély ideig fenntartani. Én egy ilyen, a nemzet érdekeitől elpártolt, a nemzet lelkéből száműzött, itthonjában idegenné lett kormánynak 200 millió elpazarlására felhatalmazást adni nem tudok, s azért a különben is semmi realitással nem bíró költségvetést általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául, hanem csatlakozom a Helfy barátom által beterjesztett határozati javaslatához. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A közjegyzők zsarolásai ellen.

T. képviselőház! Az idegen intézményeknek hazánkba való egyoldalú átültetése talán sehol sem boszulta meg magát inkább, mint a már is fölöslegesen mutatkozó közjegyzőség behozatala által. Fokozza itt a bajt az, hogy a kinevezéseknél nem a képzettség és érdem vétetett tekintetbe, hanem a protectió és a kortes érdemek jutalmazása volt a fődolog. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Ma már oda jutottunk t. ház, főleg a vidéken, hogy egész 30—40 ezer lakost számláló vidékeken a szülői hagyatékoknak nem a gyermekek az örökösei, hanem a közjegyző urak; (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) mert ezek úgy tudják maguknak berendezni teendőiket, hogy kiküldenek egy segédet — ők mint nagy urak maguk nem is járnak utána, — ezen segéd azután talál módot, hogy egyszerre be ne végezze az eljárást, hanem kétszer, háromszor is kénytelen legyen kimenni, s minden egyes alkalommal felszámít azután 20—30 frt költséget. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Az eredmény pedig az, hogy azon csekély, néhány 100 forintnyi hagyatékot a közjegyzői költségek majdnem teljesen felemésztik. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Azt hiszem, t. ház, hogy ezen szabadalmazott fosztogatási rendszer egy kultur-államban nem tartható fenn, és azt az által vélem megakadályozhatni, hogy ha az igazságügyministerium gondoskodik arról, hogy a közjegyzők számára egy szigoruan körvonalozott dijszabás állapíttassék meg.

Ezen dijszabásban határozottan kimondandó volna, hogy péld. 1000 frtra menő hagyatéknál a közjegyző díja 10 frtnál több nem lehet, mert egy segédnek kiküldése az oly eljárásra, melyet pár óra alatt elvégezhet, azt hiszem, ezzel elég jól van díjazva. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Erre voltam bátor fölhevni a t. minister ur figyelmét, hogy a mostani állapotot tovább meg ne töltsék, hanem annak gyökeres orvoslására a kellő intézkedéseket minél előbb tegye meg. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az udvarhely-parajdi és székpataki utrészeknek állam költségén való kiépítése tárgyában.

T. ház! Utépítési politikánk annyira zilált, annyira rendszertelen, hogy itt csak gyökeres reformok és teljes átalakítás segíthetnek. — Mi pénzben és főleg munkaerőben évente oly roppant pazarlást üzünk, hogy ha az lelkiismeretesen és szakértelemmel hasznosított volna: ma már Magyarországnak út-hálózata teljesen ki lehetne építve.

És a roppant pazarlás pénz és munkaerőben, nem csak a múlt slendriánjában volt meg, midőn az azzal megbízott hivatalnokok annyit értettek az utépítéshez, mint a varga a harangöntéshez, hanem meg van ma is, mert még az állam által gondozott főútvonalaknál is oly protections-kindek helyeztettek az útfelügyelői álló-

másokra, a kik nem csak elméleti képzettséggel, hanem még a régi táblabírák gyakorlottságával sem bírnak, hanem urfi minőségükben elégségesnek tartják, nagyon messze eső időszakokban végig lovagolni vagy kocsikázni a felügyeletük alatti útrészeken s szemlét tartani a felett, hogy mi minden nem történt, a minek történni kellett volna.

Első teendője lenne a közlekedési minister urnak, hogy ezeknek oktatására útépitési tanfolyamot nyitasson s aztán az állami mérnökök útján köteleességeik lelkiismeretes teljesítésére rászoríttassa.

De t. ház! bár útépitésünk nemzetgazdaságitag végtelen fontossággal bír, tudom, hogy most nem éljük azon korszakot, hogy a világrendítő események közepette a közfigyelmet az e téren szükségessé vált teendőkre irányozzam, meg teendém azt talán egy más arra alkalmasabb időpontban, most csak két rövid útrészre vagyok bátor reflectálni, s a t. közlekedési minister ur becses figyelmét fölhívni.

Ezek a Székely-Udvarhely-parajdi és a toplicza-tölgyesi vagy ugynevezett székpataki útrészek, melyeknek az állam költségén való mi hamarábbi kiépítését, úgy állami, mint nemzetgazdasági s főleg hadászati szempontok parancsolólag követelik.

Tudjuk azt, t. ház, hogy az Erdély délkeleti részében egyedül művelés alatt levő parajdi sóakna nagy fontossággal bír; de az Udvarhelyről oda vezető út, főleg annak a Kalonda meredé-

lyén és a Baknya tetőn át vezető része, a mely együttesen se tesz ki 2 mértföldet, ma már teljesen járatlanná lett. Maga a törvényhatóság, ugy is tul levén utakkal terhelve, azt kiépíteni nem képes, mi után az említett két hegyen — hol torony irányban van az út vezetve — egészen új útvezetés szüksége merül fel.

Ha van út, a mely az állami gondozásra igényt tarthat, ugy ilyen ezen az állam sóakná-jához vezető útrész; a melynek számba nem vétele, az államnak évente százezrekre menő kárt okoz; mert a székelyföld népe a különben is drága törvényes sóhoz nem tudván az utak járatlansága miatt hozzá jutni: biz az nagyrészt becsempészett sóval él, s így évente oly százezrek mennek külföldre, a melyek különben az állam kincstárába folynának be. Én meg vagyok győződve, hogy ha csak fele részét forditaná az állam annak, a mit a só el nem adásánál évente veszít, ez út rendbehozatalára, azzal azt kiépíthetné, miután ott az anyag mind helyben feltalálható. Olyan tehát ez útrész ki nem építése, mint ha a dusan megtermett gabnát a gazda azért engedné a lábán veszni, hogy az aratási költségeket megkimélje.

A másik, a talán még ennél is fontosabb Toplicza-tölgyesi útrész, mely már az 1871—72-ben készült közlekedési eszközök hálózatába is fel volt véve, és az állam költségén való kiépítésére érdemesítve. És méltán, nem csak azért, mert a Kis-Besztercze át zuhogta Tölgyesben fakad fel a világhírű borszéki savanyu víz, nem csak azért, hogy e völgyben van hazánk legjobb minőségű

köszén-telepe; nem csak azért, mert ama vidék gazdag arany, ezüst és réz ereiben: hanem főleg azért, mert hadászati tekintetben egyike a nélkülözhetlen útvonaloknak.

Nem kívánok én itt t. ház, Erdély hadászati fontosságára reflectálni, sem a katonai tereptanból előadást tartani, csak is azt jegyzem meg, hogy egy akár támadó, akár védelmi háborúnak, főleg kelet felé, működési basisát Erdélyben Maros-Vásárhely képezi, s hogy mindkét esetben a tölgyesi szoros fő-főfontossággal bír. Vásárhelyről a Maros menti vonalon el lehet egy nap alatt jutni a Tölgyeshez; holott a most rendelkezésre álló Udvarhely-Csikon át roppant kerülést tevő úton 3 napot igényel.

Átlátta maga a kormány is ezen abnormis állapot tarthatlanságát, s épen hadászati szempontból elrendelte a Szász-Régen-topliczai útrésznek legsietőbb kiépítését. De ezzel csak részben van elég téve a kívánalmaknak, mert Topliczáról a Tölgyeshez vezető út egy 6 mfd hosszú kanyarulatot tesz s a 3000 láb magas Orotva és a 4000 lábat meghaladó Köz-Rezen vezet át oly meredek helyeken, hol nem hogy hadi eszközökkel lehetne közlekedni, hanem még a posta sem fogad el 10 fontnál nehezebb csomagot.

A Topliczáról a Szék pataka mellett felvihető út ellenben 6 mfd helyett csak $2\frac{1}{2}$ mfd hosszú lenne s csak egy 320 láb magas menedékes hegyháton vezetne át a Tölgyes szorosába.

A törvényhatóság már az előmunkálatokat, tervet és költségvetést elkészítette s azt a közle-

kedési ministeriumhoz fel is terjesztette; az építési anyag helyben van, munkaerő rendelkezésre áll, tehát csak hozzá kell kezdeni s pár hónap alatt a rövid, de fontos utrész elkészíthető lesz.

Azt vetheti ez ellen a t. közlekedési minister ur, hogy azt könnyű így szóval felépíteni, de sokkal bajosabb az arra szükségelt kiadást a költségvetésbe felvenni.

De nincsen is arra szükség, mert az államutakra előirányzott összegből az kikerül a legkisebb hátramaradás nélkül, ha a vasutakkal párhuzamosan futó jelentőség vesztett államutakra előirányzott kiadások egy részecskéjét azoktól elvonván, a fenjelölt nagyfontosságú, s mindössze csak 5 mfd hosszúságú két útrész kiépítésére fordítja. Ilyen a helyi érdekeknek való kedvezésből fentartott vasútmenti államút van csak az erdélyi részekben vagy 100 mfdnyi, s hogy ne kelljen minister urnak soká keresni, rámutatok a héjasfalva-magyarosi, nagy-szeben-segesvári, felvincz-fehérvári utrészekre; melyek ma már mind jelentőtlen mellékutakká váltak, s melyek oly jó állapotban vannak, hogy az illető törvényhatóságoknak évek hosszú során át nem kell azokra nagyobb munkaerőt és költséget fordítaniok.

Minden további indokolás nélkül bátor vagyok a kifejtettek alapján indítványt tenni, s azt a t. háznak elfogadásra ajánlani. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A népgyűléseket korlátozó belügyministeri rendelet ellen.

T. ház! A ki a népek szabadság történetét figyelemmel kíséri, a ki a népek szabadsági törekvéseivel ellentétben álló zsarnoki tendenciák lélektani fejleményét tanulmányozta; a ki e két egymással ellentétben álló áramlatot észlelte: az nem fogja az elnyomási törekvések és a reactionarius irányzatok solidaritását tagadni.

Valamint vannak korszakok, a midőn a népek egy szent ihlettől érintve, egy láthatlan égi impulsustól ösztönöztetve, mind megmozdulnak, s minden előleges érintkezés, vagy egyetértés nélkül együttesen sikra szállnak szabadságaik, jogaik és a cultura vivmányainak biztosítására s a szabadság áldásos gyümölcseit vérük bő ontásával érlelik meg, a mint ez 1848-ban történt: úgy az önkény is karöltve jár, s együttesen igyekszik a haladás útjait elállani; s ha valahol a zsarnokságnak sikerül tért foglalni: a reactio: a népeknek e vérszopó lidércze, mindenhol felüti fejét.

Ezen lélektani irány-elvekből magyarázható ki a reactio polypkarjai közé került ministerelnökünknek újabb erőszakoskodása. Az önkénynek Plevnánál való győzelme, a zsarnokságnak ottani vérfürdője adta neki is az impulsust a reactio terén való bátrabb fellépésre, az bátoritá fel a népgyűléseket betiltó ukáz kiadására.

Nekünk a nép-szabadság barátainak vigaszt nyujthat az, hogy ő még ezen jól dresirozottnak hitt házban is magára van hagyatva hatalmi tul-

kapásai közt, s egy államtitkár kötelességszerű védelménél más oltalmazásra nem talál. Hogy e házban találkozott egy viszhang, azon ne csodálkozzunk, hisz mindenütt vannak Csemegieiek, kik a népjogot lenézik, kik azt a sophismák tömkelegébe igyekeznek fojtani; kik a szabadság szentélyét sárral dobálják.

Az államtitkár ur reactionarius buzgalmában odáig ragadtatta magát, hogy a népgyűléseknek 1848. előtti létjogát is tagadásba hozta. Ez arra mutat, hogy jogtörténelmünket vagy nem ismeri, vagy készakarva elferdíti. Hisz a népgyűlések joga nálunk oly régi mint a honalapítás, őseinknek e földre települtével egykorulag a népgyűlésekkel már találkozunk.

Ha később a nyugatról ide is beharapódzott hűbériség a népsouverenitást megszorítá, s aristokratikus elveket honosított is, melyek a nép jogait kisebb körű nemesség számára confiscálták: mégis fennmaradt a népgyűlések joga, mert voltak hazánknak oly területei, hol a népgyűlések nemcsak tanácskozási és kérelmezési joggal bírtak, hanem határoztak, rendszabályokat hoztak, sőt municipalis törvényalkotási joggal és hatáskörrel is fel voltak ruházva.

Legyen elég itt ennek bizonyításául felemlítenem a kunok, jászok, a szász municipiumok s főleg a székelyek népgyűléseit, melyekben nem a nemesség, hanem az egész nép zöme vett részt s minden korlátozás, minden kormányi beavatkozás nélkül alkottak statutumokat, sőt törvényeket hoztak. Tessék az agyagfalvi téren tartott székely népgyűlések történetét átvizsgálni s meg fog

győződni, hogy azok a 16-ik századig törvényhozási jogot élveztek, codificatori hatalmat gyakoroltak s végzéseik, határozataik érvényét fegyverrel is fenntartottak, nem egyszer az önykénykedő fejedelmekkel szemben is.

Ugy látszik, hogy az államtitkár ur jogelmélete csak az emancipatióig hat fel, (*Derültség.*) s ignorálja az azelőtt történeteket; az azelőtt létezett hatalmas nyilvánulásait a szabadságnak tagadásba veszi. De én nem féltem a magyar törvényhozást attól, hogy az ily hamis elméletek csalétkén fennakadjon s Csemegi ur kedvéért egész multját s jogtörténelmét — melyre büszke lehet — megtagadja. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Én a miniszerelnök urnak plevnai ukázat kárhoztatom, reactionárius törekvéseit elitélem s csatlakozom Mocsáry Lajos barátom által benyújtott határozati javaslatához. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A közösügyes kiadások részesedési arányának (quota) újabb 10 évre való meghatározásánál.

Tisztelt ház! Ma már tapasztalat és tények alapján mondhatjuk, hogy az 1867-diki közösügyes alku a sajnos tévedések netovábbját, a csalódások baljóslatú fonadékát, a gazda nélküli számítás szomorú tünetét képezi, 300 évig várt a magyar nemzet oly időszakra, mely sebeire gyógyító balzsamot, kitartó, önfeláldozó küzdel-

meire sikert, szenvedéseire jutalmat hozzon. A költők által jósolt s annyi százezzer szabadságmártyr vérével megfizetett és kiérdemelt ezen időszak végre 1867-ben megérkezett, mert ha valaha nemzet, úgy ekkor nemzetünk urává lett sorsának. Ekkor alkalma volt dictálni a feltételeket, saját bűnei s végtelen hitszegései miatt erkölcsileg és anyagilag tönkrejutott s porig alázott ellenfelével szemben, kinek létele avagy halála a mi tetszésunktől, a mi nagylelkűségunktől függött.

De a mit az igazságot szolgáltató világesemények s a százezerek kiontott véreért elégtételt nyújtó Nemezis hatalmunkba adott: azt a rosszul alkalmazott túl nagylelkűség, az intézők erkölcsi bátorságának hiánya újból eljátszotta; a furfang és ármány ismét diadalt ült felettük, s mi, kiknek a nemzet-regeneráció nagy örömnepét kellene hogy üljük, most a szabadság Jeruzsálemének romjai fölött siránkozunk, multunk felett keseregve, jövőnk iránt kétségbeesve.

Legfájdalmasabban az érinti szivünket, hogy a reánk özönlő csapásokat és szerencsétlenségeket ön fiainak róvhatja fel első sorban szegény hazánk, kiknek nagy többsége lelkiismeretlen vezetőit vakon követve, önmaga rohant bele a hinárba, s magával rántotta a hazát is oly mélyen, hogy kétkednünk kell: ha vajon sikerülend-e azt valaha biztos révpartra juttatnunk?

T. ház! a lefolyt 10 év gyászbetűkkel lesz nemzetünk történetébe bejegyezve, hisz e békés 10 év alatt többet szenvedett és vesztett nemzetünk, mint a harc viharai által átjajlott századok

alatt. A nemzeti tespedés e 10 éve alatt odáig megtartott nemzeti jóllétünket s ezred év harcziharai s annyi vész között megóvott jogainkat és szabadságainkat nem külellenség kobozta el, hanem épen azok dobták oda a reactió molochjának telhetlen torkába, kik azoknak elszánt védelmére voltak hivatva és kötelezve.

De t. ház, e 10 év szomorú tapasztalatai s nyomorteljes tanuságai minket, a nép képviselőit, — kik egytől-egyig fogadalmat tettünk a nemzeti szent örökség védelmére — arra ösztönöznek és köteleznek, hogy a jelen tarthatatlan helyzetből kibontakozni igyekezzünk, hogy a nemzetet végromlással fenyegető állapotainkon segítsünk, s hazánkat az elviselhetlen terhek túlsúlyától megmentsük.

Mi voltunk — ha kevesen is — e padokon, kik a lefolyt 10 év alatt folyton önök elébe tartottuk az igazságnak hűn mutató tükrét; kik minden alkalommal kárhoztattuk a hazánk kiszivattyuzására alapított közösügyes alkut; kik annak vészes következményeit előre felismertük és megjósoltuk. Most az események nekünk fényes elégtételt szolgáltatnak, mert a tények hatalma elvitázhatlanul bizonyítja, miszerint Magyarország az 1867-ben hibásan megalkotott szövetség föltételei között meg nem élhet, hogy az akkor átvállalt, s azóta még súlyosbitott terhek elviselésére képtelen.

Ez azonban t. ház, végtelenül szomorú elégtétel, mert ha helyes tapintatunkat tanusítja, s pártállásunkat fényesen igazolja is, mindazonáltal nem szűnik meg hazánkra nézve, végzetszerűleg lesújtó lenni; már pedig küzdelmeinknek czélja

nem a személyes elégtétel-szolgáltatás, hanem a haza boldogítása volt és lesz mindig. Most is a fenn elősoroltakat nem szemrehányásként mondtam el, hanem inkább azért, hogy a téves utat, melyre önök léptek, s melyen oly gyászos resignációval haladnak, megvilágítsam, annak vészes örvényeit megismertessem, s esdve kérjem a haza szent nevében, hogy most, a midőn a 10 évre kötött alku megújításának ideje elkövetkezett: a mult tapasztalatain okulva, igyekezzenek oly egyességet létesíteni, mely hazánk létfeltételeinek megfeleljen.

Hibázni emberi tulajdon; de a hibában megátalkodni, főleg akkor a midőn a vesztő fél a haza, megbocsáthatlan égrekiáltó bűn lenne. Hagyjunk fel azért a mult tévedései iránti recriminációkkal, hanem egyesült erővel törjünk oda, hogy az első alkalommal elhibázott közösügyes alku revisió alá vétessék, hogy most a midőn másik 10 évre szabjuk meg a terhek arányát, csak annyinak elvállalására adjuk jóváhagyásunkat, a mennyit a mi legszükségesebb állami kiadásainkon felüli jövedelmi többleteinkből juttathatunk, mennyi adóképeségünk arányában minket illetet, s a mennyit hazánk összeroskadás nélkül elviselhet.

Hogy a mostani részesedési arány vagyis a quóta igazságtalan és elviselhetlen is, azt épen úgy tudják a kormánypadokon mint mi itten; sürgősségül tartanám ennek bizonyítására szót vesztegetni, ha a t. háznak kiküldött bizottságai a tényleges állapotok ignorálásával nem vezették volna alkudozásait s tették volna előterjesztései-

ket; így azonban kénytelen vagyok államháztartásunk mérlegét egy kissé szemügyre venni.

Magyarország összes állami bevétele 1878-ra 217 millióban van előirányozva, de a miből a zárszámadások tanusítása szerint 180 milliónál több nem szokott ténylegesen befolyjni, már most lássuk kiadásaink azon fix tételeit, melyek közösügyiek, vagy abból folyók.

Királyi udvartartás, kabinet iroda,

felső személye körüli ministerium

ezek nyugdíjai stb. 5 millió frt.

Közösügyes kiadások 29 „ „

Nyugdíjak, leginkább az absolutismus vitézeinek 4 „ „

Államadósságok kamatai, melyet részben átvállaltunk, részben a közösügyes nyomorúságban csinált adósságok fejében fizetünk 82 „ „

Vasuti kamat-garantiák Ausztria által használt vasutakra 15 „ „

Honvédség mint a közösügyes hadsereg segéd csapata 7 „ „

Adókezelés, földtehermentesítés, Lloyd-subventió stb. 20 „ „

Összesen . . . 162 millió frt.

E szerint tehát belügyi kiadásainkra, összes közigazgatásunkra, közlekedésügyünkre, mivelődési kiadásainkra, igazságszolgáltatásunkra, s más gyümölcsöző kiadásainkra marad összesen 18 millió frt, a mit igazságügyünk egymaga csak nem mind felemészt s így többi kormányzati szükségaink fedezete mindeddig államjavak elvesztegetése és adósság csinálással történt.

Most azonban, a midőn a hitel zsilipjei lezártak tékozló kormányunk előtt, most, a midőn az adók emelése képtelenség, sőt a jeleniek felcsikarása is lehetetlenség; most a midőn az állami bevételeinket nagyban fokozandott vám- és banknyereményt a többség gratiája elajándékozta: nem marad más mint kiadásaink apasztásában keresni menedéket; kiadásainknak pedig csak két tétele van, mely a leszállítást eltüri. Ezek az államadósági kamat terhek és a közösügyes quóta. Az előbbit mint napirenden nem levőt most mellőzöm s csak is az utóbbira kívánok röviden reflektálni.

Ismeretes a t. ház előtt, hogy pártunk az egész quóta-intézményt elvileg oppugnálja, s a kiegyezésnek ezen monstruosus találmányát — melylyel országunk önállósága és függetlensége összeegyeztetlen — elítéli s minden törvényes eszközökkel megváltoztatni iparkodik, önálló had és pénzügyben keresvén hazánk államiságának alapfeltételeit. Most azonban én ezeknek tüzetesebb tárgyalásától tartózkodva, csak is a kormány javaslata, a quóta és pénzügyi bizottságok jelentéseiben foglalt következtetések, hogy ne mondjam badarságok megjelölésére szoritkozom.

Maga a quóta, valamint a pénzügyi bizottság is beismeri jelentésében, hogy adóképeségünk aránya szerint hazánk a közösügyes költségekhez csak 29 százalékkal tartoznék járulni, mindazonáltal méltányossági tekintetből a kormány által javaslott 30 százalékot elfogadásra ajánlja, pedig a mint a különvélemény, s annak t. előadója kideríté, a 29 százalék is egy vagy több százalékkal devalválódnék: ha Ausztriában mester-

kélten ki nem vonnák az adóösszegeből a szelvényadót, országos pótlékokat, földtehermentesítés s más oly adótételeket, melyek Ausztriában 25—30 milliót ütnek le az adóképeség előnyéből, természetesen a mi hátrányunkra.

En t. ház, a különvéleményben s annak előadója által okadatoltan kimutatott ezen károsodásunkat nem látom megczáfolva az előadó ur által; mert habár osztrák procatori szerepében jeleskedett; de a világos igazságot körmön font szarvas okoskodásaival elhegedülnie még sem sikerült, (*Élénk derültség.*) mert a tőkekamat adó, bármint csürjék csavarják is, az osztrák állam kincstárba befolyó jövedelmi adót képez. Valamint pénzügyminister ur sem állított olyasmit, a mi ellenérvelésre tért nyitna, mert egész beszéde folyamában csak azt igyekezett bebizonyítani, hogy a részesezési arálynak biztos kiszámítása lehetetlen, hogy a 29 és a 70 százalék is csak problematicus; de hiszen éppen pénzügyminister ur ezen érvelése itéli el leginkább a kormány politikáját, a mely a sötétben tapogatódzik s a mely ép oly problematicus, mint a minő álláspontja szemben a haza érdekeivel.

Igen óhajtottunk volna a minister uron kívül még más valakit is hallani amaz országunk sorát vezető nagy párt soraiból; de ugy látszik, hogy a kormánypárt következetesen keresztül akarja erőszakolni azon nagyon is imparlamentaris tactikát, miszerint visszavonul a vita elől, s a legéletbevágóbb kérdésekben is csak két ministerét lépteti a sorompóba, s kergeti azon szánalmas sisiphusi munkára, hogy visszaguruló szikladarabot henger-

gessen a hegyre. Uraim, az ily circusi mulatozás nem az XIX. századba való, valamint lehetnének annyi méltányossággal, hogy a törvényhozást az Eduard és Kunigunda, Kunigunda és Eduárdnak minden változat nélküli folyton ismétlődő produc-tiójától megkíméljék.

E kérdés, mely hazánk sorsa felett 10 évre veti el a koczkát, eléggé fontos arra, hogy azt uraim, népképviselők! a hazafias átgondolás és a parlamenti megvitatás tárgyává tegyék, mert a rideg „szavazzunk“-kal ugyan legyőzhetnek minket, de ez oly pyrhusi győzelem, a mely a hazát károsítja s mely bizonynyal babérokat nem terem önök számára.

Még csak a quótával egybekapcsolt restitutióra kívánok egy rövid megjegyzést tenni. T. ház! Én azt egyenesen botrányosnak találom, hogy a kormány a restitutió kérdését a quótával foglalja össze, s a vámjövédelmet előre leköti a közös-ügyi kiadások fejében. Botrányosnak tartom, mert ez a nemzet jogaival való játék üzésnél másnak nem jellemezhető, kárthozónak és feszélyezőnek, mert az praejudicál a vámszerződés végleges eldöntésének, a melyhez még a nemzet képviselőinek hozzászólási joga van, sőt még az önálló vámterület lehetősége sincsen kizárva: ha sikerülhet ezen kormányt: a káros közös vám e protectorát a haza üdvére megbuktatnunk. De kárthozó másodszor azért is, mert az elszámolást és betudást az osztrákokra bizza, s így az eddigi előzmények után ítélve, e téren is a megrövidített felek mink leszünk, s méltán félnünk lehet attól, hogy a közös vámterület mellett remélhető csekély

vámjövödelmünk is el fog changiroztatni, mert én úgy vagyok a mi kedves szövetséges társunkkal, mint az a két huszár, kik Bécsben még soha sem izelt fagylaltot kérve, melegnek hívén, fujni kezdtek, a német pinczér azon figyelmeztetésére, hogy „kalt“, rákiáltott a bizalmatlan huszár társára, hogy: Fujjad pajtás, ne higgy a németnek.

Én se hiszek az eddig minket mindenkor és mindenben rászedett osztrák németnek és az azzal czimboráló kormányunknak, s a fennebb kifejtettek folytán a törvényjavaslatot általánosságban se fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés a bal és szélső baloldalon.)*

A vámszövetség életbeléptetésére vonatkozó főrendiházi módosítások tárgyalásakor.

Tisztelt képviselőház! Megvallom, hogy szokatlannak és példátlannak találom azon modort, melylyel kormányunk a vámszerződést és általában az azzal kapcsolatos kiegyezési törvényeket tárgyaltatja. Példátlannak, mert habár más népeket is érte azon szerencsétlenség, hogy rossz, tékozló és zsarnoki irányú kormányokkal nyomorította meg végzetük; de oly kormánya még országnak nem volt, mely a külállamokkal szemben a nemzet jogaira és vagyonára árlejtést vagyis diminuendő licitációt tartott volna s igyekezete oda irányult volna, hogy az idegennek minél több hasznót, hazájának minél több kárt okozzon.

Már pedig t. ház! ha mi a vámszerződés s azzal kapcsolatos tariffa-törvény tárgyalásának folyamatját egy kissé behatóbban tanulmányozzuk; azon megdöbbenő tapasztalatra jutunk, hogy a kormány fokról fokra sülyedt a nemzeti jogok elkobzásában. A választásokkor ugy a kormány, mint pártfelei határozottan felvették programjukba az önálló magyar vámterületet, az alkudozásokat azonban a közös vámterület alapján kezdték meg, s megállapodásra jutottak, mely elismerem, hogy a közös vámterület alapján a lehető előnyös volt. Ezen szerződést a kormány pártja és a törvényhozás elébe ugy terjesztette, mint véglegest, melyből, ha csak egy hajszálnyit is elvonni akarnának, kész a vámsorompók felállításával felelni.

De a midőn az elbizakodott, s a muszka szövetség által felbátorított osztrákok az aláírt szerződést megmásíták, kormányunk a szószegésre szószegéssel válaszolt, nem az osztrákok, hanem a nemzettel szemben, s a vámsorompók felállítása helyett az osztrák követelések előtt meghajolt; ezt háromszor ismételte s odáig ment a nemzet jogainak és érdekeinek elalkuvásában, hogy az eredeti szerződésben kikötött előnyökből ma már alig maradt meg valami.

E csekélységet sem túrték meg az osztrákok, s negyedszer is szót szegve a képviselőház többsége által már véglegesen megszavazott vámegyezményt újból revisió alá vették, és a mi kormányunk annyiszori megaláztatása után sem ébredt önértetre, hanem az újabb osztrák követeléseket a főrendiház módosításai alakjában hozza most a t. ház elébe, hogy azt is ingadozása és negyedszeri

szószegése bűnrészesévé tegye, mint tette a törvényhozás másik factorát, melynek hazafiságát és lovaságát parancsszóra szavazó főispánjai által majorisáltatta.

T. ház! Ugy kell lenni, hogy miniszterelnök ur nem bír kellő tájékozottsággal a kiegyezési kérdésekben; nem tudja kellőleg mérlegelni a nemzetgazdászati kérdések horderejét; nem tudja, hogy az önálló vámterület feladásával minő roppant kárt okoz hazájának; mert különben nem erőszakolna országunkra egy, az összes nemzet által perhorrescált egyezményt. És ezt hinnem kell épen miniszterelnök ur érdekében; mert különben a szakértelem hiányánál sokkal rosszabbat: a haza szénszándékos, tudvalevő megkárosítását kellene föltételeznem, ami egy fogalom alá esnék a hazárulással.

Im t. ház most tűnik ki legszembeötlőbben, hogy minő csekély jogczimmal bír az ügyes replicázási képesség és (*Derűlség. Helyeslés balfelől*) szónoki routine az államférfiúi álláspont elnyerésére, kitűnik; hogy komoly előtanulmányok s államtudományi ismeretek nélküli egyéneknek, politikai jellemsszilárdságot nélkülöző férfiaknak, a hatalom polczára való fölemelése mily vészthozó lehet a hazára nézve. (*Helyeslés balfelől.*)

A magyar hazát gyakran környezte vész. Saját hibánk s Európa népeinek hálátlansága, közönye, ildomtalansága gyakran sodorták ez őrt álló népet a megsemmisülés örvényéhez; gyakran fojtották vértengerekbe e szabadságra törő és szabadságot védő nemzetnek nagyratörő aspiratióit a zsarnokság bérhadai.

A mivelődés és a lelkiismeret szabadságának önfeláldozó küzdelmeiben gyakran lett áldozati oltárra hurczolva ezen emberiségi hivatását mindig nemesen betöltő nemzet; de soha, a nemzetélet legválságosabb perczeiben se volt e nemzet álláspontja annyira megingatva, létele, fennmaradhatása annyira kérdésessé téve, mint most, a midőn saját fiai vállalkoztak életereinek elmetszésére.

Rég veri már a magyart a teremő; de soha még így meg nem verte, mint most; mert mongol, török, tatár, labonczdulás mind futó fergetegek voltak, melyeknek rombolásait évtizedek eltűntették, melyeknek dúlásait e nép szívóssága folytán, hamar kiépülte; de a mostani rombolást jogokban, vagyonban és erkölcsökben évszázadok se fogják helyrehozhatni és kiegyenliteni. (*Igaz! Ugy van! balfelől.*)

Legyőzött nemzetnek néha a győző megalázó és terhes békeföltételeket szab; de hogy győzelmes nemzet megalázó föltételekre önként ráálljon, hogy létfeltételeiről jó szántából lemondjon, hogy győzelmét vereséggé változtassa át: arra a világtörténelemben egyedül csak mi nyújtunk szálmass példát. Hisz 1867-ben mi határozottan urai voltunk a helyzetnek, mert az egyesült Németország által vonzott, a sulyegyen törvényeinél fogva önként oda kívánczó Ausztriát csak a mi szövetségünk juttathatta önállóságához. Különben reá egy Bajorország, egy Würtemberg, egy Baden alárendelt szerepe várt. Mi lévén ezen bomladozásnak indult ország, s hatalmi talajt vesztett dynastia életeleme, természetszerűleg, az önfenntartásnak még a legpiczinyebb rovarban is meglevő ösztö-

nénél fogva is, meg kell vala nemzeti lételünk garantiáit szereznünk, de mi azt elmulasztottuk, a pénzünk és haderőnk feletti rendelkezést: a nemzeti hatalom ez egyedüli kutforrásait kiadtuk kezünkől. (*Igaz! Ugy van! balfelől.*)

E mulasztásunkat helyrehozni a gondviselés ismét kedvező alkalmat nyújtott, mert az Ausztriával való szövetség megújítása, s nagy nemzetgazdászati kérdéseinknek megoldása oly európai eseményekkel esett össze, melyekben mi helyzetünknel, népünk helyes tapintata, egyetemleges lelkesedése, tettvágya, s országunk földrajzi fekvésénél fogva döntő szóval kell vala hogy birjunk, s úgy az ottani, mint itthoni differentiáink végmegoldásánál a felteteleket mi szabhattuk, — Európa civilisált nemzeteit érdekegységünk szövetségébe vonhattuk volna; de kormányunk a helyett nemzetünket a reichstadti kalóz szövetség vontató kötelére akasztotta, Európa gúny és megvetése tárgyává tette, s saját életérdekeinek feláldozására kényszeríté, az események által meghozott győzelmünket újból vereséggé változtatva át. Állam helyzete magaslatáról még oly jelentőtlenre le nem törpítettett, mint Magyarország a Tisza—Andrássy regime alatt.

De nemzetünk ezen szégyenletes megaláztatása, és nemzetgazdászati kizsákmányoltatásáért felelősök kis szabású és provinciális politikát űző államférfiaink mellett az uralgó kormánypárt tagjai is, kik a küleseményekre és hazánk érdekeire való tekintet nélkül, vakon rohantak és rohannak a vezérkolompós után, s a személyes cultusnak hódolva, vagy a Bécsből mutogatott mumusoktól gyermekként meghökkenve, készek voltak a sze-

mélyes ambíció és hatalomváagnak feláldozni nemzetközi fényes hivatásunkat, államiságunkat, anyagi és szellemi felvirágozhatásunk föltételeit. Pedig abból, ha a magát úgy is túlélte és lejárt Tisza regime megbukik, semmi szerencsétlenség, sőt még pillanatnyi baj sem háramlik a házára; (*Derűlttség balfelől*) de a vámszerződés keresztül erőszakolása oly csapást fog hazánkra mérni, melyet századokig, talán soha se fog kiépülni.

Végtelenül szerencsétlen azon nemzet, a mely személyes politikát űz, mely egyes személy, vagy személyekhez köti sorsát, hisz egy életképes nemzetnél személyekben soha sincsen hiány, minden korszak, minden helyzet megteremti a maga embereit. Személyeket lehet és kell is, ha a haza üdve kívánja feláldozni, de elveket, jogokat, és nemzeti érdekeket soha.

T. ház! a korábban lefolyt beható viták alkalmával ki volt tüzetesen fejtve, s elvitázhatlan számadatokkal bebizonyítva, hogy a kormány által az engedékenységgel minden phásisain áthurczolt s most végeldöntés végett előnkbe terjesztett vámszerződés mennyire veszélyes és kárthozó hazánkra nézve, nemcsak azért, mert az államiságunk egyik fő attributumát kívánja áldozatul, hanem azért is, mert állam-jövedelmünket legalább is évi 40 millióval kevesbiti, s tónkre jutásra ítélt iparunk és kereskedelmünknek, a kikötött 10 év alatt milliárdokra menő károkat okozand. A kik a nemzetgazdasági nagy irányelvek matematikai igazságaival szemben az egyszerű tagadás megátalkodottságát állítják: a kik az érvek hatalmával

szemben csak az egyszerü „szavazzunk“-kal felelnek; azokkal gondolkozó és hazátszerető lényeknek bajos a parlamenti harczot folytatni, mert fájdalom, itt nálunk ez időszerint az értelem és a hazafiság szellemi fegyverei a pártfegyelem durva vértjén törnek meg: de azért mi, kik missiónk fontosságát és felelősségünk nagyságát átérezzük; kik szavazatainkat nem az elhelyezkedés és egyéni érdekek által rendszabályoztatjuk: még ez utolsó perczben is szigorú kötelességünknek s lelkiismeretes hivatásunknak ismerjük minden tőlünk telhetőt elkövetni arra nézve, hogy e keserű poharat elhárítsuk nemzetünkől s végső erőfeszítéssel is meggátolni törekedjünk a végzet-szerű szerződés létrejöttét. Ebben fogja a t. ház felszólalásom indokát és mentségét feltalálni

A vámszerződés mellett felhozott egyetlen érve a kormánynak az, hogy az még se lehet olyan rossz, hisz különben az osztrákoknál nem keltene oly élénk ellenszenvet. Kishitűek gyarló okoskodása ez. Hisz az osztrákokat kormányunknak folytonos engedékenysége rászoktathatta arra, hogy nekik csak rossznak kell mondani a kiegyezést, hogy a mi kormányunk ujból és ujból engedjen. Átlátták ők, miszerint oly emberekkel van dolguk, kik a hatalom megtarthatásáért készek mindent áldozni. Ily dispositiókkal szemben természetes, hogy igyekeztek minél többet nyerni, s oly követelésekkel léptek elő, s azokat ma már oda fokozták, hogy azt csak is az elvekkel együtt minden szemérmet és minden önérzetet szegre akasztott államférfiak fogadhatnak el. Olyan e kiegyezés, hogy ha az osztrák államférfiakra biz-

tuk volna tetszésük szerint szabni meg a feltételeket, ők maximumként se mertek volna annyit követelni, mint a mennyit önök minimumként megszavaztak s most véglegesen megadni készek.

Méltóztassék a kormány első stipulációját — melyből egy hajszálnyit sem akart engedni — a mostani egyezményhez viszonyítani, s meg fogják ítélni álláspontjának erkölcsi becsét, megítélhetik diplomatikai kislelküségét, mely oly könnyedén viszi zsibvásárra a nemzet jogait és érdekeit.

Hol állunk ma t. ház! „a conditio sine qua non“-ként felállított dualistikus és megosztott érczalappal bíró banktól; hol állunk ma a májusi stipulációkban véglegesen körvonalozott vámszerződés megváltozhatlannak mondott feltételeitől? No, de valamint az ország színe előtt fogadni, s azután egészen másként cselekedni, a fusio erkölcstanának első alaptételét képezi, a melyből a többi kisebb tévedések és következtelenségek önként folynak. Az aczélkard, mely Debreczenben csak eltörhetőnek, de meghajthatlannak állított, Bécsben annyira kiedzett, hogy ma már ólom pengéként szerepel a gyermek-játékok kirakáiban.

A mult választások alkalmával a nemzet jóhiszemősége azért adta meg a többséget a kormánynak, hogy az így nyert hatalmas támogatás által a közösügyes alku megújításánál képes legyen előnyös kiegyezést létesíteni, s főleg az 1867-ben függőben hagyott nemzetgazdasági és pénzügyi kérdéseknél a haza érdekeit biztosítani. Politikai jogaink védelmét ugyan, az elveket szegre akasz-

tott államférfiutól senki se várta, miután azokat kormányra jutása béreül feladta; de azt mindenki reménylette és hitte, hogy legalább az anyagi téren igyekezni fog kárpótlást szerezni, s így az anyagi-lag erősödött nemzetnek majd idővel sikerülend politikai függetlenségét is visszavívnia. Mily csalódás, hisz ma szomoruan kell látnunk, hogy a hazát teljesen mellőző kegy-vadászat oda dobja azt is, a mit a Deák-párt megóvott s e szegény hazát a gyarmati alárendeltség békóiba veri.

Törvényhozásunknak — a nemzet-akarattal ellentétben álló — többsége a vám s általában az azzal kapcsolatos kiegyezési kérdésekben hazánk-nak nemcsak jelenét compromittálta, hanem jövő-jét is zálogra vetette; de a feltétlen önmegadást követelő osztrákok még ezzel sincsenek kielégítve, ők minket teljesen kiszivattyuzni s tönkre tenni iparkodnak. Vannak még ma is a Lajthán tul, kik panaszkodnak, hogy a közös vám-jövedelem quóta szerinti felosztásában Ausztria 4 millió frt hátrányt szenved s azért a restituciónál kívánják magukat kártalanítani. Ugy de ez hamis számítás, mert a magyar határokon szedett 2 milliónyi vám, tizedrészét se teszi annak, a mi befolyyna, ha határain mindenütt szedne vámot, ha megvámolná azon 150—200 millió értékű idegen cikket, a mely az osztrák határokon vámostatik meg, de Magyarországon fogyasztatik. A mi vámsorompóink Románia, Szerbia, Bosznia felé vannak; tehát oly országok felé, honnan alig jön valami hazánkba; de a hová Ausztria szállit — természetesen vám-mentesen — roppant mennyiségű iparczikkeket. Természetes tehát, hogy e vonalokon valamint

most, ugy ezután sem várhatunk nagy vámjövédelmet, a mi vámjövédelmünk nyugotról, északról és az adriai tengerpartról folya be nagyobb mérvben, ezt azonban Ausztria elconfiscálja.

Elnök: Bocsásson meg nekem a t. képviselő ur, nem szeretném zavarni eszméinek menetét, de megvallom, igazán nem tudom felfogni, hogy miképen méléztatik azokat, a miket mondott és a melyek az egész vámszövetségnek elvetésére vonatkoznak, a napirenden levő kérdéssel, tudniillik a vámszövetség életbeléptetésének határidejére vonatkozó kérdéssel összeegyeztetni. Kérem a t. képviselő urat, méltóztassék engem e részben felvilágosítani és érveléseit egyenesen a napirenden levő kérdésre, nem pedig oly kérdésre irányozni, a mely a ház által már régen el van döntve. *(Helyeslés a középén.)*

B. Orbán Balázs: Röviden bevégzem beszédemet.

Ha tehát Ausztria 4 milliónyi megrövidítésről panaszkodik, mi azzal 40 milliónyi megkárosítást állithatunk szembe; mert legalább is ennyit veszít Magyarország évente az Ausztriával való vámközösség miatt.

E mellett a tariffa szintén sok millióra menő indirect megadóztatást ró hazánk fogyasztó közönségére; a quotánál való megrövidítése Magyarországnak legalább is 5 millió kárt okoz; a banknál, a 24 millió bank-adósság átvállalásával, évi veszteségünk — keveset számítva — legalább is 6 millió forint és így Magyarország Tiszának a kormányon való megtarthatásáért fizet Ausztriának,

az 1867-ben már átvállalt roppant összegeken felül, évenként legalább is 50 millió forintot; az az 50 milliónyi oly évi jövedelemről mond le, mely Isten s ember előtt kizárólagosan a magyar kincstárt illeti. Ily sokba kerülő kormánynyal a világ egyetlen egy országa sem birt és nem fog birni soha.

De t. ház! e roppant ár csak kínálatban van, az ország törvényhozásának még ez utolsó perczben is módjában van azt ki nem adni, hanem a nemzet javára iratni. Nekünk a nép képviselőinek becsületbeli kötelességünk, hogy az osztrákok által felbontott vámszerződés és tariffa törvény elvetésével, vámügyünket hazánk érdekeinek megfelelőleg önállóan rendezzük; a mikor sem az osztrákok nem beszélhetnek megrövidítésről, sem mi nem foghatunk kifosztatásról panaszolni. Az érdekek összeütközését, az ebből természetszerűleg eredő elkeseredett szemrehányásokat és vizályt csak úgy kerülhetjük ki, ha mindenik szövetséges állam önállóan kezeli vámügyeit, ha mindkét állam a határain bemenő áruktól önmaga szedi a vámot, nemzetközi forgalmának megfelelő tariffa szerint.

Ez ellen azt szeretik felhozni, hogy az egyezkedés jelen stadiumában az oly hosszas alkudozások alapján létrejött végmegállapodás után lehetetlen visszatérni kiindulási pontunkra. De t. ház! miután az egész kiegyezési mű hibás alapokon vezettetett, a kérdést csak úgy oldhatjuk meg czélirányosan s mind a két félre nézve kielégítőleg: ha azt rendes medrébe visszatereljük. Mert inkább vesszen kárba azon néhány hónap, a mit a kormány e lealázó egyezmény feletti alkudozásokra,

a törvényhozás azok vitatására fordított: hogy sem a kormány megtartása miatt a haza vesszen el. Dobjuk el ha kell Tisza elgörbült ónkardját, melylyel hazánkat védeni úgy se lehet s utasítsuk oda osztrák szövetségeseinket; hogy ezen nemzetközi egyezményt ne egyes emberekkel, hanem a magyar nemzettel iparkodjanak megkötni, mert az, a mit Tisza Kálmánnal a nemzet kikerülésével végeznek, úgy sem fog: sem állandósággal, sem érvénynyel bírni.

Én t. ház! határozottan kijelentem — s e kijelentésem bizonynyal a nemzetnél is viszhangra találánd — hogy ezen a nemzet akaratával homlokegyenest ellenkező egyezés érvényét el nem ismerem, miután a nemzetnek törvényesen constituált összes törvényhatóságai, választókerületei és mindenhol tartott népgyűlései ezen ország fosztó egyezés ellen nyilatkoztak, az önálló magyar vámterületet és nemzeti bankot határozottan és ismételve követelték, ez elhatározásukat több, mint 500 felirat, végzés és kérvényben az ország kormányának és törvényhozásának tudomására hozták.

15 milliónyi népnek akarata és ünnepélyesen kifejezett parancs szava — szerintem — oly erőt és hatalmat képvisel, a melylyel az állam-életben mi sem daczolhat. Oly óvástétel ez, mely előtt mindenkinek meg kell hajolnia. Egyes egyéneknek — legyenek azok bár ministerek — erőszakoskodása, egy jól idomított szavazó-gép öntudatlan működése, nem állhat soha a nemzeti akarat felett. Önök uraim megszavazhatják e vészes szerződést; de a nemzet — melynek ünnepélyes és

egyhangu nyilatkozata előre érvénytelennek nyilvánítá önök szavazatát — elfogadni nem fogja.

Én a nemzet parancsának engedelmeskedem, s a vámszerződést mégrosszabbá tevő ezen, s többi módosításait a főrendeknek el nem fogadom, hanem az egész szerződést visszavetem. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A 80 milliós bankadósság 30 százaléka átvállalására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásakor.

A korszakokat jellemzik és vezérlik a jelszavak, melyek magasztos elhatározásokra, dicső tettekre tüzelik a népeket, ha a szabadság szótárából vétetnek; tespedésre és sülyedésre kárhoztatják, ha a reakció lomtárából kerestetnek elő. A nemzeti ujjaszületés és nagygyá létel jelszavai tűndököltek az 1848. korszak homlokzatán, hova ama dicső korszak nagy emberei a „szabadság, testvériség, egyenlőség“ jeligéit vés-ték. Ezek varázshatása alatt, ezek valósitásáért oly csodás hősiséggel küzdött a magyar, hogy Európa bámulatba ejtett népei nagykorúsítását elismervén, a polgárosult és hivatott népek tanácsában kiváló helyet jelöltek számára.

Alig válaszi el néhány évtized ama nagy korszaktól s hová törpiték a nemesítő vérkereszt-ségen átment nemzetünket a jelen kis emberkéi, kik amaz, a világ népeivel közös, nagy jeligék helyett az alkalmazkodás, meghunyászkodás és

jogfentartás jezsuitikus jelszavait tüzték gyászlobogójukra. E hamis jelszavakba kapaszkodva rombolnak le mindent, mit ezred év küzdelmei létrehoztak, mit 1848. oly hatalmasan tetőzött be. Ők az elmélet és a gyakorlat közti finom megkülömböztetést használják irtó fegyverül, a jogot elméletileg fentartják mindenben, de gyakorlatilag annak érvényesítését elodázzák.

Igy elméletileg önálló államnak mondják Magyarországot, de gyakorlatilag az államiság minden kellékeit feladják s alárendelt tartománynyá, kifosztott gyarmattá sülyeszítik.

Elméletileg elismerik, hogy pénzügyeink önálló kezeléséhez kétségbevonhatlan jogunk van; elméletileg azt sem tagadják, hogy nemzetgazdasági tespedésünk orvoslására, zilált hitelviszonyaink rendezésére, államháztartásunk egyensúlyának rendbehozatalára: az önálló bank elengedhetlen kellék; a felállítása iránti jogot is megtartják a papiroson; de a gyakorlatban a minket nyomorgató és tönkre tevő osztrák bankot teszik sorsunk urává.

Pénzügyi önállóságunk feladása már önmagában is érzékeny veszteségeket okoz hazánknak. a 80 milliós bankadósság harmad részben való átvállalása pedig egyenesen a nyilvános kifosztás jellegével bír. Ki volt már több ízben mutatva s jogilag megállapítva, miszerint Magyarország semmi szín alatt sem kötelezhető arra, hogy ezen adósságból egyetlen fillért is fizessen; a kormány és a ház bizottságai is indokolásaikban azt többszörsen hangsúlyozzák, a jogot elméletileg a nem-

fizetéshez fentartják, mindazonáltal gyakorlatilag a 24 millió frt átvállalására kötelezik szegény hazánkat.

Mi a mesterileg összebonyolitott kérdésnek a quóta-bizottsághoz való utasítását, a kétségtelen jognak alkudozás tárgyává tételét előzetesen is elleneztük, mert átláttuk, s jóelőre megis jóslottuk, hogy az a 24 millió frt bankadósságnak átvállalását eredményezendi.

Ezt mi előre tudtuk, mert már ismerjük a kormány azon taktikáját, mely szerint a várat megkerülés által kerített kézre. Ezen finom stratégia jelezve volt a híres ostendei levélben, fájdalom sokan ültek fel ezen diplomatikai cselfogásnak, attól a hazára jót remélvén. Csakhogy a kormány az osztrák megátalkodottság várának ostrománál soha sem alkalmazta még a megkerülés taktikáját, hanem igenis alkalmazta mindig és mindannyiszor, valahányszor a nemzeti jogok és érdekek erős várat kellett az ellenség kezébe játszani.

A megkerülés taktikája játszott oda az önálló magyar vám- és bank erődjét s azzal egész jövőnket az osztrákoknak. A cselfogások lövegeit a többnemű recompesációk képezték, melyekkel kerülő utakon a haza erős hadállásait kapitulációra birták; de a kilátásba helyezett recompensációk aztán egytől-egyig füstbe mentek, vagy a mi még ennél is rosszabb, uj terhekké változtak át.

A bankegyezménynek sem hiányzott a maga recompensációsális háttere, nem is váratot az sokáig magára; mert ime megérkezett a 80 millió bankadósság harmadának átruházásában.

A kormány és a bizottsági indokolás azzal igyekezik vigasztalni bennünket, hogy a jogfenntartás nagy elve e kérdésben is meg van óva, ki levén mondva, hogy Magyarországot semmi szín alatt nem lehet ezen adósságban való részvételre kötelezni, hanem hát a kiegyezés meghiusulásának meggátolásáért recompensatióként még is át kell azt vállalnunk. Vagyis, elméletileg ugyan nem tartozunk semmivel; de gyakorlatilag azért fizetünk mindent, a mit az osztrákok jónak látnak reánk róvni. A kiegyezéshez nagyon illik a recompensatio, a mennyiben mindkettő az ököl jogon alapuló kifosztatásunkban határoztatik meg.

Érezte a kormány is, mert lehetetlen nem éreznie, hogy itt hazánk ellen egy kárhozatos attentatum követtetik el, igyekezik is azt mindenképen szépíteni; és el kell ismernünk, hogy a keserű méreg-lapdácsok megaranyozását egészen a bűvészetig vitte. A bankadósságban való részességünknek szépítő mézét fel is találjuk az indokolásban, hol az mondatik, hogy az átvállalás a legközelebbi 10 év alatt anyagi áldozatot nem ró hazánkra, mert annak törlesztésére a banknyeremény fordittatik, a mit eddig hazánk úgy sem élvezett; a fennmaradandó rész törlesztésére pedig egy 50 éves hosszú cyclus szabatik meg.

Humor szülte élczenk vennők az indokolás ez érvét, ha az ország törvényhozása elibe terjesztett okmányban nem olvasnók; így azonban a törvényhozás méltósága szénszándékos arczul csapásánál másnak nem mondhatjuk, mert oly hülyeséget csak még sem lehet komoly meglett férfiakból álló népképviseletről; sőt még annak

kormányt támogató többségéről sem, hogy egy ily képtelen állításnak hitelt adjon, hogy egy ily vastag ámitásnak felüljön. Mert hisz abból, hogy az osztrák bank eddig szabadalom nélkül fosztotta hazánkat, nem következik, hogy az ezutáni kifosztatásunkra szabadalmat adjunk. Ha az osztrák bank jegyforgalmának egyedáruságáért eddig nekünk mit sem fizetett: nem következik, hogy államkincstárunkat e biztos jövedelmétől ezután is megfosztatni engedjük.

Az indokolás maga is elismeri, hogy a banknyeremény minket illető része még a közös bank és az 50 milliós nyomorult dotatió mellett is évenként megközelíti a fél milliót, a valóságban pedig, ha csak a mostani tényleges forgalmat vesszük is számítási alapul, az nem annyit, hanem a lekötött tíz év alatt 30 milliót adna ki. Azonban nekünk veszteségünk mérlegelésénél nem a jog és nemzetellenes jelen helyzetet, hanem egy önálló magyar jegybank lehető nyereményét kell számításba vennünk, és akkor egészen más eredményt vonhatunk ki, mert Magyarországnak, hogy a sokoldalú igényeknek megfelelhessen, oly jegybankkal kellene birnia, a mely az érczfedezetre kibocsátott bankjegyeken felül legalább is 100 milliónyi contingentalt, vagy bankszerű fedezetre kibocsátott jegyforgalommal birjon; ha már most ennek nemcsak kamatját, hanem 3 havonként tőkésített kamatok kamatait számításba vesszük, az 10 év alatt 50 millió hasznót hajtana államkincstárunknak.

Ezen egyedül helyes számítás szerint 50 milliót, sőt az önök izlése szerinti közös banknál is

30 milliót dobnak oda recompensatióként az osztrákoknak, az ezt követő 10 év alatt s a 10 évet követő 50 évre még ráadásul átvállalják a fennmaradandó 21 millió frtot, mely a mi zilált hitelviszonyaink közt nem 21 milliót, hanem legalább is annak kétszeresét teszi, mert önök közgazdasági politikája még a feltevés lehetőségét is kizárja, hogy 10 év múlva kedvezőbb pénzügyi helyzetbe jöjjön hazánk. Ez új adósságot tehát kölcsönből kellend törleszteniünk, mi az átvállalt terhet nagy mérvben fogja súlyosbitani. Hazánk vesztesége tehát e gyönyörű üzletnél, ha az önálló banknyeremény mérlegét vesszük zsinórmértékül, 90 millió, a közös bank mellett sem kevesebb 50—60 millió forintnál.

A kormány és a bizottsági indokolás azzal vigasztal bennünket, hogy a 10 év letelte után sem fogja ez az ország adó-erejét igénybe venni, mert, bármiként rendeztessék is a bankügy, annak jövedelme bizonynyal fedezni fogja a következő 50 év alatt az átvállalandó adósság esedékes részleteit. Ez érv a legsúlyosabb vádpontot képezi kormányunk ellen, mert annak valódi értelme az, hogy nem elégesznek meg azzal, hogy 10 évre az osztrák bank önkényeinek dobják oda pénzügyeinket, hanem az azt követő 50 évre is lekötik jövedelmi forrásaink egyik jelentékenyebbikét. Csoda, hogy kormányunk ily bőkezűsége mellett még mennyei jussunkat is ráadásul nem követelik az osztrák bank emberei.

De eddigi fölszámításom, csak az állami veszteség mérlegét mutatja; ennél azonban jóval többre megy azon veszteség, a mi ez intézkedés

folytán az állampolgárookra fog sulyosodni, mert a mily bőkezű kormányunk az osztrák bank, ép oly szűkmarku hazánk irányában; hisz az az 50 milliós dotatió mit — hitelvesztett, kün elfogadást nem nyerő — pénzjegyekben hazánknak juttatnak, nem arra való, hogy hitelszükségleteinket fedezze, hanem hogy, a banknak hasznót hajtó, hitel-pangásunkat még tetézzé. Semmi ezt kézzelfoghatóbban nem bizonyítja, mintha a dotatiót az ország lakóira felosztjuk, a midőn kitűnik, hogy egy-egy lélekre 3 forint néhány krajczárnál több nem esik. Avagy, ha közös kiadásaink, adósságkamataink, és vasuti kamat-garantiánk 100 milliót jóval túlhaladó, évi összegét viszonyítjuk e dotatióhoz, mely annak felét se teszi; már pedig ezen tartozásaink mind kimennek az országból, s abból vajmi kevés szivárog ide vissza.

Semmi sem természetesebb, hogy egy országban, honnan ily roppant künnrekedő összegek vándorolnak évente ki, ily csekély dotatió mellett meg kell akadni minden fejlődésnek, minden életképes nemzetgazdászati mozgalomnak, minden forgalomnak. Egy ily országban mindenki az uzsorakölcsönre van szorítva, s mindezt végeredményben, az adófizetők kimerülése és az államcsőd követendi. És önök arra kényszerítik az országot, hogy mindezen rosznak okozóját még 90 milliónyi praemiumban is részesítse. Szép bibliai jámborság ez, mely a kővel dobót, kenyérrel dobhatja vissza, csakhogy az ily eljárást a politikában eszeveszettségnek szokták nevezni.

Továbbá az indokolás azzal akarja a kigyó fulánkját kivenni, hogy ezen adósság átvállalásá-

nál az osztrák bankkal semminemű közvetlen kötelezettségi viszonyba nem lépünk, hanem csakis az osztrák állam részére kötünk le bizonyos évi járadékot. De hisz t. ház! épen ez képezi az eljárás botránykövét, hogy mi az osztrák államnak, tehát a tékozló adósnak adósítjuk be magunkat. Ismétlődése ez azon spanyol koldus históriájának, ki a szoros utba helyezett szent kép alatt puskát szegezve kért alamizsnát.

Azt mondja az indokolás, hogy az átvállalás által csak a normális viszony helyreállítása czéloztatik. De hát kérdem normális viszony-e az, a miben mi Ausztriával együtt élünk? Hisz ez t. ház, valódi ostromállapot, melyben sarczolniak minket könyörtelenül minden téren, a közös kiadásoknál, a vámnál, a banknál, tariffánál, restitutióknál, Lloydnál, Dunagőzhajózásnál, vasutainknál, sőt még adósságaink kamatajnál is.

Azt mondja végre az indokolás, hogy a politikai eszély parancsolja a gyakorlati kiegyenlítés keresését, és a gyakorlati kiegyenlítést akként értelmezik, hogy fizessünk mindig az osztrákokért, s engedjünk mindenben az osztrák követeléseknek: engedjünk mindig mi, és soha ők. Mi a szegények, a kiéltek, a végletekig kizsaroltak vállaljunk el minden terhet, míg ők: a mi három százados munkánk gyümölcsein felgazdagultak, csak a könnyítést élvezzék. A terhet hordjuk mi, a hasznot vegyék el ők. Megvallom t. ház, hogy ez nagyon furcsa alkalmazása a méltányosságnak s még furcsább magyarázata azon politikai eszélynek, melynek synonymját a hülyeségben találjuk fel.

T. ház! Én a 80 milliós bankadósság kérdését a közös bank folyományának tekintem, az a kárhozatos kiegyezési törvények kiegészítő részét képezi. Összefoglalták azt magok az osztrákok, valamint kormányunk is oly módon terjeszté azt a t. ház elibe, mint az összes kiegyezési törvények zárkövét, melynek el nem fogadása amazoknak egész teljességükben való meghiusultát vonná maga után. Erre is vonatkozik tehát a t. háznak azon határozata, hogy az összes kiegyezési törvények, és így ez is, csak együttesen terjeszthetők szentesítés alá, miből önként következik, hogy az egyiknek elbukta a többinek is érvénytelenségét vonja maga után.

E határozatba vetem én t. ház reményemnek utolsó horgonyát, mert én a haza üdvét érdeklő ügyekben optimista vagyok. Nem tehetek róla, de én a hazaszeretetet, a haza javára való törekvést oly közös, lételünkkel összeforrott, Isten által az emberi kebelbe oltott érzetnek hiszem, miszerint nem tudok magamnak oly fásult szívet képzelni e hazában, melyben ez érzelem gyökeret ne vert volna. Nem tudom feltenni, hogy lehessen e háznak oly tagja, a kinek szíve meg ne dőbbenjen, lelkiismerete figyelmeztetőleg fel ne szólaljon, a midőn szavazatát adja azon öntudattal, hogy az a haza végtelen károsodását, sőt vesztét vonhatja maga után.

Igaz ugyan, hogy a szomorú tapasztalatoknak egy hosszú sora áll mögöttünk, oly dolgok történtek, a melyeket hihetetlennek, a magyar sziv dobbanásaival összeférhetetlennek, a magyar kebel romlatlanságával összeegyezhetlennek tar-

tottam; de azért én még se tudok a javulás és a helyes utra térés lehetőségének édes reményéről lemondani; nem tudom feltenni, hogy a magyar nemzet választottjainak kebléből kihalt légyen egészen a honszeretet azon nemesítő érzete, mely még a börtön lakóiból is képes hősokeket és honvédöket alkotni.

Uraim! népképviselöök! e végzetes perczben, midönn nem csak önök reputatiója, hanem a haza sorsa felett vettetik el a koczka, szálljanak magukba, és engedjék keblükbe behatolni azon villanyszikrát, mely bizonynyal fel fogja gyujtani ott a hazaszeretetnek hamvadozó szent lángját. Ma önök egyetlen szavazattal helyrehozhatják mind azt, a mit három év alatt mulasztottak. Ma a vétséget erénnyé, a hazakárositást honmentéssé, a kárhozatot üdvösséggé, az átkot áldássá, a bélyeget ragyogó érdemkoszoruvá változtathatják át. A haza nemtöje, mely könyezve fordult el, ihlet-től ragyogó arczezal fogja áldó kezeit önök fölé terjeszteni s ez áldás dicsfénye késö unokaikra is szét fog áradozni.

De ha mindezek nem képesek a reactió jégkérégét kebleikről leolvasztani.

Elnök: Bocsánatot kérek, nagyobb tisztelettel méltóztassék a képviselőház tagjairól szólni. Illendő szavakkal meg lehet mondani, de olyanokkal nem, melyek semmiféle művelt társaságban nem tartatnak az illemmel megegyeztetetöknök. *(Élénk helyeslés jobbról, ellenmondás balról.)*

Orbán Balázs: Ha ez utolsó perczben sem képesek egy honmentö elhatározásra; akkor kár

volt a büntető codexbe paragraphust nem iktatni, mely a 80 milliós bankadósság átvállalását ócsárlókra is szigorú büntetést szab, miként gondoskodtak már a közös ügyek nyolczadik szentséggé való avatásáról.

Igy azonban, sőt még büntető codexi intézkedéssel sem fogják megakadályozhatni, hogy önök ez újabb államcsinjét a haza összes lakói hazaárulásnak ne bélyegezzék.

Elnök: Ezért a nyilatkozatért, melylyel a ház többségét hazaárulással vádolja, ezennel rendre utasítom a képviselő urat. *(Élénk helyeslés a jobbról. Felkiáltások a balról: Csak nézet dolga.)*

Orbán Balázs: Itt a nemzet a bíró, miniszterek és az igennel szavazó képviselők a vádlottak padján ülnek. Fölmentést csakis a törvényjavaslat elvetésével nyerhetnek. Én részemről elvetem azt s általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául.

Interpellatio a gyéres-tordai szárnyvonal kiépítése tárgyában.

Tisztelt ház! A közmunka- és közlekedési minister urhoz vagyok bátor egy rövid interpellatiót intézni, mit távollétében is megteszek, miután interpellatióm nem valamely multa vonatkozó megrovást, hanem inkább jövőre való figyelemztetést foglal magában.

Interpellatióm a keleti vasutat érdekli, a melynek botrányai talán majd később valamely élelmes írónak alkalmat nyujtandanak „keleti vasut titkai“ czimen egy nyereményes könyv kiadására, mert ha áll az, hogy korunkban a botrányt tartalmazó könyvek olvasottak, ugy ez, mely a botrányok egy egész gyűjteményét foglalná magában, bizonynyal felkarolásra számithat.

Nincsen szándékom t. ház a botrányok e tömkelegébe most bele markolni, talán lesz arra más-kor alkalmam; hanem azon hitemnek adok kifejezést, hogy a kormánynak kötelessége ama botrányok utóhatását legalább enyhíteni.

E vasutnál már keletkezésekor azon hiba fordult elő, hogy az idegen s könnyen megközelithető mérnökök a vasut irányának meghatározásánál nem annyira a czélszerűségre, a technikai nehézségek kevesbitésére és a rövidségre, mint inkább egyes protegált vidékek, sőt magányosok érdekeire tekintettek; ez az oka, hogy e vasut 2—3 helyen is oly görbe varga betüket ir le; ennek köszönhetjük a sztánai, kolozsi és érkedi töltések miseriáit, melyek már milliókra menő utókötségeket emésztettek fel, s melyeknek állandósithatása jövőre is kérdésesse van téve.

Az építési költségeket roppantul fokozott Kolozstáji 5 alagut és az ezen vonal részen előforduló — iszonyatos pénzt felemésztett — biztosítási műveletek: Torda város kikerülésének képezik gyászos következményeit. Nem akarom szellőztetni az okokat, a melyek Torda mellőzését előidézték; de azt kimondom nyiltan, hogy itt az állam és a köz-

érdek vétkes kijátszásának sajnos esete forog fenn. Érezték ezt az ekként építettők és a kormány is, s az országos megbotránkozást azzal igyekeztek enyhíteni, hogy az engedély-okmányban is felvett gyéres-tordai szárnyvonal kiépítését törvényhozással is biztosították.

Azonban az ország és a kikerülésük miatt végtelenül károsított tordaiak hiába várják az ígért teljesültét, az évről-évre halasztatik; holott itt az által nemcsak egy város és vidék sújtatik, hanem a kincstár és az ország érdeke is csorbát szenved. Mert tudjuk t. ház! hogy a tordai só nemcsak minőségileg a legjobb hazánkban, hanem annak művelése a legkevesebbe kerül, miután a tordai sótömsz oly elhelyezésben van, hogy a költséges kiemelés mellőzésével egy már kész oldaltárnán lehet a vasuton egészen a sóvágás helyére jutni; míg a felkarolt marosujvári só-aknánál a költséges kiemelés mellett sok száz ezereket kellett védekezésre elkölteni már eddig is, a nélkül, hogy a vízbeomlást elhárítani sikerült volna. Így tehát a tordai só-aknának a vasuti hálózattal való összekötését az állam érdeke is parancsolólag követeli.

Ezen egy mértföldnél rövidebb, mindenütt térhelyen futó szárnyvasut műszaki munkálatai már rég készen vannak, annak kiépítése alig kerülne pár száz ezer frtba s így még jelenlegi sanyaru helyzetünkben is — midőn a kiegyezési törvények hazánkat a gyümölcsöző befektetések-ről való lemondásra kényszerítik — e csekély költséget meg bírja költségvetésünk; mert a t. ház méltányosnak fogja találni, hogy akkor, a

midőn az erdélyi részeken vasutakra keveset, a folyók szabályozására pedig mindeddig egy filért sem adtak ki: egy ily rövidke szárnyvonalnak kiépítését szerény kívánataink közé sorozzuk.

E figyelmeztető felszólalásomat azért teszem meg így elkésve is, mert tudvalevőleg a jövő évi költségvetés még ez év nyarán, az országgyűlés egybegyűlte előtt fog elkészíttetni, a melyben a tordai szárnyvasut költségeit felvenni az állam érdeke, a méltányosság és a törvény szentsége egyaránt követelik.

Nem várok én feleletet a t. minister urtól, hanem azon hitben olvasom fel interpellatiómat, hogy költségvetése elkészítésénél, azt figyelmére fogja méltatni. (*Helyeslés balfelől.*)

Interpellatióm a következő:

Interpellatió. A közmunka- és közlekedési minister urhoz.

A gyéres-tordai vasuti szárnyvonal mielőbbi kiépítését nemcsak a törvényhozás méltóságának megóvása, hanem az állam érdeke is követelvén, kérdem az igen tisztelt minister urat, szándékozik-e a jövő évi költségvetésbe az erre szükségelt építési költségeket felvenni?